

**1982 VE 2022 YILLARINA AİT 5. VE 8. SINIF DKAB DERS KİTAPLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

Hatice ÇETİN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Fatih ÇAKMAK
Kasım, 2024
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİMDALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1982 VE 2022 YILLARINA AİT 5. VE 8. SINIF DKAB DERS
KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Hazırlayan
Hatice ÇETİN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**1982 ve 2022 Yıllarına Ait 5. ve 8. Sınıf DKAB Ders Kitaplarının Karşılaştırılması**” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir duruma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtirim.

05/11/2024

İmza

Hatice ÇETİN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Hatice ÇETİN
	Numarası	210614113
	Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Programı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	1982 Ve 2022 Yıllarına Ait 5. Ve 8. Sınıf DKAB Ders Kitaplarının Karşılaştırılması	
Tez Savunma Sınav Tarihi	05.11.2024	
Tez Savunma Sınav Saati	14:00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır

ÖZET

1982 VE 2022 YILLARINA AİT 5. VE 8. SINIF DKAB DERS KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Hatice ÇETİN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Kasım, 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

İnsanlık tarih boyunca teknoloji ve bilim alanında büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bu ilerlemeler, eğitim dâhil her alanda etkisini göstermiştir. Eğitimde ilerlemelerden biri de ders kitaplarının güncellenmesidir; bu güncellemeyle küreselleşen dünyanın standartlarına ulaşmaya çalışılmaktadır. Bu durum, son yıllarda karşılaştırmalı eğitim çalışmalarının önemini artırmıştır. Hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde kullanılan ders kitaplarının geliştirilmesi amacıyla karşılaştırma çalışmaları yapılmakta, ders kitaplarının güçlü ve zayıf yönleri belirlenerek gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Araştırmanın amacı; Örgün din öğretiminde 1982 ve 2022 yılları arasında uygulanan öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarını incelemek, gelişim seyrini izlemek, değişim ve dönüşümleri ortaya koymaktır. 1982 Anayasası'nın kabul edilmesiyle birlikte, DKAB dersleri Türkiye'deki örgün eğitim kurumlarında zorunlu hale getirilmiştir. Örgün eğitimde hazırlanan ilk kitaplar ile son dönemlerde hazırlanan ders kitaplarını incelemek çalışmamızın temel amacıdır. Bu bağlamda; din derslerinin örgün eğitimde yerini aldığı dönemin ders kitaplarının içeriği, farklı programların hazırlanma nedeni, programların temel özellikleri, ders kitaplarında yer alan öğretim strateji ve yöntemlerin neler olduğu, kitapların şekilsel, içeriksel, görsel özelliklerinin nasıl olduğu, ölçme ve değerlendirme bölümlerinin hangi özellikleri taşıdığı gibi sorulara cevap aranmıştır. Kişinin toplumsal hayata uyum sağlaması, hayatını belli çerçevede ilkelere göre sürdürebilmesi ve topluma maddi ve manevi anlamda katkı sunabilmesi için tarih boyunca eğitime ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla çeşitli adımlar atılmış ve kurumlar kurulmuştur. Böylece, gelecek nesillere belirlenen niteliklerin aktarılması ve kazandırılması hedeflenmiştir. Eğitim faaliyetlerinin başlamasıyla beraber zamanla eğitim sistemleşmiş, günümüzdeki halini almıştır. Eğitim sisteminde DKAB dersleri önemli bir yere sahiptir. DKAB dersinin okullarda eğitim öğretim sisteminin bir parçası olmasıyla beraber ders kitapları üzerinde durulması gerekmiş, gerekli çalışmalar yapılarak ders kitaplarının içeriği, yapısı, niteliği gibi konular araştırılmıştır. Bu araştırmanın problemi 1982 ve 2022 kitaplarının incelenerek benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulmasıdır. Bu araştırma sonucunda; DKAB derslerinin örgün eğitimde yerini aldığı ilk dönemde hazırlanan ders kitapları ile günümüzde kullanılan ders kitapları arasında önemli farklılıklar belirlenmiş, değişiklikler gözlenerek, günümüzde hazırlanan ders kitaplarının öğrencinin öğrenmesini daha fazla desteklediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din öğretimi, Öğretim Programı, Ders Kitabı.

ABSTRACT

COMPARISON OF 5TH AND 8TH GRADE DKAB TEXTBOOKS OF 1982 AND 2022

Hatice ÇETİN

**INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES DEPARTMENT**

November, 2024

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

Humanity has made significant advancements in technology and science throughout history. These advancements have impacted every field, including education. One example of changes in education is the updating of textbooks, as there is an effort to meet the standards of a globalizing world. This has increased the importance of comparative education studies in recent years. In this context, comparative studies are being conducted to improve the textbooks used both in our country and in other countries. Through these studies, the strengths and weaknesses of textbooks are identified, and necessary adjustments are made. Purpose of the research; The aim is to examine the textbooks prepared according to the curriculum implemented between 1982 and 2022 in formal religious education, to follow the course of development, and to reveal changes and transformations. With the adoption of the 1982 Constitution, religious culture and ethics courses became compulsory in formal education institutions in Turkey. The main purpose of our study is to examine the first books prepared in formal education and the textbooks prepared in recent periods. In this context; Answers were sought to questions such as the content of the textbooks of the period when religious courses began to be taught, the reason for preparing different programs, the basic features of the programs, what the teaching strategies and methods in the textbooks were, what the formal, contextual and visual features of the books were, what features the measurement and evaluation sections had. Education has been needed throughout history in order for a person to adapt to social life, to live his life according to certain principles and to contribute to society materially and spiritually. In order to meet this need, various steps have been taken and institutions have been established, and the aim is to transfer the determined qualifications to future generations and to provide them with these qualifications. With the start of educational activities, education became systematized over time and took its current form. RCMK courses have an important place in the education system. As the RCMK course became a part of the education system in schools, it became necessary to focus on textbooks, and necessary studies were carried out and issues such as the content, structure and quality of the textbooks were investigated. The problem of this research is to examine the 1982 and 2022 books and reveal their similarities and differences. As a result of this research; Significant differences have been identified between the textbooks prepared in the first period when RCMK courses took their place in formal education and the textbooks used today. By observing the changes, it has been observed that the textbooks prepared today are more supportive of student learning.

Key Words: Religious Education, Curriculum, Textbook.

ÖNSÖZ

Eğitim insanların önem verdiği konulardan biridir. Tarihi süreçte eğitimin sistemleşerek okullarda yer alması sonrasında öğretim faaliyetlerinin verimliliğini arttırmak amacıyla çeşitli materyaller geliştirilmiştir. Bu materyallerden biri olan ders kitapları, zamanla eğitim öğretim faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Teknolojinin günümüzdeki seviyesinde olmadığı dönemlerde, öğrencilerin ulaşabileceği temel bilgi kaynağı olarak ders kitapları büyük bir önem arz etmekteydi. Bu durum, ders kitaplarının eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ana unsuru haline gelmesini sağlamış ve bu kitaplar, öğrencilerin bilgiye erişimlerinde temel bir araç olmuştur. Ders kitapları, öğrencilerin konuları anlamaları, bilgi dağarcıklarını genişletmeleri ve öğrenme süreçlerinde başarılı olmaları açısından kritik bir rol üstlenmiştir.

Değişim insanlık tarihi açısından kaçınılmaz bir durumdur. Tarih boyunca yaşanan değişimlerin ve gelişmelerin eğitim ve öğretimde de yaşandığı bilinmektedir. Eğitim anlayışında yaşanan bu değişim ve gelişmeler ders kitaplarına da yansımıştır. Dönemin eğitim anlayışına göre hazırlanan bu ders kitaplarındaki değişimler incelenmelidir. Ders kitaplarının belirli bir tarih dilimindeki durumunu ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada, 1982 ve 2022 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 5. Sınıf ve 8. Sınıf ders kitapları incelenmiştir. Bu tarihlerde kullanılan ders kitapları karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın kavramsal çerçevesi bulunmaktadır. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi ve amacı, üçüncü bölümde şekilsel özelliklerle ilgili bulgular, içerik ile ilgili bulgular, görsel özellikleri içeren bulgular, ölçme ve değerlendirme sorularını içeren bulgular yer almaktadır. Bu bulgulardan yola çıkılarak karşılaştırma yapılmıştır. “1982 ve 2022 Yıllarına Göre 5. ve 8. Sınıf DKAB Ders Kitaplarının Karşılaştırılması” adlı çalışmamda desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih Çakmak’a teşekkür ederim.

Afyonkarahisar, 2024

Hatice ÇETİN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLER LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. EĞİTİM ve ÖĞRETİM	5
1.1. DİN EĞİTİMİ	6
1.1.1. Türkiye’de Din Eğitiminin Tarihi	8
2. EĞİTİM PROGRAMI	11
2.1. TÜRKİYE’DE EĞİTİM PROGRAMI	13
2.2. DİN ÖĞRETİMİNDE PROGRAM GELİŞTİRME	15
2.2.1.1982 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı	18
2.2.2.2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı	22
3. ÖĞRETİMDE MATERYAL KULLANIMI	24
3.1. ÖĞRETİM MATERYALLERİ OLARAK DERS KİTAPLARI	25
3.2. DERS KİTAPLARININ TAŞIMASI GEREKEN ÖZELLİKLER	28

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ	32
2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve SINIRLILIKLARI	32
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	33
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	33
3.2. VERİLERİN ANALİZİ	33

4. İLGİLİ LİTERATÜR	34
----------------------------------	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. 1982 ve 2022 DKAB DERS KİTAPLARININ ŞEKİSEL ÖZELLİKLERİ	37
1.1. DERS KİTAPLARININ ŞEKİSEL ÖZELLİKLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	43
2. 1982 ve 2022 DKAB DERS KİTAPLARININ İÇERİKSEL ÖZELLİKLERİ	45
2.1. DERS KİTAPLARININ İÇERİK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	82
3. 1982 VE 2022 DKAB DERS KİTAPLARININ GÖRSEL ÖZELLİKLERİ	90
3.1. DERS KİTAPLARININ GÖRSEL ÖZELLİKLERİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI	100
4. 1982 VE 2022 DKAB DERS KİTAPLARINDA ÖLÇME DEĞERLENDİRMEYE İLİŞKİN BULGULAR	102
4.1. DERS KİTAPLARININ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI	129
SONUÇ VE ÖNERİLER	132
KAYNAKÇA	143

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa No

Resim 1. 1982 yılı 5. ve 8. Sınıf DKAB Ders Kitabının Kapakları	38
Resim 2. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı, Ön ve Arka Kapak Örneği	39
Resim 3. 1982-2022 8. Sınıf Ders Kitabı İçindekiler Bölümü	46
Resim 4. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı Organizasyon Şeması	47
Resim 5. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “Kur’an ve Hz. Muhammed” Ünitesi Ünite Tanıtımı Örneği	48
Resim 6. 5. Sınıf Ders Kitabı” Ramazan ve Oruç Ünitesi" Temel Soru Örneği	48
Resim 7. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı “Atatürk’ün Dinimiz ve Laiklik ile İlgili Görüşleri” Ünitesi Metin Örneği	50
Resim 8. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı “Vatan Sevgisi” Ünitesi Metin Örneği	51
Resim 9. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “İslam Dininde Kolaylık” Ünitesi Metin Örneği	53
Resim 10. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “Türkler ve Müslümanlık” Ünitesi Metin Örneği	55
Resim 11. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Ramazan ve Oruç” Ünitesi Metin Örneği	57
Resim 12. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Adap ve Nezaket” Ünitesi Metin Örneği	58
Resim 13. 2022 8. Sınıf Ders Kitabı “Kur’an-ı Kerim ve Özellikleri” Ünitesi Metin Örneği	59
Resim 14. 5. Sınıf “Allah’a İnanmak” Ünitesi Okuma Parçası Örneği	61
Resim 15. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı “Meleklerle İnanmak” Ünitesi Dua Örneği	61
Resim 16. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı “Kitaplara İnanmak” Ünitesi Şiir Örneği	62
Resim 17. 1982 8. Sınıf “Dini Günler, Aylar ve Geceler” Ünitesi	64
Resim 18. 5. Sınıf “Ramazan ve Oruç” Ünitesinde Kullanılan Aktif Öğrenme Yöntemi	65
Resim 19. 5. Sınıf “Ramazan ve Oruç” Ünitesinde Kullanılan Drama Yöntemi	66
Resim 20. 5. Sınıf “Adap ve Nezaket” Ünitesinde Kullanılan Beyin Fırtınası Yöntemi	66
Resim 21. 5. Sınıf “Hz. Muhammed ve Aile Hayatı” Ünitesinde Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı Örneği	67
Resim 22. 5. Sınıf “Hz. Muhammed ve Aile Hayatı” Ünitesinde Gezi ve Gözlem Yöntemi Örneği	67
Resim 23. 8. Sınıf “Kader İnancı” Ünitesi Tartışma Yöntemi Örneği	68
Resim 24. 8. Sınıf “Zekât ve Sadaka” Ünitesi Drama Yöntemi Örneği	69
Resim 25. 8. Sınıf “Hz. Muhammed’in (s.a.v) Örnekligi” Ünitesi Örnek Olay Yöntemi Örneği	70
Resim 26. 8. Sınıf “Kur’an-ı Kerim ve Özellikleri” Ünitesinde Araştırma İnceleme Yoluyla Öğretim Örneği	71
Resim 27. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı Süslemeye Örnek	92
Resim 28. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı 8. Ünite Karikatür Örneği	94
Resim 29. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı 6. Ünite Örneği	96
Resim 30. 1982 8. Sınıf DKAB Ders Kitabı 8. Ünite Yorumlayıcı Resim Örneği	97
Resim 31. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı Süsleyici Resim Örneği	98
Resim 32. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı Açıklayıcı Resim Örneği	99
Resim 33. 1982 Yılı 5. Sınıf Ders Kitabı 1. Ünite “Allah’a İnanmak” Bölümünde Yer Alan Hazırlık Çalışması Örneği	104
Resim 34. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı “Allah’a İnanmak” İsimli 1. Üniteye Yer Alan Ünite Sonu Soruları	105
Resim 35. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı 6. Ünite “Kadere İnanmak” Ünitesinde Yer Alan Hazırlık Çalışması Örneği	108
Resim 36. 1982 Yılı 5. Sınıf Ders Kitabı “Kadere İnanmak” İsimli 6. Üniteye Yer Alan Ünite Sonu Soruları	109

Resim 37. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “Kur’an ve Hz. Muhammed” Ünitesinde Yer Alan Hazırlık Çalışmaları	112
Resim 38. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “Kuran ve Hz. Muhammed” İsimli 1. Ünite de Yer Alan Ünite Sonu Soruları	113
Resim 39. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Allah İnancı” İsimli 1. Ünite de Yer Alan “Ünitemize Hazırlanalım” Bölüm Soruları	119
Resim 40. 2022 5. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Etkinlik Örneği	119
Resim 41. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Allah İnancı” İsimli 1. Ünite de Yer Alan	119
Resim 42. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Allah İnancı” İsimli 1. Ünite de Yer Alan “Öz Değerlendirme” Bölüm Soruları	121
Resim 43. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı Ünite İçinde Kullanılan Soru Örneği	122
Resim 44. 2022 8. Sınıf Ders Kitabı “Kader İnancı” İsimli 1. Ünite de Yer Alan “Hazırlık Çalışmaları” Bölüm Soruları	125
Resim 45. 2022 8. Sınıf Ders Kitabı “Kader İnancı” İsimli 1. Ünite de Yer Alan Etkinlik Örneği	125
Resim 46. 2022 8. Sınıf Ders Kitabı “Kader İnancı” İsimli 1. Ünite de Yer Alan “Değerlendirme Çalışmaları” Bölüm Soruları	126

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

A.G.E: Adı Geçen Eser
A.Ü.: Ankara Üniversitesi
AKÜ: Afyon Kocatepe Üniversitesi
Bkz : Bakınız
C.: Cilt
Çev.: Çeviren
DKAB: Din Kültürü Ahlak Bilgisi
DOÇ: Doçent
EBA: Eğitim Bilişim Ağı
Ed.: Editör
HZ: Hazret
ISBN: Uluslararası standart Kitap Numarası
İHL: İmam Hatip Lisesi
M.S.: Milattan Sonra
MEB: Millî Eğitim Bakanlığı
PROF: Profesör
S.: Sayı
SAV: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
Vb.: Ve Benzeri
YÖK: Yükseköğretim Kurulu
Yy.: Yüzyıl

GİRİŞ

Son yıllarda, dünya genelinde ve Türkiye özelinde yaşanan toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, bireylerin beklenti ve ihtiyaçlarında belirgin değişimler meydana getirmiştir. Bireyler, bu beklentilere yanıt verebilmek ve toplumlarına katkıda bulunabilmek amacıyla çeşitli süreçlerden geçmektedir. Bu süreçlerin en önemlisi ise eğitimidir; zira eğitim hem bireylerin hem de toplumların gelişimi için temel bir gereksinimdir. Eğitim, bireylerin tutum ve davranışlarını şekillendiren ve hayatlarının her aşamasında varlık gösteren bir olgudur. Bilimsel ilerlemelerden, keşiflerden veya ortaya çıkan yeni akımlardan etkilenen eğitim, yaşamımızın temel bir unsuru olarak kabul edilir.

Toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren eğitimin farklı çevrelerce birçok tanımı yapılmaktadır. Bu tanımların bulunduğu ortak nokta eğitimin bir değişme süreci olduğu yönündedir. Eğitim kavramı TDK tarafından “Eğitim yeni kuşakları, toplumda yerlerini almak için hazırlarken gerekli bilgi, beceri ve anlayış elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği olarak tanımlanmaktadır.”¹ Belirtilen bu hedeflere ulaşılması noktasında din eğitimine oldukça önemli görevler düşmektedir.

Din eğitiminin zamanla toplumda öneminin artması din derslerinin örgün eğitimde yerini almasını sağlamıştır. Örgün eğitimde yer alan din derslerinin etkili hale getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda etkili bir din eğitiminin verilebilmesi, değişimi hızlı olan ve sürekli artan ihtiyaçlara uyan, yeni sorunlara çözüm sunabilecek nitelikte eğitim programlarının hazırlanması ve bu programların yenilenmesi ile mümkün olabilir.²

Eğitim sistemini şekillendiren eğitim programlarının etkinliği, çeşitli gelişmeleri yakından takip etmeyi zorunlu kılmaktadır.³ Bu sebeple, eğitim sistemlerinin gelişimine katkı sağlayan karşılaştırmalı eğitim çalışmalarına odaklanmak önemlidir. Karşılaştırmalı eğitim, farklı toplumlarda, ülkelerde, bölgelerde ve tarihi dönemlerde uygulanan eğitim sistemlerini inceleyerek ortak ve farklı yönleri tespit etmeyi amaçlayan bir bilim dalıdır. Bu tespitler, eğitim teorisi ve pratiği, eğitim politikası,

¹ Türk Dil Kurumu (TDK), *Güncel Türkçe Sözlük*, “Eğitim” (Erişim 1 Mayıs 2023).

² Mücahit Arpacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Yapılandırıcı Öğrenme Ortamları, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 12, S. 3, 2012, s. 151-174.

³ Tuğba Cevriye Özkaral, İlkokul ve Ortaokul Düzeyinde Sosyal Bilgiler Kapsamındaki Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2015, s. 8.

eğitim planlaması, eğitim reformları, uluslararası ilişkilerin yumuşatılması ve barış ortamının sağlanması gibi alanlarda faydalı olabilir.⁴

Karşılaştırmalı eğitim, eğitimle ilgili olan herkesi, farklı ülkelerdeki eğitim sistemlerinin kuramsal temelleri ve uygulamaları konusunda bilgilendirir. Bu şekilde, eğitimdeki alternatif yaklaşımlar ve eğilimler hakkında bilgi sahibi olunabilir.⁵ Karşılaştırmalı eğitim çalışmalarının sağladığı veriler doğrultusunda, ülkeler eğitim sistemlerinde reformlar yapmaktadır. Türkiye’de bu değişime uyum sağlamak için çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir. Özellikle 2017 yılında Talim Terbiye Kurulu tarafından yapılan reformlar, programların yansımaları olan ders kitaplarında; öğrencilerin ve öğretmenlerin sınıf içindeki etkinliklerini desteklemesi amacıyla yapısal değişikliklere odaklanmıştır. Bu değişiklikler, 2005 yılında benimsenen yapılandırmacı yaklaşıma dayanmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşıma göre, ders kitapları öğrencilerin önceki bilgilerine dayanarak yeni bilgileri öğrenmelerini desteklemeli ve öğrencilerin öğrenme süreçlerini gözlemleyebilmelidir. Bu bağlamda, ders kitaplarının belirli ihtiyaçlara uygun olarak güncellenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.⁶ Eğitim sistemlerindeki gelişmeler, öğretmenin merkezde olduğu eski yaklaşımdan öğrencinin odak noktası haline geldiği yeni bir modele doğru ilerlemektedir. Bu değişim, ilköğretim ve ortaöğretim programlarını ve bu programlara uygun olarak hazırlanan ders kitaplarını da etkilemiştir. Günümüzde öğrenci merkezli bir öğrenme anlayışı benimsenmiş olup, buna göre programlar ve ders kitapları düzenlenmektedir.⁷

Ders kitapları eğitim öğretim sürecindeki temel araçlardan biridir. İyi bir ders kitabı, eğitim programının hedeflediği kazanımlara ve amaçlara hızlı ve etkili bir şekilde ulaşılmasını sağlar ve programın amaçlarının gözden kaçmasını önler⁸ ancak bir ders kitabının kullanıldığı öğrenme programına, hedeflenen yaş grubuna ve kazanımlara uygun olarak hazırlanması gereklidir. Bu nedenle ders kitapları Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından titizlikle hazırlanmaktadır.⁹ Bu durum hem

⁴ Mustafa Ergün, *Karşılaştırmalı Eğitim*, [http:// mustafaergun.com.tr](http://mustafaergun.com.tr), (Erişim 21 Kasım 2022).

⁵ İrfan Erdoğan, *Karşılaştırmalı Eğitim: Türk Eğitim Bilimleri Çalışmaları İçinde Önemsinmesi Gereken Bir Alan*, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 3, Eylül 2003, s. 265-282.

⁶ Gamze Kalıpçı, *İlköğretim 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Yazılmış 4.ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik ve Kullanılabilirlik Açılarından Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2008, s.15-18.

⁷ Yücel Kabapınar, *Yeni Öğrenme Anlayışının Işığında Sosyal Bilgiler Ders Kitapları*, Ed. Cemil Öztürk, Ankara, 2007, s. 31.

⁸ Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitim ve Öğretim Üzerine Yazılar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003, ss. 123.

⁹ Yelda Akbal, *1998 ve 2004 İlköğretim Programlarına Göre Hazırlanan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının İçerik ve Kullanılabilirlik Açılarından Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 2.

eğitimde kalitenin arttırılmasında hem de eğitimden beklentilerin karşılanmasında önem taşımaktadır.

Ülkemizde ekonomik düzeyleri farklı olan çok sayıda öğrenci bulunmaktadır. Pek çok öğrenci ders araç-gereçlerine ulaşmada zorluk yaşarken, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ders kitaplarının ücretsiz dağıtılmasıyla, kitaplar en yaygın kullanılan temel kaynak haline gelmiştir. Öğretmenler dersi işlerken çoğunlukla ders kitaplarını rehber olarak kullanmaktadırlar. Ders kitaplarının konuları ele alışı ve işleyişi öğrenmeyi önemli ölçüde etkiler. Öğrencileri aktif kılan etkinlikleri içeren ders kitaplarının kullanılması, öğrenme sürecinde olumlu sonuçlar verecektir. Bu sebeple ders kitaplarının nitelikli bir şekilde öğrenci seviyesine uygun olarak hazırlanması eğitimden beklentilerin karşılanması anlamında olumlu sonuçlar verecektir.

1982 öncesinde farklı uygulama ve yaklaşımlara sahip olan DKAB dersi, 1982 yılından itibaren zorunlu bir ders olarak düzenlenmiştir. Derslerin zorunlu hale gelmesiyle birlikte, nitelikli ders kitaplarının geliştirilmesi, tüm sınıf seviyelerinde etkili bir eğitim sürecinin sağlanması, öğrencilere hedeflenen bilgi ve becerilerin kazandırılması önem kazanmıştır. 1982 yılında örgün eğitim programında zorunlu olarak yer alan DKAB dersleri için hazırlanan ders kitapları ile günümüzdeki ders kitapları arasında dikkate değer farklılıklar gözlemlenmektedir. Bilim ve teknolojiye ileriye gidenler, yeni eğitim programlarının oluşturulması ve eğitimle ilgili yaklaşımlardaki değişimler, bu süreçteki farklılıkları oluşturmaktadır. Bu araştırma 1982 ve 2022 DKAB ders kitapları arasında bir karşılaştırma yapmayı hedeflemektedir. Bu tür bir karşılaştırma, eğitim materyallerindeki değişimleri ve gelişmeleri anlamak açısından önemlidir. Eğitim içeriklerinde, eğitim yaklaşımlarında, görsel tasarımlarda yaşanan gelişmeleri incelemek, öğrencilerin değişen ihtiyaçlarına ve toplumsal dönüşümlere nasıl yanıt verildiğini değerlendirmek, eğitim materyallerinin etkinliğini artırmak ve öğretim stratejilerini geliştirmek için gerekli verileri sağlamada yardımcı olur. “Bu kapsamda araştırmanın temel problemi 1982- 2022 yılları 5. ve 8. Sınıf DKAB ders kitaplarının şekilsel, görsel, içeriksel, ölçme ve değerlendirme özellikleri açısından benzerlik ve farklılıklarına dayanan bir karşılaştırmanın nasıl olduğu ve bu karşılaştırma sonucunda elde edilen verilerin nasıl yorumlanması gerektiğidir?” Bu problem çerçevesinde araştırma; 1982 DKAB programına göre hazırlanan 5. ve 8. Sınıf DKAB ders kitabı ile 2018 DKAB öğretim programına göre hazırlanan 5. ve 8. Sınıf DKAB ders kitabını karşılaştırmak, ders kitaplarındaki benzerlikler, zamana ve koşullara göre

yaşanan değişimler, yenilikler, farklılıklar ve varsa eksiklikleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. EĞİTİM ve ÖĞRETİM

Eğitim kelimesinin kökü, “Eğmek, geliştirmek, yeni şekil vermek” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰ Akyüz’e göre eğitim, sistemleştirerek bir eğitim faaliyeti yapan kurumda (okul vs.) öğreticiler tarafından öğretim yapılan, bilgi ve becerilerin aktarıldığı düzenli ve planlı çalışmaların bütünüdür. Öğretim süreci, genellikle örgün eğitim olarak adlandırılan yapılandırılmış bir ortamda gerçekleşir.¹¹

Eğitim, tüm gereksinimlerini ve yeteneklerini dengeli bir şekilde geliştirmelidir; bunu sırayla değil, beden, zihin ve ruh sağlığını eşit derecede önemseyerek yapmalıdır. Eğitim süreci, bireyin fiziksel sağlığını korumasına, duygusal ve sosyal yönden dengeli bir olgunluk kazanmasına, aynı zamanda zihinsel ve entelektüel becerilerini geliştirmesine olanak tanımalıdır. Bu yaklaşım, bireyin hayatın her alanında başarılı ve tatmin edici bir yaşam sürmesine katkıda bulunabilir.¹²

Cebeci’ye göre; çocuğun doğumdan itibaren yaşadığı tüm etkileşimler bir tür eğitim olarak kabul edilebilir. Annenin, bebeğinin elinden tutarak yürütmesine yardım etmesinden tutun da onunla olan her türlü etkileşimine kadar, çocuğun deneyimlediği her şey onun için bir öğrenme fırsatıdır. Mahalledeki insanların davranışlarından, çocuğun oynadığı oyunlara ve doğayla olan temasına kadar her şey, çocuğun dünyayı anlamasına ve kendini geliştirmesine yardımcı olur. Bu yüzden, yeni nesilleri belirli bir kimlikle ve belirli bir bilgi düzeyinde yetiştirmek için, eğitim sürecini kontrol etme ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar farklı eğitim kurumları ve organizasyonları geliştirilmiştir.¹³ Bu söylenenlerden de anlaşılacağı gibi eğitim hayatın her alanında bireyle birlikte yer almış, İnsanın topluma uyum sağlamasında etkili olmuştur.

Öğretim kavramı bazı dönemlerde eğitim ile eş anlamlı olarak kullanılsa da farklılık gösterdiği yönler olduğu bilinmektedir. Öğretim, eğitimde belirlenen hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilen öğrenme ve öğretme faaliyetlerini içerir. Bu faaliyetler

¹⁰ Yıldız Kızılabdullah, *Kavramsal Çerçeve: Eğitim öğretim ve Din*, Grafiker Yayınları, Ankara 2017, s. 47.

¹¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2013* Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2013, s. 2.

¹² Mustafa Tavukçuoğlu, *İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünce*, Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1987, s. 425.

¹³ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 17.

genellikle planlanmış ve programlanmıştır ve çoğunlukla eğitim kurumlarında gerçekleşir.¹⁴ Öğretim genel anlamda eğitimin belirli bir yerde, belirli bir şekilde yapılmasına denir. İnsanların bildiklerini sistematik bir şekilde yeni nesillere aktarmasının, okullar aracılığıyla gerçekleşmesidir. Eğitim temelini aileden alan çocuklar okullarda eğitimi devam ettirirler. Bu hususta amaç eğitimin en doğru şekilde konunun uzmanları tarafından verilmesi ve böylece yanlış öğrenmenin önüne geçilmesidir.

1.1. DİN EĞİTİMİ

Din eğitimi, insanların içsel inançlarını ve fıtrattaki dinî duygularını etkileme gücü olan din ile eğitim kavramlarının birleşmesiyle oluşur. Bu birleşmede, inanç unsurunun da önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, din eğitimi kavramını anlamak için dört temel unsura bakmak gerekir: din, eğitim, inanç ve insan.¹⁵

Din eğitimi, kişinin yaratıcı ile ilgili tutum ve hareketlerinin geliştirilme sürecidir.¹⁶ Din eğitimi, insanların manevi dünyalarını keşfetmelerine yardımcı olan bir eğitim sürecidir. Bu süreçte dinin öğretileri, inançları ve değerleri, insanlara aktarılır. Din eğitimi, toplumların kültürel ve dini değerlerini gelecek nesillere aktarma, dini yönlendirmelerde bulunma ve bireylerin manevi olarak gelişmelerini sağlaması amacıyla önemli bir rol oynar. Yavuz'a göre din eğitimi; "İnsanın, çeşitli özellikleriyle ruhen ve manen geliştirmek suretiyle, Allah'ın buyruklarına boyun eğecek hale getirilmesi ve bununla ilgili gerekli bilgileri öğrenmesi ve özümsemesidir."¹⁷ Bayraklı din eğitimi terbiye anlamına gelen "Rab" kelimesinden yola çıkarak "İslami eğitim" olarak kabul eder. O, dinin esaslarına bağlı kalarak insanları sapkınlıktan doğru yola, karanlıktan aydınlığa çıkarmak için her zaman ve her yerde hak dini tebliğ ederek, tüm insanlığa hizmet etmeye gücü yeten Müslüman şahsiyetin dayandığı sağlam temel olarak tanımlar.¹⁸ Bilgin'e göre, din eğitimi pratikte bir okul görevi olarak düşünmek mümkün olduğu gibi, bir aile ve cami görevi olarak görmek de mümkündür.¹⁹ Tosun, davranışsal bir bakış açısıyla din eğitimi, bireyin dini pratiklerinde bilinçli, amaçlı değişiklikler oluşturma süreci olarak tanımlamaktadır.²⁰ Tosun'un din eğitimine yönelik davranışsal tanımlaması bireyde bilinçli ve amaçlı değişim oluşturulmasını

¹⁴ Nurettin Fidan-Münire Erden, *Eğitime Giriş*, Alkım Yayınları, İstanbul 1998, s. 12.

¹⁵ Kerim Yavuz, *Günümüzde Din Eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adana 1998, s. 47.

¹⁶ Cemal Tosun, *Din ve Kimlik*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 17.

¹⁷ Yavuz, *a.g.e.*, ss. 52.

¹⁸ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2002, s. 17.

¹⁹ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1998, s.27.

²⁰ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2005, s. 19.

vurgulamaktadır. Ancak, oluşturulan bu değişimlerin hangi amaçlarla gerçekleştirileceği, din eğitimi alanında farklı yorumlara neden olmuştur.

Din eğitiminde de amaçlar konusu, genel eğitimde olduğu gibi farklı anlaşılmalara neden olabilecek bir konudur. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında, din eğitiminde amaçların çeşitli kavramlarla açıklanmaya çalışıldığı ve kavramlara farklı anlamlar yüklendiği görülmektedir.²¹

Parladır'a göre din eğitiminin temel amacı, insanın sosyal ve ahlaki değerlerine hakimiyetini geliştirmektir. Din eğitimi, ahlaken mükemmelliğe ulaşabilecek potansiyeli olan kişilerde temel motivasyonu oluşturarak, onu sosyal ve ahlaki değerlerle uyumlu bir şekilde hareket etmeye teşvik etmektir.²² Oruç'a göre din eğitiminin genel amaçları; Bir ahlak sistemi kurarak kişiyi ahlaki yönden desteklemek, kişinin kendisini ve çevresini tanımasında yardımcı olmak, olması gereken ideal insan tipine ulaşılmasını sağlamak, insanın sonsuz mutluluğu yakalamasında yol gösterici bir görev üstlenmiştir. Ayrıca din eğitimi kişinin kendisini kontrol etmesinde önemli bir yere sahiptir.²³

Din ve din eğitimi insanlık tarihinde önemli bir konudur. Tarihte inançsız bir toplum bulunmadığı, dinin tarihinin ilk insanların olduğu dönemlere kadar dayandığı,²⁴ bütün insani gelişmeler üzerine etki eden dinin, aynı zamanda kültürün merkezi olduğu,²⁵ ilk medeniyet eserlerinin, medeni duygu ve düşüncelerin dinden doğduğu bugün için bilinen gerçeklerdir.²⁶ Bu nedenle dini, insandan ayrı düşünmemek gerekmektedir. Din insanın ayrılmaz bir parçası olduğu için eğitime önem verilmesi ve özenli bir şekilde gerçekleştirilmesi yönünde çaba gösterilmesi gerekmektedir.

İnsanlar, hayatlarının her alanında olduğu gibi din konusunda da doğru ve yanlış birçok bilgiyle karşılaşır. Din alanındaki doğru ve yanlış bilgileri birbirinden ayırmak; sağlıklı bir din anlayışı geliştirmek, dinin özelliklerini, kavramlarını ve bilgilerini öğrenmekle mümkün olmaktadır.²⁷ Bilgilerin doğru öğrenilmesi, denetimli öğretimle gerçekleşmektedir.

²¹ Şükrü Keyifli, Eğitim ve Din Eğitimi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 13 S. 2, Haziran 2013, s. 120.

²² Selahattin Parlador, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Anadolu Matbaası, İzmir 1996, ss. 72.

²³ Cemil Oruç, Din Eğitiminin Hedefleri, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 13 S. 1, Haziran 2008, s. 230.

²⁴ Ali Fuat Başgil, Din ve Laiklik, Yağmur Yayınevi, İstanbul 2020, s.27.

²⁵ Hans Freyer, Din Sosyolojisi, Çev: Turgut Kalpsüz, Doğubatı Yayınları, Ankara 2016, s.78.

²⁶ Başgil, a.g.e., ss.27-29.

²⁷ Süleyman Akyürek, Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği), DEM Yayınları, İstanbul 2004, s. 173.

Aşıkoğlu din eğitiminin önemi ve gerekliliği konusunu şöyle açıklar: Din eğitimi, insanın temel sorularına cevap verebilecek bir kaynak olarak kabul edilir. Kültürün yeni kuşaklara öğretilmesi için din eğitimi gereklidir. Dinin özelliği, inananların, inançlarını aktarması konusunda yükümlü kılmasıdır. Din eğitimi, yanlış düşüncelere, batıl inanç ve hurafelere yöneliminin önüne geçer. Din eğitimi, diğer dinlere nasıl bir tutum sergileneceğine dair bakış açısı geliştirir. Dinin ve kavramlarının doğru bir şekilde anlaşılması yeterli bir din eğitimi ile mümkündür. İnsanın yaşadığı bölgeden uzaklaşmaması için yeni yetişen insanlara din eğitiminin verilmesi gerekmektedir.²⁸

İnsanın kişisel kimliğinin önemli bir parçası olan dinin eğitim-öğretime konu edilmesi gerekmektedir. İnsanın varoluşunu anlamlandırarak temel değerini belirleyen din, tarih boyunca insanların yaşamlarını anlamlı kılan bir kaynak olmuştur. Din, insanın evren ve dünya içindeki yerini anlamlandırmasına yardımcı olurken, temel değer ve ideallerini şekillendirmesine de katkıda bulunur. “Ben kimim? Hayatın anlamı nedir?” gibi temel sorulara dinler dışında tatmin edici ve tutarlı cevaplar sunan başka bir bilgi kaynağı bulunamamıştır.²⁹ İşte bu sebeple yetişen nesle din eğitimi verilmesi gerekmektedir.

1.1.1. Türkiye’de Din Eğitiminin Tarihi

Ülkelerin okullarda din derslerine yer verip vermeyecekleri ve yer vereceklerse nasıl yer verecekleri toplumsal, kültürel, siyasi ve idari yapılara göre şekil almaktadır.³⁰ Her toplumun kendine özgü tarihsel, kültürel ve sosyal yapısı gereği din eğitiminde farklı uygulamaları olabilir. Türkiye, bu bağlamda kendi tarihsel, toplumsal ve siyasal yapısı içinde çeşitli uygulamaları deneyimleyerek din eğitimi konusunda bir model geliştirmiştir.³¹ Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra din dersi söz edilen faktörlere bağlı olarak oldukça farklı aşamalardan geçmiştir. Din dersine okullarda hiç yer verilmemesinden program dışı/program içi, isteğe bağlı olması ya da zorunlu olmasına kadar birçok farklı uygulama gerçekleştirilmiştir.³²

Din eğitiminin tarihine bakıldığında, siyasetten bağımsız bir din eğitimi verildiğini iddia etmek neredeyse imkânsızdır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet

²⁸ Nevzat Aşıkoğlu, Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 8, Aralık 1998, s. 4.

²⁹ Hayri Bolay -Mümtaz’er Türküne, *Din Eğitimi Raporu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.3.

³⁰ Muhammet Şevki Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, Kimlik Yayınları, Kayseri 2017, 346.

³¹ Mehmet Zeki Aydın, Düünden Bugüne Türkiye’de Din Eğitimi, *Kamuda Sosyal Politika*, 29, 2014, ss. 6.

³² Recep Kaymakcan, Türkiye’de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler, *EKEV, Akademi Dergisi*, C.27, S. 22, 2006, ss. 21-36.

Dönemine ve günümüze kadar, siyasi güçlerin düşünceleri ve din ile siyaset arasındaki ilişkiyi algılayış biçimleri, din eğitime büyük ölçüde yön vermiştir.³³

Osmanlı Devleti'nde okullar dini kuruluşlar tarafından yönetilmekteydi.³⁴ Okullaşmanın amacı dindar bireyler yetiştirmektir.³⁵ 19. Yüzyılda laik okullar (mektepler) kuruldu ve ilköğretim Osmanlı devletinde 1820'li yıllarda zorunlu hale getirildi.³⁶ Yani Osmanlı İmparatorluğu'nda medrese ve mektep olmak üzere iki tür okul bulunmaktaydı. Mektepler devlet tarafından yönetilirken, medreseler ise dini vakıflar tarafından yönetiliyordu. Mektepler dinin hâkim olmadığı okullardı çünkü müfredatları din derslerinden çok din dışı dersleri içermekteydi.

1923'te Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa edilmesinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi, ulusal bir eğitim sistemi oluşturma kararını aldı. Bu doğrultuda 1924 yılında "Tevhid-i Tedrisat" adıyla bir yasa çıkarıldı. Bu yasa, tüm devlet okullarının Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yönetileceği anlamına gelmekteydi.

1937 yılında laiklik anayasa metninde resmi olarak kabul edilmiştir. İlk olarak 1924 yılında liselerde din eğitimi durdurulmuş, sonrasında 1927'de ortaokullarda, 1930'lu yıllarda ise ilkokullarda din eğitiminin önü kapatılmıştır.³⁷ Bu kararların verilmesinde eğitim kanunları değil genelgeler etkili olmuştur. Bu süreçte din eğitiminin tamamen kaldırılması amaçlanmıştır. Yüzde 99' u Müslüman olan bir ülkede 19 yıl boyunca devlet okullarında din eğitimi verilmemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise din dersi zorunlu olmaktan çıkmış ve kısa bir aradan sonra seçmeli ders olarak müfredata dahil edilmiştir. Din eğitiminin meşruiyeti hem ulusal okul yönetmeliklerinde hem de eğitimle ilgili bilimsel kongrelerde ve ayrıca tüm ilmi toplantılarda uzun süredir tartışılmıştır. Cumhuriyet döneminde bu meşruiyet tartışmaları içerik geliştirmeye ve din eğitimi programlarını geliştirmeye zaman ayırmasının önüne geçtiği görülmektedir.³⁸

Bu kararların verilmesinde eğitim kanunları değil genelgeler etkili olmuştur. Bu süreçte din eğitiminin tamamen kaldırılması amaçlanmıştır. 1946'dan 1949'a kadar din

³³ İbrahim Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet*, DEM Yayınları, İstanbul 2017, s. 181.

³⁴ Ali Rıza Erdem, *İlköğretimimizin Gelişimi ve Bugün Geline Nokta, Üniversite ve Toplum: Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, C. 5, S. 2, 2005, s. 2.

³⁵ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB Yayınevi, İstanbul 1991, s. 238.

³⁶ Erdem, a.g.e., ss. 1-15.

³⁷ Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Dergâh Yayınevi, İstanbul 2011, ss. 453-454.

³⁸ Nurullah Altaş, *Türkiye'de Zorunlu Din öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları*, Dini Araştırmalar Dergisi, C. 4, S. 12, Haziran 2002, s. 229.

eğitimi önemini koruyarak tartışmaların ana konusu olmaya devam etti. Bunun temel sebebi Batılı ülkeler ile sosyal ve iktisadi bağların ilerlemesi, Türk siyasetinde yaşanan tek partiden çok partili sisteme geçiş,³⁹ toplumda artan yozlaşma ve komünizm korkusudur.⁴⁰ Sonuç olarak, Şubat 1949'da hükümet tüm valiliklere bir genelge gönderdi. Genelgeye göre din eğitimi 4. ve 5. Sınıflarda gönüllülük esasına dayanarak tekrar verilecekti. Çocuklarının dini eğitim almasını isteyen aileler öğretim yılı başında okul idarelerine bildirimde bulunması istendi. Bu genelge ayrıca laik bir devlette din eğitiminin zorunlu olarak öğretilmeyeceğini de belirtmekteydi.⁴¹ Bu genelge sonucunda 19 yıl sonra okullarda din eğitimi yerini aldı.

1961 Anayasası, din eğitimiyle ilgili uygulamalara ilk kez yer vermiştir. 'Vicdan ve Din Özgürlüğü' başlığını taşıyan 19. Madde, din eğitiminin devletin denetimi altında gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Eğitim ve öğretim ise tamamen gönüllülük esasına dayanmalıdır.⁴² Devlet, din eğitimi kontrol altında tutma amacı gütmüş ve bir alternatifi ortak olarak ortaya çıkarmayı istememiştir. Din eğitiminin gönüllük esasına bağlı olması da bireylere kendi tercihlerine göre hareket etme imkânı sağlamaktadır.

1974 yılı, Türkiye'de din eğitimi için önemli bir tarihtir, çünkü liselerde "Ahlak eğitimi" adıyla zorunlu ahlak eğitimi müfredata girmiştir.⁴³ Bu önemlidir çünkü laik ülkelerde ahlak eğitiminin zorunlu ders haline getirilebileceğini göstererek, zorunlu din eğitiminin önünü açmıştır. Ahlak eğitimi İslam'a dayanır.

1982 öncesinde seçmeli bir ders olan Din Bilgisi dersi ile 1970'li yıllardan itibaren zorunlu olan ahlak dersi, 1982 Anayasası'nın 24. Maddesi ile birleştirilerek uygulamaya konulmuştur. 1982'den beri 1982-1983 öğretim yılında "Din ve Ahlak Bilgisi" adıyla örgün eğitimde zorunlu dersler arasına girmiş ve dört yıl sonra dersin adı "Din Kültürü" olarak değiştirilmiştir.⁴⁴

2000'li yıllarda din ve eğitim alanında değişime ihtiyaç duyulması, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nü (DÖGM) ve Müdürlük bünyesinde Avrupa Birliği Komisyonu çalışma odası oluşturulmasına sevk etmiştir. Bu kurul, 2000'li yıllarda din eğitimi nasıl olmalıdır? Projesinin ilk aşaması olarak 2001 yılında

³⁹ Kaymakcan, *a.g.e.*, ss. 23.

⁴⁰ Öcal, *a.g.e.*, ss. 453-454.

⁴¹ Tebliğler Dergisi, "S. 524, C. 11, 1.02.1949", (Erişim 27 Mart 2022).

⁴² Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) K. 1961/334 (09.07.1961).

⁴³ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2014, s.191-458.

⁴⁴ Mustafa Öcal, *Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi Literatürü*, *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi* 12, 2008, ss.399-406.

"Finding New Approaches to Religion Education" başlıklı uluslararası bir seminer verilmiştir. Bu seminerdeki sunumlarda, DKAB programlarının, dinler arası hoşgörüyü teşvik edecek ve dinin çoğulculuğunu yansıtacak şekilde sunulması gerektiği vurgulanmıştır. Toplantıda, din ve mezhep merkezli din eğitim modellerinin günümüzdeki insanların dini ihtiyaçlarının karşılanmasında meydana getirdiği önemli sorunlar vurgulanarak, gelişen dünyada dini bütünleştiren eğitimin gerekliliği vurgulanmıştır.⁴⁵Okullarda zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle toplumda ortak bir din kültürü oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak, bazı ebeveynler bu dinî bilginin yeterli olmadığını düşünerek çocuklarının Kur'an'ı okuyabilmesini ve Kur'an'ın içeriği hakkında genel bir bilgiye sahip olmasını istemektedir. Bu talebi karşılamak amacıyla, 2013 yılından itibaren okullarda zorunlu DKAB derslerine ilave olarak seçmeli Kur'an, Temel Dinî Bilgiler ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri konulmuştur.⁴⁶

2. EĞİTİM PROGRAMI

Toplumlar, bireylerin bilgi birikimlerini nasıl aktaracakları konusunda çeşitli planlar yapmışlardır. Bu planlar, belirli bir düzene oturtularak programlanmış ve eğitim sürecinin daha etkili ve sistematik bir şekilde ilerlemesini sağlamıştır. Bu sayede, insanlar bilgi ve becerilerini gelecek nesillere aktarırken daha organize ve planlı bir yaklaşım benimsemişlerdir.

Eğitimin tanımı yapılarak yola çıkılan bu ilerlemede sonraki adım eğitimin planlanması ve nasıl yapılacağının ve uygulamaya nasıl geçileceğinin kararlaştırılmasıdır. Planlama kısmı eğitim programında önemli bir yerdedir.

Demirel'e göre eğitim programı, öğretim kurumunda öğrencilere sunulan derslerin düzenlenmesi ve planlanması anlamına gelir. Bu program, müfredatı, ders içeriklerini, öğrenme hedeflerini ve öğretim stratejilerini içerir. Eğitim programı, bir okulun veya eğitim kurumunun misyonuna, öğrencilerin gereksinimlerine ve toplumun beklentilerine uygun olarak oluşturulur. Bu nedenle, farklı ülkeler ve eğitim kurumları, eğitim programlarına çeşitli şekillerde yer verebilirler.⁴⁷

Eğitim programları, istenilen davranış değişikliklerini sağlamak için planlanan tüm etkinlikleri kapsayan rehberlerdir. Bu programlar, okulların temelini oluşturur ve

⁴⁵ Aytaç Demirci, "Dünden Bugüne Türkiye'de Din Eğitimi", *Kamuda Sosyal Politika*, Ankara 29, 2014, s. 68-72.

⁴⁶ Aydın, a.g.e., ss.72.

⁴⁷ Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem Akademi, Ankara 2014, s.6.

okuldaki her etkinlik bu programa göre düzenlenir. Kapsamlı bir eğitim programı, öğretimin yanı sıra ders dışı aktiviteleri, özel gün kutlamalarını, gezileri, kısa kursları, rehberlik hizmetlerini vb. içerir. Bu detaylı eğitim programları, okuldaki etkinliklerin düzenlenmesinde öğretmenlere ve yöneticilere yol gösterir.⁴⁸Eğitim programları dönemin koşullarını göz önünde bulundurarak eğitim faaliyetlerinin genel şekilde planlanmasıdır. Demirel'e göre eğitim programı konuların listesidir. Derslerin içeriğidir. Çalışmaların programlanmasıdır. Öğretimde kullanılan ders materyalleridir. Derslerin düzenlenmesini ve hedef davranışları belirler. Okul içi ve dışında öğretilen tüm konuları kapsar. Ayrıca, okul personeli tarafından planlanan her şeyi içerir ve genellikle öğrencilerin öğrenme hedeflerini ve yöntemlerini belirler.⁴⁹Demirel'e göre, öğretim programının dört temel unsuru vardır ve bu unsurlar şunlardır: hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme.⁵⁰

Hedef, öğretim programının belirlediği amaçlar ve öğrencilerin bu programdan ne kazanacaklarıdır. Hedefler, öğrenme sürecindeki yönlendirici noktalardır ve öğrencilerin edinmesi gereken bilgi, beceri ve anlayışları tanımlar.

İçerik, programda sunulan konular, bilgiler ve öğrenme materyalleridir. İçerik, öğrencilerin hedeflere ulaşmalarını sağlayacak şekilde seçilir ve düzenlenir. Bu kapsamda ders materyalleri, metinler, aktiviteler ve diğer kaynaklar yer alır. Öğrenme-öğretme süreci, öğrencilerin hedeflere ulaşmalarını desteklemek için kullanılan yöntemler ve stratejilerdir. Bu süreç, öğretmenin ders planlaması, etkileşimli öğrenme ortamları oluşturması, öğrenci merkezli öğrenme aktiviteleri düzenlemesi gibi unsurları içerir. Öğrenme-öğretme süreci, öğrencilerin etkili bir şekilde öğrenmelerini ve anlamalarını sağlamak amacıyla önemlidir.

Ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin öğrenme sürecindeki ilerlemelerini izlemek ve başarılarını değerlendirmek için kullanılan yöntemlerdir. Bu süreç, öğrenci performansını değerlendirmek için kullanılan araçlar ve teknikleri içerir. Sınavlar, proje çalışmaları, ödevler, portfolyolar gibi çeşitli değerlendirme araçları kullanılarak öğrencilerin başarı düzeyleri belirlenir.⁵¹ Bu dört temel unsur, bir öğretim programının etkili bir şekilde planlanması ve uygulanması için kritik öneme sahiptir. Her biri,

⁴⁸ Münire Erden, *Eğitim Bilimine Giriş*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2011, s.19.

⁴⁹ Demirel, a.g.e., ss.1.

⁵⁰ Demirel, a.g.e, ss. 6.

⁵¹ Veynel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Anı Yayıncılık, Ankara 1991, s.108-125.

öğrencilerin öğrenme sürecindeki gereksinimlerini karşılamak ve programın başarıyla tamamlanmasını sağlamak için bütüncül bir yaklaşım sunar.

2.1. TÜRKİYE’DE EĞİTİM PROGRAMI

Türkiye’de program geliştirme çabaları, Cumhuriyet’in kuruluşuyla başlamış olup özellikle 1950’lerde düzenli bir şekilde ilerlemiştir. 1924’te yayınlanan "Tevhid-i Tedrisat" yasasıyla, tüm eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı bünyesine alınmış ve okul programlarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu yasayla ortaokul, lise ve öğretmen okulu programlarının gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır.⁵²

Türkiye’de, ilk defa 1924 yılında Atatürk tarafından özel olarak davet edilen çağın önde gelen düşünür ve eğitimcisi John Dewey’in raporuna dayanarak özellikle ilköğretim programlarının geliştirilmesine ağırlık verilmiştir. 1926 tarihinde, beş yıllık ilkokul için bir program oluşturulmuştur. Bu ilkokul programı, 1936 ve 1948 yıllarında çeşitli iyileştirmelerle tekrar ele alınmıştır. 1926 tarihli programın, "Toplu Öğretim" uygulamasını içermiştir.⁵³ Bu iyileştirmelerde yabancı düşünürlerden destek alınması Türkiye’de karşılaştırmalı eğitimin zeminini oluşturmuştur. Karşılaştırmalı eğitim, ülkelerin eğitim sistemlerinin analiz edilmesi, karşılaştırmalı olarak incelenmesidir.⁵⁴ Amaç farklı ülkelerin uygulamalarından yararlanılarak milli eğitim sistemini geliştirmektir.

1950’li yıllara kadar Türkiye’de program geliştirme çalışmaları genellikle derslerin ve konuların listelenmesiyle sınırlı kalmıştır. Ancak, 1952 yılında ülkemize gelen ve köy okullarını inceleyen V. Wofford’un raporuyla birlikte, bu çalışmalar daha sistemli bir şekilde yürütülmeye başlanmıştır. 1953 yılında düzenlenen Milli Eğitim Şurası’nda ilköğretim programları ele alınmış ve 1948’deki ilkokul programının gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu sayede program geliştirme çalışmaları Millî Eğitim Bakanlığı’nda daha fazla önem kazanmıştır. Hazırlanan taslak program, 1953-1954 öğretim yılında Bolu ve İstanbul’da belirlenen okullarda deneme amacıyla uygulanmıştır. Ayrıca, bu süreçte okul düzeyinde ilköğretimin hedeflerini belirleme çalışmalarına yer verilmiş ve araştırma ile değerlendirme kavramları program geliştirme ve uygulamalarında daha fazla yer almaya başlamıştır. Bu çalışmalarla paralel olarak, 1954-1955 öğretim yılında İstanbul Atatürk Kız Lisesi’nde deneme okulu programı

⁵² Fatma Varış, *Program Geliştirme*, Alkım Yayınları, İstanbul 1994, s. 268.

⁵³ Orhan Akınoğlu, Türkiye’de Uygulanan ve Değişen Eğitim Programlarının Psikolojik Temelleri, *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 22, S. 22, 2005, s. 33.

⁵⁴ Murat Gürkan Gülcan-Fatih Şahin, *Karşılaştırmalı Eğitim, Tematik Bir Yaklaşım*, Pegem Yayınevi, Ankara 2021, s. 3.

geliştirilmiş ve bu da ortaöğretimdeki program geliştirme çalışmalarının öncülüğünü yapmıştır.⁵⁵

1960'lı yıllara gelindiğinde, Türkiye'de eğitim alanında birtakım önemli değişiklikler yaşanmıştır. 1961 yılında kabul edilen 222 sayılı İlköğretim Kanunu, programların yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu dönemde, VII. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlarla programların günün ihtiyaçlarına ve gerçeklerine uygun hale getirilmesi, öğretmenlerin yeni programlara uygun olarak yetiştirilmesi ve deneme programlarının uygulanması gibi konular öne çıkmıştır.⁵⁶

1970'ler, Türkiye'de ekonomik sıkıntıların ve siyasi belirsizliğin hâkim olduğu bir dönemdir. Özellikle bu dönemdeki program geliştirme çalışmaları, Türkiye'deki ilköğretim programlarının temelini oluşturmaktadır. Bu temel, 1970'lerin ikinci yarısında siyasi bölünmelerin ve terör eylemlerinin artış gösterdiği bir zaman dilimine işaret etmektedir. Bu olumsuz koşullar eğitim sistemini de etkileyerek birçok eğitim uygulamasının tamamlanamamasına neden olmuştur. Bu dönemdeki eğitim ve öğretim programlarından beklenen verim alınamamıştır. İlkokul seviyesinde, 1968'de başlatılan program devam etmiş, ortaokul seviyesinde ise 1970-1971 döneminde başlatılan bir program kullanılmıştır. Bugün ilköğretimde ikinci kademe olarak nitelendirilen ortaokul kademesinde ise, 1970–1971 yılında uygulamaya giren program kullanılmıştır.⁵⁷

1980 sonrası dönemde Türk-İslâm Sentezi, Türkiye'de eğitim programlarında önemli bir yer edinmiştir. Bu sentez, millî kültürün devlet tarafından korunması ve ideal bir yaşam biçimi olarak görülmesi amacıyla vurgulanmıştır. Türk-İslâm Sentezi düşüncesi, tüm öğretim programlarına entegre edilerek, istenilen insan modelinin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Özellikle 12 Eylül öncesi dönemde yaşanan iç çatışmaların önlenmesi ve dinin toplumsal dengeyi sağlayıcı bir unsur olarak kullanılması amacıyla, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi anayasal bir zorunluluk haline getirilmiştir. Ayrıca, Türkçülük, vatana millete bağlılık ve iç ve dış tehditlere karşı bilinçli olma gibi konular da ders programlarına eklenmiştir. Bu dönemde eğitim programlarında yapılan değişiklikler, toplumsal değerleri vurgulayan ve millî kimliği güçlendirmeyi amaçlayan bir yaklaşımı yansıtmaktadır.⁵⁸

⁵⁵ Özcan Demirel, Türkiye'de Program Geliştirme Uygulamaları, *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 1992, s. 28.

⁵⁶ Tanju Gürkan, Erten Gökçe, *Türkiye'de ve Çeşitli Ülkelerde İlköğretim*, Siyasal Kitap Evi, Ankara 1999, s. 20-27.

⁵⁷ Sadık Kartal, "Türkiye'de Eğitim Politikalarının Dönüşümü: 1980 ve Sonrası", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 9, 2020, s. 5.

⁵⁸ Kartal, a.g.e., ss.6.

Daha sonraki yıllarda, özellikle 2000'li yılların başından itibaren, eğitimde teknolojinin kullanımını teşvik etmek amacıyla çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. Bu projeler arasında akıllı tahta kullanımını teşvik eden çalışmalar ve Fatih Projesi gibi uygulamalar yer almaktadır. Fatih Projesi, öğrencilere tablet bilgisayarlar dağıtılması ve okullarda internet kullanımının yaygınlaşması gibi adımları içeren bir projedir. Bu tür projeler, eğitimde teknolojinin kullanımını artırmayı ve öğrencilere daha etkili bir öğrenme deneyimi sunmayı hedeflemektedir.⁵⁹2012 yılında, 222 sayılı kanunda ve birçok kanunda değişiklik yapılmıştır. Bunlar arasında en önemlisi 11 Nisan 2012'de çıkan 6287 sayılı kanundur. Bu değişikliğin temelinde 2010 yılında yapılan Milli Eğitim Şurasında alınan kararlar yer almaktadır. Bu kanunda, 'toplam nüfusun ortalama eğitimini artırmak ve okullaşma oranındaki bölgesel farklılıkları azaltmak' gerekçesiyle zorunlu eğitimin 8 yıldan 12 yıla çıkarıldığı belirtilmiştir. Böylece eğitim kademeleri 4+4+4 (ilkokul + ortaokul + lise) biçiminde yeniden yapılandırılmıştır. MEB (2012) bu değişiklik ile kademeler arası dikey ve yatay geçişlere olanak sağlandığını; böylece eğitim sistemini demokratikleştirdiklerini ve esnekleştirdiklerini belirtmiştir. MEB ayrıca bu değişiklik ile eğitim programlarına eklenen seçmeli derslerle, toplumun eğitimden beklentilerinin ve sosyokültürel taleplerinin karşılanacağını açıklamıştır. Yapılan bu yenilikler, Türkiye'de eğitim sistemini daha modern, erişilebilir ve etkili hale getirmeyi amaçlamıştır.⁶⁰Temel eğitim materyali olarak düşünülürse ders kitaplarının da bu yeniliklere uygun olarak hazırlanması Türkiye'de eğitim sistemini daha erişilebilir ve etkili hale getirme amacını gerçekleştirmede önemlidir.

2.2. DİN ÖĞRETİMİNDE PROGRAM GELİŞTİRME

Eğitim programlarının planlanması, uygulanması, değerlendirilme yapılması, değerlendirme sonucunda elde edilen verilere göre yeniden düzenlenmesine program geliştirme denir.⁶¹Eğitim programlarının amaçlarının, içeriğinin, öğrenme-öğretme sürecinin, değerlendirme unsurlarının tanımlanmasıdır.⁶²

Türkiye'de genel eğitim çerçevesinde sunulan din öğretimi programlarının, istenilen dini pratikleri bireylerde oluşturabilmek için yeniden gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi gereklidir. Din eğitimi, insan haklarına, ahlaki değerlere, özgürlüklere

⁵⁹ Meltem Kurtoğlu, Eğitimde Teknoloji Kullanımının Bugünü ve Geleceğine İlişkin Öğretmen Adaylarının Düşüncelerinin İncelenmesi, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* C. 13, S. 1, Haziran 2020, s. 109-126.

⁶⁰ Asiye Göker Gökçe, Türk Eğitim Sisteminde 2000' li Yıllarda Gerçekleşen Yapısal Değişimler *Çocuk Hakları- Eğitim Hukuku-Vatandaşlık Eğitimi (Prof. Dr. Emine Akyüz'e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl)*, ed. Yrd. Doç. Dr. Yıldız Karaman Kepenekçi-Dr. Pınar Taşkın, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2018, s. 382.

⁶¹ Münire Erden, *Eğitimde Değerlendirme*, Pegem Yayıncılık, Ankara 1993, s. 3.

⁶² Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, 5.

ve kültürel çeşitliliğe saygı temelinde şekillendirilmelidir. Bu yaklaşım, öğrencilere hem dini bilgiyi doğru ve bilimsel bir yaklaşımla sunmayı hem de onları etik ve kültürel değerlere duyarlı bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır.⁶³ Din öğretiminde program geliştirme, öğrencilerin bilinç düzeyini artırarak, günlük hayatlarındaki sorunları çözebilmeleri için yönlendirici olacak ve aklıyla düşünebilmelerini teşvik edecek şekilde düzenleme ve iyileştirme sürecidir.⁶⁴

Türkiye’de örgün din eğitiminde, yapılandırmacı öğrenme modeli ve çoklu zekâ kuramı gibi öğrenci merkezli yeni yaklaşımlar kullanılarak öğretim programları geliştirilmektedir.⁶⁵ Geçmişte, öğretmenin bilgiyi doğrudan aktardığı ve merkezi bir rol oynadığı eğitim sistemleri hâkimken, günümüzde yapılandırmacı yaklaşımla öğrencilerin aktif katılımı ve anlamlı öğrenmeleri desteklenmektedir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı ilk hazırlandığı haliyle uzun süre kullanılmış, ilköğretimin sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte program yenilenmiş, okullarda yapılandırmacı yaklaşımının benimsenmesi ve bu yaklaşıma uyum sağlanması için öğretim programı yeniden geliştirilmiştir.⁶⁶

1982’den günümüze kadar geçen süreçte bütün ilköğretim ve ortaöğretim okullarında uygulanmaya başlayan DKAB öğretim programlarından ilköğretim programı 2000 yılına kadar devam etmiştir. 1997 yılından itibaren geliştirilen DKAB Öğretim programı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nca kabul edilip Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi Ekim 2000/2517 sayısında yayımlanmıştır. 1982 yılında hazırlanan ortaöğretim DKAB öğretim programı ise 2005 yılında yeniden geliştirilerek, MEB. Talim ve Terbiye Kurulunun 31.03.2005 tarih ve 16 sayılı kararı ile yürürlüğe girerek 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Adı geçen bu öğretim programı 2007 yılına kadar uygulanmış ve yine bu program tekrar geliştirilerek, Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün hazırladığı “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı” Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.12.2006 tarih ve 410 sayılı kararı ile 2007–2008 öğretim yılından

⁶³ Mualla Selçuk, *Din Öğretiminin Kavramsal Terimleri, Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu, Ankara, 1997, ss. 28-35.

⁶⁴ Fatih Kurt, *1982, 1992 ve 2000, İlköğretim Okulları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatlarının Mukayesesi* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2002, s. 25.

⁶⁵ Aydın, a.g.e., ss. 71-72.

⁶⁶ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı, 2.

itibaren uygulanmaya başlanmıştır.⁶⁷Bu programın 2011 yılına kadar uygulanmasından sonra “İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu” Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 20.12.2010 tarih ve 2748 sayılı teklif yazısı üzerine Talim Terbiye Kurulunun 30.12.2010 tarih ve 328 sayılı kararı ile 2011-2012 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere kabul edilmiştir.⁶⁸ Bahsi geçen program Talim Terbiye Kurulunun 19.01.2018 tarih ve 2 sayılı kararı ile 2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere tekrar güncellenmiştir.⁶⁹Güncellenen programlarda Temel amaçlardan yetkinliklere doğru bir ilerleme gözlemlenmektedir. Eğitim materyallerinin geliştirilmesine büyük önem verilmiş, disiplinler arası yaklaşım benimsenmiş, ara disiplin alanları vurgulanmıştır. Öğrencilerin bilgilerini yapılandırması, daha önceden edinilen bilgilerin kullanılması temel alınmıştır. Değerlendirme süreçlerinde öğrencinin kendi performansını değerlendirmesi ve öğretmenin, öğrencinin ilerleme seviyesini ve öğrenme sürecini değerlendirmesi önemli hale gelmiştir. Değerlendirme sürecinin öğrencinin eksik yönlerini belirlemeye, becerilerin gelişimine katkı sağlamaya odaklanması gerektiği vurgulanmıştır. Ölçme sürecinin daha çok öğrencilerin düşünme, anlama, sorgulama, analiz-sentez becerilerini ölçmek için kullanılması gerektiği belirtilmiş, değerlendirme sonuçlarının öğrenciler arasında karşılaştırılmasının önlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. 2000’li yıllardan itibaren küreselleşme ve modern bilgi toplumuna yönelik beklentileri karşılama motivasyonlarıyla dinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Burada ise dine daha kapsayıcı ve dışarıdan bir bakışla yaklaşıldığı anlaşılmaktadır.⁷⁰2006, 2012 ve 2018 yıllarında farklı programlar uygulanmaya konulmuştur. Bununla birlikte 2000 yılı sonrası bu programların genel amaçları ve program yapısı incelendiğinde birbirinden çok fazla farklı olmadığı görülecektir.⁷¹Tüm bu programlarda ortak unsurlar olarak karşımıza çıkan din bilimsel olarak mezhepler üstü ve dinler açılımlı, eğitim bilimsel olarak yapılandırmacı anlayışlara dayanan bir din eğitimi paradigmasıdır.⁷²

⁶⁷ Süleyman Karataş, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, C.3, S.1, 2010,58.

⁶⁸ MEB, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Programı ve Kılavuzu, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara 2010, s.2

⁶⁹ MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar),

⁷⁰ Cemil Osmanoglu, Ders Kitaplarına Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Din Anlayışı, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, No. 31, 2015, ss. 265-285.

⁷¹ Karşılaştırınız: MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2001 s. 6-32; 2007, s. 1-30; 2008, s. 1-40.

⁷² Tebliğler Dergisi, S. 2492, K. 174 18.8.1998.

2.2.1.1982 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı

1980'li yıllarda program geliştirme çalışmalarında yeni bir arayış başlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı 1982 yılında program geliştirme konusunda bir model oluşturmak ve bundan sonra hazırlanacak programların buna göre hazırlanmasını sağlamak amacıyla bir dizi toplantı düzenlemiştir. Üniversitelerden görevlendirilen bilim adamları ile işbirliği yapılarak hazırlanan yeni program modeli Talim Terbiye kurulunda kabul edilerek 2142 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanmıştır.⁷³ 1984 yılı başlarında da öğretim programlarının hazırlanmasında dikkate alınması gereken ilkeleri yeniden düzenleyerek 14.02.1984 günü ve 16 sayılı Talim Terbiye Kurulu kararıyla yayımlanmıştır.⁷⁴ Anayasanın 24. Maddesiyle zorunlu dersler arasına alınan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi “DKAB” dersinin durumuna bu bilgiler ışığında bakıldığında ilk program 1982 yılında hazırlanmıştır. İlk programdan 10 yıl sonra program gözden geçirilmiş haliyle tekrar yayımlanmıştır.⁷⁵

1980'li yıllarda program geliştirme, genellikle ders konularının liste halinde belirlenmesi ve bu konuların mantıklı bir şekilde ünite halinde sıralanmasıyla sınırlı görülmüştür. Programlar yaşa göre uyarlanmamış, davranış değişimini belirginleştirmemiş ve konular yeterince derinlemesine işlenmemiştir.⁷⁶

Programın yaklaşımına göre, laiklik ilkesi korunacak. Vicdan ve düşünce özgürlüğü ihlal edilmeyecek. Dini farklılıklarla iyi ilişkiler geliştirilecek, milli değerler pekiştirilecek, örf, adet ve milli değerler ön planda tutulacak, dersler Atatürk ilkeleriyle bütünleştirilecek, dersler özel yöntemlerle sevdilerek öğretilecek, diğer derslerle bağlantı kurulacak, genel kültür ve pedagojik gelişime uygun olacak, öğrenmenin ibadet olduğu anlatılacak, dini uygulamalara zorlanma olmayacak, İslam'ın erdemli davranışları teşvik ettiği anlatılacak, ibadetlerin bireysel ve toplumsal faydaları vurgulanacak, güzel ahlak ve temizlik önemi benimsetilecek, inanç ve davranış bütünlüğü vurgulanacak, ibadetin insan doğasına uygun olduğu anlatılacak, Hz. Muhammed'in örnek kişiliği belgelerle desteklenecek, konular günlük yaşamla ilişkilendirilecek, Ayet ve hadislere dayalı olacak, yanlış bilgiler bilimsel yaklaşımla düzeltilecek, Müslümanlığın akılcı ve çağdaş olduğu açıklanacak, konular ayet, hadis ve

⁷³ Tebliğler Dergisi S. 2109, C.45, 29.03. 1982.

⁷⁴ Mevlüt Kaya, Eğitimde Program Geliştirme Sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Geliştirilmesi İhtiyacı, Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri Sempozyumu, 1-2 Mayıs Kayseri, 1997, s. 243.

⁷⁵ Tebliğler Dergisi, S. 2356, C. 55, 13.04.1992.

⁷⁶ Beyza Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara 1980, s.150-160.

hikayelerle desteklenecek, yaş ve sınıf düzeyine uygun olacak, Müslümanlığın ilerleme isteyen bir din olduğu anlatılacak, Namaz suresi ve duaları eski harflerle okutulmayacak, ödevler temel dini kaynakları tanıtmaya yönelik olacaktır.⁷⁷

8 Mayıs 1986 tarihli ve 16 sayılı Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulu Başkanlığı kararı gereğince, Atatürkçü değerlerin nesillere sistemli ve düzenli bir şekilde aktarılmasını sağlamak amacıyla DKAB programlarına ve ders kitaplarına Atatürkçülükle ilgili konuların işlevsel bir biçimde dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. İslam içindeki farklılıklara ve dönemin siyasal ile sosyokültürel koşullarına uygun olarak, mezhepler üstü ilkeler ve değerler öne çıkarılmış; bu değerler Atatürkçü din anlayışı ve Türk Milleti vurgusundan esinlenerek yapılandırılan milli ve manevi değerler kompozisyonu etrafında düzenlenmiştir. Bu yaklaşım, milli birlik ve beraberlik hedefini temel alarak toplumsal dayanışmaya katkıda bulunmayı amaçlamakta ve Türkiye'deki DKAB derslerinin ana dayanaklarından biri olarak günümüzde de önemini sürdürmektedir.⁷⁸

1980 yılının sonlarına doğru, programın genel ilkeleri çerçevesinde sınıflarda farklı dini inançlara sahip öğrencilerin bulunabileceği dikkate alınmıştır,⁷⁹İslam dini temelli bir yaklaşımla saygı ve hoşgörünün teşvik edilmesi hedeflenmiş,⁸⁰Milli kültür ve genel kültürü desteklemek amacıyla, İslamiyet, Musevilik ve Hristiyanlık gibi büyük dinlerin yanı sıra diğer dinlerle ilgili bilgilere de yer verilmiş, bu süreçte ilkesel olarak din ve vicdan özgürlüğünün korunmasına devam edilmiştir.⁸¹Programda, İslam dinine ilişkin bilgilerin yalnızca bu alandaki ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda öğrencileri milli kültürün bir parçası haline getirmesi açısından da önemli olduğu vurgulanmıştır.⁸²

08.12.1981 tarihinde Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 213 sayılı kararıyla Din Bilgisi ve Ahlak Derslerinin aynı programda birleştirilmesi ve yeniden planlanması üzerine yapılan çalışmalarda “Din ve Ahlak Bilgisi Dersi” adı altında Millî Eğitim Bakanlığının onayına sunulmuştur. Yapılan müzakereler sonucu Talim Terbiye kurulunun önerisi, Temel Eğitim ve Ortaöğretimde “Din ve Ahlak Bilgisi” dersi olacak

⁷⁷ Tebliğler Dergisi S. 2109, C.45, 29.03. 1982.

⁷⁸ Osmanoğlu. a.g.e., ss.270.

⁷⁹ MEB, İlkokul Programı, 1988, s. 625.

⁸⁰ Hatice Gündüz, *İlköğretim Din Dersi Kitaplarında Diğer Dinlerin Öğretimi (Zorunlu Din Öğretimi Öncesi ve Sonrası Dönemlere Ait Ders Kitaplarına Ait Karşılaştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s.47.

⁸¹ Gündüz, a.g.e., ss.44-50.

⁸² MEB, İlkokul Programı, 1988, s. 625.

şekilde 18.02.1982 yılında 30 sayılı karar ile kabul edilmiştir.⁸³Yeni öğretim programında 5. Sınıfta 10, 6. Sınıfta 10, 7. Sınıfta 9, 8. Sınıfta 10 ünite bulunmaktadır. Programda ağırlıklı olarak amaçlar arasında milli birlik ve beraberliği kazandırıcı, kültür ve birikimin aktarıldığı ve pedagojik gelişimin göz önünde bulundurulduğu maddeler dikkat çekmektedir. Temel eğitimde ise Din ve Ahlak Bilgisi programının genel amaçlarına şu şekilde yer verilmektedir:

1. Allah ve Peygamberini tanıyıp sevmek.
2. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlaki kurallarını öğrenmek.
3. Namazda okunan sureleri ve duaları ezberlemek ve anlamlarını anlamak.
4. İç dünyasında ve toplumda, inanç ve ibadet konularında denge ve uyum sağlamış bir kişilik geliştirmek.
5. Temizlik, iyilik, doğruluk gibi değerleri anlamak ve insanları sevmek, anne ve babaya, büyüklere saygı göstermek, küçüklere şefkat göstermek, zayıflara ve muhtaçlara yardım etmek, çalışkan olmanın İslam dini emir ve prensiplerinden olduğunu kavramak.
6. İbadetlerin yanı sıra dış temizlik gibi güzel ahlakın da insan için önemli olduğunu kabul etmek.
7. Vatan, millet ve Atatürk sevgisini güçlendirmek.⁸⁴

1982 Din ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı, Türk Milli Eğitim politikasına uygun olarak hazırlanıldığı belirtilir. Program, Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları, İlkeleri ve Atatürk'ün laiklik ilkesine uygun olarak öğrencilere temel bilgiler ve din, İslam dini ve ahlak konularında yeterli bilgi kazandırmayı amaçlar. Dolayısıyla, DKAB dersinin nihai hedefi, Milli birlik ve beraberliği güçlendirmek, insan sevgisini artırmak, iyi, ahlaklı ve erdemli bireyler yetiştirmektir. ⁸⁵Din dersi iyi insan iyi vatandaş yetiştirmeye hizmet eder amaçlara sahiptir.⁸⁶Yapılan araştırmalarda; dersin amacının bilişsel ağırlıklı olduğu,⁸⁷öğrencide davranış değişikliği meydana getirmeye yönelik olmadığı, amaçların çok genel ifade edildiği ve davranışa dönüşmesinin zor olduğu

⁸³ Mehmet Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*, İlke Yayınları, İstanbul 2013, s.45.

⁸⁴ Tebliğler Dergisi, S. 2356, C. 55, 13 Nisan 1992

⁸⁵ Tuğrul Yürük, *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.134.

⁸⁶ Mustafa Öcal, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Ulaşılması Gereken Hedefler ve Gerçekleşme Oranları, Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri Sempozyumu*, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı/İBAV Yayınları, Kayseri 1997, ss. 101-157.

⁸⁷ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, TDV Yayınları, Ankara, 1990, s.124.

değerlendirmelerinde bulunulmuştur.⁸⁸Program, öğrencilere dini farklı olan milletlerle dostluk ve iyi niyet ilişkileri geliştirme anlayışını aktarmayı, Müslüman öğrencilere pratik bilgiler vermemeyi, yanlış bilgileri düzeltmeyi, Allah ve Peygamber kavramlarını tanıtmayı, vatan, millet ve Atatürk sevgisini güçlendirmeyi amaçlar.⁸⁹

1982 Anayasası'nda yer alan düşünceler ve belirlenen ölçütler incelendiğinde, 24. Maddede din, vicdan, inanç ve kanaat özgürlüğü, din ve ahlak eğitim ve öğretiminin devlet gözetiminde gerçekleştirilmesi, din eğitimi ilköğretim ve ortaöğretimde zorunlu hale getiren düzenlemeler, idealizm ve realizm felsefelerinin yansımaları olarak değerlendirilmiştir. Bilimsel bilginin öğretilmesi, açıklanması, yayılması ve araştırma yapılması ise realizm, natüralizm ve pragmatizm felsefelerinin etkilerini göstermektedir. Devlet kontrolündeki eğitim ve öğretim hakkı, belirli ideolojiler doğrultusunda devlet denetiminde, zorunlu ilköğretim, topluma yararlı bireyler yetiştirme, fırsat eşitliği sağlama ve anadil dışında dil öğretimi gibi konular idealizm, realizm, natüralizm ve pragmatizm felsefelerinin etkilerini yansıtmaktadır. Ayrıca, yabancı ülkelerde çalışan vatandaşların devlet tarafından bağlarının korunması, ülke ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirme, bilimsel araştırmalar ve yükseköğretimde devlet gözetimi gibi ifadelerde idealizm ve realizm felsefeleri, pragmatizm felsefesinin yansımaları olarak belirlenmiştir.⁹⁰1968 Programı üzerinde önemli etkileri olan davranışçı yaklaşımın, izleyen yıllarda da Türk Eğitim Sistemi'ni öğretmen merkezli eğitim anlayışıyla etkilemeye devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu öğretmen merkezli eğitim anlayışı, 1980'li yıllarda özellikle mesleki eğitim derslerinin programlarının geliştirilmesinde belirgin bir rol oynamış ve aynı zamanda genel eğitim derslerinin programlarının geliştirilmesinde de etkili olmuştur.⁹¹

1982, 1988 ve 1992 Temel Eğitim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programlarının incelenmesi, bu programlarda İslam merkezli bir din öğretimi anlayışının benimsendiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, derslerin Atatürkçülükle ilişkilendirilmesi, laiklik ile ilgili konuların programa dahil edilmesi ve milli duyguların güçlendirilmesi amacıyla milli birlik ve beraberlik temalarının işlenmesi, resmî ideolojinin din dersi programlarına belirgin bir şekilde yansıdığını göstermektedir. 8.

⁸⁸ Mehmet Zeki Aydın, “İlköğretim İkinci Kademesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programındaki Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 1, 2000, s.19.

⁸⁹ Altaş, *a.g.m.*, ss. 144-168.

⁹⁰ Ayşe Şimşek-Sadık Kartal, Türkiye Eğitim Sistemindeki Felsefi Akımlar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research* C1.2, S. 65, 2019, ss.876.

⁹¹ Ali Yıldırım, Program Geliştirme Modelleri ve Ülkemizdeki Program Geliştirme Çalışmalarına Etkileri, *1. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiri Tam Metinleri Kitabı*, Cilt 1, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana 1994, ss.150-162.

Sınıf düzeyinde “Atatürk'ün Dinimiz ve Laiklik ile İlgili Görüşleri” başlıklı bağımsız bir ünite de eklenmiştir. Ayrıca, bu programlarda çoğulcu din öğretimi perspektifinden bazı düzenlemeler yapılmış; İslam dini dışındaki diğer dinlerin de öğretimine yer verilmiş ve farklı din, inanç ve düşüncelere karşı hoşgörü ve saygının teşvik edilmesi amaçlanmıştır.⁹²

2.2.2.2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kapsamında uygulanmakta olan öğretim programı, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)” adıyla, 2 sayılı kanun ile 19/01/2018 tarihinde güncellenerek T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinde yayımlanmıştır. Güncellenen programda dikkat çeken değişiklikler; bireyi daha fazla aktif hale getirecek şekilde ve yapılandırmacı yaklaşıma göre düzenlenmesi, her sınıf düzeyinde 5 üniteye yer verilmesi, bazı ünitelerin ders saatlerinde ve kazanım sayılarında değişiklikler yapılması şeklinde sıralanabilir.⁹³ 2018 yılında 2010 yılında hazırlanan öğretim programında yer alan öğrenme alanları kaldırılmış, üniteler yeniden düzenlenmiştir. DKAB Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı’nın vizyonu; “Dinin hayatı anlamlandırmadaki rolünü fark eden; millî, manevi, ahlaki değerleri benimseyen; farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyler yetiştirmektir.” şeklinde güncellenmiştir.⁹⁴

DKAB dersi öğretim programı, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, ilköğretim düzeyinde okutulan dersler için hazırlanmış ve halen yürürlükte olan öğretim programlarının temelini oluşturan felsefi açıklamalara yer verilmiştir. İkinci bölümde, programın genel amaçları ve vizyonu açıkça belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ise sınıf düzeylerine göre düzenlenmiş üniteler, bu ünitelerdeki kazanımların detaylı açıklamalarına değinilmiştir. Bu yapı, dersin içeriği ve hedefleri hakkında detaylı ve düzenli bir anlatım sunmaktadır.⁹⁵

DKAB dersi yeni programın temelini, bilgiyi üreten, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusuna

⁹² Mahmut Zengin, "Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Din Dersi Öğretim Programlarına Etkileri," *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* C.19, S. 36, Aralık 2017, s.130.

⁹³ Hayati Tetik, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme, *Universal Journal of Theology*, C.3, S. 1, Mart 2018, s. 64

⁹⁴ Tetik, *a.g.m.*, ss. 64-86.

⁹⁵ Nazım Bayrakdar, Halil İbrahim Aksu, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğretim Programlarının İncelenmesi”, *Çukurova İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.11, S. 2, Temmuz 2021, s. 563-580.

sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlandığı ifade edilmektedir. Bu kazanımlar ve sınırlarını belirleyen açıklamaları, sınıflar ve eğitim kademeleri düzeyinde değerler, beceriler ve yetkinlikler perspektifinde bütünlük sağlayan bir bakış açısıyla yalın bir içeriğe işaret etmektedir. Böylelikle üst bilişsel becerilerin kullanımına yönlendiren, anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan, sağlam ve önceki öğrenmelerle ilişkilendirilmiş, diğer disiplinlerle ve günlük hayatla değerler, beceriler ve yetkinlikler çevresinde bütünleşmiş bir öğretim programları toplamı oluşturulduğu belirtilmiştir.⁹⁶

Programın amaçları; 2018 DKAB Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programıyla; 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak öğrencilerin; Dinî ve ahlaki kavramları tanımaları, dinin sosyal hayat, kültür ve medeniyet unsurları üzerindeki etkilerini kavramaları, farklı inanç ve yorumları tanımaları ve bunlara saygı duymaları, çevresindeki dinî davranış, yorum, tutum ve deneyimlerin farkında olmaları, ahlaki değerleri tanımaları ve bunları içselleştirmeleri, İslam dininin ana kaynaklarını tanımalarıdır. Hz. Muhammed'in hayatını ve örnek ahlakını tanımaları, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklamaları, bazı dua ve surelerin muhtevasını ana hatlarıyla tanımalarıdır. İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisinin farkına varmalarıdır.⁹⁷

DKAB Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı; üniteler, konular, kazanımlar, açıklamalar ve anahtar kavramlar şeklinde yapılandırılmıştır. DKAB Dersi Öğretim Programı'nda “Ünite Açıklamaları” bölümünde konu başlıklarına yer verilmiştir. Konu alt başlıkları, kazanım ve açıklamalarından hareketle yazarlar tarafından oluşturulmuştur.⁹⁸

1982 Programı, temel dini inançlar, ahlaki değerler, milli ve Atatürkçü ilkeler üzerine yoğunlaşarak, ideolojik ve eğitimsel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu bağlamda, toplumsal değerler ve Atatürk sevgisi ön plana çıkmaktadır. Dini bilgi ve ahlaki değerlerin öğretimi bu programda ön plandadır; ancak eleştirel düşünceyi geliştirmeye yönelik belirgin bir odaklanma mevcut değildir. Ayrıca, programda ünite ve konu

⁹⁶ MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar),1.

⁹⁷ MEB, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı, 1.

⁹⁸ MEB, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı, 9.

başlıklarına yer verilmiş, fakat öğrenme alanları belirtilmemiştir. Genel olarak, bu program bilgi edinmeye yönelik bir yaklaşım sergilemektedir.

2018 Programı, dinî ve ahlaki sorulara yanıt verebilme, özgürlüklerin farkında olma, hoşgörü ve çevre bilinci gibi çağdaş ve evrensel değerlere odaklanmaktadır. Bu program, bilim ve mantık ile din arasındaki ilişkiyi vurgulamakta ve eleştirel düşünmeyi teşvik etmektedir. Dinin toplumsal ve evrensel boyutlarına, hoşgörüye, bilimsel düşünmeye ve çevresel bilinçlenmeye özel bir önem atfetmektedir. Konular, sınıf seviyesine göre aşamalı olarak derinleştirilmiş ve öğrenmeyi anlamlı hale getirecek şekilde yapılandırılmıştır. 2018 Programı, yapılandırmacı eğitim anlayışını benimseyerek bilgi, tutum ve davranış geliştirmeye yönelik bir yaklaşım sunmaktadır.

Kanaatimce, 1982 programı daha çok temel dini ve milli değerlere odaklanırken, 2018 programı evrensel değerlere, hoşgörüye, çevre bilincine önem vermektedir. Ayrıca, 1982 programındaki ünitelerin bazıları 2018 programında isim değişikliğine uğramış ya da sınıf seviyelerine göre yeniden düzenlenmiştir.

3. ÖĞRETİMDE MATERYAL KULLANIMI

Öğretim materyalleri, öğretmenlerin ortamda öğrenme sürecinde bulunan öğrencilere sağladığı araçlardır. Bu araçlar basılı materyaller, fotoğraflar, maketler gibi ilk bakışta anlaşılan nesneler olabileceği gibi farklı materyaller de olabilir.⁹⁹ Öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrenme ortamının çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle öğretim materyallerine ihtiyaç duyulur.

Son yüzyılda yaşamın tüm alanlarında görülen önemli gelişmeler, özellikle eğitim sektörü üzerinde belirgin bir etki yapmıştır. Eğitimciler, öğretim yöntemlerini geliştirmek amacıyla, basılı materyallerden dijital içeriklere ve geleneksel öğrenme yöntemlerinden mobil eğitim yöntemlerine kadar geniş bir yelpazede yeniliklere yönelmiştir. Eğitim teknolojilerinin, özellikle bilgisayar tabanlı teknolojilerin etkili ve uygun kullanımı, öğretim materyallerinin öğrenme ortamlarını zenginleştirecek şekilde tasarlanması, başarılı öğrenme deneyimlerinin gerçekleşmesine önemli katkılarda bulunmaktadır.¹⁰⁰

Eğitimde uzun dönem boyunca öğretim sürecinin temel unsurları öğretmen ve ders kitabı olmuştur. Ancak günümüzde teknolojik olanaklar sayesinde, öğretmenlerin ve ders kitaplarının ötesinde birçok kaynak ve materyal ile çoklu öğrenme ortamları

⁹⁹ Zeki Kaya, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2006, s. 43.

¹⁰⁰ Emine Cabi, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, Pegem Akademi, Ankara 2015, s.3.

sağlanmaktadır. Günümüz eğitiminde, sınıf içindeki çoklu öğrenme fırsatlarını destekleyen görsel ve işitsel araçları öne çıkarmaktadır. Eğitim materyallerinin kullanımı verimli bir öğretim ortamı oluşturarak öğrencilerin belirlenen hedeflere ulaşmalarında ve programın başarıyla yürütülmesinde önemli bir rol oynar.¹⁰¹Sınıf içerisinde öğretim materyali zenginliği öğrencilerin güdülenmesine önemli katkılar sağlar. Görsel ve işitsel araçlarla oluşturulacak öğrenme ortamı öğretimi etkili kılar. Bu nedenle, etkili bir öğretmenden dersiyle ilgili görsel ve işitsel araçları önceden hazırlaması, bu araçları nerde ve nasıl kullanacağını çok iyi planlaması beklenir.¹⁰²Bu süreçte ders kitaplarının da öğretmen ve öğrencilere beklenen rehberliği yapabilecek nitelikte olması sağlanmalıdır.

3.1. ÖĞRETİM MATERYALLERİ OLARAK DERS KİTAPLARI

Eğitimde araçların kullanımı, insanların bilgi ve becerilerini aktarma çabalarıyla tarihsel olarak gelişmiştir.¹⁰³Ders kitaplarının tarihçesi eski zamanlara dayanmaktadır. M.Ö 3000'li yıllarda yapılan kil tabletler, dünyanın en eski ders kitapları olarak kabul edilir. Bu tabletler genellikle matematik ve dil bilgisi gibi konuları içerirken, bazılarında basit çizimler de bulunmaktadır. Bu tabletler, o dönemdeki eğitim metotlarını ve öğretim materyallerini anlamamız açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir.¹⁰⁴Teknolojinin hızla ilerlemesi sonucunda, teknoloji bilginin dağıtımında da belirleyici olmuştur. Eskiden kitap ve el yazmaları vardı. Bilgiler bu yollarla dağılıyordu. Gutenberg'in matbaayı bulması üzerine basım işleri gelişmiş, bilginin basım ve dağıtımı kolaylaşmıştır.¹⁰⁵

Ders kitabı terimi, bir derste kullanılan ve dersin geliştirilmesine temel oluşturan kitapları ifade eder. Ders kitapları, belirli düzeydeki öğrenciler için yazılan ve belirli bir dersin öğretiminde kullanılan, içerikleri yeterliliğe göre uyarlanmış, incelenip onaylanmış temel kaynaklardır.¹⁰⁶Ders kitapları yazılı materyaller olarak öğrencilere sunulmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde ders kitabı, “Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılmak üzere, içeriği öğretim

¹⁰¹Orhan Karamustafaoğlu, Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Öğretim Materyallerini Kullanma Düzeyleri: Amasya İli Örneği, *AÜ Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* C.1, S.1, 2004, s. 90-101.

¹⁰²Ömer Demirel vd., *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Pegem A, Ankara 2004, s. 30.

¹⁰³Kamuran Çilenti, *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*, Yargıcı Yayınevi, Ankara 1988, s.125.

¹⁰⁴Özcan Demirel-Zeki Kaya, *Eğitim Bilimine Giriş*, Pegem Akademi, Ankara 2017, s.78.

¹⁰⁵Ankara Üniversitesi, <https://acikders.ankara.edu.tr> “Ders Kitabı” (Erişim tarihi 04.04.2024).

¹⁰⁶Ferhan Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayını, Ankara 1974 s.53.

programları doğrultusunda hazırlanmış, gerektiğinde fasikül hâlinde de üretilen basılı eser” olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁷

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’nde ders kitabı, “Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılmak üzere, içeriği öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, gerektiğinde fasikül hâlinde de üretilen basılı eser” olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁸

Ders kitapları, özellikle örgün eğitim etkinliklerinde eğitim öğretim sürecinde öğrencilerin öğrenme içerikleri ve öğretmenlerin öğretim içerikleri üzerinde önemli etkisi olan bir kaynaktır. Ders kitabının tüm içeriği öğretim hedeflerini gerçekleştirmek üzere tasarlanmıştır. Öğrencilere kaliteli eğitim ve kaliteli ders kitapları sunularak, öğrencilerin toplumda söz sahibi olmalarına imkân tanıyacak özelliklerle donatılması sağlanabilir.¹⁰⁹Ders kitapları eğitim sürecinde hem öğrenen açısından hem öğretene açısından faydalı olmakla birlikte iyi bir rehber olma özelliğine de sahiptir. Çünkü içeriksel yapıdan döneme uyarlanmış, dönemin şartlarını taşıyarak, hayata uygulanabilirlik yönünü arttırmıştır.

Öğretimde ders kitaplarının rolü yadsınamaz bir gerçekliktir. Ders kitapları, öğretim sürecinde öğrencilerin öğrenmesi gereken bilgileri ve öğretmenlerin sunması gereken içeriği belirleyen önemli bir kaynak olarak işlev görmektedir. Aynı zamanda, sınıf içindeki öğrenme ve öğretme etkinliklerine ilişkin kararlar üzerinde de belirgin bir etkisi bulunmaktadır. Çoğu öğretmen, dersin amaçlarını, öğrencilere yönelik testleri, öğretim stratejilerini ve ödevleri genellikle ders kitaplarına dayalı olarak planlamaktadır. Ders kitapları, öğretimin büyük bir kısmını yönlendirirken, sınıf içi uygulamalarda en fazla kullanılan materyal olarak öne çıkmakta olmakla beraber, okullardaki araç gereç eksiklikleri, ders kitaplarının öğretim aracı olarak tercih edilmesinde etkili bir faktör olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁰Tüm bunlarla birlikte, öğretimde öğretmenin yardımcılarında biri olan kitaplar, öğretmenin gücünü daha iyi kullanmasına ve dersini daha sistematik anlatmasına imkân vermektedir.¹¹¹

¹⁰⁷ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara 1995), s.2.

¹⁰⁸ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), a.g.e., s.3.

¹⁰⁹ Filiz Büyükalın, *Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2003, s. 160.

¹¹⁰ Abdurrahman Kılıç ve Serdal Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2006), 6. bs., 27-28.

¹¹¹ Leyla Küçükahmet, *Eğitim Programında Ders Kitabının Yeri*, Nobel Yayın Dağıtım A.Ş., Ankara 2004, s. 11.

Ders kitaplarının öğrenme ve öğretme sürecinde öne çıkan öğretim materyalleri olmalarının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler, aynı zamanda ders kitaplarının sunduğu avantajları da ifade etmektedir. Bu avantajlar şunlardır: Ders kitapları, öğretim sürecinde kullanılan temel materyallerden biri olarak işlev görür. Ders kitapları, eğitim sürecini düzenleyici bir yapı sunarak öğretim etkinliklerinin sistematik bir şekilde gerçekleştirilmesine yardımcı olur. Ders kitapları, öğretmenler ve öğrenciler için erişilebilir ve kolay kullanılabilir materyaller sağlar. Ders kitapları, öğrencilerin öğrenme süreçlerini değerlendirmek için gerekli araçları sunar. Ders kitapları, eğitimi bireyselleştirme imkânı sunarak öğrenci ihtiyaçlarına göre uyarlanabilir içerikler sağlar.¹¹²

Ders kitaplarının öğretmen açısından sağladığı faydalar şöyle ifade edilmektedir: Ders kitabı, öğretmenlerin çalıştığı okullarda ve yoğun ders yükü altında etkili bir şekilde güçlerini kullanmasına yardımcı olur. Ders kitabı, içerdiği çeşitli ödev konuları sayesinde öğretmeni araştırma gereksinimlerinin büyük bir kısmından muaf tutar. Ders kitabı, öğretmenin eğitim faaliyetlerini planlamasında önemli bir rol oynar. Ders kitaplarının öğrenciler için sağladığı faydalar şunlardır: Ders kitabı, öğretmenin sözlü dersini destekler ve tamamlar. Ders kitabı, sözlü öğretimdeki eksiklikleri ve boşlukları gidererek, konular ve bilgiler arasındaki bağlantısızlıkları ortadan kaldırır. Öğrenciler, ders kitabından çalışarak öğrenilen bilgileri tekrar gözden geçirme fırsatı bulurlar. Ders kitabıyla çalışma sırasında öğrenciler, daha aktif düşünme ve sorumluluk alma eğilimi geliştirirler.¹¹³

Günümüz eğitim sisteminde temel bilgi kaynakları olarak işlev gören ders kitapları öğrenci ihtiyaçlarına uygun olarak belirlenmiş amaç ve kazanımlara ulaşılmasına yardımcı olan temel araçlardır. Bu nedenle ders kitabı seçiminde dikkatli davranmak, dersi kaliteli bir şekilde işleme, derste zamanı etkin kullanma, öğrenci motivasyonunu arttırma, derslerin sıkıcı hale gelmesi önleme, kazanımlara daha hızlı ve kolay bir şekilde ulaşma vb. açılardan gerekliliktir.

Ders kitaplarının diğer öğretim materyallerinde olduğu gibi çeşitli avantajları ve dezavantajları mevcuttur. Ders kitaplarının dezavantajları şu şekilde sıralanabilir: Ders kitapları sınıf içindeki etkinliklerin merkezini oluşturuyorsa ve öğretmen bu kitap dışında ek kaynakları sınıfta kullanmıyorsa, ayrıca ders kitabını tek başına yeterli kabul

¹¹² Cemal Tosun, Recai Doğan ve Ayşe Korkmaz, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, 1. Baskı Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001, s. 19-20.

¹¹³ Tayip Duman ve Melek Çakmak, *Ders Kitaplarının Nitelikleri*, Nobel Yayın Dağıtım A.Ş., Ankara 2004, s. 28-29.

edip diğer eğitim araçlarına başvurmuyorsa, bu durum, sınıf içi öğretim materyallerinin kullanımı açısından verimsizdir.¹¹⁴ Öğretmenlerin ders kitaplarını yalnızca tek bir kaynak olarak kullanmalarının nedeni, genellikle ders kitabının yeterli olduğuna dair inançtır. Ancak, eğitim sistemlerinde etkili öğretim yaklaşımlarının uygulandığı durumlarda, ders kitapları tek başına yeterli bir kaynak değildir. Bu nedenle, çeşitli kaynakların kullanımı her zaman gereklidir.

Ceyhan ve Yiğit ders kitabının dezavantajlarını şu şekilde açıklar: Kitaplarda yoğun olarak metin kullanımı, öğrencilerde sıkılma hissine neden olabilir. Kitaplarda sınırlı görsel kullanımı, konuların gerçekçiliğini yeterince yansıtamayabilir. Soyut kavramları ve konuları somutlaştırmak, metin tabanlı anlatımda zor olabilir. Kitaplardan etkili bir şekilde yararlanmak, öğrencinin okuma becerileri ile doğrudan ilişkilidir. Okuma alışkanlığı olmayan öğrenciler için kitaptan çalışmak hem zorlayıcı hem de motivasyon sağlayıcı olabilir. Kitapların ön planda olduğu eğitimde öğrencilerin daha yüksek motivasyona ihtiyaçları vardır. Öğrenciler öğrenme sürecinde kitapla baş başa kaldıklarında, kendilerini yönlendirme ve motive etme gerekliliği ortaya çıkar. Kitaplar genellikle öğrenciyle etkileşimi olmayan, tek yönlü iletişim araçlarıdır. Değerlendirme ve katılım fırsatlarının bulunmaması, öğrenme sürecine olumsuz etkiler yapabilir.¹¹⁵

Ders kitaplarının dezavantajlarını giderebilmek için bazı tedbirler alınabilir. Bu tedbirler şunlardır; ilk olarak, ders kitabı seçiminde dikkatli olunmalı ve dersin müfredatını ve hedeflerini en iyi şekilde yansıtan, içerik açısından zengin ve nitelikli bir kitap tercih edilmelidir. İkinci olarak, sınıf içi uygulamalarda yalnızca tek bir ders kitabına bağlı kalmaktan kaçınılmalı; farklı kaynaklar kullanılarak çok yönlü ve kapsamlı bir öğrenme ortamı sağlanmalıdır. Son olarak, eğitim süreci, çağdaş teknolojik araçlarla, örneğin internet, tepegöz ve bilgisayar gibi araçlarla desteklenmelidir. Bu tedbirler, ders kitaplarının kısıtlılıklarını minimize ederek, daha etkili ve zenginleştirilmiş bir öğrenme deneyimi sunulmasına katkı sağlayacaktır.¹¹⁶

3.2. DERS KİTAPLARININ TAŞIMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

Ders kitabı, müfredatta belirlenen hedeflere uygun olarak konuların işlendiği, öğrencilere bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazandıran temel bir kaynaktır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan eğitim programlarına uygun şekilde ders kitaplarının hazırlanması, eğitim uygulamalarının en önemli şartlarından biridir. Bu sebeple,

¹¹⁴ Erdal Ceyhan ve Birol Yiğit, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2003, s. 20.

¹¹⁵ Ceyhan-Yiğit, *a.g.e.*, s. 20.

¹¹⁶ Ceyhan ve Yiğit, *a.g.e.*, s.21.

öncelikle eğitim programlarının hazırlanması ve sonrasında bu programlara uygun ders kitaplarının geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak, geçmiş yıllarda bu gerekliliğin bazen yerine getirilmediği, önce ders kitaplarının yazıldığı ve sonrasında bu kitaplara uygun eğitim programlarının oluşturulduğu ifade edilmektedir.¹¹⁷

Ülkemizde ders kitaplarının hazırlanma süreci, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu süreçte Millî Eğitim Bakanlığı, ders kitaplarının hazırlanmasını üstlenmiş ve yönetmiştir. Ancak, 1946-1973 yılları arasında özel sektöre ders kitabı hazırlama yetkisi verilmiş ve bu dönemde özel sektör, Millî Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği nitelikler doğrultusunda ders kitapları hazırlamıştır.¹¹⁸ 1973-1991 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ders kitapları bakanlıkça hazırlanmıştır. Ancak, 1991 yılında özel sektöre tekrar ders kitabı hazırlama izni verilmiştir. 1995 yılında yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'ne göre, ders kitapları yarışma, sipariş, satın alma, yazdırma ve özel kesimce hazırlanma olmak üzere beş farklı şekilde temin edilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte, çoğunlukla ders kitapları sipariş ve bakanlıkça hazırlama yoluyla temin edilmiştir. Ancak, son yıllarda ders kitapları daha çok yazdırma ve özel kesimce hazırlama usulüne göre temin edilmeye başlanmıştır. Bakanlık tarafından yazdırılıp yayınlanan kitaplar veya sonradan özel yayınevlerince yazılan ve yayınlanan kitaplardan istenilen herhangi biri, ders kitabı olarak seçilip okullarda okutulmaya devam etmektedir.¹¹⁹

Ders kitapları Talim ve Terbiye Kurulu tarafından değerlendirilip uygun görüldüğü için okutulmasına izin verilmiş ve ilgili kurumlar yazılı olarak dikkate alınması gereken çeşitli standartlar belirlemiştir. Bu nedenle ders kitapları Eğitim ve Disiplin Kurulu'nun belirlediği standartlara uygun olarak hazırlanmaktadır. Ders kitaplarının hazırlanırken göz önünde bulundurulması gereken hususlar ve aranan nitelikleri ifade edecek olursak şu şekilde belirtebiliriz:

Öğrencileri millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerle besleyen; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı sorumluluklarını yerine getirmede rehberlik eden ve bu değerlere ilgi uyandıran okuma metinlerini içeren ders kitapları, eğitimdeki önemli bir unsurdur. Bu yüzden, okuma

¹¹⁷ Özcan Demirel-Kasım Kiroğlu, *Ders Kitabı İncelemesi*, Pegem Akademi, Ankara 2021, s.5.

¹¹⁸ Murat Gökdere, Esra Keleş, Öğretmen ve Öğrencilerin Fen Bilgisi Ders Kitaplarını Kullanma Düzeyleri Üzerinde Müfredat Değişikliğinin Etkisi, *Millî Eğitim Dergisi*, C. 33, S. 161 2004, s. 181-191.

¹¹⁹ Eyüp Şimşek, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Ahlak Öğrenme Alanlarının İncelenmesi, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 2012, s. 189- 214.

materyallerinin seçimi ve içeriği dikkatlice ele alınmalı ve öğrencilerin eğitimine katkı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Türk Millî Eğitiminin genel hedefleri ve temel prensipleri, eğitim kurumlarının temel amaçlarına uygun olarak belirlenmiştir.

Atatürk ilke ve inkılâplarına, müfredat ve kurul kararlarıyla ilgili temalara uygundur.

Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve evrensel değerlere katkı sağlar.

Bilginin nasıl üretileceğine ilişkin vurgu yapar.

Bilgi teknolojisinin etkin ve verimli kullanımını teşvik eder.

Türk toplumunun sosyal, ahlaki, kültürel ve tarihî değerlerini geliştirerek, sürdürülmesine katkı sağlar.

Dersin öğrenciye vermek istediği, beceri ve yetkinlikleri kapsar.

Konuya farklı bakış açılarını benimser, taraflı ve normatif önermelerden uzak durur.

Kişi, kurum ve kuruluşlara zarar verici tutumdan uzaktır.

Öğrenci merkezli olun ve öğretmenlerin rehberliğinde çeşitli etkinlikler yaptırılmasına yönlendirir.

Konuları hazırlarken ve düzenlerken öğrencinin ilgi alanlarını, yeteneklerini ve ihtiyaçlarını göz önünde tutulması gerektiğini belirtir.¹²⁰ Genel olarak bakılırsa, nitelikli bir ders kitabında bulunması gereken özellikler şu biçimde sıralanabilir:

Ders Kitapları Milli Eğitim programını doğru bir şekilde yansıtmalı ve öğrencilere programdaki hedefleri ve beklentileri anlamalarında yardımcı olmalıdır. Öğrenciler ve öğretmenler, ders kitabını kolayca kullanabilmeli ve içeriği hızlıca anlayabilmelidir. Metin akıcı olmalı, önemli noktalar vurgulanmalı ve pratik örneklerle desteklenmelidir. Öğrencilerin ilgisini çekecek görsellerle zenginleştirilmeli ve bu görseller öğrenme sürecine katkı sağlamalıdır.¹²¹ Kitapların yazı tipi, sayfa düzeni, renkli resimler, çizimler ve cilt kapak gibi fiziksel özellikleri, öğrencilerin kitaba olan ilgisini artırabilir. Ancak, içeriğin de öğrencilerin yaş ve gelişim düzeylerine uygun, anlaşılır ve ilgi çekici olması gerekmektedir.¹²² Öğrencinin dikkatini çekerek merak uyandıran ders kitapları, öğrenme isteğini arttırarak eğitimin amacına hizmet eder.

¹²⁰ MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (DKY), Resmi Gazete, 31628/9.

¹²¹ Ceyhan- Yiğit, *a.g.e.*, ss.19.

¹²² Mustafa. Sarıtaş, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, Pegem Akademi, Ankara 2013, s.30.

İçerisinde bulunan görseller, şemalar ya da kavram haritaları ile verimli bir öğrenmeye destek sunar.

Ders kitapları açıldığı zaman ilk göze çarpan kısmı görselliğidir. Özellikle günümüz teknolojisinde görselliğin çok önemli bir yerinin olması, öğrencilerin teknoloji kullanımı nedeniyle çok fazla görsel uyararla etkileşim içerisinde olması, kitaplarda da görselliğin ön plana çıkmasının sebeplerinden biri olmuştur. Bu nedenle öğretmenin ilk aşaması olan dikkat çekme Basamağının gerçekleştirilebilmesi için ders kitaplarının görsel açıdan zengin olması gerekmektedir. Öğretme-öğrenme yaşantısında göze hitap eden araçlardır. Bunlar; resim-fotoğraf, küre, harita, grafik, çizim, şekillerdir.¹²³Öncelikle ders kitabında kullanılan görseller öğrenenin gelişim basamaklarına ve konularına uygun olmalı, konu başlangıçları estetik kaygı gösterilerek verilmelidir.¹²⁴Bununla beraber kaliteli ürünler kullanılsa bile estetik yönden uygun olarak net ve temiz bir baskının yapılmaması halinde görselliğin sönük kalacağı unutulmamalıdır.¹²⁵Ders kitaplarının vaat ettiği faydayı gerçekleştirebilmeleri, nitelikli bir şekilde kullanılabilir olmasına ve içeriğin titizlikle hazırlanmasına bağlıdır. Bu nedenle içerikte dikkatli hazırlama önemsenmeli, güncel bilgiler yer almalı, bilgiler hayatilik ilkesine uygun olmalıdır. Ders kitabının içeriği, eğitim programıyla tutarlılık göstermelidir.¹²⁶

¹²³ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021. s. 146.

¹²⁴ Duman-Çakmak, *a.g.e.*, ss. 46.

¹²⁵ Duman-Çakmak, *a.g.e.*, ss.47.

¹²⁶ Cemil Öztürk-Rahmi Otluoğlu, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2003 s.43-46.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Araştırmanın amacı; 1980 sonrası hazırlanan 5. ve 8. Sınıf DKAB ders kitaplarını karşılaştırmaktır. DKAB ders kitaplarının karşılaştırılmasında, biçimsel özellikler, görsel özellikler, içerikle ilgili özellikler, ölçme ve değerlendirme unsurları dikkate alınarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda zaman ve koşullardaki değişimler, yenilikler, farklılıklar ve olası eksiklikler belirlenmeye çalışılmıştır. Yaklaşık kırk yıllık bir zaman farkı olan kitapların benzerlik ve farklılıkları ortaya konularak, ders kitaplarının gelişim seyrine katkı sunmak amaçlanmıştır.

Eğitimde önemli bir role sahip olan ders kitapları, öğretmenler ve öğrenciler için rehber niteliğindedir. Bu sebeple, ders kitaplarının belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir. 1982 ve 2022 DKAB ders kitaplarının bu özellikler açısından incelenmesi; ders kitaplarının değişimini ortaya koyacak, ders kitaplarının farklılıklarının belirlenmesine katkıda bulunacak ve gelecekte kullanılacak ders kitaplarının hazırlanmasında fayda sağlayacaktır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, DKAB ders kitaplarının karşılaştırılması konusunda az sayıda çalışma yapıldığı görülmüştür. Yapılan çalışmalarda ders kitaplarının içeriklerinin öğrenci seviyesine uygunluğu, program ile uyumluluğu gibi konular araştırılmıştır. Bu araştırma ise 1982 ve 2022 ders kitaplarını şekil, içerik, görsellik ve ölçme değerlendirme özellikleri açısından karşılaştırdığı için diğer araştırmalardan farklılaşmaktadır. Bu nedenle araştırma faydalıdır, alana katkı sağlamaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve SINIRLILIKLARI

Araştırmanın kapsamı; 1982 ve 2022 5. ve 8. Sınıf DKAB ders kitaplarıdır. 1982’de okutulan Tifdruk matbaacılık tarafından yayınlanan 5. Sınıf ders kitabı, Türk Tarih Kurumu Basımevi tarafından yayınlanan 8. Sınıf ders kitabı ile 2022’de Lisans Yayınları tarafından basılan 5. Sınıf ders kitabı, Anka Yayınevi tarafından basılan 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları ile sınırlıdır. Bu dönemde kullanılan öğretim programları incelenmiş, ders kitaplarının; içeriği, yapısı, dili, şekilsel özellikleri başlıklar halinde analiz edilerek, bulgular ortaya konulmuştur.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamlarda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasını amaçlayan bir süreçtir.¹²⁷Bu araştırmada doküman inceleme ve içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırmacının saha çalışmaları, anketler veya mülakatlar gibi daha yoğun veri toplama yöntemlerine başvurmadan önce mevcut bilgileri değerlendirmesine olanak sağlar. Bu sayede araştırmacı, konuyla ilgili literatürü daha iyi anlayabilir, teorik temelleri güçlendirebilir ve daha önce yapılmış benzer çalışmaları inceleyerek daha derin bir kavrayış elde edebilir.¹²⁸İçerik analizinin temel amacı, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem birbirlerine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek bir araya getirilen bu verileri okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenleyerek yorumlamaktır.

3.2. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma için gerekli ders kitapları sağlandıktan sonra, analiz ve değerlendirme sürecine geçilmiştir. 1982’de ve 2022’de kullanılan 5. ve 8. Sınıf DKAB ders kitaplarının şekil, içerik, görsellik ve ölçme-değerlendirme yönünden incelenmesinde doküman inceleme yöntemi kullanılırken, verilerin çözümlenmesinde ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, toplanılan verilerin belirli konu başlıklarına göre özetlenip yorumlanma sürecidir. Bu analiz, genellikle araştırma sorularının belirlediği konulara odaklanırken, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular veya boyutlar da dikkate alınabilir. Temel hedef, elde edilen bulguları düzenli ve yorumlanabilir bir şekilde okuyucuya sunmaktır.

Betimsel analiz, genellikle şu dört aşamadan oluşur:

- a. Çerçeve Oluşturma: İlk adım, betimsel analiz için bir çerçeve oluşturmaktır. Bu çerçeve, araştırmanın amacına, sorularına ve odak noktalarına dayanılarak planlanır. Araştırmacılar, temaların nasıl öne çıkacağını, hangi boyutların inceleneceğini ve sunum yapısını planlar.
- b. Tematik Çerçeveye Göre Verilerin İşlenmesi: İkinci adım, elde edilen verilerin belirlenen tematik çerçeveye uygun olarak işlenmesini içerir. Veriler, belirli

¹²⁷ Yıldırım-Şimşek, *a.g.e.*, ss. 19.

¹²⁸ Yıldırım-Şimşek, *a.g.e.*, ss.186.

kategorilere ayrılır ve temalar altında düzenlenir. Önemli konular ve desenler ortaya çıkarılır.

- c. Bulguların Tanımlanması: Üçüncü adım, işlenmiş verilerin temel bulgularının tanımlanmasıyla ilgilidir. Araştırmacılar, önemli bulguları belirler ve bu bulguların ana özelliklerini açıklar. Bulgular genellikle sayısal veriler, alıntılar veya örneklerle desteklenir.
- d. Bulguların Yorumlanması: Son adım, tanımlanan bulguların yorumlanmasıdır. Araştırmacılar, bulguların anlamını çıkarır, ilişkiler kurar ve bulguların araştırma sorularına nasıl cevap verdiğini değerlendirir. Bulguların genel bağlam içinde anlam kazanması ve okuyucuya açıklanması bu adımın odak noktasıdır. Bu adımların tamamlanmasıyla, betimsel analiz süreci başarıyla sona erer ve elde edilen bulgular anlamlı bir şekilde sunulur.¹²⁹ Ortaya konulan veriler karşılaştırılarak sonuçlar ortaya konulur.

4. İLGİLİ LİTERATÜR

Literatürde ders kitapları üzerine yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların ders kitaplarını kâğıt yapısı, yazı şekli, biçim, yapı, şekil içerik vb. özellikleri yönünden incelediği görülmektedir. Bu çalışmalarda temel amaç, ders kitaplarının gelişim sürecini araştırarak etkili öğrenmeye katkı sunup sunmadığını ortaya koymaktır.

Tutmaz (2020) “Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu (5. ve 8. Sınıflar)” adlı çalışmasında ders kitaplarının öğrenci seviyesine uygunluğu ölçek kullanılarak incelenmiştir. Ders kitaplarının öğrenci seviyesine uygunluğunun yüzde elliden fazla olduğu sonucu çıkarılmıştır.¹³⁰

Asri (2011), “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Öğretim Programı Ders Kitabı Uyumu” adlı araştırmasında ders kitapları dil ve anlatım, görsellik gibi çeşitli maddelere göre incelenmiştir. Çalışma sonucunda ODKAB ders kitaplarının, kabul edilen felsefi ilkelerle öğretim programı arasında uyumsuzluk bulunduğunu ve bu sorunların en önemlisi olarak öğretim tasarımının yetersizliği üzerine odaklanıldığını belirtmiştir. Bu nedenle yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının felsefesi ve hedefleri tam

¹²⁹ Yıldırım-Şimşek, a.g.e., ss.186.

¹³⁰ Abdulkrim Tutmaz, *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu (5.ve 8. Sınıflar)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.

olarak yansıtılamamıştır. ODKAB ders kitapları, öğretim programının gerektirdiği standartlarda hazırlanmamış ve mevcut değişimlere uyum sağlama ve eğitimde etkili olma konusunda beklenen performansı gösterememiştir.¹³¹

Kalın (2007), “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2004) ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İncelenmesi” adlı çalışmada, ders kitaplarının özelliklerine değinilerek, program ile uyumu üzerinde durulmuştur. Araştırma sonucunda, 2004 yılında pilot okullarda başlatılan ve sonrasında 2005-2006 eğitim-öğretim yılında tüm Türkiye genelinde uygulanan yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programının öğrenci odaklı olduğu fakat Türkiye'nin coğrafi ve sosya-ekonomik çeşitliliğinden dolayı yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde, bu yeni programa göre hazırlanan ders kitabının da öğrencilerin merkezine yerleştirildiği, öğrencilerin zihinsel, duygusal ve pratik kazanımlar elde edebilecekleri etkinliklerle dolu olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmalar, ders kitabı ve programın uygulanmasından elde edilen sonuçların benzer olduğunu ortaya koymuştur. Bu başarısızlığın temel nedenlerinin bölgesel ve sosyo-ekonomik farklılıklar olduğu belirlenmiştir.¹³²

Akbal (2009), “1998 ve 2004 İlköğretim Programlarına Göre Hazırlanan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının İçerik Kullanılabilirlik Açılarında Karşılaştırılması” isimli çalışmada, ders kitaplarında bilginin sunumu, işlevi, görselliği, kullanılabilirliği üzerinde durularak karşılaştırma yapılmıştır.¹³³Yapılan araştırmanın sonucunda, uygulamada eski programa ve ders kitaplarına dönülmesini istemeyenlerin sayısı, isteyenlerin sayısından oldukça fazladır.

Polat (2020), “2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarına Göre Yayınlanmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı olarak İncelenmesi” adlı çalışmada, iki kitap görsel, biçimsel ve içerik yönüyle karşılaştırılmıştır.¹³⁴Karşılaştırma sonucunda benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Diler (2001), "İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmada ilköğretim 4. Sınıf DKAB ders kitaplarını

¹³¹ Safnaz Asri, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Öğretim Programı Ders Kitabı Uyumu*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

¹³² Özlem Ulu Kalın, *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2004) ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2007.

¹³³ Yelda Akbal, *1998 ve 2004 İlköğretim Programlarına Göre Hazırlanan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının İçerik ve Kullanılabilirlik Açılarında Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009.

¹³⁴ Mehtap Polat, *2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarına Göre Yayınlanmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı olarak İncelenmesi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2020.

biçim ve içerik açısından analiz etmiştir. Çalışma, dil ve anlatım özelliklerinin kitaplarda yerinde olduğunu, ancak tasarım ve eğitimsel özelliklerin dersin genel ve özel amaçlarını gerçekleştirmede yeterince başarılı olamadığını ortaya koymuştur.¹³⁵

Kalıpçı (2008), “İlköğretim 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Göre Yazılmış 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik ve Kullanılabilirlik Açısından Karşılaştırılmaları” başlıklı çalışmasında 1998 yılında kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarih konuları daha detaylı ele alınırken, 2004 yılında tarih konuları azaltılmıştır. Araştırmalar, sosyal bilgiler ders kitaplarının kullanımını arttığını ve en çok kullanılan ders materyali olduğunu göstermektedir. Öğretmenler, öğretici sayfaların faydalı olduğunu ve 2004 programındaki ders kitaplarının daha fazla içeriğe sahip olduğunu belirtmektedir.¹³⁶

¹³⁵ Hatice Diler, *İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2001.

¹³⁶ Gamze Kalıpçı, *İlköğretim 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Yazılmış 4.ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik ve Kullanılabilirlik Açısından Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri 2008.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu kısımda, 2022 yılı ve 1982 yılı 5. ve 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının şekilsel özellikleri, görsel özellikleri, içerik kaynakları ve ölçme değerlendirme uygulamaları açısından incelenerek, bulgulara yer verilmiş ve bu bulgulardan hareketle karşılaştırmalar yapılmıştır.

1. 1982 ve 2022 DKAB DERS KİTAPLARININ ŞEKİSEL ÖZELLİKLERİ

Ders kitaplarının şekilsel tasarım özellikleri ana hatlarıyla; genel görünüş, renklendirme, kâğıt kalitesi, kullanılan malzeme, kapak, ciltleme, forma, baskı, bulunması gereken temel bilgiler ile boyut ve boyutlandırmadır.¹³⁷Şimdi bazı şekilsel tasarım nitelikleri açısından 1982 ve 2022 ders kitaplarının özelliklerini ayrıntılamak istiyorum.

Kâğıt Niteliği: 1982'de 3. Hamur kâğıt kullanıldığı ve bu kâğıdın gözleri rahatsız etmeyen bir tür olduğu görülmüştür. Kullanılan kâğıdın kalitesinin yeterli olduğu, ancak okuyucunun ilgisini çekecek bir niteliğe sahip olmadığı tespit edilmiştir. Kullanılan kâğıtlar, gözleri yormadan, metinleri daha belirgin hale getiren bir özelliğe sahiptir. Kâğıt kalınlığı yeterli düzeydedir bu da sayfanın kalitesini arttırmakta ve daha iyi bir okuma ortamı sunmaktadır. Fakat kullanılan kâğıdın tasarımı veya doku özellikleri ile okuyucunun ilgisini çekmekten uzaktır. 2022'de parlak olmayan, beyaz renkli ve gözü rahatsız etmeyen bir kâğıt türü tercih edilmiştir; kâğıdın kalınlığı ve kalitesi yeterli bulunmuştur.

Kitap Kapağı: Kitap kapağı kitap yapraklarını tamamen örtecek ve aynı boyutta olacak şekilde kesilmiş olmalıdır. 1982'de karton kapak kullanılmış olup, kapağın yapımında kullanılan malzemelerin, kalitesinin ve dayanıklılığının yetersiz bir malzeme kullanılarak tasarlanmış olduğu görülmektedir. Ön ve arka kapaklar, dışa karşı kolayca zarar görebilecek kadar ince ve hassas hazırlanmıştır. Bu, uzun süreli kullanım için uygun olarak tasarlanmadığını göstermektedir. Kapaklar, renk açısından uyumlu olup, sade bir yapıya sahiptir. Kitabın ön ve arka kapağı, kitap sayfalarını tamamen kapatmış bir şekilde kesilmiştir. Kapağın renk seçimi uyumlu olsa da soluk renkler tercih edilmiştir. 2022'de dış kapak, sayfaları kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Kitap

¹³⁷ Neşe Tertemiz-Yücel Kayabaşı, *Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2004, ss.34-66.

kapağının çabuk yıpranacak, düşük kalitede bir malzemeden yapılması nedeniyle dayanıklı olmadığı görülmüştür. Kitabın kapağında ders ile alakalı olan, renk olarak uyum bulunan bir görsel seçilmiştir.

Resim 1. 1982 yılı 5. ve 8. Sınıf DKAB Ders Kitabının Kapakları

Fotoğraflarda görüldüğü gibi kitabın ön kapağında; üst kısımda kitabın adı ve sınıf düzeyi yer almış, alt kısımda; kaçınıcı sınıfa ait olduğu gösterilmiştir. Kullanılan görselde Atatürk'ün, öğretmenlerin önemini anlatan bir sözüne yer verilmiştir. Ancak bu görseller daha çok öğretmenlerle ve eğitimle alakalı olduğu için dersin konularıyla

bağlantısı sınırlıdır. Arka kapak boş bırakılarak alt kısımda atış bilgileri, ISBN ve yayınevi ismi verilmiştir. 2022 5. Sınıf ders kitabında; Kabe'nin fotoğrafına yer verilerek ders ile bağlantılı bir görsel kullanılmıştır. Ön kapakta kademe bilgisine, ders adına, sınıf seviyesine ve yayınevi ismine yer verilmiş, yazıların renklerinin uyumlu olmasına dikkat edilmiştir.

Resim 2. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı, Ön ve Arka Kapak Örneği

Ciltleme: Basılan bir kitap için gerekli kapağın uygun ve estetik bir şekilde yerleştirilmesi ifadesinin yanında, katlanmış kâğıt tabakalarının formlar halinde toplanarak kitap, dergi, gazete, broşür gibi basılı materyallere dönüştürülmesi sürecinde uygulanan işlemleri içeren bir kavramdır.¹³⁸1982’de sayfalar tutkalla yapıştırılmış ve karton kâğıttan ciltleme yapılmıştır. 2022’de sayfalar tutkalla yapıştırılarak karton kâğıttan ciltleme yapıldığı görülmüştür. Kitaplar tutkalla birleştirildiğinde, bu uygulama, ilgili ders kitabının daha sağlam ve dayanıklı olmasını sağlar. Ancak ciltleme işlemi dikkatli bir şekilde yapılmaz veya kaliteli yöntemler kullanılmazsa sonuçlar tam tersi olabilir. Ciltleme tekniği açısından ise en dayanıklı ve kullanışlı ciltleme şekli sırttan tutkalla yapıştırmaktır. Bu tür ciltleme otomatik makinelerle yapılmakta ve biraz pahalıya mal olmaktadır. Kitapların ciltlenmesinde sentetik tutkallar kullanılmalıdır.¹³⁹

¹³⁸ Ersin Güleç, *Endüstriyel Ciltleme Sistemlerindeki Teknolojik Gelişmelerin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2011, s.7.

¹³⁹ Polat, a.g.e., ss. 35-40.

Kitapların Üretim Kalitesi: Yayının üretim kalitesi, kâğıt türü, ciltleme işlemi ve temel teknoloji gibi bir dizi faktöre bağlı olarak değişebilir. Bir kitabın temel değerlendirmeleri için, kitabı fiziksel olarak gözlemlemeniz veya kitabı basılan yayınevi hakkında incelemeleri araştırmanız mümkündür. 1982’de yayınevinden kaynaklı kâğıt düzensizliği, mürekkep lekesi yoktur. Kağıtlar düzgün bir şekilde açılmaktadır. 2022’de yayınevinden kaynaklı bir kâğıt düzensizliği, mürekkep lekesi yoktur. Kağıtlar düzgün bir şekilde açılmaktadır. Yapışmadan kaynaklı yıpranma görülmemektedir.

Kitapların Forma Sayısı: Kitaplarda her 16 sayfaya bir forma denir. Bir forma 8, 16, 24, 32, 48 ve 64 gibi sayfalardan oluşmaktadır. Ülkemizde yaygın olarak 16 sayfalık formalar kullanılmaktadır. Ders programlarında, her bir ders ve düzey için hazırlanacak ders kitabı forma sayısı net olarak belirtilmektedir.¹⁴⁰1982 kitapların forma sayısı; 5. Sınıf ders kitabı $9.16=144$ sayfadan oluşmaktadır. 8. Sınıf ders kitabı $10.9.16=175$ sayfadan oluşmaktadır. 2022 kitaplarının forma sayısı; 5. Sınıf $9.16=144$ sayfadan oluşmaktadır. 8. Sınıf $7.75.16=124$ sayfadan oluşmaktadır.

Ders Kitaplarının İçermesi Gereken Tanıtıcı Bilgiler: Bu bilgiler dış kapak, iç kapak, arka kapak, diğer yapraklar, boyutlar ve kitabın sırtı şeklinde altı başlıkta incelenmektedir.

Dış Kapak: Dış kapakta kitabın adı, yazarı, yayın evi, basım tarihi ile kitabın hangi düzeye yönelik yazıldığına ilişkin bilgiler bulunmalıdır. Ayrıca kitap kapağında öğrencinin ilgisini çeken çeşitli resimlerde kullanılmalıdır.¹⁴¹1982’de 5. ve 8. Sınıf kitaplarında dış kapakta yazar, yayınevi basım tarihine yer verilmemiştir. 5. Sınıf ders kitabında “İlkokullar için”, 8. Sınıf ders kitabında “Ortaokullar için” ibaresi konulmuş, ders ismine yer verilerek sınıf yazılmıştır. 2022’de, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu” şeklinde okul türü, ders adı, ders kitabı olarak kullanılması gerektiği bilgileri belirtilmiş, yayınevi ismi de eklenmiştir.

İç Kapak: İç kapağın ön yüzünde, ön kapakta olduğu gibi, kitabın adı, kullanılacağı okul ve sınıf düzeyi, kitabı hazırlayan ya da hazırlayanların adları, kitabın basım yeri ve tarihi, Talim ve Terbiye Kurulu’nca verilen onay yazısı (tarihi ve sayısı ile birlikte) bulunmalıdır. İç kapağın arka yüzünde ise telif hakkı, baskı kararı veya onayı, yazarların dışında kitabın hazırlanmasına katkısı bulunanların adları ve soyadları, genel

¹⁴⁰ Firdevs Güneş, *Ders Kitaplarının Araştırılması ve İncelenmesi*, Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları Ankara 2022, s.124.

¹⁴¹ Güneş, *a.g.e.*, ss.127.

yayın seri ve dizi numaraları bulunmalıdır.¹⁴²1982 5. Sınıf kitabı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı olarak belirtildiği, okul türünün “İlkokullar” olduğu, yazarın (Beyza Bilgin) olarak yer aldığı, basım evinin veya yayıncının adının MEB olarak belirtildiği, adresinin olmadığı ancak ambleminin olduğu görülmektedir. İç kapağın arka kısmında ise kitabın hak sahibinin MEB olduğu ve başka bir kurumun hak talep etmemesi gerektiği belirtilmiştir. Yine bu sayfada Atatürk’ün yurttaşların din öğrenimi hakkını ve özgürlüğünü ifade eden bir sözüne yer verilmiştir. 8. Sınıf kitabında okul türünün “Ortaokullar” olduğu, yazar (Prof. Dr. Ethem Ruhi Fırlalı) olarak yer almıştır

2022’de 5. Sınıf kitabında, iç kapakta dış kapağa ek olarak yazar (Prof. Dr. İsmail Erdoğan, Doç. Dr. Enver Demirpolat, Dr. Rahime Çelik, Gözde Etik Acar, Mehmet Önal) isimleri verilmiştir. Arka sayfada, yayınevi hakkının saklı olduğu yazılmış, dil uzmanı ve görsel tasarımcının ismi belirtilmiş, ISBN, baskı yılı ve baskı yeri yazılmıştır. 8. Sınıf ders kitabında; dış kapak kısmına ek olarak yazar ismi olan (Fikri Özdemir) yer verilmiştir. Ayrıca kurul kararıyla bu kitabın beş yıl süreyle kullanılmasının uygun bulunduğunu içeren bir karar metni yer almıştır.

Arka Kapak: Ders kitaplarının arka kapaklarında basımevi veya firmanın adı, adresi ve telefonu, kitabın fiyatı ve fiyatın üzerinde yer alacak şekilde hazırlanmış ISBN yazısı, kaç adet basıldığı ve basım yılı açık bir şekilde bulunmalıdır.¹⁴³ 1982’de arka kapakta; Satış ve dağıtım yeri olarak İstanbul’da “Devlet Kitapları Müdürlüğü”, illerde “Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları” bilgisine yer verildiği görülmektedir. 8. Sınıf ders kitabının arka kapağında “Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1982” bilgisine yer verilirken, 5. Sınıf ders kitabında basımevi bilgisi yer almamıştır. İki kitapta da fiyat bilgisi ve numara vardır. Kitaplarda, basım adedine yer verilmediği ayrıca basımevlerinin adresi ve telefon numarasının da bulunmadığı görülmüştür. 2022’de kitapların arka kapaklarında EBA tanıtımı yapılmış, EBA içeriklerine yer verilerek uygulama olarak edinilmesi görsellerle teşvik edilmiştir. Ayrıca ders kitabının ücretsiz olduğu yazılarak ücret talep edilmemesi gerektiğine değinilmiştir. Sol alt köşede ISBN yer verilerek bandrol taşımasının zorunlu olmadığı ifade edilmiştir.

Diğer Yapraklar: Kitapların diğer yapraklarında, konu ile ilgili resim, şema, grafik, çizim, fotoğraf ve varsa bunlara ait olan ifadeler aynı sayfada yer almalıdır. Bunların konuyu desteklemesine, ilgi ve merak uyandırmasına, eğiticilik özelliğinin

¹⁴² Tebliğler Dergisi, S. 31628, 14.10.2021

¹⁴³ Tebliğler Dergisi, S. 31628, 14.10.2021

olmasına özen gösterilmelidir. Dipnotlar sayfa altlarında verilmelidir. Yukarıda belirtilen niteliklere ek olarak ders kitaplarının sınıflandırılması ve özellikleri, örnek alma, muayene ile piyasaya arzı hususlarında Türk Standartları Enstitüsü'nün TS 10220 numaralı 1 standardına uyulmalıdır.¹⁴⁴ 1982'de sayfa numaraları sağ alt köşede bulunmaktadır. Dipnot sadece 8. Sınıf kitabında kullanılmıştır. Verilen görsellerde bilgilendirici yazılara yer verilmediği görülmektedir. 2022'de sayfa numaraları ortalanmış, dipnotlara yer verilmiştir. Konuyla alakalı görseller kullanılarak aynı sayfada bilgilendirici yazılar vardır.

Boyutlar: Ders kitabının boyutları ISO 6716'daki A serisinin, büyük boy için A5 boyutuna uygun olmalıdır. Günümüzde kitap boyutlarında yaklaşık bir birlik sağlanmıştır. Kâğıt açısından fire vermeyen kitap boyu 16,3×24 cm'dir.¹⁴⁵ Verimli üretimi sağlamak açısından kitap boyunda birliğe ihtiyaç vardır. 2022'de kitaplar 21x29,7 boyutunda hazırlanmıştır. 1982'de ders kitapları 16x24 boyutunda hazırlanmıştır.

Kitabın Sırtı: Sırt, dört veya daha fazla formadan oluşan kitaplar için kullanılır. Kitapların sırt bölümlerinde kitabın adı, sınıf veya dönemi, yazarın, hazırlayanın veya çevirenin adı, yayınevinin adı veya amblemi ve kitabın basım yılı bulunmalıdır.¹⁴⁶ 1982'de ders kitaplarının sırt bölümleri boş bırakılmıştır. 2022'de ders kitaplarının sırt kısmında kitabın ortaokullar için olduğu, dersin adı, sınıf derecesine yer verilerek ders kitabı olduğu belirtilmiştir.

Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Zorunlu Bölümler: Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, Atatürk Resmi Haritalar şeklindedir. Ders kitaplarında bulunması gereken zorunlu bölümler aşağıda verilmiştir:

Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı: MEB tarafından hazırlanarak uygulamaya konulan Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'ne (2021) göre 4. ve 8. Sınıflar arası ders kitaplarının ikinci yaprağının ön yüzünde Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı'nın tamamı yer almalı ayrıca ilgili bölümün sağ alt köşesinde marşımızın yazarı olan Mehmet Akif Ersoy'un adına yer verilmelidir.¹⁴⁷ 1982'de Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı'nın ders kitabının 2. Sayfasında düzenlendiği görülmüştür. Bayrak üstüne İstiklal

¹⁴⁴ Tuba Ertek, *10. Sınıf Coğrafya Ders Kitabının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010, s.37-38.

¹⁴⁵ Ertek, *a.g.e.*, ss.38-40.

¹⁴⁶ Güneş, *a.g.e.*, ss.120-130.

¹⁴⁷ MEB Ders Kitapları Araçları Yönetmeliği, Resmi Gazete, S. 3162 14 Ekim 2021.

Marşı basılarak verilmiştir. 2022’de; kitapların ikinci sayfasının üst kısmında bayrak resmine yer verilmiş, alt kısma İstiklal marşı eklenmiştir.

Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi: MEB tarafından hazırlanan Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’ne göre 4. ve 8. Sınıflar arası ders kitaplarının 2. Yaprığının arka yüzünde Mustafa Kemal Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi yer almalıdır.¹⁴⁸1982’de; Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi kitabın 2. Sayfasının arka yüzünde Atatürk’ün resminin üzerine basılarak düzenlenmiştir. 2022’de; Gençliğe Hitabe ve Atatürk resimlerinin ayrıldığı görülmektedir. Marşın arka sayfasında, Gençliğe Hitabe tüm sayfayı kaplayacak şekilde verilirken, Atatürk’ün resmi diğer sayfaya eklenmiştir.

Atatürk Resmi: İlköğretimin 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar ile ortaöğretim ve yaygın eğitim kitaplarında, 2. Yaprığın ön yüzünde Türk Bayrağı ile İstiklal Marşı; yaprağın arka yüzünde Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi, üçüncü yaprağın ön yüzünde, Atatürk resmi ile resmin alt kısmında Mustafa Kemal Atatürk yazısı bulunmalıdır.¹⁴⁹1982’de Gençliğe Hitabe Mustafa Kemal Atatürk’ün resminin üzerine basılarak yer verilmiştir. 2022’de; Atatürk resmine beşinci sayfada yer verilmiştir.

Haritalar: Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ders kitapları Eğitim Araçları Yönetmeliği’ne (2021) göre 4. Sınıftan ve 8. Sınıfa kadar kullanılacak olan ders kitaplarının arkasında Türkiye Haritası ve Türk Dünya Haritası bulunmalıdır. Bu zorunludur. 1982’de kitapların son sayfasında renkli Türkiye Haritasına yer verilmiştir. 2022’de kullanılan ders kitaplarının arkasında herhangi bir haritaya yer verilmemiştir.

Öğretmen Marşı: Türkiye’de belli dönemlerde (1980’li ve 1990’lı yıllarda) eğitim sisteminde, özellikle ilköğretim ve ortaokul ders kitaplarında, Öğretmen Marşı ve benzeri metinler kitaplarda yaygın olarak kullanılmıştır. 1982 kitabında öğretmen marşına yer verilmiştir. 2022 kitabında öğretmen marşının olmadığı görülmüştür.

1.1. DERS KİTAPLARININ ŞEKİSEL ÖZELLİKLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Kâğıt kalitesi açısından incelendiğinde; 1982’de 3. Hamur kâğıt, 2022’de 1. Hamur kâğıt kullanılmıştır. İki kitapta da kâğıt kalitesine dikkat edilmiştir. 2022’de daha kaliteli bir kâğıt kullanılmıştır. Boyut olarak 1982’de hazırlanan kitapların daha küçük olması nedeniyle kâğıt boyutları farklıdır. 1982’de kitapların daha küçük boyutlarda olması, taşıma açısından kolaylık sağlarken içerik sunumu açısından farklılık

¹⁴⁸ MEB, Ders Kitapları Yönetmeliği, md.4

¹⁴⁹ MEB, Ders Kitapları Yönetmeliği, md.5

sağlamıştır. 2022’de kitaplar 21 x 29,7 boyutunda hazırlanırken, 1982’de kitaplar 16 x 24 boyutunda hazırlanmıştır.

Kitap kapağı açısından incelendiğinde; 1982 yılındaki kitaplarda soluk renkler tercih edilirken, bu renkler arasında bir uyum bulunmaktadır. 2022 5. Sınıf kitabında aynı rengin farklı tonları kullanılarak bir düzen elde edilmiştir. 8. Sınıf kitabında ise soluk bir renk zemin olarak kullanılmış üzerinde canlı renklerden faydalanılmıştır. Bu kitapta canlı ve soluk renklerin uyumu söz konusudur. Kitapların kapakları kolay bir şekilde yıpranabilir. 1982 kitaplarının kapağında yer alan görseller dersin içeriği ile uyumsuzken, 2022 ders kitaplarının kapağında yer alan görsel dersin içeriği ile paralellik göstermektedir.

Kitapların sayfa sayıları incelendiğinde; 1982’de kullanılan 5. Sınıf kitabı 175, 8. Sınıf kitabı 142 sayfadan oluşurken, 2022 5. Sınıf kitabı 144 sayfa, 8. Sınıf kitabı 123 sayfadan oluştuğu görülmektedir. 2022 ders kitaplarının, 1982 kitaplarına göre hem 5. hem de 8. Sınıf düzeyinde daha az sayfa halinde hazırlanmıştır. Bu durumun nedeni olarak 1982 kitaplarında daha fazla konuya yer verilmiş olması olduğu söylenebilir.

Kitabın baskı kalitesi açısından incelendiğinde; 1982 ve 2022 yıllarında düzenlenen ders kitaplarında baskıdan kaynaklanan bir hatanın söz konusu olmadığı görülmektedir. Her iki kitap da baskı sürecinde özenle hazırlanmış olup, baskı hatalarına rastlanmamıştır. Bununla birlikte, 2022’de baskı tekniklerindeki ilerlemeler, baskının daha yüksek kalitede olmasını sağlamıştır.

Dış kapakta yer alması gereken bilgiler açısından incelendiğinde; Kitaplarda ilkokul ve ortaokul ibareleri bulunmaktadır. 2022’ de dış kapakta yayınevinin ismine yer verilirken, 1982’ de böyle bir bilgiye yer verilmemiştir.

İç kapakta yer alması gereken bilgiler açısından incelendiğinde; kitaplarda kademe ve yayınevi bilgisine yer verilmiştir. 1982 5. sınıf kitabı Tifdruk Matbaacılık (İstanbul) ve 8. Sınıf kitabı Türk Tarih Kurumu (Ankara) tarafından basılmıştır; ancak bu kitaplarda adres bilgisi yer almamıştır. Ayrıca baskı tarihine ön sayfada yer verilerek 1982 tarihinin yazıldığı görülmektedir. 2022’ de 5. Sınıf kitabı Cem Ofset Sanayi, Lisans Yayıncılık (İstanbul), 8. Sınıf Kitabı Tuna Matbaacılık Anka Yayınevi (Ankara) şeklinde yayınevi bilgisi verilmiş, 8. Sınıf kitabında iç kapağın arkasındaki sayfada yayınevi ve matbaa adresi verilirken 5. Sınıf kitabında herhangi bir adres verilmemiştir.

2022 kitaplarında kaç adet basıldığı bilgisine yer verilmezken 1982’ de, 5. Sınıf kitabı 43000 adet 8. Sınıf 1.150.000 adet basılmıştır.

Sırt açısından incelendiğinde; 1982’de sırt kısmında herhangi bir bilgi bulunmazken, 2022’de kitapların sırt kısmı, kurallara uygun bir şekilde oluşturulduğu görülmektedir. 2022 kitaplarında sırt kısmında bulunan bilgiler kitapların muhafaza edilmesine ve öğrencilerin hızlı bir şekilde aradıkları kitaba ulaşmalarına yardımcı olur.

Arka Kapak açısından incelendiğinde; 2022’de kitaplarda arka kapaklar, renkli tasarımlarla zenginleştirilmiş ve gerekli bilgiler detaylı bir şekilde sunulurken EBA tanıtımı yapılmıştır. Öte yandan, 1982’de basılan kitapların arka kapakları daha sade tasarlanmış olup, yalnızca satış fiyatı, yayınevi ismi ve ISBN gibi temel bilgileri içermiştir.

Ders kitabında bulunması gereken zorunlu bölümler açısından incelendiğinde; Türk Bayrağı ve Gençliğe Hitabe, İki kitapta da bulunmaktadır. 1982 kitaplarında gökyüzünde dalgalanan bir bayrak resmi üstüne marş basılmıştır. Atatürk resmi üzerinde gençliğe hitabe yazılmıştır. Ön sayfada istiklal marşı ve bayrak, arka sayfada Atatürk resmi ve Gençliğe Hitabe bulunmaktadır. 2022’de üstte sade bir bayrak görseli verilmiş altta İstiklal Marşı’na yer verilmiştir. Gençliğe Hitabe ile Atatürk resmi ayrı sayfalarda yerini almıştır.

Harita açısından incelendiğinde; 1982’de Türkiye haritası ve öğretmen marşı kitabın son sayfalarında yer almaktadır. Boş bir sayfaya yer verilmemiş, son sayfa öğretmen marşı için kullanılmıştır. 2022 5. Sınıf kitabında son sayfalar kaynakçayı içerirken 8. Sınıf kitabı cevap anahtarını içermektedir. 8. Sınıf kitabında en son sayfa boş bırakılmıştır. 5. Sınıf kitabında herhangi bir boş sayfa görülmemektedir. Türkiye Haritasına yer verilmemiştir.

Öğretmen marşı açısından incelendiğinde; 1982 ders kitaplarında öğretmen marşı yer alırken, 2022 ders kitaplarında öğretmen marşına yer verilmemiştir. O dönemdeki eğitim felsefesinin bir yansıması olarak 1982 kitaplarında öğretmen marşının yer aldığı söylenebilir.

2. 1982 ve 2022 DKAB DERS KİTAPLARININ İÇERİKSEL ÖZELLİKLERİ

Ders kitaplarının içerik açısından incelenmesinde bakılacak olan başlıklar şu şekildedir: İçindekiler bölümü, organizasyon şeması, ünite tanıtımı, anahtar sorular,

kaynak gösterimi, sözlük, dil ve anlatım, yöntem ve teknik kullanımı, ünite içeriği, ortak konuların işlenişi.

İçindekiler: Bu bölümde üniteler ve konular sayfa numaraları ile başlıklar halinde sunulmaktadır. İçindekiler bölümü öğretmenler, öğrenciler ve diğer eğitim paydaşları için bir rehber olduğundan iyi organize edilmelidir. İçindekiler kısmında ünite hazırlanırken ana başlık büyük puntuyla yazılmalı, sayfa verileri en sağda listelenerek yukarıdan aşağıya hizalanmalıdır. Üniteler arasında bir miktar boşluk olmalıdır ve sade bir şekilde oluşturulmalıdır.¹⁵⁰1982 5. Sınıf kitabında; ilk sayfalarda İstiklal Marşı ve Gençliğe Hitabe vardır. İlk ünite 9. Sayfada yer almaktadır. Eğitim materyalinin içindekiler kısmının son bölümünde sözlük, Türkiye Haritası ve Öğretmen Marşı yer almaktadır. Bu ek içerikler, öğrencilere geniş kapsamlı bilgi ve motivasyon sağlayarak öğrenme sürecini destekler. 8. Sınıf kitabında; 13. Sayfadan ilk ünitenin başladığı görülmüştür. Genel olarak küçük yazı tipi kullanılmış, kaçınıcı ünite olduğu orta başlık şeklinde yazılmıştır. Ünite isimleri büyük harflerle ve kalın yazı tipiyle yazılmıştır. 2022'de; 5. Sınıf kitabında ilk ünite 10. Sayfadan başlarken, 8. Sınıf kitabında 9. Sayfadan başlamıştır. Her ünite ismi ve o ünitenin yer aldığı sayfa sayıları çeşitli renklerle vurgulanmıştır. İçindekiler kısmında cevap anahtarı, sözlük bölümü, kaynakça ve görsel kaynakça gibi bölümler de bulunmaktadır.

Resim 3. 1982-2022 8. Sınıf Ders Kitabı İçindekiler Bölümü

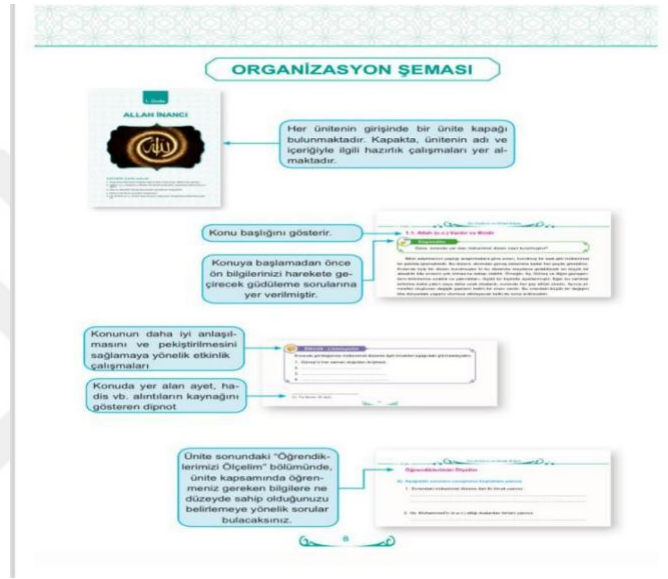
İÇİNDEKİLER	
ORGANİZASYON SEMASI.....	9
1. ÜNİTE: KADER İNANCI.....	9
1. KADER VE KAZA İNANCI.....	10
2. İNSANIN İRADESİ VE KADER.....	14
3. KADERLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	17
4. BİR PEYGAMBER TANIRIYORUM: HZ. MUSA (A.S.).....	22
5. BİR AYET TANIRIYORUM: AYETEL-KÜRSİ VE ANLAMI.....	27
DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI.....	29
2. ÜNİTE: ZEKÂT VE SADAKA.....	31
1. İSLAMIN PAYLAŞMA VE YARDIMLAŞMAYA VENDİĞİ ÖNEM.....	32
2. ZEKÂT VE SADAKA İBADETI.....	34
3. ZEKÂT VE SADAKANIN BİREYSEL VE TOPLUMSAL FAYDALARI.....	38
4. BİR PEYGAMBER TANIRIYORUM: HZ. QUAYB (A.S.).....	41
5. BİR SURE TANIRIYORUM: MÂÛN SURESİ VE ANLAMI.....	46
DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI.....	47
3. ÜNİTE: DİN VE HAYAT.....	49
1. DİN, BİREY VE TOPLUM.....	50
2. DİNİN TEMEL GAYESİ.....	54
3. BİR PEYGAMBER TANIRIYORUM: HZ. YUSUF (A.S.).....	59
4. BİR SURE TANIRIYORUM: ASR SURESİ VE ANLAMI.....	64
DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI.....	65
4. ÜNİTE: HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) ÖRNEKLİĞİ.....	67
1. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) DOĞRULUĞU VE GÜVENİLİR KİŞİLİĞİ.....	68
2. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) MERHAMETLİ VE AFFEDİCİ OLUŞU.....	70
3. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) İSTİŞAREYE ÖNEM VERMESİ.....	73
4. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) DAVASINDAKİ CESARET VE KARARLILIĞI.....	75
5. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) HAKKI GÖZETMEDEKİ HASSASIYETİ.....	77

İÇİNDEKİLER	
I. ÜNİTE	
KUR'AN VE HAZRETİ MUHAMMED	
1. KUTSAL KİTAPIMIZI TANİYALIM (Konuları Yö-	13
nünden).....	17
2. KUR'ANDA PEYGAMBER KISSALARI.....	17
a. Adem Peygamber.....	17
b. Nuh Peygamber.....	18
c. Salih Peygamber.....	19
d. Yakub ve Yusuf Peygamberler.....	19
e. Musa Peygamber.....	21
f. Davud ve Süleyman Peygamberler.....	23
g. İsa Peygamber.....	24
3. SON PEYGAMBER HAZRETİ MUHAMMED.....	25
a. Ailesi, Çocukluğu ve Gençliği.....	25
b. Hazreti Muhammed'in Peygamber Oluşu.....	28
c. Hazreti Muhammed'in Hiereti.....	32
d. Hazreti Muhammed'in Savaşları.....	33
e. Vedâ Hacı.....	36
Okuma Parçası (Vedâ Hutbesi'nden).....	37
f. Hazreti Muhammed'in Vefatı.....	37
II. ÜNİTE	
İSLÂM DİNİNDE KOLAYLIK	
1. İSLÂM KOLAYLIK DİNİDİR.....	44
a. Abdestte Kolaylık.....	45
b. Namazda Kolaylık.....	45
c. Oruçta Kolaylık.....	46
d. Haeda Kolaylık.....	46
Okuma Parçası (Hazreti Paygamber'in Kolaylığı Tercihli).....	46

¹⁵⁰ Güneş, a.g.e., ss.124.

Organizasyon Şeması: Organizasyon şeması ders kitaplarında kullanılan bir şemadır. Sembollerin, ikonların ve çizimlerin anlamlarının açıklandığı bölüme organizasyon şeması denilmektedir. Organizasyon şemaları öğretmenlerin ve öğrencilerin bir ders kitabının nasıl çalıştığını anlamalarını sağlar. Ders kitaplarından nasıl faydalanılabileceği konusunda bir yol gösterici nitelik taşır.¹⁵¹1982’de kitabın içeriği, konuları veya görselleri hakkında herhangi bir şemaya yer verilmemiştir. 2022’de organizasyon şemasına yer verilmiştir.

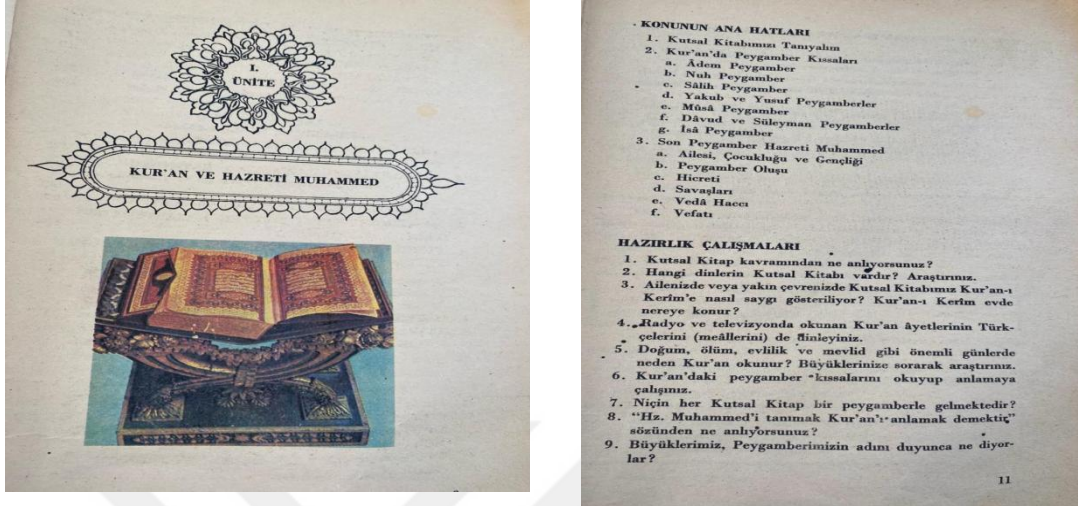
Resim 4. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı Organizasyon Şeması

Ünite Tanıtımı: Ünitelerin başlangıç sayfasında yer alıp ünite kapsamındaki konuları belirten kısımdır. Bu bölüm, ünitenin fragmanı gibi olmalı ve öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde sunulmalıdır. 1982’de ünite başlangıcında bulunan sayfada ünite numarası, ünite adı ve ünite konuları yer almaktadır. Bazı ünitelerde bu bilgilere ek olarak ünitenin konusu ile ilgili görsellere de yer verilmiştir. Ünite içerisindeki konu başlıkları sıralanmıştır. Ünite öncesi hazırlık çalışmalarına yer verilerek öğrencilerin konuya hazırlanması hedeflenmiştir.

¹⁵¹ Hakan Önal, Niyazi Kaya, 2006. Sosyal bilgiler ders kitaplarının (4 ve 5. Sınıf) Değerlendirilmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 16, 2006, s. 21-37.

Resim 5. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “Kur’an ve Hz. Muhammed” Ünitesi Ünite Tanıtımı

2022’de ünite numarası, ünite ismi, ünite içeriği ile ilgili bir görsel ve hazırlık çalışmaları yer almaktadır. Ünitenin konuları bu sayfada verilmemiştir.

Anahtar Soruların Sorulması: Anahtar sorular “Kişisel yaşamlarınızdan bir örnekle konuyu destekleyebilir misiniz? Bu konuda başka bir açıdan nasıl ele alıyorsunuz? Bu konuyu günlük yaşamınızda nasıl uygularsınız? Farklı kaynakları edindiğiniz bilgileri karşılaştırarak neler bulabilirsiniz?” şeklinde sorulardır. Anahtar sorular, bir konu hakkında başlangıçta öğrenilen ve her öğrencinin yanıtlayabileceği veya yorumlayabileceği sorulardır.¹⁵²1982’de kitaplarda öğretici metinlere yer verilerek bunlar içinde, öğrencilerin sorması muhtemel sorular öyküleme yöntemiyle cevaplanmıştır. Hazırlık çalışmalarında ve ünite sonu değerlendirme sorularında anahtar sorular sorulmuştur. 2022 kitaplarında konuyla alakalı anahtar sorular sorulmuştur.

Resim 6. 5. Sınıf Ders Kitabı” Ramazan ve Oruç Ünitesi" Temel Soru Örneği

Ramazan ayında yapılan yardımlar konusunda verilen soruda, öğrenciden günlük yaşamıyla bağlantı kurması istenerek konu pekiştirilmiştir. Anahtar sorular, bilimsel ve

¹⁵² Polat, a.g.e., ss. 34.

duyuşsal süreçlerin ayrıntılandırılmasını ve geliştirilmesini amaçlayan önemli sorular olarak görülmektedir. "Yardıma muhtaç insanların düşünerek empati kuralım" cümlesi, empati kurma yetisini kazandırmayı ve duygusal zekayı geliştirmeyi hedeflemektedir. Benzer şekilde, "Sizde yardıma muhtaç bir insan görseniz ne yaparsınız?" cümlesi, kendi faaliyetlerini ve tepkilerini analiz etmelerini sağlayarak, kişisel olarak kalıcı ve uygulamalı düşünme becerisini devreye sokmaktadır. Son olarak, "Onun hakkında ne düşünüyorsunuz?" cümlesi olayların süreçlerini analiz etmelerine olanak tanır. Bu soru, öğrencilerin düşünme becerilerini, empati kurma yetilerini ve duygusal gelişmelerini arttırmayı amaçlayan temel soru olarak kullanılmıştır.

Kullanılan Kaynaklar: Bir kitap yazılırken, o kitabın içeriğini oluşturan kaynaklar olur. Kitap hazırlanırken kullanılan kaynak adları alfabetik sıraya göre bibliyografya da belirtilmesi gerekmektedir. Kaynakların gösterildiği bölüme kaynakça denir. Ders kitabı hazırlanırken hangi kaynaklardan yararlanıldığının bilinmesi açısından kaynakça önemlidir. 1982’de herhangi bir kaynakça belirtilmemiştir. 2022’de arka sayfalarda yararlanılan kaynaklar alfabetik sıraya göre verilmiştir. Görsel kaynakçalar belirtilerek, ulaşım tarihleri de ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

Kelimelerin Anlamları: Bilinmeyen kelimelerin anlamları, genellikle alfabetik sırada sunulur. Kelimelerin alfabetik sıralaması önemlidir ve kelime veya terim, yan açıklamalar, metin cümleleri veya ayrıntıların kullanımı hakkında ek bilgilerle birlikte verilir. Ders kitaplarında, kitap içinde geçen kelimelerin ve bazı terimlerin anlamlarının açıklanması, öğrencilerin metni daha iyi anlamalarını sağlamak amacıyla yapılan bir uygulamadır. 1982 ve 2022 kitaplarında alfabetik sırada kelimeler ve anlamları verilmiştir.

Dil ve Anlatım: Din eğitiminde bireyin başarılı olmasında en önemli faktörlerden biri, şüphesiz dildir. Din, toplumun konuştuğu dili kullanır. Bu nedenle, dil, bireyin dini bilgiye ulaşmasında anahtar rol oynar ve hem yazılı hem de sözlü anlatımda büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca, dil kültürün hem taşıyıcısı hem de inşa edicisidir. Bu nedenle, doğru bir dille yapılan din eğitimi, kolayca anlaşılacak hedefine daha çabuk ulaşacaktır.¹⁵³

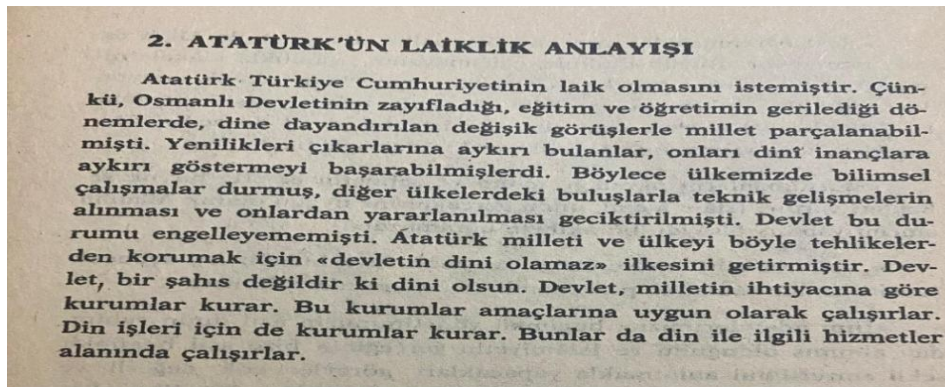
Ders kitaplarında dil kullanımında mantıksal bir tutarlılık olmalı ve düşünce bütünlüğü sağlanmalıdır. Anlatımlar doğru, açık ve anlaşılır olmalıdır. Bu dönemde

¹⁵³ Salih Aybey, *Din Eğitiminde Verimliliği Sağlayan Önemli Bir Etken: Din Dili*, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, Haziran 2018, s.165-182.

öğrenilen bilgiler kalıcı olduğundan, ders kitaplarında yanlış ya da eksik bilgi bulunmamasına dikkat edilmelidir. Öğrencilerin bulundukları yaş düzeyleri dikkate alınarak, seviyelerinin üzerinde soyut kavramlar kullanılmamalı, tümcelerın içerdiği sözcük sayılarına dikkat edilmelidir. Paragrafların düzenleme kurallarına da önem verilmelidir. İyi hazırlanmış bir ders kitabı dil ve anlatım açısından bu özellikleri taşımalıdır.¹⁵⁴

1982 5. Sınıf ders kitabında; cümle yapısı öğrenci seviyesine uygun uzunluktadır. 5. Sınıf seviyesindeki öğrenci 10-12 kelime içeren cümleleri anlayabilmektedir.¹⁵⁵Uzun ve devrik cümlelere yer verilmesi öğrencinin anlatılmak isteneni, anlamasını zorlaştıracaktır. “Herşey, yapamıyan” gibi yazım hatalarının olduğu, yer yer cümlelerin ifadesi ve akışında hatalar yapıldığı görülmektedir. Bu hataların çok sayıda olmadığı tespit edilmiştir. Kitapta ünitelerin sayfa sayısı az olduğu için genellikle düz anlatım kullanılmıştır. Metinler yer yer şiirlerle, okuma parçalarıyla çeşitlendirilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için anlatımı zenginleştirmek amacıyla örneklerden yararlanılmıştır. Öğrencinin bilmediği bazı kelimelerin konu içerisinde parantez açılarak anlamının verildiği görülmüştür. Konu içerisinde anlamı verilmeyen diğer kelimeler ise kitabın sonunda bulunan sözlükten bakılabilmektedir. Öğrencilerin gelişim düzeyi ve öğrenme kapasitesi dikkate alınarak seçilen atasözleri, kavramlar ve ifadeler anlatımı güçlendirmek için etkili bir şekilde kullanılmıştır. Ana başlıklar büyük harfle ve koyu renkte yazılmıştır. Alt başlıklar da aynı şekilde koyu renkte yazılmış, küçük harf kullanılmıştır.

Resim 7. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı “Atatürk’ün Dinimiz ve Laiklik ile İlgili Görüşleri” Ünitesi Metin Örneği

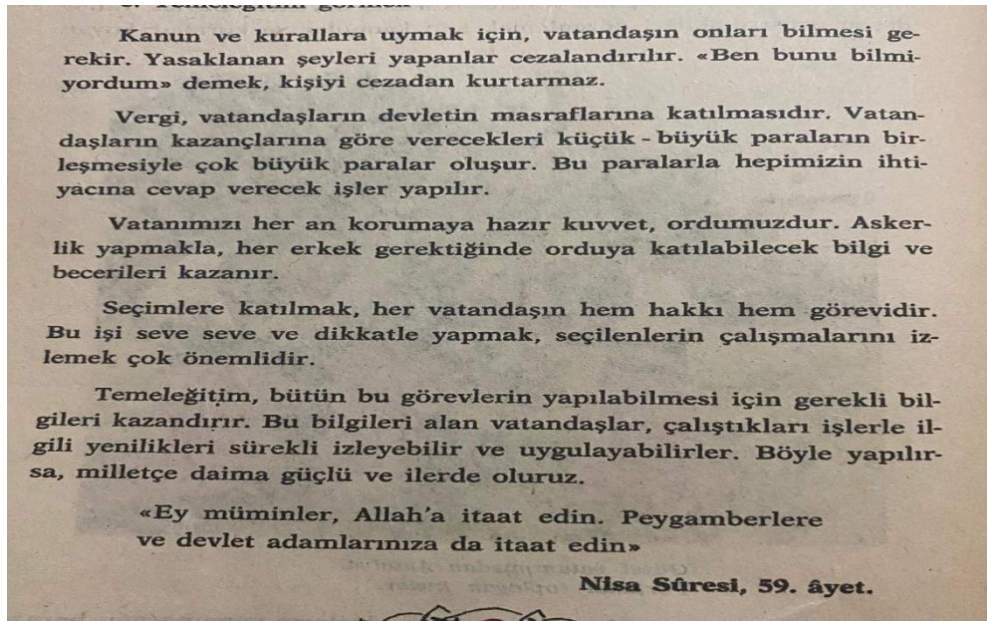
¹⁵⁴ Betül Erol-Kasım Kiroğlu, Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Yönünden Değerlendirilmesi, *Türkiyede Araştırmalar Dergisi*, 32, 2012 s. 159.

¹⁵⁵ Muammer Yılmaz, Canan Korkmaz, 1-5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İçerik Açısından Değerlendirilmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 14, S. 38, Temmuz 2017, s. 111-130.

Metinde Atatürk'ün laiklik anlayışı anlatılmıştır. "Dine dayandırılan değişik görüşlerde millet parçalanabilmişti." cümlesindeki 'değişik' kelimesi 'farklı' olarak değiştirilmesi gerekirdi. İfade ve akıcılık yönünden "Yenilikleri çıkarlarına aykırı bulanlar, onları dini inançlara aykırı göstermeyi başarabilmişlerdi" cümlesi zaman kiplerinin uyumu ve akıcılığı açısından 'başarabilmişlerdi' ifadesi yerine 'başarmışlardır' ifadesi daha uygundur. "Böylece ülkemizde bilimsel çalışmalar durmuş, diğer ülkelerdeki buluşlarla teknik gelişmelerin alınması ve onlardan yararlanması geciktirilmişti." cümlesindeki yararlanması geciktirilmişti ifadesi yararlanılması gecikmiştir olarak düzeltilmelidir. "devletin dini olamaz", "Devletin bir dini olamaz." şeklinde düzeltilmeliydi.

Metinde, laikliğin gerekçeleri ve uygulanması tarihî ve siyasal bağlamda net bir şekilde açıklanmıştır. Din dili açısından bakıldığında, metin modern ve tarihî bir bakış açısıyla ele alınmış, dinî terimler veya kavramlar kullanılmamıştır. Metinde Atatürk ve Atatürkçülüğe açık vurgular yapılarak, dinin yanlış anlaşılmasının toplumsal birliği ve bilimsel ilerlemeyi engellediği belirtilmiştir. Devletin dini olmadığını ve din işleri için ayrı kurumlar kurulmasının gerekliliği açıklanmıştır. Bu yaklaşım, laikliğin modern devlet yapısında neden önemli olduğunu ve nasıl uygulanması gerektiğini tarihî ve siyasal örneklerle açıklayan bir perspektif sergilemiştir.

Resim 8. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı "Vatan Sevgisi" Ünitesi Metin Örneği

Metinde genel olarak düzgün cümle yapıları kullanılmıştır. Ancak bazı cümlelerin uzun ve karmaşık olduğu görülmüştür. Örneğin: "Vergi, vatandaşların devletin masraflarına katılmasıdır." Cümlesi açık ve net bir şekilde kullanılmıştır. "Vatandaşların kazançlarına göre verecekleri küçük-büyük paraların birleşmesiyle çok paralar oluşur." Cümlesi ise biraz daha karmaşık yapıdadır. Metinde özel isimler ve terimler kullanılmıştır. Bu terimler uygun şekilde büyük harfle yazılmış ve metnin anlamını netleştirmiştir. "Temel eğitim" kelimedenden oluşan bir terimdir ve aralarına boşluk konulması gerekirdi. "Küçük-büyük paraların birleşmesiyle çok paralar oluşur" ifadesi, genel olarak vergi sisteminin işleyişini anlatmaya çalışıyor gibi görünüyor, ancak daha net ve anlaşılır bir şekilde ifade edilebilirdi. Küçük-büyük ifadesi yerine küçük büyük kullanımı daha doğru ve yaygın bir yazım biçimidir. Bu cümle "Farklı büyüklükteki paraların birleşmesiyle büyük miktarda para oluşur." şeklinde kullanılabilirdi.

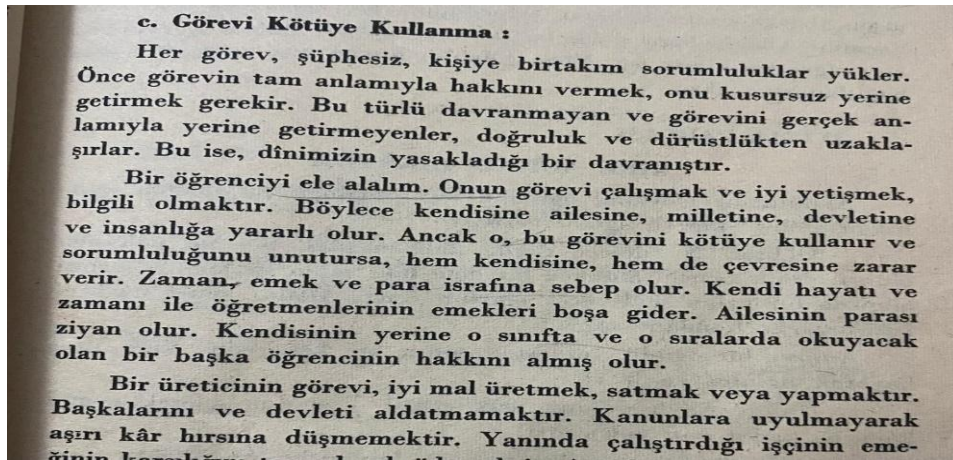
Metinde, Nisa Suresi'nin 59. ayeti alıntılanarak dinî bir referans sunulmuştur. Bu alıntı, metne dini bir otorite kazandırmış, metnin dini bağlamda geçerliliğini arttırmıştır. Metinde dini referanslarla uyumlu olarak öğretici bir üslup kullanılmıştır. Ayet itaatın önemini vurgulamış, bireylerin dini ve toplumsal kurallara uyma yükümlülüğünü belirtmiştir. Kurallar ve yükümlülükler üzerinde durularak, mevcut yasaların ve kuralların bilinmesi ve uygulanmasının gerekliliği ön plana çıkarılmıştır. "Ben bunu bilmiyordum" demek kişiyi cezadan kurtarmaz ifadesinde, kesin ve otoriter bir dil kullanarak kurallara uyma zorunluluğu belirtilmiştir. Vergi ve askerlik gibi konular vatandaşların devlete olan yükümlülüklerini ve görevlerini anlatarak devletin otoritesini ve vatandaşların bu otoriteye olan bağlılıklarını yansıtmıştır. Seçimlere katılma ve temel eğitim gibi konular, vatandaşların toplumdaki görevlerini yerine getirmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu, vatandaşların belirli görevleri yerine getirmelerini amaçlayan otoriter bir yaklaşımdır. Genel olarak metin hem otoriter hem de dinî bir bakış açısıyla toplumsal ve bireysel yükümlülükleri açıkça ifade etmiştir. 1982 Anayasası, 1980 darbesinin ardından Türkiye'deki eğitim ve vatandaşlık anlayışını yeniden yapılandırmış eğitimde dinî değerlerle uyumlu bir yaklaşım benimsemiştir.¹⁵⁶Metin 1980 Darbesi'nin getirdiği ideolojik değişimlerin eğitim ve toplumsal yapı üzerindeki etkilerini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, vatandaşlık görevlerinin ve dini değerlerin ön plana çıkarılması, darbe sonrası dönemdeki eğitim politikalarının

¹⁵⁶ Kemal Gözler, *1982 Anayasasında Eğitim*, Adalet Yayınevi, Ankara 2010, s.317-334.

ve devlet anlayışının toplumsal yeniden yapılanma sürecini nasıl şekillendirdiğini göstermiştir. Bu durum, darbe sonrası dönemdeki eğitim reformlarının ve resmî ideolojinin, toplumsal düzeni nasıl etkilediğine dair önemli bir gösterge sunmaktadır.

8. Sınıf ders kitabında; kitabın dili genel olarak anlaşılır olmakla birlikte uzun cümle yapılarına yer verildiği görülmektedir. Yer yer karmaşık ve devrik cümlelere yer verilmesi kitabın anlaşılabilir olmasını zorlaştırmıştır. 8. Sınıf öğrencisinin genel anlamda 11-14 kelime içeren cümleleri anlayabildiği bilgisinden yola çıkılarak¹⁵⁷cümle uzunluklarının öğrencinin seviyesine uygun olduğu söylenebilir. Metinlerdeki cümle yapıları genellikle gerçek yaşantıları yansıtmak, fiilleri doğru bir biçimde kullanmak, temel konuları anlamaya katkı sağlamak, öğelerin düzenini gözetmek, anlaşılabilirliği artırmak amacıyla cümle yapılarına dikkat edilerek aşırı uzun ya da kısa cümlelerden kaçınmak ilkelerine göre düzenlenmiştir. Ancak zaman zaman bu prensiplerin göz ardı edildiği cümle yapıları kullanılmıştır. Bir satırda yer alması gereken kelime sayısının fazla olması, yoğun bilgi sunmak amacıyla düz bir anlatımın tercih edilmesi nedeniyle cümle yapısının uzatılması, anlatımın sıkıcı ve yorucu hale gelmesine neden olmuştur; ayrıca anlaşılabilirlik de olumsuz yönde etkilenmiştir. Büyük harflerin ve kelimelerin yanlış yazılmasından, noktalama ve imla kurallarına uyulmamasından dolayı hatalar görülmesine rağmen az sayıda olduğu için öğrencinin etkilenmeyeceği düşünülmektedir. Ünite öncesinde, üniteye hangi konuların yer aldığı liste halinde verilmiştir. Öğrencinin üniteye neler öğreneceğine dair fikir sahibi olması amaçlanmıştır. Önemli görülen yerlerde yazı rengi koyulaştırılarak anlatımda dikkat çekilmiştir.

Resim 9. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “İslam Dininde Kolaylık” Ünitesi Metin Örneği

¹⁵⁷ Tutmaz, a.g.e., ss.75-77.

Metinde görevin kötüye kullanılması anlatılmış, görevlerin önemi ve görev ihmalinin sonuçları açık ve net bir şekilde ifade edilmiştir. Anlam karışıklığı oluşturmada açık ve net bir üslupla yazılmıştır. Metin öğrenciler ve üreticiler gibi örnekler kullanarak, görevin önemini somutlaştırmış ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Bu örnekler, teorik bilgiyi pratik durumlarla ilişkilendirmiştir. Cümleler genellikle karmaşık yapılar içermemiş; dolayısıyla anlamı zorlaştıracak bir dil kullanılmamıştır. Bazı terimlerin hem bireysel hem de toplumsal boyutları ele alınmıştır. Örneğin israf hem bireysel hem de toplumsal etkileri olan bir kavram olarak ele alınmıştır. Metinde yazım ve noktalama hatası bağlaçlar arasında virgül kullanımında yapılmıştır, "hem kendisine, hem çevresine" kelimesinde virgül yanlış yerde kullanılmıştır. Kullanılan yinelemeler, konunun önemini vurgulamak için etkili bir yöntemdir.

Metinde, dini ve ahlaki yükümlülüklerin yerine getirilmesinin önemi vurgulanmış ve bu yükümlülüklerin ihmal edilmesinin olası sonuçlarına dikkat çekilmiştir. Dinî terimler ve kavramlarla desteklenen bu anlatım, metnin dini değerlere ve ahlaki öğretilere uygun bir şekilde yazıldığını gösterir. Üslubun resmi ve öğretici nitelikte olduğu görülmüştür. Konu, dini ve etik değerler çerçevesinde ele alındığı için ciddi ve öğretici bir dil kullanılmıştır. Bu üslup, metnin amacına uygun bir şekilde bilgiyi aktarmayı sağlamıştır. Metin, bireylerin sorumluluklarını yerine getirmemelerinin toplumsal sonuçlarına dikkat çekmiştir. Metin, devletin eğitim alanındaki rolünü ve bireylerin bu rol çerçevesinde görevlerini yerine getirmelerini belirtmiştir. Anayasa, devletin eğitim sistemini denetleme ve yönlendirme yetkisini tanıır. Eğitim programları, bu denetleme ve yönlendirme yetkisini kullanarak bireylerin toplumsal ve ahlaki değerlerle eğitim almasını sağlar. Metindeki görev bilinci ve ahlaki değerler, bu dönemde eğitim sisteminde ön plana çıkan kavramlardır. Darbe sonrası eğitim reformları bireylerin bu değerlere uygun olarak yetiştirilmesini amaçlamıştır. Metin, devletin bireylerin görevlerini yerine getirmelerine yönelik rolünü ve eğitim yoluyla bu sorumlulukların pekiştirilmesini belirtmiştir. 1980 darbesiyle birlikte, devletin eğitim üzerindeki denetim ve yönlendirme yetkileri artırılmıştır. Bu bağlamda metinle devletin eğitim üzerindeki rolü ve bireylerin görev bilincinin pekiştirilmesi arasındaki ilişkiye işaret edilebilir. Eğitimde başarı ve verim sağlamanın bireylerin görevlerini doğru bir şekilde yerine getirmeleriyle ilgili olduğu vurgulanmıştır.

Resim 10. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “Türkler ve Müslümanlık” Ünitesi Metin Örneği

İslâm dininin ahlâk esasları, Türklerin fitrî özelliklerine son derece uygundu. Türkler doğuştan asker millettir. İslâmiyet de her an vatan için savaşmayı emreder. Türkler, merttir, dürüştür; yalan, hile ve ikiyüzlülüğü bilmezler; İslâm dini de mertlik ve dürüstlüğü buyurur; yalan, düzen, hile ve ikiyüzlülüğü insanlığın yüz karası davranışlar olarak görür. Türkler temizdir, Müslümanlık da her bakımdan temiz olmayı ister; çünkü İslâma göre “Temiz-

lik imândandır”. Türkler, kendi topraklarına, gelenek ve göreneklerine inançlarına çok bağlıdır. Onları korumak ve yüceltmek için canla başla çalışırlar. Eğer onlara bir saldırı olursa, derhal savaşa atılırlar. İslâm dini de Allah’ın adının yüceltilmesi ve dinin

Metinde, Türklerin İslam dini ile ilişkisi anlatılmıştır. Sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Metindeki cümleler genellikle kısa ve net cümlelerdir. Bu da metnin okunabilirliğini artırmaktadır. Metin, öğretici bir üslupla kaleme alınmıştır. Metnin konusu ve içeriği göz önüne alındığında bunun uygun bir üslup olduğu söylenebilir. Metinde, Türklerin ve İslam dininin olumlu özelliklerini vurgulayan pozitif bir dil kullanılmıştır. “Temizlik imandandır.”, “İslam'a göre” kelimelerinin noktalama işaretlerinde hata yapılmıştır.

Metin, İslam'ın temel ahlaki değerlerini (dürüstlük, mertlik, temizlik) doğru ve yerinde kullanmıştır. Bu değerler öğrencinin İslam'ın ahlaki ilkelerini anlamasını kolaylaştırmış, “Temizlik imandandır” gibi hadis kullanılarak, İslam'ın temizlik konusuna verdiği önem vurgulanmıştır. Bu tür dini referanslar, metnin din dilini güçlendirmiştir. Metinde, Türklerin kültürel ve milli özellikleri ile İslam dininin ahlaki değerleri arasında uyumdan söz edilmiştir. Bu, din dilinin aynı zamanda kültürel bir bağlamda ele alındığını gösterir. Metin, öğrenciye İslam'ın ahlak esaslarını öğretici bir şekilde sunmuştur. Türklerin İslam'ı benimsemesi ve bu dinin değerlerini yaşamaları üzerine yapılan vurgular, dini öğreticiliği desteklemiştir. 1980 yılının siyasi atmosferinin etkisiyle devletin eğitim sistemi üzerindeki kontrolü arttığı düşüncesinden hareketle bu dönemde, milli kimlik, vatanseverlik, dini değerlerin vurgulanması gibi unsurların ön plana alındığı söylenebilir. DKAB kitaplarında, İslam'ın milli değerlerle

uyumlu olduğuna dair vurguların artması, metindeki Türklerin ahlaki özelliklerinin İslam dininin değerleriyle örtüştüğü fikri, bu ideolojik çerçeveye uygun düşmektedir. Türklerin doğuştan asker millet olduğu ve İslamiyet'in de vatan için savaşmayı emrettiği ifadeleri, bu ideolojik yapının etkisiyle metinde yerini almış olabilir. Bu tür ifadeler, genç nesillere milli ve dini değerlerin önemini aşlamak amacıyla kullanılmış olabilir. Türklerin İslam'ı kolayca benimsemesinin nedenleri, kültürel ve dini değerlerin uyumu üzerinden açıklanmıştır. Bu tür metinler, toplumun birlik ve beraberliğini pekiştirmek amacıyla hazırlanmış olabilir. Dolayısıyla 1980 sonrası hazırlanan DKAB kitaplarındaki metinler, dönemin ideolojik atmosferini yansıttığı düşünülebilir. Milli kimlik, vatanseverlik, ahlaki ve askeri değerlerin vurgulanması, bu dönemin eğitim politikalarının bir parçası olduğu söylenebilir.

2022 5. Sınıf ders kitabı incelendiğinde; ünitelerin dili sade, öğrenci seviyesine uygun ve anlaşılır bir yapıdadır. Soyut ve anlaşılması zor konular resimlerle desteklenmiş, örnekler çoğaltılmıştır. Öğrencinin anlamını bilmediği kelimelere yer verildiği görülmektedir. Bu kelimeler, nükte, zikretmek, makbul gibi kelimelerden oluşmaktadır. Bu kelimelerin bir kısmı ünite içerisinde ve kitabın arkasında bulunan sözlük kısmında açıklanırken bir kısmı da açıklanmamıştır. Bu durum öğrenciyi kelimeyi araştırmaya yönlendirmektedir. Cümleler öğrencinin anlayabileceği kısalıktadır. Devrik uzun cümle yapısı kullanılmaktan kaçınılarak öğrencinin seviyesi göz önünde bulundurulmuştur.

Ders kitabının cümle yapısı öğrenci tarafından açık bir şekilde anlaşılabilir. Cümleler 10-12 kelime arasında değişmektedir. Ayrıca ünitelere göre anlatım şekli ayarlanmıştır. Derslerde terim olarak çok fazla yer alan kelimeler renklendirilerek kavrayalım başlığı altında açıklamalı bir şekilde verilmiştir. Bu durum öğrencinin kelime dağarcığının gelişmesini sağlamaktadır. Ünite içerisinde kullanılan sorularda da öğrenci seviyesi gözetilmiş, karışıklığa yol açıp, anlamayı zorlaştıran kelimelerden ve cümle yapılarından uzak durulmuştur.

Resim 11. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Ramazan ve Oruç” Ünitesi Metin Örneği

2.3.1. Ramazan Eğlenceleri

Gün boyu oruç tutan Müslümanlar iftardan sonra geleneksel olarak meydanlarda düzenlenen şenliklere katılırlar. Bu şenliklerde gelenek ve göreneklerimize uygun oyunlar oynatılır ve sergiler açılır. Meydanlarda toplanan insanlara ramazan şerbeti ikram edilir. Mehter gösterileri düzenlenir. Camilerin minareleri mahyalarla yani ışıklı sözlerle süslenir. İnsanlar evlerde, camilerde ve mescitlerde Kur'an-ı Kerim okuyarak hatimler indirirler.

Metin, açık ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Ramazan şenliklerinin çeşitli yönleri net bir şekilde ifade edilmiştir. Terim ve ifadeler, öğrencinin metni kolayca anlamasını sağlayacak şekilde seçilmiştir. Metin Ramazan şenliklerinin çeşitli yönlerini nesnel bir şekilde sunmuştur. Öznel bir dil kullanılmamıştır. Metindeki cümleler genellikle kısa ve özdür, bu da metnin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Metin Ramazan şenliklerinin kültürel ve geleneksel yönlerini açıklanmıştır. Türk kültüründeki Ramazan uygulamalarına dair genel bilgi sağlar. "ramazan şerbeti" ifadesindeki "Ramazan" özel bir isim olduğu için büyük harfle yazılmalıdır. "Şerbeti" kelimesi de küçük harfle yazılmıştır, bu da doğru yazımdır.

Metinde, dinî terimler ve uygulamaları açıklarken sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Ancak bazı terimlerin kısa bir açıklamasının eklenmesi faydalı olabilir. Ramazan şerbeti Ramazan ayında sıkça tüketilen bir içecektir, bu tür bir açıklama metne eklenebilir. "Mehter" geleneksel Osmanlı askeri bandosudur, bu bilgi eklenebilir. Metin, Ramazan ayında yapılan geleneksel etkinlikleri ve uygulamaları tanıtırken bu etkinliklerin dinî bir bağlamda yapıldığını ifade etmiştir. "Kur'an-ı Kerim okuyarak hatimler indirirler" ifadesi, dinî ibadetlerin yerine getirilmesini anlatmaktadır. Dinî terimlerin ve uygulamaların açıklaması, saygılı bir üslupla yapılmıştır. Metinde, genel olarak öğrenci merkezli bir dil kullanılmıştır. Dinî ve kültürel bilgiler doğru, açık bir üslupla sunulmuştur. Yazım ve imla kurallarına uygunluk, dinî terimlerin doğru kullanımı ve bilgilendirici üslup, metnin güvenilir bilgi kaynağı olarak algılanmasına katkıda bulunmuştur. Metinde 2018 programının sosyal ve kültürel bağlamı etkili bir şekilde yansıtmıştır.

Resim 12. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Adap ve Nezaket” Ünitesi Metin Örneği

İslam dinine göre başkalarının izni ve rızası olmadan onların mahremiyetine girilmesi günahdır. Örneğin bir kişinin odası, dolabı, çekmece, çantası, cüzdanı, telefonu veya özel eşyaları onun mahremiyetidir. Bunları izinsiz olarak kullanmak, o kişinin özel alanına girmek demektir. Bu da doğru değildir. Bunun için başkalarının özeline saygı duymalıyız ve kendi özelimize karışılmasına "dur!" demeliyiz.

Mahremiyetimize karışılmasına izin vermemeliyiz.

Başkalarının özel hayatını araştırarak bazı kusur ve hatalarını ortaya çıkarmak mahremiyete saygısızlıktır. Kendi hata ve kusurlarımızın başkaları tarafından araştırılmasını istemiyorsak, biz de başkalarının hata ve kusurlarını araştırmamalıyız. Bir arkadaşımızın hata ve kusurlarını başkalarının bilmemesi için elimizden

Metinde mahremiyet konusu ele alınmıştır. Metin genel olarak anlaşılır ve açık bir Türkçe ile yazılmıştır. Anlatım dili sade ve öğreticidir, öğrenciyi bilgilendirmeye yöneliktir. Metinde örnekler verilerek (oda, dolap, çekmece, çanta, cüzdan, telefon) konunun somutlaştırılması sağlanmıştır. "Baskalarının özeline saygı duymalıyız ve kendi özelimize karışılmasına da 'dur!' demeliyiz." cümlesi ile doğrudan öğüt verilmiştir. Metin, İslam dininin mahremiyet ile ilgili temel prensiplerini açıklamış ancak konuyu derinlemesine incelememiştir. Yüzeysel olarak önemli noktalar belirtilmiş ve temel bilgiler verilmiştir. Metin, empati yapmaya teşvik etmiştir. "Kendi hata ve kusurlarımızın başkaları tarafından araştırılmasını istemiyorsak, biz de başkalarının hata ve kusurlarını araştırmamalıyız." cümlesi, öğrencinin kendini başkasının yerine koymasını sağlamıştır.

Metinde yazım hatası yoktur fakat bazı yerlerde virgül kullanılmadığı tespit edilmiştir. "Örneğin bir kişinin odası..." cümlesinde, örneğin kelimesinden sonra virgül eklenebilir. Metin, İslam'ın mahremiyetle ilgili koyduğu kuralları ve ilkeleri net bir şekilde ifade eder. "İslam dinine göre başkalarının izni ve rızası olmadan onların mahremiyetine girilmesi günahdır" gibi ifadeler, belirli ve kesin kuralları vurgulamıştır. Metin, İslam'ın öğretilerine ve dinî kurallara dayalı olarak yazılmıştır. Bu durum otoriter bir yaklaşımı yansıtır çünkü verilen bilgiler dinî otoriteye dayanarak kabul edilir.

8. Sınıf ders kitabında; kitabın dili anlaşılır ve öğrenci seviyesine uygundur. Öğrenci okuduğu metni zorlanmadan anlayabilir. Anlamını bilmediği kelimelerden

yararlanması için kitabın sonunda sözlük bölümüne yer verilmiştir. Ayrıca konu içerisinde bir bölüm ayrılarak kelime anlamlarına yer verilmemiştir. Metinlerde, anlaşılır bir dil yapısı kullanılmıştır. Soyut konular somut örneklerle açıklanarak terimler ünite boyunca tutarlı bir şekilde kullanılmıştır. Anlatımda öğrenci gelişim düzeyine uygun olarak seçilen konular ve konuların gerektirdiği cümleler, günlük yaşamla uyumlu, dikkati dağıtmayacak uzunlukta olup basitlikten uzak, ancak anlaşılabilirlik ilkesini koruyan özne-yüklem uyumuna sahip cümleler tercih edilmiştir. Kitapta öğrenci gelişimine uygun olarak seçilen kelimeler, kavramlar ve deyimler, anlatımı güçlendirmek için sıfatlar, zarflar kullanılarak sözcüklerle zenginleştirilmiştir. Öğrencilerin kelime dağarcıklarını ilgili alanlarda geliştirebilmeleri için kelime seçimine dikkat edilmiştir. Anlaşılabilirlik ve akıcılığı artırmak amacıyla, çok heceli kelimelerden kaçınılmıştır. Kitap içerisinde yazım kurallarına dikkat edilmiştir. Önemli görülen yerler koyu renk yazılarak anlatımda dikkatin çekilmesi sağlanmıştır.

Resim 13. 2022 8. Sınıf Ders Kitabı “Kur’an-ı Kerim ve Özellikleri” Ünitesi Metin Örneği

Sünnet olmadan dini doğru bir şekilde anlamak ve yaşamak mümkün olmaz. Bu sebeple Kur'an'ın yanında sünnete de önem vermeliyiz. Peygamberimizin (s.a.v.) hayatını ve sünnetini iyi öğrenmeli, sünnete uyma konusunda duyarlı davranmalıyız. Kur'an-ı Kerim'de bizi bu konuda uyaran ayetler vardır. Örneğin bir ayette, **“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ulümlere (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.”**³ buyrulur.

Metin, dini konular hakkında açık ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. İslam'ın temel kaynaklarından biri olan sünnetin önemine vurgu yapılmış ve Kur'an'dan bir ayet ile bu durum desteklenmiştir. Konunun ayetle desteklenmesi, konunun ciddiyetini ve önemini vurgulamak için uygun bir yaklaşımdır.

"Kur'an'ın yanında sünnete de önem vermeliyiz" ifadesi, dini bir yükümlülüğün altını çizmiştir. Metinde kullanılan dini vurgular "Peygamberimizin hayatı", "Kur'an-ı Kerim", "Allah'a itaat edin" öğrencinin dini değerlerle bağlantısını güçlendirmiştir. Yazım ve noktalama hatası yoktur. "Bu sebeple" yerine "Bu nedenle" daha formal bir ifade olabilir. Metinde, "sünnet", "Kur'an", "Peygamber" ve "Resul" gibi dini terimler kullanılmıştır. Bu terimler İslam'ın temel kavramlarına atıfta bulunarak metnin dini bağlamını güçlendirmiştir. "S.a.v" kısaltması da Peygamber'e olan saygıyı yansıtmaktadır. "Sünnet olmadan dini doğru bir şekilde anlamak ve yaşamak mümkün olmaz" ifadesinde, dini yükümlülük ve önem vurgulaması yapılmıştır. Metinde ikna

edici bir dil kullanılarak öğrenciye dini kuralların ve uygulamaların gerekliliğine dair yönlendirme yapılmak istenmiştir. "Bu hem hayırlı hem de netice bakımından güzeldir" ifadesi, dini öğütlerin olumlu sonuçlar doğuracağına dair bir değerlendirme sunmuştur. Metinde sünnetin toplumsal normların bir parçası olarak nasıl yer aldığına işaret edilmiştir. "Peygamberimize (s.a.v) uyma konusunda duyarlı davranmalıyız" ifadesiyle metin bireylerin sünnete uymaları konusunda yönlendirme yapmaktadır. Buna göre metnin kişisel dini sorumluluğu ve manevi gelişimi ifade eden bir dil kullandığı ifade edilebilir. Bu konuda "Peygamberimizin hayatını ve sünnetini iyi öğrenmeli..." ifadesi de benzer bir örnektir.

Yöntem ve Teknik Açısından: Eğitimin uygulama alanında istenilen davranış değişikliğinin gerçekleştirilebilmesi, eğitim programında yer alan yöntemin dikkatle seçilmesi ve özenle oluşturulmuş unsurları içermesine bağlıdır.¹⁵⁸Eğitim programlarında yer alan hedefe ulaşmak için çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanmak gerekmektedir. Öğrencilerin farklı öğrenme stillerine uygun bir din öğretimi yapmak önemlidir. Din öğretiminde belirli dini, ahlaki değer kazanımlarının öğrencilere etkili bir şekilde aktarılması amaçlanır. Bu nedenle etkili bir din öğretimi için öğretmen odaklı yöntemler yerine, öğrencileri merkeze alan çeşitli yöntem ve tekniklerin kullanılması önemlidir. Bu yaklaşımlar öğrencilerin aktif katılımını teşvik ederek, öğrenme süreçlerini daha anlamlı ve kalıcı hale getirmektedir.¹⁵⁹

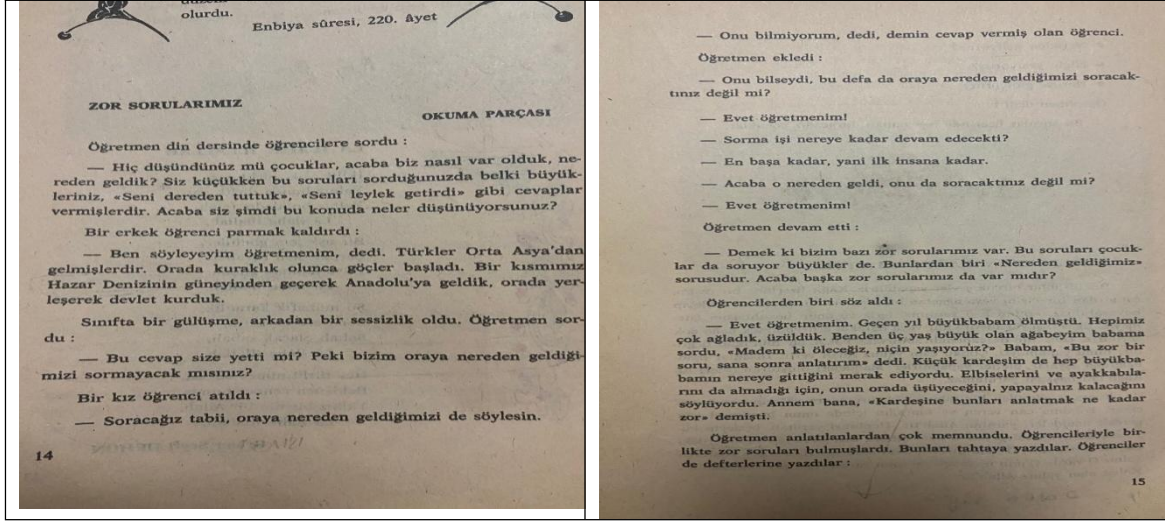
1982 5. Sınıf ders kitabında; ünitelerin başında ünite konularına yer verilmiş, ancak konuların pekiştirilmesi için etkinliklere yer verilmemiştir. Anlatım, ayet, hadis, özlü söz, atasözü ve deyimlerle zenginleştirilmiştir.

1. Ünite Allah'a İnanmak; 2 Okuma parçası, 4 şiir, 1 ilahi vardır. Ünite sonunda Asr Suresi ve anlamına yer verilmiştir. Asr Suresi, insanın zamanını nasıl değerlendirmesi gerektiği ve salih amellerin önemi üzerine yoğunlaşarak "Allah'a İnanmak" ünitesi ile doğal bir bütünlük sağlamıştır. 4 ayet, 1 hadis vardır. İlâhi olarak "Sarı çiçek" ilahisine yer verilmiştir. İlâhi, dini konuların işitsel olarak daha etkileyici ve duygusal bir şekilde aktarılmasını sağlamayı hedeflemektedir. İşitsel öğrenen öğrencilere hitap eden bu tür yöntemler, konunun daha iyi kavranmasına yardımcı olabilir.

¹⁵⁸ Fatih Çakmak-Emin Uz, Din Öğretiminde Mizah Yönteminin Kullanımı", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10,2018, s.75-110.

¹⁵⁹ Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003, s.10.

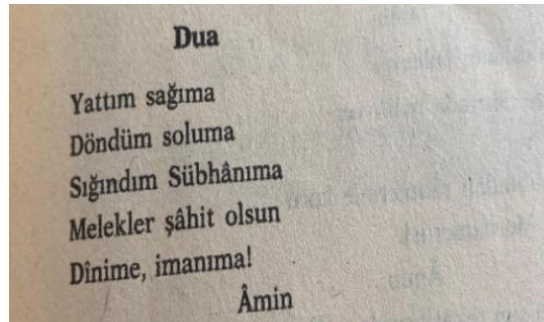
Resim 14. 5. Sınıf “Allah’a İnanmak” Ünitesi Okuma Parçası Örneği

Ders kitaplarında okuma parçaları, öğrencilerin okuma ve anlama becerilerini geliştirmelerine, yorum yapabilme yetenekleri kazanmalarına yardımcı olur. Soru-cevap tekniğinin kullanılması, Allah'ın varlığı ve yaratması gibi derin konuları anlamak ve tartışmak için öğrencilere etkili bir şekilde rehberlik edebilir. Bu süreçte öğrencilerin kendi düşüncelerini ifade etmeleri için teşvik edilmeli ve farklı bakış açılarıyla konuları ele almalarına imkân tanınmalıdır. Ayrıca metinde Öğrenciler, okuma parçasındaki kişileri canlandırarak, konuyu daha derinlemesine anlayabilirler.

2. Ünite Meleklerle İnanmak; üniteye önemli kişilerin sözlerine yer verilmiştir. 1 şiir 2 dua vardır. Ünite sonunda 3 bölüm halinde Rabbena dualarına yer verilmiştir. Bu bölümler, surenin Latin harfleri ile yazılışı, Türkçe anlamı ve sure hakkında bilgi şeklindedir. 1 ayet, 2 hadis kullanılmıştır.

Resim 15. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı “Meleklerle İnanmak” Ünitesi Dua Örneği

Ders kitabında dua örneğinin verilmesi, öğrenciye nasıl dua edileceği konusunda yol gösterici nitelikte olup şiirsel yapısıyla akılda kalıcı, ezberlemesi kolaydır.

3. Ünite Kitaplara İnanmak; 2 dua, 1 şiir yer almaktadır. Ünite sonunda Kunut dualarına ve anlamlarına yer verilmiştir. 2 ayet, 1 hadis vardır.

Resim 16. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı “Kitaplara İnanmak” Ünitesi Şiir Örneği

Konusu besmele olan bu şiir, öğrencilerin hem dini ve manevi bilinçlerini artırır hem de dil, edebiyat ve sanatsal becerilerini geliştirir. Bu tür bir içerik, öğrencilerin kişisel ve duygusal gelişimlerine katkı sağlar. Bismelenin anlamını ve önemini kavrayan öğrenciler, günlük yaşamlarında bu bilinci taşır ve her işe Besmele ile başlayarak günlük hayatlarında uygulayabilirler. Şiiri okuyan öğrenci, öğrendiği konuyu pekiştirmiş olur.

4. Ünite Peygamberlere İnanmak; ünite haritaya yer verildiği görülür. 1 adet okuma parçası vardır. Ünite sonunda Fil Suresi ve anlamına yer verilmiştir. Fil olayına okuma parçası kısmında yer verilmiştir. Ünite içerisinde Fil Suresi dışında 10 ayet, 12 hadis kullanılmıştır.

5. Ünite Ahiret Gününe İnanmak; 1 şiir, 1 okuma parçası yer almıştır. 4 ayet, 3 hadis bulunmaktadır.

6. Ünite Kadere İnanmak; ünite içerisinde 1 adet hikâye anlatılmıştır. Hikâyede, cesaret değeri ön plandadır. Öğrencinin, hikâyeler aracılığıyla bu değeri içselleştirmesi amaçlanmıştır. Ünite sonunda Amentü duasının Latin harfi ile okunuşuna yer verilmiştir. 2 okuma parçası, 3 ayet, 2 hadis kullanılmıştır.

7. Ünite Atatürk'ün Dinimiz ve Laiklik ile İlgili Görüşleri; Ünite içerisinde bir adet ilahiye yer verilmiştir. Ayet ve Hadis kullanılmamıştır.

8. Ünite Ahlaki Görevlerimiz; ünite içerisinde örnek olay verilmiştir. 3 şiir, 2 okuma parçası vardır. Ayrıca ünite içerisinde karikatüre yer verilerek öğrencinin eğlenerek öğrenmesi hedeflenmiştir. 4 ayet, 4 hadis bulunmaktadır.

9. Ünite Temizlik ve Doğruluk; 18 ayet ve 2 hadis kullanılmıştır.

10. Ünite Vatan Sevgisi; 4 şiir, 3 okuma parçası yer almaktadır. 9 ayet bulunurken, hadis kullanılmamıştır.

1982 8. Sınıf ders kitabında; ünite girişinde, konunun ana hatları sunulmuş, etkinlik bölümleri eklenmemiş; bunun yerine, anlatım şiir ve okuma parçalarıyla zenginleştirilmiştir. Aynı zamanda, ayet ve hadislere de yer verilerek konu ele alınmıştır. Ayet ve hadislerin kullanımı, öğretim yöntemlerinin çeşitliliğini ve etkinliğini artıran önemli stratejilerden biridir. Bu kullanım, öğrencilere dini metinleri orijinal kaynaklarından öğrenme ve yorumlama olanağı sunar, böylece öğrencilerin eleştirel düşünme ve analiz becerilerini geliştirir. Ayet ve hadislerin ders kitaplarına dahil edilmesi, öğrencilerin metinleri not alma ve özetleme ve yorumlama yeteneklerini geliştirir.

1. Ünite Kur'an ve Hz. Muhammed; bu üniteye etkinlik yer almamıştır. 2 şiir, 1 okuma parçasına yer verilmiştir. 71 ayet, 1 hadis kullanılmıştır.

2. Ünite İslam Dininde Kolaylık; ünite içerisinde renk kullanımı yoktur. Sadece başlıklar ve dikkat edilmesi istenen yerler daha koyu yazı tipiyle yazılmıştır. 2 adet okuma parçası vardır. 9 ayet, 6 hadis kullanılmıştır.

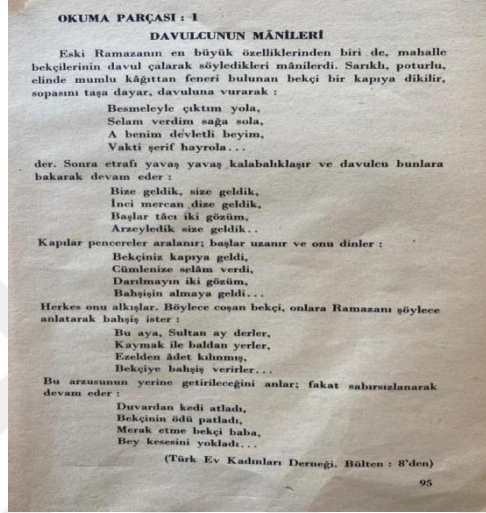
3. Ünite Laiklik ve İslamiyet; üniteye şiir ve okuma parçası bulunmamaktadır. 27 adet ayet kullanılırken hiç hadis kullanılmamıştır. Hadis kullanılmaması konunun yalnızca ayetler üzerinden ele alındığını göstermektedir.

4. Ünite Bazı Tören ve Geleneklerimiz; 1 şiir, 1 okuma parçası bulunmaktadır. Üniteye İslam dininde ve Türk kültüründe ad koyma geleneği ele alınmıştır. Bu bağlamda, Bamsı Beyrek'e ad koyma süreci metin olarak eklenmiştir. Bu metin, öğrencilerin hem dini hem de kültürel bağlamda ad verme uygulamalarını anlamalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. 3 ayet, 2 hadis kullanılmıştır.

5. Ünite Dini Günler, Aylar ve Geceler; ünite içerisinde, öğrencilerin metinle etkileşimde bulunmalarını sağlamak amacıyla 1 adet okuma parçasına yer verilmiştir. Bunun yanı sıra, konuyu pekiştirmek için 5 adet mânî de eklenmiştir. Ancak, bu ünite kapsamında şiire yer verilmemiştir. Öğrencilerin dini metinleri daha iyi anlamaları için, 7 ayet ve 3 hadis kullanılarak metin zenginleştirilmiştir. Bu yaklaşım, konunun hem edebi hem de dini yönlerini vurgulayarak, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini derinleştirmeyi hedeflemektedir.

Ünite içerisinde kullanılan mâni, kısa, özlü ve eğlenceli yapısıyla öğrencilerin ilgisini çeker ve öğrenmeyi daha keyifli hale getirir. Maniler, kısa ve akılda kalıcı oldukları için ezberlemeye uygundur. Ramazan manilerinin yer alması, öğrencilerin hem dini bilgilerini hem de kültürel farkındalıklarını artırabilir. Manileri, Ramazan ayının manevi atmosferini ve sosyal anlamını öğrencilere aktararak, dini ve kültürel değerlerin benimsenmesini sağlar.

Resim 17. 1982 8. Sınıf “Dini Günler, Aylar ve Geceler” Ünitesi

6. Ünite Vatan ve Millet Sevgisi; ünite içinde etkinlik yer almamıştır. 2 şiire yer verilmiştir. 5 ayet, 4 hadis kullanılmıştır.

7. Ünite Bazı Görgü Kuralları; ünite içerisinde görgü kuralları maddeler halinde yazılarak akılda kalıcılığı arttırılmıştır. 1 okuma parçası, 1 ayet, 10 hadis kullanılmıştır.

8. Ünite Türkler ve Müslümanlık; okuma parçası ve şiir kullanılmamıştır. 3 ayet kullanılırken, hiç hadise yer verilmemiştir. Düz anlatım kullanılarak Türklerin İslam dinine girişi tarihi bilgilerle anlatılmıştır.

9. Ünite Ahlaki Görevlerimiz; şiir, okuma parçası ya da etkinliğe yer verilmemiştir. Ayet ve hadis kullanılmamıştır.

10. Ünite Dayanışmanın Önemi; 1 adet okuma parçası bulunmaktadır. 15 ayet, 17 hadis bulunmaktadır.

2022 5. Sınıf kitabında öğrencinin öğrenmeyi gerçekleştirebilmesi amacıyla çeşitli yöntem ve teknikler kullanılmıştır. Kitapta konular işlenirken, anlatım, soru-cevap, tartışma, beyin fırtınası gibi yöntem ve tekniklerden yararlanılmıştır. Öğrencinin anlamakta güçlük çektiği konular örnekler sayesinde daha iyi anlaşılabilir.

Öğrenci konu öncesinde yer verilen sorularla düşünmeye sevk edilerek, konuya hazırlanmış, dikkati çekilmiştir. Dikkat çekilmek istenen yerler koyu renkli yazılmıştır. Bilgi küpü gibi bölümlere yer verilerek konu ana hatlarıyla özetlenmiştir. Bu kısımda kullanılan kısa ve dikkat çekici cümleler akılda kalıcılığı arttırmaktadır. Anlaşılması zor konularda örnek sayısı arttırılmıştır. Öğrencinin günlük hayatında yaşayıp hâkim olduğu konularda örnek daha az verilmiştir. Başlıklar kısa, renkli ve dikkat çekicidir. Alt başlıkların da uygun bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Başlıklar konunun içeriğine ve kazanımına uygundur. Ünitelerde kullanılan yöntem ve teknikler şu şekildedir:

5. Sınıf 1. Ünite; Allah İnancı ünitesi içerisinde 25 adet etkinliğe yer verilmektedir. Bu etkinlikler düşünelim, konuşalım, yazalım, pano yapalım, şiir dinleyelim, şiir okuyalım şeklinde içeriğe sahiptir. Ünite içerisinde 4 adet şiire, 2 adet okuma parçasına yer verilmiştir. 34 adet ayet, 7 adet hadis kullanılmıştır. Ünite sonunda Hz. İbrahim'in hayatına yer verilmiştir. Hz. İbrahim'in hayatı ünite konuları ile bağlantılıdır. Ayrıca İhlas Suresine yer almıştır. İhlas Suresi'nin Arap harfleri ile yazımı, Latin harfi ile yazımı ve Türkçe meali bulunmaktadır.

2. Ünite Ramazan ve Oruç; ünite 24 etkinliğe yer verilerek öğrencinin farklı yöntem ve teknikte öğrenmeyi gerçekleştirmesi hedeflenmiştir. Bu etkinlikler, düşünelim, yorumlayalım, okuyalım, kavramları tanıyalım, tamamlayalım, drama yapalım, mâni okuyalım, fıkra okuyalım, halden anlayalım, araştıralım, yazalım, dolduralım, not edelim gibi bölümlerden oluşmaktadır. Bu ünite içerisinde de bilgi küpü kısımlarına yer verilerek bilgiler özet halinde sunulmuştur. 1 şiir, 1 fıkra, 1 okuma metni, 1 maniye yer verilmiştir. Ünite de 6 adet ayet kullanılırken, 5 adet hadise yer verilmiştir. Ünite sonunda Hz. Davut'un hayatına yer verilmiş fakat konu ile ünite hakkında bağlantı kurulmamıştır. Son olarak Rabbena duasına yer verilmiş; dua hakkında açıklama yapılmış, Latin ve Arap harfleriyle yazımı eklenmiş ve Türkçe anlamı da verilerek ünite sonu değerlendirmelere geçilmiştir.

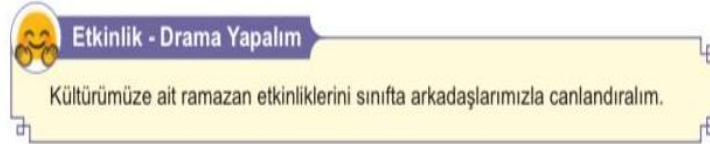
Resim 18. 5. Sınıf “Ramazan ve Oruç” Ünitesinde Kullanılan Aktif Öğrenme Yöntemi

Bu örnek, işbirlikçi öğrenme ve aktif öğrenme yöntemlerini içerir. Bu etkinlikte Öğrenciler, büyüklerinden iftar duası öğrenerek aileleriyle iş birliği yapar ve ardından

öğrendiklerini sınıfta arkadaşlarıyla paylaşarak grup halinde çalışma becerilerini geliştirirler. Öğrencilerin aktif olarak bilgi toplama, yazma ve paylaşma süreçlerine katılması sağlanır. Bu, öğrencilerin derse daha aktif katılımını teşvik eder ve öğrenme sürecinde daha etkili hale getirir.

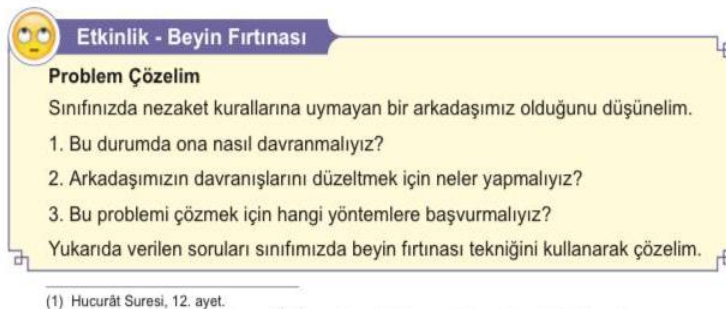
Resim 19. 5. Sınıf “Ramazan ve Oruç” Ünitesinde Kullanılan Drama Yöntemi

Bu örnek, drama ve yaparak yaşayarak öğrenme yöntemlerini içerir. Öğrencilerin kültürümüze ait Ramazan etkinliklerini sınıfta canlandırmaları, drama yöntemini kullanarak öğrenme sürecine dahil olmalarını sağlar. Bu yöntem, öğrencilerin empati kurma, iletişim becerilerini geliştirme ve konuyu derinlemesine anlama yetilerini artırır. Öğrencilerin etkinlikleri canlandırarak doğrudan deneyimleme yoluyla öğrenmeleri, yaparak yaşayarak öğrenme yönteminin bir örneğidir. Bu, öğrenilen bilgilerin kalıcılığını artırır ve öğrencilerin aktif katılımını sağlar.

3. Ünite; Adap ve Nezaket ünitesinde 19 adet etkinliğe yer verilmiştir. Etkinlikler; düşünelim, dolduralım, yazalım, beyin fırtınası yapalım, okuyalım, afiş yapalım, ne diyelim, yorumlayalım, kavramları tanıyalım, işaretleyelim gibi bölümlerden oluşmaktadır. Etkinlikler tablo ve şemalarla desteklenmiştir. Bilgelik sözler bölümüne yer verilerek ünlü kişilerin sözleri eklenmiştir. 1 adet okuma parçasına yer verilirken şiire yer verilmemiştir. 19 adet ayet, 8 adet hadis vardır. Ünite sonunda Lokman Hekim’in oğluna verdiği öğütlere yer verilerek ünite ile bağlantı kurulmuştur. Sure olarak ise Tahıyyat duası yer almıştır. Tahıyyat duası 4 bölüm halinde verilmiştir. Bu bölümler Dua hakkında bilgi verme, Duanın Arap harfleri ile yazımı, Latin Harfi ile yazımı ve Türkçe anlamının verilmesi şeklindedir.

Resim 20. 5. Sınıf “Adap ve Nezaket” Ünitesinde Kullanılan Beyin Fırtınası Yöntemi

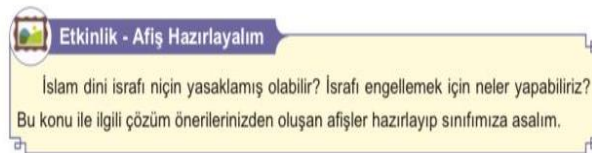

(1) Hucurât Suresi, 12. ayet.

Bu etkinlikte; öğrenciler arkadaşlarının davranışını düzeltmek için uygun adımlar atarak, sistematik problem çözme süreçlerini kullanırlar. Bu süreç problemin tanımlanmasını, nedenlerinin araştırılmasını, çeşitli çözüm yollarının geliştirilmesini ve en uygun çözümün uygulanmasını içerir. Öğrenciler, sınıfta nezaket kurallarına uymayan bir arkadaşlarının davranışını düzeltmek için beyin fırtınası yaparak, çeşitli çözüm önerileri üretirler. Beyin fırtınası yöntemi, öğrencileri özgün düşünmeye teşvik ederek birçok farklı çözüm yolu geliştirmelerine olanak tanır. Bu yöntem, grup halinde çalışılarak en uygun çözümün bulunmasına yardımcı olur.

4. Ünite; Hz. Muhammed ve Aile Hayatı ünitesinde konuların sunumunda tablo ve etkinlik kullanılarak anlatım çeşitlendirilmiştir. Ünite içerisinde toplam 25 adet etkinlik kullanılmıştır. Etkinlikler; düşünelim, öykü oluşturalım, yazalım, paylaşalım, okuyalım, araştıralım, afiş hazırlayalım, çözüm bulalım, pano yapalım, ziyaret edelim, işaretleyelim, kavramları tanıyalım, bölümlerinden oluşmaktadır. Bilgi küpü ve hadis öğreniyorum başlıklarıyla ayrı kutucuklara yer verilmiştir. 1 okuma parçasına yer verilirken, şiire yer verilmemiştir. 2 ayet, 15 hadis bulunmaktadır. Peygamberlerin torunları ünite sonunda konuyla bağlantılı bir şekilde anlatılmıştır. Kevser Suresi'nin açıklaması, Arap harfleriyle yazılışı, Latin harfleriyle yazılışı ve meali bulunmaktadır.

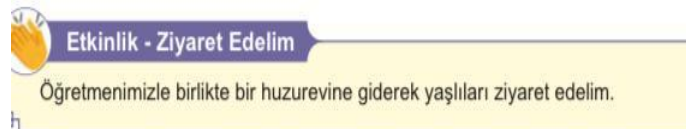
Resim 21. 5. Sınıf “Hz. Muhammed ve Aile Hayatı” Ünitesinde Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı Örneği

Bu etkinlikte İslam dini israfı neden yasaklamış olabilir sorusuyla başlanarak öğrenciler düşünmeye ve tartışmaya teşvik edilir. Öğrenci aktif bir şekilde derse katılabilir. Proje Tabanlı Öğrenme kullanılarak öğrencilerin, bir konuyu derinlemesine araştırma, bilgi toplama, düzenleme ve sunma sürecine katılmaları sağlanır. Afiş hazırlama süreci, bu yöntemin bir parçasıdır.

Resim 22. 5. Sınıf “Hz. Muhammed ve Aile Hayatı” Ünitesinde Gezi ve Gözlem Yöntemi Örneği

Büyükleri ziyaret etmek sosyal dayanışmayı artırır.

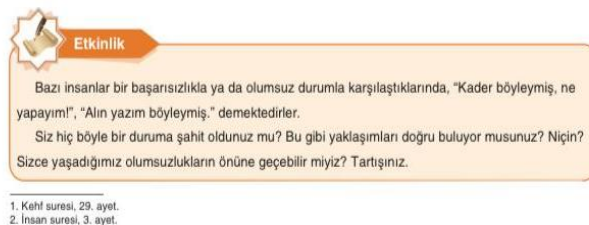
Gezi ve gözlem yapılarak, öğrencilerin öğrenmeleri somutlaştırılmış, ders dışı deneyimlerle öğrenme zenginleştirilmiş ve öğrencilerin yaşadıkları çevreyi keşfetmelerine olanak tanınmıştır. Bu yöntem, öğrencilerin öğrenme sürecine etkili bir şekilde katılım göstermelerine, öğrencilerin huzurevi ziyareti yaparak sosyal sorumluluk bilincini geliştirmelerine olanak tanımıştır. Bu tür etkinlikler, öğrencilerin empati kurmalarına ve yaşadıkları topluma nasıl katkı sağlayabileceklerini öğrenmelerine yardımcı olabilir.

5. Ünite; Çevremizde Dinin İzleri ünite içerisinde 19 adet etkinlik kullanılmıştır. Etkinlikler; düşünelim, okuyalım, kavramları tanıyalım, camiye tanıyalım, dinleyelim, dolduralım, söyleyelim, listeleyelim, bölümlerinden oluşmaktadır. 2 adet okuma parçasına yer verilmiş olup, 2 şiir, 1 adet ilahi bulunmaktadır. 2 adet ayete yer verilirken hiç hadis kullanılmamıştır. Hz. Süleyman'ın kıssasına yer verilmiş, Mescid-i Aksa'nın yapımından bahsedilerek ünite ile bağlantı kurulmuştur. Ünite sonunda dua ve sure eklenmemiştir.

8. Sınıf Ders Kitabı; Üniteler görsellerle ve etkinliklerle desteklenmiştir. Güdüleme, not edelim ve etkinlik bölümlerine yer verilmiştir. Bu bölümlerde ayrı renkler kullanılarak ünite içerisinde dikkat çekilmiştir.

1. Ünite; Kader İnancı ünitesinde 21 adet etkinlik kullanılmıştır. Etkinlikler; deftere yazma, listeleme, güdüleme, örnek olayı yorumlama, değerlendirme ve tartışma içeriklidir. Ünite içerisinde şiire yer verilmezken bir adet okuma parçasına yer verilmiştir. 64 adet ayet kullanılırken, 7 adet hadis kullanılmıştır. Ünite sonunda Hz. Musa'nın hayatı anlatılmıştır. Ünite konuları ile bağlantısı sınırlıdır. Sure olarak ise 4 bölüm halinde Ayet-el Kürsi'ye yer verilmiştir. Bölümler Arap ve Latin harfleri ile Ayetin yazımı, Ayet hakkında bilgi ve Türkçe anlamından oluşmaktadır.

Resim 23. 8. Sınıf “Kader İnancı” Ünitesi Tartışma Yöntemi Örneği

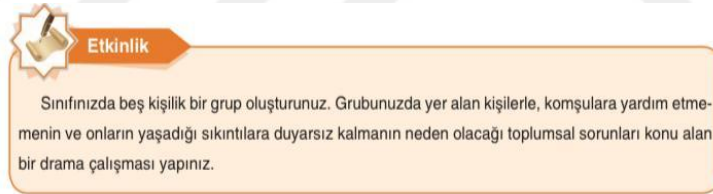

Çevredeki insanların olumsuz durumlarla nasıl başa çıktıklarını ve kader inancını nasıl yorumladıklarını gözlemlemek için gözlem yöntemi ve tartışma yöntemi kullanılmıştır. Gözlem yöntemi kullanılarak, öğrencilerin doğrudan gözlem yaparak ve

veri toplayarak gerçek hayattan öğrenmelerine olanak sağlar. Etkinlik sonrasında öğrenciler, bir araya gelerek gözlemlerini ve bulgularını tartışmaları için teşvik edilebilir. Tartışma yöntemi öğrencilerin fikir alışverişinde bulunarak konuyu derinlemesine anlamalarını sağlar. Ayrıca öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını sağlayarak eleştirel düşünme, analiz etme becerilerini geliştirir. Yapılan gözlemlerin tartışma yöntemiyle desteklenmesi öğrencilerin konuyu daha iyi anlamalarına ve kendi fikirlerini geliştirmelerine yardımcı olur.

2. Ünite; Zekât ve Sadaka ünitesi içerisinde 11 adet etkinlik vardır. Etkinlikler; güdüleme, yorumlama, sunu yapma, drama ve yazma içerikli etkinliklerdir. Konu anlatımında kavram haritasından ve bazı etkinliklerde ise şemalardan yararlanılmıştır. Şiir ve okuma parçasına yer verilmemiştir. 38 adet ayet, 10 adet hadis kullanılmıştır. Ünite sonunda Hz. Şuayb peygamberin hayatına yer verilmiş, konu ile bağlantı kurulmamıştır. Sure olarak Maun Suresine yer verildiği görülmektedir. Maun Suresi 4 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde, Sure hakkında bilgi verilen bölüm, Arap ve Latin harfleri ile yazımının verildiği bölüm ve Türkçe anlamı yer aldığı bölüm şeklindedir.

Resim 24. 8. Sınıf “Zekât ve Sadaka” Ünitesi Drama Yöntemi Örneği

Drama yöntemi, öğrencilerin rol yaparak konuları derinlemesine anlamalarını sağlar. Bu etkinlikte öğrenciler, komşularına yardım etmenin ve onların yaşadığı problemlere duyarsız kalmamanın toplumsal sorunları nasıl etkilediğini canlandırarak gösterebilirler. Öğrenciler farklı roller üstlenerek bu konuları dramatize ederek etkileşimli bir şekilde öğrenebilirler. Komşuların yaşadığı sıkıntıları dramatik yollarla deneyimlemek, öğrencilerin empati kurmalarına ve toplumsal sorunlara duyarlı olmalarına yardımcı olabilir. Drama çalışmasının ardından öğrenciler arasında grup tartışmaları yapılabilir. Bu tartışmalar, dramada deneyimledikleri durumları analiz etmelerine ve konuyla ilgili farklı perspektifleri tartışmalarına olanak tanır. Öğretmen, öğrencilere drama sırasında ve sonrasında yönlendirici sorular sorarak derinlemesine düşüncelerini sağlayabilir. Bu yöntem, öğrencilerin kendi düşüncelerini ifade etmelerini teşvik eder ve öğrenme sürecini pekiştirir.

3. Ünite; Din ve Hayat ünitesinde 10 adet etkinlik yer almaktadır. Etkinlikler; güdüleme, düşünce açıklama, değerlendirme, yazma etkinlikleridir. Bazı etkinliklerde şemaya yer verilerek şemanın doldurulması istenmiştir. Ünite içerisinde 1 adet şiire yer verilmiştir. 39 adet ayet, 15 hadis kullanılmıştır. Ünite sonunda Hz. Yusuf'un hayatı konuyla bağlantı kurularak yer almıştır. Sure olarak ise 4 bölüm halinde Asr Suresine yer verilmiştir. Bölümler Arap ve Latin harfleri ile ayetin yazımı, Ayet hakkında bilgi ve Türkçe anlamından oluşmaktadır.

4. Ünite; Hz. Muhammed'in (s.a.v) Örnekliği ünitesinde 19 etkinlik yer almıştır. Etkinlikler; güdüleme, tartışma, konuşma, mektup yazma, yorumlama içeren etkinliklerdir. Şiire yer verilmemiştir. Okuma metni olarak ise Peygamberin hayatından örnek olaylar verilerek, yorumlanması istenmiştir. Kureyş Suresi dışında 14 ayet, 20 hadis kullanılmıştır. Ünite sonunda. Sure olarak ise 4 bölüm halinde Kureyş Suresine yer verilmiştir. Bölümler Arap ve Latin harfleri ile ayetin yazımı, ayet hakkında bilgi ve Türkçe anlamından oluşmaktadır.

Peygamberin hayatıyla ilgili örnek olay anlatılmıştır. Olayda danışmaya verilen önemin düşünülüp değerlendirilmesi istenmiştir. Bu örnek olay, peygamberin istişareyi nasıl benimsediğini ve uyguladığını gösterir. Örnek olayda, peygamberin hayatından çeşitli olaylar aktarılırken, öğrencilerin ahlaki, sosyal ve dini değerleri anlamaları sağlanır. Bu tür anlatımlar, Hz. Muhammed 'in yaşamındaki örnek davranışların anlaşılabilir istişareye verdiği önem hakkında yorum yapılmasını sağlar. Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili verilen örnek olaylar öğrencilerin sadece akademik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da zenginleşmelerine katkıda bulunur.

Resim 25. 8. Sınıf “Hz. Muhammed'in (s.a.v) Örnekliği” Ünitesi Örnek Olay Yöntemi Örneği

 Etkinlik

İlk vahiy gelince Peygamberimiz (s.a.v.), yüreği titreye titreye şehre döndü. Doğruca Hz. Hatice'nin (r.a.) yanına vardı ve ona,

“Beni örtün, beni örtün!” dedi.

Bir müddet öylece kaldı. Sonra Hz. Hatice'ye (r.a.) başından geçenleri anlattı.

“Kendimden korktum.” dedi.

Hz. Hatice (r.a.):

“Öyle deme, Allah'a yemin ederim ki o seni hiçbir vakit mahcup etmez. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini göremeyenlerin yükünü üzerine alırsın. Fakire verir, kimsenin kazandırmayacağını kazandırır. Misafiri ağırlarsın, hak yolunda meydana gelen mühim hadiselerde halka yardımda bulunursun.” dedi.

Bundan sonra Hz. Hatice, Peygamberimizi (s.a.v.) alıp amcasının oğlu Varaka bin Nevfel'e götürdü. O, İncil ve Hristiyanlık hakkında bilgili biriydi. Yaşlanmıştı.

Peygamber Aleyhisselam yaşadığı hadiseyi ona anlattı. Bunun üzerine Varaka dedi ki:

“Müjde sana ey Muhammed! Bu gördüğün, Musa Aleyhisselam'a Allah'ın gönderdiği ilahî sırrın sahibi Cebrael Aleyhisselam'dır. Keşke senin hakka davet günlerinde sağ bulunsaydım da kavminin seni bu şehirden çıkaracakları zaman yanında olsaydım.” dedi.

Müslim, İman, 252; Tirmizi, Menâkıb, 13.

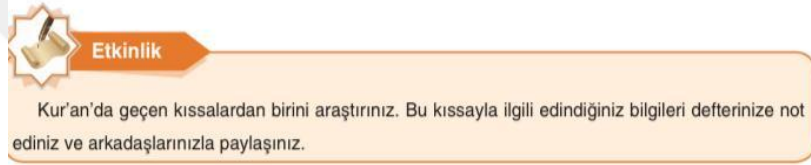
• Yukarıdaki olay, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) danışmaya verdiği önem açısından size neler düşündürmektedir?

• Metinde, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hangi ahlaki özelliklerinden söz edilmektedir?

• Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşadığı olayla ilgili olarak öncelikle eşine danışmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Düşüncelerinizi ifade ediniz.

5. Ünite; Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri ünitesinde 14 etkinlik yer almıştır. Etkinlikler; güdüleme, yorumlama, yazma, değerlendirme, araştırma, konuşma içerikli etkinliklerdir. Bu yöntemler ve teknikler, öğretim süreçlerinde öğrencilerin katılımını artırmak, derinlemesine düşüncelerini teşvik etmek, bilgiyi etkili bir şekilde iletmelerini sağlamak ve öğrenmeyi desteklemek için kullanılmıştır. Şiir ve okuma metni kullanılmamıştır. 108 adet ayet, 3 adet hadis kullanılmıştır. Ünite sonunda Hz. Nuh'un hayatına yer verilmiştir. Kıssanın konuyla bağlantısı bulunmaktadır. Hz. Nuh'un kavmine yaptığı tebliğ, gösterdiği sabır ve kavminin karşılaştığı ilahi cezalandırma; Kur'an'da vurgulanan peygamberlik misyonu, ilahi adalet ve iman kavramlarıyla konu örtüşmektedir.

Resim 26. 8. Sınıf “Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri” Ünitesinde Araştırma İnceleme Yoluyla Öğretim Örneği

Etkinlikte, çeşitli öğretim yöntem ve teknikleri bir arada kullanılmıştır. Öncelikle öğrencilere Kuran'da geçen kıssalardan birini araştırma görevi verilmiştir. Bu görevle öğrencilerin araştırma yöntemini kullanarak bağımsız bir şekilde bilgi toplama, analiz etme ve özetleme becerilerini geliştirmek amaçlanmıştır. Öğrencilerin kendi başlarına kıssaları araştırarak ayrıntılı bir şekilde öğrenmeleri teşvik edilir. Ardından, öğrencilerin edindikleri bilgileri not etmeleri istenmiştir. Not alma, öğrencilerin önemli bilgileri seçme ve özetleme yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Son olarak, öğrencilerden elde ettikleri bilgileri arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmiştir ki bu iş birliği ile öğrenmenin ve sunum yapmanın bir arada kullanıldığını gösterir. Sunum yapma öğrencilere kıssaları etkili bir şekilde anlatma ve paylaşma becerisi kazandırır. Bu teknik, öğrencilerin kendi dil ve ifade yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olur. İş birliği ile öğrenme, öğrencilerin grup çalışması yoluyla birbirlerinden öğrenmelerini ve bilgiyi birlikte pekiştirmelerini sağlarken, sunum yapmaları öğrencilerin iletişim ve kendini ifade etme becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunur. Bu etkinlik, öğrencilerin aktif katılımını ve çeşitli becerilerini eşzamanlı olarak

Ünite Konuları: Ders kitabını incelemedeki ölçütlerden biri ders kitabının içeriğinin öğretim programına uygun olmasıdır.¹⁶⁰Ders kitapları, öğrencilere bilgi aktarımında ve kavramları öğretmede önemli bir rol oynamaktadır. Ünite konularının yapısal olarak iyi planlanmış olması öğrencilerin kavramları ve duysal yeteneklerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca konuların gelişim seviyelerine uygun biçimde, günlük yaşamdan somut örneklerle ve çeşitli öğrenme araçları ile pekiştirilmesi, öğrenmenin kalıcılığını artıran unsurlar arasında yer almaktadır. 1982 yılında hazırlanan eğitim programında 5. Sınıf ders kitabında 10 üniteye yer verildiği görülmektedir. Ünite sayısı fazla ünitelerin sayfa sayısı azdır. Sayfa sayısı 6 ile 23 arasında değişmektedir. Ünitelerin girişinde büyük harflerle ünite ismi yazmakta, hemen altında ise maddeler halinde ünitenin konuları yer almaktadır. En alt kısımda ise hazırlık çalışmalarına yer verildiği görülmektedir.

1982 5. Sınıf ders kitabının ilk 6 ünitesi İslam dininin inanç esaslarını işlemektedir. Allah, melek, kitap, peygamber, ahiret, kader inancı gibi temel inanç esaslarının sırasıyla işlenmesi, dönemin din eğitimi anlayışının temel dini bilgileri öğretme ve bu bilgileri ayrıntılı bir şekilde ele almaya odaklandığını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımın öğrencilerin inanç esaslarına dair sağlam bir temel oluşturmalarını sağlamaya yönelik olduğunu düşünebiliriz. İnanç esaslarının ardından, ahlaki ve sosyal değerler ile ilgili konulara yer verildiği görülmektedir. Ahlaki görevler, temizlik ve doğruluk, vatan sevgisi gibi temalar, sosyal ve ahlaki değerlerin vurgulandığı bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Bu dönemde, ahlaki değerlerin ve milli bilincin geliştirilmesinin ön planda tutulduğu söylenebilir. Atatürk'ün dinimiz ve laiklikle ilgili görüşleri konusu dönemin milli ve laik değerlere yaptığı vurguyu ortaya koymaktadır.

1. Ünite: Allah'a İnanmak ünitesinde, Allah Vardır, Allah Birdir Benzeri Yoktur, Her şeyi Yaratan Allah'tır, Her şey O'na Muhtaçtır, Herkes O'na Sığınır, Allah'a İnancın Verdiği Mutluluk, Allah'a Karşı Görevlerimiz, Ünite Süresince Asr Suresi ve Anlamı yer almıştır.

2. Ünite: Meleklerle İnanmak ünitesinde, Meleklerin Görevleri, Her Yerde ve Her Zaman Ölçülü Olalım, Davranışımızda, Sözlerimizde, Başkalarıyla Olan İlişkimizde, Ünite Sürecince Rabbena Duaları ve Anlamları yer almıştır.

¹⁶⁰ Halil Tekin, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, Yargı Kitapevi, Ankara 1996, s.11.

3. Ünite: Kitaplara İnanmak ünitesinde, Kitap Kavramı, Allah Niçin Kitap Göndermiştir? Dört Büyük Kitap, Kitabımız Kur'an-ı Kerim, Kur'an-ı Kerim'e Karşı Görevlerimiz, Kur'an-ı Evimizde Yanımızda Bulundururken Nelere Dikkat Edelim? Kur'an Okurken ve Dinlerken Nelere Özen Gösterelim, Allah Kur'an-ı Okuyalım Onu Anlayalım Diye Gönderdi, Ünite sonunda Kunut Duaları ve Anlamları konularına yer verilmiştir.

4. Ünite: Peygamberlere İnanmak ünitesinde, Peygamberlik ve Din, Peygamberler, Allah niçin Peygamber Göndermiştir, Kitap Gönderilen Peygamberler, Peygamberimiz Hz. Muhammed, Peygamberlerimize Karşı Görevlerimiz, Peygamberlerimizi Sevmek ve Saymak, Peygamberlerimizin Öğütlerini Tutmak, Davranış ve Hareketlerini Örnek Almak, Peygamberimizin Ahlakla ilgili Sözleri, Fil Suresi ve anlamı işlenmiştir.

5. Ünite: Ahiret Gününe İnanmak ünitesinde, Ahiret Günü, Cennet ve Cehennem, Ahirete İnanmanın Yaşayışınız Üzerindeki Etkileri, Düşüncelerimizde, Davranış ve Hareketlerimizde, Başkalarıyla Olan İlişkilerimizde konuları yer almıştır.

6. Ünite: Kadere İnanmak ünitesinde, Kadere İnanmak, Kader, Kaza Nedir? İslam'da Çalışmaya Verilen Önem, Çalışmak İbadettir, Allah Çalışanları Sever, İki Günü Eşit Olan Zarardadır başlıkları yer almıştır.

7. Ünite: Atatürk'ün Dinimiz ve Laiklik ile İlgili Görüşleri ünitesinde, Laiklik, Atatürk'ün Laiklik Anlayışı, Atatürk'ün Dinimiz ile İlgili Düşünceleri ve Söylediği Sözler, Türkiye Cumhuriyeti ve Laiklik konularına yer verilmiştir.

8. Ünite: Ahlaki Görevlerimiz ünitesinde, Düzenli Yaşamak, Başkaları ile İyi İlişkiler Kurmak, İyiliksever ve Yardımsever olmak başlıkları yer alır.

9. Ünite: Temizlik ve Doğruluk ünitesinde, Temizlik, İç Temizliği (manevi temizlik), Beden ve Çevre Temizliği, Doğruluk, Düşüncede, Konuşmada, Davranışlarda, Alışverişte, Ölçü ve Tartıda başlıkları yer almıştır.

10. Ünite: Vatan ve Millet Kavramı, Vatandaş ve Vatandaşlık Görevi, Vatan savunmasının kutsallığı, Şehitlik, Gazilik, Vatan, Millet, Bayrak, Atatürk ve Diğer Türk Büyüklerine Sevgi, Milli Bayramlarımız, Milli Kahramanlık Hikayelerinden Örnekler başlıklarına yer verilmiştir.

8. Sınıf ders kitabında 10 ünite yer almaktadır. Ünitelerin sayfa sayısı az ünite sayısı fazladır. Ünitelerin sayfa sayısı 1 ile 24 arasında değişmektedir. Ünitelerin detayları şu şekildedir:

1. Ünite: Kur'an ve Hz. Muhammed ünitesinde, Kuran ve Peygamber Kıssaları- Âdem Peygamber, Nuh Peygamber, Salih Peygamber, Yakup ve Yusuf Peygamberler, Musa Peygamber, Davud ve Süleyman Peygamberler, İsa Peygamber, Son Peygamber Hz. Muhammed- Ailesi, Çocukluğu ve Gençliği, Hz. Muhammed'in Peygamber Oluşu, Hz. Muhammed'in Hicreti, Hz. Muhammed'in Savaşları, Veda Haccı (Okuma Parçası: Veda Hutbesinden), Hz. Muhammed'in Vefatı başlıkları yer almıştır.

2. Ünite: İslam Dininde Kolaylık ünitesinde, İslam Dininde Kolaylık- Abdestte Kolaylık, Namazda Kolaylık, Oruçta Kolaylık, Hacda Kolaylık (Okuma Parçası: Hz. Muhammed'in Kolaylığı Tercihi) Kişiyi ve Topluma Zararlı Olan Bazı Davranışlar- Zulüm ve Haksızlık, Yalan ve Hile, Görevi Kötüye Kullanma başlıkları yer almıştır.

3. Ünite: Laiklik ve İslamiyet ünitesinde, Laiklik Anlayışında Dinin Yeri, İslam Anlayışına Göre Laiklik Nedir, Laiklik Bakımından Müslümanlık, Devlete ve Yasalara Saygı başlıkları yer almıştır.

4. Ünite: Bazı Tören ve Geleneklerimiz ünitesinde, Ad Koyma, Sünnet Olma, Selamlaşma, Bayramlaşma, Yakın Akrabaları ve Arkadaşları Ziyaret, Hasta Ziyareti, Cenaze Töreni, Kabir Ziyareti, Manevi Değerlere Saygı (Cenaze, Mezarlık ve Türbelere Saygı, Töre ve Geleneklere Saygı), Mevlit, Evlenme başlıklarına yer verilmiştir.

5. Ünite: Dini Günler, Aylar ve Geceler ünitesinde, Cuma Günü, Ramazan Ayı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Kandil Geceleri, Üç Aylar, Aşure Günü başlıkları yer almıştır.

6. Ünite: Vatan ve Millet Sevgisi ünitesinde, Vatanımızı ve Milletimizi Niçin Sevmeliyiz? Vatanın Korunması ve Savunulması, Şehitlik ve Gazilik, Mustafa Kemal Atatürk'e Gazilik Unvanının Verilmesi, Atatürk'ün Manevi Değerlere Dair Düşünceleri, Uğrunda Savaşılan Kutsal Değerlere Saygı (Bayrağa, İstiklal Marşına Saygı, Orduya ve Sancağa Saygı, Milli Kahramanlara ve Devlet Büyüklerine Saygı, Askerlik Görevinin Kutsallığı, Askere Uğurlama ve Asker Dönüşü Karşılama) konuları yer almıştır.

7. Ünite: Bazı Görgü Kuralları ünitesinde, Konuklukta, Sofrada, Yolculukta, Kılık-Kıyafette, Konuşmalarda, Telefon Görüşmelerinde, Kutlamalarda, Diğer Bazı Görgü Kuralları başlıkları yer almıştır.

8. Ünite: Türkler ve Müslümanlık ünitesinde, Türkler Nasıl ve Niçin Müslüman Olmuştur? Türklerin Müslümanlığa Katkıları (Müslümanlığın Yayılmasında, İslam Sanat ve Kültüründe), Müslümanlığın Türklere Kazandırdıkları, Türklerin Başka Dinden Olanlara Karşı Tutumları konuları yer almıştır.

9. Ünite: Ahlaki Görevlerimiz ünitesinde, Düzenli Yaşamak, Başkaları ile İyi İlişkiler Kurmak, İyilik Yapmak ve Yardımsever Olmak başlıkları yer almıştır.

10. Ünite: Dayanışma ve Önemi ünitesinde, Dayanışmanın Önemi, Aile Bireyleri Arasında Yardımlaşma, Komşular Arasında Yardımlaşma, Toplumsal Yardımlaşma ve Yardım Kurumları, Diğer Önemli Bazı Ahlaki Kurallar başlıklarına yer verilmiştir.

Genel bir değerlendirme yaptığımızda 1982 programı çerçevesinde hazırlanan 5. ve 8. Sınıf ders kitaplarında yer alan ünitelerde; iman esasları çerçevesinde temel dini bilgiler, ahlaki ve sosyal değerler, gelenek ve görenekler, özel gün ve geceler, milli ve dini törenler, vatan sevgisi ve görgü kuralları ve laiklik gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Bu üniteler, dini ve milli kültüre ait bilgilerin öğretilmesine katkıda bulunmuştur.

2018 programına göre hazırlanan 5. Sınıf ders kitabı. 5 üniteden oluşmaktadır. Ünite sayfa sayıları 17 ile 23 arasında değişmektedir. Üniteler şu şekildedir:

1. Ünite Allah İnancı ünitesinde; Allah Vardır ve Birdir, Allah Yaradan'dır, Allah Rahman ve Rahim'dir, Allah Görür ve İşitir, Allah'ın Her Şeye Gücü Yeter, Allah ile İrtibat: Dua (Kur'an'da Geçen Bazı Peygamber Duaları ile Hz. Muhammed'in Yaptığı Dualardan Örnekler, Kültürümüzden Dua Örnekleri), Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İbrahim, Bir Sure Tanıyorum: İhlâs Suresi ve Anlamı başlıkları yer almıştır.

2. Ünite Ramazan ve Oruç ünitesinde; Ramazan Orucu ve Önemi (Oruçlunun Dikkat Etmesi Gereken Hususlar), Ramazan ve Oruçla İlgili Kavramlar, Kültürümüzde Ramazan ve Oruç (Ramazan Eğlenceleri, Tekne Orucu ve Diş Kirası, Mukabele, Muharrem Orucu ve Aşure), Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Davud, Bir Dua Tanıyorum: Rabbena Duaları ve Anlamları başlıkları yer almıştır.

3. Ünite Adap ve Nezaket ünitesinde; Nezaket Kuralları (Mahremiyet, Selamlaşma Adabı, İletişim ve Konuşma Adabı (İletişim Adabı, Konuşma Adabı), Sofra

Adabı), Hz. Lokman'dan Öğütler, Bir Dua Tanıyorum: Tahiyat duası ve Anlamı başlıklarına yer verilmiştir.

4. Ünite Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ünitesinde; Hz. Muhammed'in Evliliği ve Çocukları, Bir Eş Olarak Hz. Muhammed, Bir Baba Olarak Hz. Muhammed, Bir Dede Olarak Hz. Muhammed, Hz. Muhammed ve Ailesinin Örnek Davranışları, Hz. Muhammed'in İnsana Değer Verme Bakımından Örnek Davranışları, Hz. Muhammed'in Aile İçi Eğitim ve Dayanışma Bakımından Örnek Davranışları, Hz. Muhammed'in İsrar ve Gösterişten Kaçınma Bakımından Örnek Davranışları, Hz. Muhammed'in Sosyal Barış ve Yardımlaşma Bakımından Örnek Davranışları, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Bir Sure Tanıyorum: Kevser Suresi ve Anlamı başlıkları yer almıştır.

5. Ünite Çevremizde Dinimizin İzleri ünitesinde; Mimarimizde Dinin İzleri (Camiler, Medrese ve Hastaneler), Musikimizde Dinin İzleri (Cami Musikisi, Tasavvuf Musikisi, Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği), Edebiyatımızda Dinin İzleri (Anadolu'ya Gelmeden Önceki Edebiyatımızda Dinin İzleri, Anadolu Türk Edebiyatı'nda Dinin İzleri), Örf ve Âdetlerimizde Dinin İzleri, Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Süleyman başlıkları yer almıştır.

2018 Programına göre hazırlanan 8. Sınıf ders kitabı 5 üniteden oluşmaktadır. Üniteler 16 ve 30 sayfa arasındadır. Üniteler şu şekildedir:

1. Ünite Kader İnancı ünitesinde; Kader ve Kaza İnancı, İnsanın İradesi ve Kader, Kaderle İlgili Kavramlar, Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Musa, Bir Ayet Tanıyorum: Ayet el-Kürsi ve Anlamı konularına yer verilmiştir.

2. Ünite Zekât ve Sadaka ünitesinde; İslam'ın Paylaşmaya ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem, Zekât ve Sadaka İbadeti, Zekât ve Sadakanın Bireysel ve Toplumsal Faydaları, Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Şuayb, Bir Sure Tanıyorum: Maûn Suresi ve Anlamı başlıklarına yer verilmiştir.

3. Ünite Din ve Hayat ünitesinde; Din, Birey ve Toplum, Dinin Temel Gayesi, Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Yusuf, Bir Sure Tanıyorum: Asr Suresi ve Anlamı başlıkları yer almıştır.

4. Ünite Hz. Muhammed'in Örnekliliği ünitesinde; Hz. Muhammed'in Doğruluğu ve Güvenilir Kişiliği, Hz. Muhammed'in Merhametli ve Affedici Oluşu, Hz. Muhammed'in İstişareye Önem Vermesi, Hz. Muhammed'in Davasındaki Cesaret ve

Kararlılığı, Hz. Muhammed'in Hakkı Gözetmedeki Hassasiyeti, Hz. Muhammed'in İnsanlara Değer Vermesi, Bir Sure Tanıyorum: Kureyş Suresi ve Anlamı başlıklarına yer verilmiştir.

5. Ünite Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri ünitesinde; İslam Dininin Temel Kaynakları, Kur'an-ı Kerim'in Ana Konuları, Kur'an-ı Kerim'in Temel Özellikleri, Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Nuh konularına yer verilmiştir.

Ders Kitaplarındaki Ortak Konuların İşlenişi: 1982 ve 2022 ders kitaplarında ortak olarak işlenen konular bulunmaktadır. Bu konular; İnanç konuları (Allah inancı, kader inancı), Kur'an ve Hz. Muhammed, Ahlaki değerler ve sosyal ilişkiler (adap ve nezaket bazı görgü kuralları, ahlaki görevlerimiz, temizlik ve doğruluk) konularıdır. Aşağıda bu ortak konuların ele alınış biçimine dair bazı örnekler verilmiştir:

İnanç teması; 1982 5. Sınıf ders kitabında Allah İnancı ünitesinde; Allah'ın varlığı ve birliği, Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğu, herkesin O'na muhtaç olduğu gibi inançla ilgili temel konular ele alınmış, Allah'a inancın verdiği mutluluk ve Allah'a karşı görevlerimiz konuları işlenmiştir. Son olarak, Asr Suresi ve anlamı üzerinde durularak; öğrencilerin somut örneklerle inanç öğretilerini pekiştirmelerini sağlamak amaçlanmıştır. İçerikte daha çok inanç esaslarına odaklanılmış, temel dini bilgiler kısa ve öz şekilde aktarılmıştır. Öğrencilere bu esaslar üzerinde düşünmeleri sağlanmıştır. Allah'a inancın birey üzerindeki etkileri ve Allah'a karşı sorumluluklar da işlenmiştir. Bireyin dini inançları doğrultusunda yaşamının önemini kavramasına ve bu inancın hayatına kattığı değerleri anlamasına yardımcı olmak amaçlanmıştır.

2022 5. Sınıf ders kitabında Allah inancı ünitesinde Allah'ın varlığı ve birliği; Allah'ın yaratan, Rahman ve Rahîm, görüp işiten ve her şeye gücü yeten sıfatları sırasıyla işlenmekte ve kitap bu giriş ünitesiyle başlamaktadır. Dua ve kültürümüzdeki dua örnekleri gibi pratik dini uygulamalara yer verilmiştir. Allah'ın sıfatları ve dualar, öğrencilerin günlük dini yaşamlarına hitap edecek şekilde işlenmiştir Son olarak ünitenin konusu ile bağ kurularak İhlâs Suresi ve Hz. İbrahim peygamberin hayatı anlatılmıştır. Öğrencilerin somut dini bilgilerle inançlarını pekiştirmeleri amaçlanmıştır. Konuyla bağlantılı olarak Hz. İbrahim peygamberin hayatından örnekler sunulması öğrencilerin Allah'a yönelmelerinde ve Allah'a iman temellendirilmesinde rehberlik sağlamaktadır.

Kader İnancı; 1982 5. Sınıf kitabında “Kader inancı” ünitesi, 2022 yılında 8. Sınıf kitabında “Kader İnancı” ünitesi yer alır. 1982 5. Sınıf ders kitabında kader ve kaza kavramları temel konular olarak ele alınmıştır. Ünite, kader ve kaza kavramlarının tanımı yapılmıştır. Ardından İslam'da çalışmaya verilen önem vurgulanmıştır. Ünite, çalışmanın bir ibadet olduğu, Allah'ın çalışanları sevdiği ve gelişmeye çabalamanın gerekliliği gibi alt başlıklarla desteklenmiştir. İslam'da çalışmaya verilen önem kaderle ilişkilendirilerek dini ve ahlaki bir çerçevede ele alınmıştır. Çalışmanın ibadet olduğu vurgulanarak; dini inançların günlük yaşama nasıl yansıdığına dair bir bakış açısı sunulmuştur. Konular sade ve doğrudan anlatım yaklaşımıyla işlenmiştir. Ünite sonunda Sadi'den bir hikâye adlı okuma parçasında kader ile çaba arasındaki denge vurgulanarak, kader Allah'ın planıdır ancak insan da bu planda kendi sorumluluğunu yerine getirmelidir mesajı verilmiştir. Ünite "Amentü" duası ile sona ermiştir. Bu duanın temel inanç esaslarının bir özeti niteliğinde olduğu söylenebilir.

2022'de 8. Sınıf Kader ve Kaza İnancı ünitesinde; insanın iradesi ve kader arasındaki ilişki üzerinde durulmuş, öğrencilerin kader kavramını daha derinlemesine anlamaları amaçlanmıştır. Kaderle ilgili kavramlar detaylandırılarak öğrencilerin konuyu daha geniş bir perspektifte ele alması sağlanmıştır. Ayrıca, kaderle ilgili kavramların derinlemesine incelenmesi, konunun teorik altyapısını güçlendirmiştir. Peygamber ve ayet örnekleriyle ünite zenginleştirilmiş, bu da işlenişte çeşitlilik ve derinlik sağlamıştır. Ünite, Hz. Musa'nın hayatını ve Ayet-el Kürsi'yi içermekte olup, peygamber kıssaları ve ayetlerle konunun pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Hz. Musa'nın doğumu ve Firavun'un zulmünden korunması, Allah'ın bir planı olduğunu gösterir. Annesinin onu nehre bırakması ve Firavun'un sarayına gitmesi, görünüşte tehlikeli bir olayken Allah'ın planı doğrultusunda gerçekleşen bir kaza örneği olarak konuyla bağlantı kurulmuştur. Hz. Musa'nın peygamber olarak görevlendirilmesi ve İsrailoğulları'nı Firavun'dan kurtarışı, Allah'ın belirlediği kaderin somut şekilde ortaya çıkmasıdır. Ayet-el Kürsi ise, Allah'ın her şey üzerinde mutlak tasarruf sahibi olduğunu vurgulamakta ve kader ile kazanın O'nun kontrolünde olduğunu hatırlatmaktadır. Ünite boyunca, bu ayetle kurulan bağ aracılığıyla konuların somut bir şekilde öğrenilmesi amaçlanmıştır.

Kur'an-ı Kerim teması; 1982 5. Sınıf ders kitabında “Kitaplara inanmak” ünitesi; Kur'an'ın doğru bir şekilde okunması ve anlaşılması ile, günlük yaşamda Kur'an'a nasıl

saygı gösterilmesi gerektiğinin öğretilmesi ve Kur'an'a yönelik değerlerin kazandırılmasını sağlamaya yöneliktir. Kur'an-ı Kerim 1982 8. Sınıf ders kitabında "Kuran ve Hz. Muhammed" başlığıyla ele alınmıştır. Ünite Kuran-ı Kerim'in tanıtımı ve temel özellikleri hakkında genel bilgi verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in ana konuları, dua örnekleri, insanlara rehber olması gibi özelliklerine değinilmiştir. Peygamber kıssaları ve Hz. Muhammed'in hayatı kronolojik olarak detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Kıssalarla, Peygamberlerin hayatları hakkında geniş bir bilgi sağlanmıştır. Öğrencilerin konuları pekiştirmesine yardımcı olmak amacıyla Veda hutbesi gibi önemli metinler okuma parçası olarak eklenmiştir. Hz. Muhammed'in ailesi, doğumu, çocukluğu ve gençlik yılları. Peygamberliğinin başlangıcı ve ilk vahiy Mekke'den Medine'ye hicreti, katıldığı savaşlar ve bunların İslam tarihi açısından önemi, Veda haccı anlatılmıştır.

2022 8. Sınıf Kuran-ı Kerim'in Temel Özellikleri ünitesinde İslam dininin temel kaynakları olarak Kur'an-ı Kerim ve sünnet tanıtılarak, bu kaynakların İslam'ın temel inanç ve uygulamalarının temelini oluşturduğuna vurgu yapılmıştır. Öğrencilerin İslam'ın temel kaynaklarını ve bu kaynakların nasıl kullanıldığını anlamalarını sağlamak hedeflenmiştir. Ayrıca bu kaynakların dini kuralları ve ibadetleri belirlemedeki rolünü kavratmak, Kur'an-ı Kerim'in ana temaları (tevhit, ahlak, ibadetler, sosyal ilişkiler vb.) ele alınarak Kur'an'ın bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Kur'an'ın yapısal ve içeriksel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Hz. Nuh'un hayatı, peygamberlik misyonu, kavmiyle olan ilişkileri ve kıssası detaylandırılarak Hz. Nuh kıssasının Kur'an'daki yeri ve önemi açıklanmıştır.

Hz. Muhammed teması; 1982 yılı 5. Sınıf ders kitabında peygamberlere İnanmak ünitesinde peygamberlik kavramından başlanarak, peygamberlerin görevlerine ve özellikle Hz. Muhammed'in hayatına dair genel bilgi verilmiştir. Peygamberlerin ahlaki öğütleri ve ahlaki davranışlarına vurgu yapılmıştır. Fil Suresi'nin anlamı üzerinde durulmuştur. 8. Sınıf ders kitabında, Kur'an ve Hz. Muhammed ünitesinde, peygamberin ölümünden vefatına kadar geçen süre anlatılmıştır.

2022 5. Sınıf Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ünitesinde, Hz. Muhammed'in ailevi ve sosyal ilişkilerine odaklanılmıştır. Aile içindeki rolleri, sosyal barış ve yardımlaşma gibi detaylı özellikler ele alınmıştır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Kevser Suresi gibi ek konulara da değinilmiştir. Hz. Muhammed'in aile içindeki rolleri, sosyal ilişkileri ve aile içindeki örnek davranışları detaylı olarak açıklanmıştır.

2022 8. Sınıf ders kitabında Hz. Muhammed'in Örnekliği ünitesinde; Hz. Muhammed'in güvenilir olması karakterinin temel özelliği olarak vurgulanmıştır. Hz. Muhammed'in merhametli ve affedici karakteri, sosyal ilişkilerinde nasıl adil ve hoşgörülü davrandığına dair örneklerle açıklanmıştır. Öğrenciler, başkalarına karşı merhametli ve affedici olmanın önemini kavramalı ve bu davranışları kendi yaşamlarında uygulamalıdır. Hz. Muhammed'in danışmaya verdiği önem, toplumsal kararların nasıl daha adil ve ortak akıl çerçevesinde alındığını gösterir. Bu, öğrencilere grup çalışmalarında ve karar alma süreçlerinde istişare yapmanın önemini öğretir. Hz. Muhammed'in dini mücadelesindeki cesareti ve kararlılığı, onun hedeflerine ulaşmak için karşılaştığı zorluklara göğüs germesi anlatılmıştır. Hz. Muhammed'in hakkaniyeti gözetme konusundaki hassasiyeti, adalet ve eşitlik anlayışını nasıl yaşadığını göstermiş, öğrencilere adalet ve hakkaniyeti günlük yaşamlarında nasıl uygulayabileceklerine örnek oluşturmuştur. Hz. Muhammed'in sosyal ilişkilerde saygı ve empatiyi nasıl ön planda tuttuğundan bahsedilmiş, başkalarına değer vermenin ve saygı göstermenin toplumsal ilişkilerdeki öneminin kavranılması amaçlanmıştır. Kureyş Suresi ve anlamı, Hz. Muhammed'in dönemindeki toplumsal ve ekonomik durumla bağlantılı olarak ele alınmıştır. Surenin anlamı ve mesajı üzerinde durulmuştur.

Ahlak ve sosyal ilişkiler teması; 1982 5. Sınıf ders kitabında 2 ünite ahlak konusuna ayrılmışken 8. Sınıf kitabında 3 ünite ayrılmıştır. 1982 5. Sınıf ders kitabında Ahlaki görevlerimiz ünitesinde; düzenli yaşamının önemi konusu işlenmiş, düzenli ve planlı olma gerekliliği vurgulanmıştır. Başkaları ile iyi ilişkiler kurmanın ahlaki açıdan önemi üzerinde durulmuştur. Empati, karşılıklı saygının geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. İyilikseverliğin ve yardımseverliğin ahlaki değerler açısından önemi işlenmiştir. Başkalarına yardım etmenin ve iyilik yapmanın toplumsal ve bireysel faydaları açıklanmıştır. Temizlik ve Doğruluk Ünitesinde, iç temizlik (manevi temizlik) ve manevi temizliğin önemine değinilmiştir. İçsel duyguların ve düşüncelerin arındırılması gerektiği açıklanmış, manevi huzurun sağlanmasının önemi vurgulanmıştır. Beden ve çevre temizliğinin neden yapılması gerektiğinden söz edilirken, doğruluk konusunda doğru düşünmenin ve doğru bilgi verme konusu açıklanmıştır. Ayrıca, yalana yer verilmemesi gerektiği ve adil değerlendirmelerin yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Ölçü ve tartıda adaletin titizlikle uygulanması üzerinde durulmuştur. Bu ünitelerde, ahlaki değerlerin ve kişisel sorumlulukların kazanılması amaçlanmıştır.

8. Sınıf ders kitabında İslam Dininde Kolaylık ünitesinin bir kısmında zulüm ve haksızlık konusuna değinilmiştir. Bu ünite de zulüm ve haksızlık kavramlarının tanımlandığı ve bu tür davranışların birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerinin işlendiği bir bölüm ayrılmıştır. Zulüm ve haksızlık gibi davranışların ahlaki ve sosyal açıdan kabul edilemez olduğu vurgulanarak, bu davranışların önlenmesi ve adaletin sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Yalan ve hile kavramlarının ne anlama geldiği bu davranışların kişisel ve toplumsal ilişkilerde yol açtığı olumsuz sonuçlar ele alınmıştır. Doğruluk ve güvenilirliğin önemi vurgulanmıştır. Görevlerin kötüye kullanmanın ne demek olduğu, bu davranışın birey ve toplum üzerindeki etkileri işlenerek, görevi kötüye kullanmanın etik ve hukuki sorunlar oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu tür davranışların nasıl engellenmesi gerektiği ve dürüstlüğün önemi üzerinde durulmuştur. Kırk Altının Hikayesi adlı okuma parçası, ahlaki dersler içeren metin olarak sunulmuştur. Hikâye üzerinden zulüm, haksızlık, yalan ve görevi kötüye kullanma gibi kavramlar somut bir şekilde ele alınarak bu tür davranışların ne tür sorunlara yol açtığı dersinin çıkarılması amaçlanmıştır. Bireylerin ve toplumun zararlı davranışlardan kaçınmaları ve ahlaki değerlere uygun hareket ederek ahlaki ilkeleri hayata uygulamaları hedeflenmiştir. Ahlaki Görevlerimiz ünitesinde iyilik yapmanın ve yardımsever olmanın ahlaki değerler açısından ne kadar önemli olduğu belirtilmiştir. Toplumda yardımlaşmanın bireysel ve toplumsal faydaları üzerinde durulmuştur. Dayanışmanın önemi ünitesinde aile bireyleri arasında yardımlaşma konusu üzerinde durularak aile içindeki yardımlaşmanın ve dayanışmanın önemi açıklanmıştır. Aile üyeleri arasında, aile bireylerinin birbirini destekleyerek, iş birliği içinde olması sonucunda güçlü bir aile yapısının oluşturulabileceği işlenmiştir. Komşular arasında yardımlaşmanın sosyal ilişkilerdeki rolü ve önemi ele alınmıştır. Komşuluk ilişkilerinde karşılıklı destek ve dayanışmanın toplum huzuruna katkısı vurgulanmıştır. Toplum genelinde yardımlaşmanın ve yardım kurumlarının rolü açıklanmıştır. Toplumsal yardımlaşmanın, sosyal adalet ve dayanışma açısından nasıl bir katkı sağladığı belirtilmiştir. Genel ahlaki kurallar ve değerlerin toplumsal yaşamda nasıl uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Vakıflar ve diğer yardım kuruluşlarının toplumda oynadığı rol, okuma parçalarıyla örneklenmiştir.

1982 ders kitaplarında ahlak ve sosyal ilişki teması içeren ünitelerde bireyin ve toplumun ahlaki sorumluluklarını yerine getirmeleri, sosyal dayanışmayı güçlendirme ve yardımlaşma kültürünü teşvik etme kazanımlarına yönelik bilgi ve değerler sunmak

amaçlanmıştır. Bu durumun 1982 darbesi sonrası merkezi otoritenin topluma DKAB dersi ve ders kitapları aracılığıyla yön verme arzusuna işaret ettiği söylenebilir.

2022 5. Sınıf ders kitabında Adap ve Nezaket ünitesinde, mahremiyet kavramının anlaşılması ve uygulanması, kişisel ve sosyal sınırların korunması üzerine odaklanılmıştır. Bireylerin özel alanlarına ve kişisel haklarına saygı göstermenin önemi vurgulanmıştır. Selamlaşmanın, sosyal ilişkilerdeki rolü ele alınarak selamlaşma adabının toplum içindeki saygı ve iyi ilişkileri nasıl desteklediği açıklanmıştır. Etkili ve saygılı iletişim kurmanın prensipleri üzerinde durularak iletişimde dikkate alınması gereken temel kurallar ve bireyler arası ilişkilerin güçlendirilmesi için gerekli olan davranış biçimleri anlatılmıştır. Konuşma sırasında uyulması gereken etik kurallar açıklanmış, doğru ve etkili konuşma teknikleri ve doğru ifade biçimleri üzerinde durulmuştur. Sofra kültürü ve yemek sırasında uyulması gereken adabın detayları ele alınmış, yemek yeme sırasında saygılı davranışların hem kişisel hem de toplumsal ilişkiler üzerindeki etkileri açıklanmıştır. Hz. Lokman'ın ahlaki öğütleri ve bu öğütlerin günlük yaşamda nasıl uygulanabileceği üzerinde durularak; bu öğütlerin bireylerin karakter gelişimi ve toplumsal ilişkilerdeki rolü vurgulanmıştır. Tahiyat duası ve anlamına yer verilmiş, duanın içeriği, bireylerin manevi yaşamlarını zenginleştirmek ve günlük ibadetlerinde anlamlı bir bağ kurmak için nasıl kullanılabileceği açıklanmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed ve Aile hayatı ünitesinde peygamberin ahlakı üzerinden örnekler verilerek ahlak konusuna değinilmiştir. 2022 8. Sınıf kitabında ahlaki konular peygamberin özellikleri üzerinden açıklanmıştır. Buna göre 1982 ders kitaplarıyla benzer şekilde 2022 ders kitapları da ahlak ve sosyal ilişkileri düzenleyen temalara yer vermektedir.

2.1. DERS KİTAPLARININ İÇERİK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

İçindekiler bölümü açısından karşılaştırıldığında, 1982 ders kitaplarında içindekiler kısmında renk kullanılmadığı görülmektedir. Ünite isimleri, koyu renkte ve büyük harflerle yazılmıştır. Alt başlıklar küçük harf kullanılarak koyu harf kullanılmadan yazılmıştır. 8. Sınıf ders kitabında alt başlıklarda da koyu yazı tipi kullanılmıştır. 8. Sınıf ders kitaplarında ünite numarası ve ünite ismi orta başlık şeklindedir. Diğer kitaplarda ise yan başlık olarak kullanılmıştır. 5. Sınıf ders kitabında içindekiler kısmında “Sayfa no” yazısı yer almıştır. İstiklal marşı ve Gençliğe Hitabe’ ye yer verilmiştir. Diğer kitaplarda İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe bölümleri içindekiler kısmında belirtilmemiştir. Tüm kitaplarda içindekiler kısmı numaralandırılmıştır.

2022’de hazırlanan kitaplarda bu bölüm 2 sayfadan oluşmaktadır. Bu sayfalar 6. ve 7. Sayfalardır. Bu sayfalar arkalı önlü değildir. Kitabın sonunda yer alan cevap anahtarı, sözlük, kaynakça ve görsel kaynakça içindekiler kısmında belirtilmiştir. 1982 kitaplarında içindekiler bölümü 4 sayfadan oluşmaktadır. Sayfa numaraları 5-6-7-8’dir. 5. Sınıf ders kitabında, kitap sonunda bulunan sözlük, Türkiye haritası, öğretmen marşı içindekilerde belirtilirken 8. Sınıf ders kitabında belirtilmemiştir. 2022’de hazırlanan kitaplarda ünite isimlerinde renk kullanılarak, her ünite başka bir renkte yazılmıştır. 5. Sınıf ders kitabında üniteler ana başlık ve alt başlık şeklinde yazılmıştır. 8. Sınıf ders kitabında, sadece ana başlık kullanılarak, alt başlıklara yer verilmemiştir. 2022’de kitaplarında organizasyon şeması içindekiler bölümünde yer almıştır. 1982’de böyle bir kısım yoktur. Hazırlanan kitaplarda içindekiler kısmından yararlanılarak istenilen sayfa kolay bir şekilde bulunabilmektedir. 2022’de renk kullanılması ve içeriğin sade olması kullanıcıya daha fazla kolaylık sağlamaktadır.

Organizasyon şeması açısından karşılaştırıldığında, 1982 kitaplarında organizasyon şemasına yer verilmemiş, ünite başlarında konunun ana hatlarına yer verilmiştir. 2022 kitaplarında organizasyon şeması bulunmaktadır. İçindekiler kısmından sonra organizasyon şeması üzerinden kitap tanıtılmıştır.

Ünite tanıtımı açısından karşılaştırıldığında, 1982 8. Sınıf ders kitabında; ünite ismi, ünite numarası ve görsel bir sayfada yer almaktadır. Diğer sayfada ise konunun ana hatları ve hazırlık çalışmalarına yer verilmiştir. Ünite girişine toplam 3 sayfa ayrılmıştır. Diğer kitaplarda ünite girişine bir sayfa ayrılmıştır. Ünite ismi, Ünite numarası ve hazırlık çalışmaları aynı sayfada yer almıştır. 1982 kitaplarında ünite konularına yer verilirken 2022 kitaplarında ünite konularına yer verilmemiştir. Bu farklılık, 1982 kitaplarının daha kapsamlı bir ünite girişine yer verdiğini daha ayrıntılı bir şekilde hazırladığını göstermektedir. 2022 kitapları ise ünite girişini daha kısa tutarak, içerik sunumunda farklı bir yaklaşım sergilemiştir.

Anahtar soruların sorulması açısından karşılaştırıldığında, 1982 kitaplarında hazırlık çalışmaları ve ünite sonu değerlendirme çalışmaları dışında ayrı bölümler halinde öğrenciye soru yöneltilmediği görülmüştür. Kitap içerisinde metinlerde, öğrencinin sorabileceği sorulara yer verilerek, metin içinde cevaplanmıştır. 2022 ders kitaplarında ünite hazırlık ve ünite değerlendirme soruları dışında çok sayıda soruya yer verilmiştir. Ünite başında güdüleme bölümlerine yer verilmiştir. Ünite içerisinde de etkinliklere ve ödevlere yer verilerek öğrenci konuya dâhil edilmiştir.

Kaynakça açısından karşılaştırıldığında, 1982’de 8. Sınıf ders kitabı dışında dipnot kullanılmamıştır. Kitabın sonunda kaynakça bölümüne yer verilmemiştir. Kitapta yer alan hikâye ve okuma parçalarında yazar ve kitap ismi belirtilmemiştir. Şiir ve özlü sözlerde yazar ismi verilirken, alındığı kaynağa yer verilmediği görülmüştür. Ayetlerin çoğunluğunda sure ismi ve ayet numarası ayetin altına yazılmıştır. Hadislerde sadece hadis olduğu belirtilmiş aktaran kişi ve kitap ismi belirtilmemiştir. 2022 kitaplarının, kaynak gösterme konusunda daha titiz bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. Kitap içerisinde kullanılan okuma parçası, şiir, mâni gibi etkinliklerde kaynakça belirtilmiştir. Dipnotlardan yararlanılarak ayetlerin hangi sureye ait olduğu, kaçınıcı ayet olduğu belirtilmiştir. Hadislerin kim tarafından aktarıldığı, hangi kitaplarda ve bu kitapların kaçınıcı sayfasında yer aldığı belirtilmiştir. Kitabın son sayfasında, kitabın hazırlanmasında kullanılan kaynakçalar liste halinde sunulmuştur.

Kelimelerin anlamları açısından karşılaştırıldığında, 1982’de bilinmeyen bazı kelimelerin anlamları metin içerisinde açıklanmıştır. Ayrıca kitabın son sayfalarında sözlük kısmına yer verildiği görülmektedir. 1982 5. Sınıf ders kitabında toplam 4 sayfadan oluşan, 85 kelime içeren bir sözlüğe yer verilmiştir. Ayrıca bu kitapta üniteler içerisinde kavramları tanıyalım bölümünde bazı kelimelerin anlamaları yer almıştır. 8. Sınıf ders kitabında sözlüğün sayfa sayısı 3, kelime sayısı 157’dir. Kelimeler alfabetik olarak listelenmiştir. 2022’de sözlük kısmı 5. Sınıf kitabında 7 sayfadan ve 157 kelimedenden, 8. Sınıf kitabında 9 sayfadan ve 133 kelimedenden oluşmuştur. Kelimeler alfabetik olarak sıralanmıştır. Harfler orta başlık şeklinde, renkli yazılmıştır. Kelimeler koyu renk ile yazılmıştır. 1982’de hazırlanan sözlükte renk kullanılmamıştır. Harfler büyük ve koyu renkte ortalanarak yazılmıştır. Kelimeler ise küçük yazı tipiyle ve koyu renkte yazılmıştır. Renk kullanılması ve yazı tipi nedeniyle 2022’de hazırlanan ders kitapları daha kullanışlıdır. Özellikle 2022’de hazırlanan 8. Sınıf ders kitabında bulunan sözlüğün ideal olduğu söylenebilir. 1982’de hazırlanan ders kitabında bulunan sözlük kitapta kullanılan kelimelerin sayısının fazla olması nedeniyle yetersizdir.

Dil ve anlatım açısından karşılaştırıldığında, 1982 Ders kitaplarında eğitimde daha geleneksel yaklaşımların hâkim olması kullanılan dili etkilemiştir. Program ve öğretmen merkezli bir eğitim anlayışının izleri ders kitaplarına yansımıştır. Değişen paradigmlar çerçevesinde programın yapılandırmacı ve öğrenci merkezli yaklaşımları benimsenmesinin etkisiyle, 2022 ders kitaplarının dili öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden, eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerilerin kazandırılmasına olanak

sağlayan bir yapıya dönüşmüştür. 1982’de kitapların dili öğrenci seviyesine uygun olmasına rağmen yer yer öğrencinin anlamakta zorlanacağı cümle yapıları kullanılmıştır. Cümle uzunlukları öğrenci seviyesine uygundur. 5. Sınıf ders kitabı 8. Sınıf ders kitabına göre daha sade ve daha renklidir. Bu durum öğrencinin seviyesinin gözetildiğini göstermektedir. Çeşitli yazım hataları yapılsa da sayısı az olması nedeniyle öğrencinin etkileneceği düzeyde olmadığı söylenebilir. 2022 kitapları dil ve anlatım yönüyle öğrenciye daha uygundur. Cümleler devrik olmayıp öğrenci seviyesine uygun uzunluktadır. Kelimeler öğrencinin anlayabileceği şekilde seçilmiştir.

1982 DKAB kitapları, dönemin ideolojik atmosferini ve eğitim politikalarını yansıtarak milli kimlik, vatanseverlik ve askeri değerleri vurgulamıştır. Dil genellikle resmi üslupta kullanılmıştır. Din dilinin kullanımında genellikle geleneksel bir yaklaşım sergilendiği tespit edilmiştir. Dini terimler ve ifadeler geleneksel dini kavramlarla uyumlu olup, klasik dini kaynaklardan doğrudan alıntılar veya referanslar içerir. Anlatım tarzı daha çok öğretici ve bilgilendirici bir üsluptadır. Metinler genellikle bilgi aktarımına odaklıdır ve dini kavramlar açıklayıcı bir şekilde ele alınır. 2022 ders kitaplarının, din dili daha zamana uygun ve öğrenciye yönelik olduğu söylenebilir. Ayrıca dil ve anlatımda daha erişilebilir ve güncel bir yaklaşım sergilenmiş, farklı sosyal ve kültürel bağlamlara da hitap edilmiştir. Anlatım tarzı daha interaktif ve katılımcıdır. Öğrencilerin ilgisini çekmek amacıyla çeşitli pedagojik teknikler kullanıldığı görülmüştür. Eğitim materyalleri, günümüz gençliğine ve modern eğitim anlayışına uygun hale getirilmiştir.

Yöntem ve teknik açısından karşılaştırıldığında, 1982 kitaplarında etkinlik sayısının ve görselliğin az olduğu görülmüştür. Çeşitli metin türlerinin kullanımı açısından içerik sunsa da öğretim yöntemleri açısından sınırlıdır. Konular metinler şeklinde, 1982 eğitim programının yaklaşımında etkisiyle düz anlatıma dayanarak hazırlanmıştır. Ünite başında ve ünite sonunda öğrenciden konuyla ilgili düşünmesi, araştırması, gözlem yapması istenmiştir. Ünite içerisinde okuma metinlerinden, şiirlerden, ilahilerden, ayet ve hadislerden yararlanılmıştır. 5. Sınıf ders kitabında 14 şiir, 11 okuma parçası, 55 ayet, 27 hadis bulunmaktadır. 8. Sınıf ders kitabında; 5 şiir, 7 okuma parçası, 141 ayet, 43 hadis bulunmaktadır. 2022’de hazırlanan 5. Sınıf ders kitabında ise 112 etkinlik, 7 şiir, 7 okuma parçası, 63 ayet, 36 hadis kullanılmıştır. 8. Sınıf ders kitabında 75 etkinlik, 1 şiir, 263 ayet, 55 hadis kullanılmıştır. Gerek teknolojinin gelişmesi gerek eğitime bakış açısının değişerek yapılandırmacı öğrenme

yaklaşımının benimsenmesiyle 2022’de hazırlanan kitaplar yöntem ve teknik açısından daha zengindir. Düşünelim, pano hazırlayalım, ziyaret edelim, halden anlayalım, afiş yapalım, hikâye yazalım gibi bölümlere yer verilerek öğrencinin aktif olarak derse katılması hedeflenmiştir. Öğrenci tarafından anlamlı öğrenmenin gerçekleştirilebilmesi amacıyla etkinlik sayısı arttırılmıştır Öğrencilerin, öğrendikleri bilgileri kendi deneyim ve gözlemleriyle ilişkilendirmelerine daha çok fırsat tanınmıştır. Öğrencilerin araştırma yapmaları ve sorular sormaları teşvik edilerek kendi öğrenme süreçlerini yönetmelerine olanak tanınmıştır. Ders kitaplarında, konular birbirleriyle bağlantılı şekilde sunularak öğrencilerin bilgiyi daha anlamlı bir şekilde öğrenmeleri sağlanmıştır. İçerikler, öğrencilerin farklı öğrenme hızlarına ve ihtiyaçlarına göre esnek yapılandırılmıştır. Gerçek hayat problemlerini çözmeye yönelik etkinlikler sunularak öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Proje bazlı öğrenme ve grup çalışmaları teşvik edilerek öğrencilerin iş birliği yapmaları ve çeşitli bakış açılarını değerlendirmeleri sağlanmıştır. Görsel materyaller, tablolar ve diyagramlar, bilgilerin daha iyi anlaşılmasını sağlamış ve görsel materyaller, öğrencilerin konuları farklı açılardan ele alabilmelerine yardımcı olmuştur. Öğrencilerin bireysel öğrenme ihtiyaçlarına hitap eden etkinlikler yer almıştır. Öğrencilerin kendi ilgi alanlarına göre öğrenme yollarını seçmelerine olanak tanınmıştır. Kitaplarda konular küçük ve yönetilebilir bölümler halinde sunularak öğrencilerin konuları daha iyi anlamaları ve sindirmeleri kolaylaştırılmıştır. Bölümler, alt başlıklarla detaylandırılarak konular çeşitli yönleriyle ele alınarak bilgi daha anlaşılır ve erişilebilir hale getirilmiştir. 1982 kitaplarında etkinlik kısımları yetersizdir. Kavram haritası, şema, tablo kullanılmaması, bilgilerin ilişkilendirilerek ya da gruplandırılarak öğretilmemesi 1982’de okutulan ders kitapları için bir eksikliklerdir.

Üniteler ve içerikleri açısından karşılaştırıldığında, 1982’de hazırlanan program gereğince sunulan kitaplarda ünite sayısının 2022 yılına göre fazla olduğu görülmektedir. 1982’de 10 ünite yer almıştır. Ünitelerin sayfa sayılarının az olduğu görülmektedir. 2022’de okutulan ders kitaplarında 5 üniteye yer verilmiştir. Bu nedenle ünitelerde sayfa sayısı artmıştır. 5. Sınıf ders kitaplarında 1. Ünite “Allah’a İnanmak” ünitesi aynı olup diğer üniteler farklıdır. Aynı şekilde 1982 8. Sınıf ders kitabında” Kur’an ve Hz. Muhammed” ünitesi, 2022 8. Sınıf Kitabında “Kur’an-ı Kerim’in Özellikleri” şeklinde yerini almıştır. Onun dışında aynı ünite yer almamaktadır. 1982’de

5. Sınıf konusu olan kader 2022’de 8. Sınıf ünitesi olarak yer almıştır. 1982’de ünite sayısının çok olması, ünitenin içeriğini azaltmıştır.

1982 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı, 1982 DKAB programının hedeflerine uygun olarak, temel dini bilgileri, ahlaki değerleri ve toplumsal normları kapsamlı bir şekilde öğretmeye yönelik olarak düzenlenmiştir. Kitap hem dini hem de milli değerlerin öğretimini amaçlayan bir içerik sunarak, dönemin eğitim anlayışını ve program hedeflerini yansıtmaktadır. 2022 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı, 2018 DKAB programının ana hedefleriyle uyumlu bir şekilde, İslam’ın temel ilkelerini öğretmeye, değerler eğitime odaklanmaya ve çağdaş pedagojik yöntemleri benimsemeye yönelik bir içerik sunmuştur. Kitap, öğrencilere uygulamalı dini bilgiler ve ahlaki değerler kazandırmayı amaçlayan modern bir eğitim anlayışını yansıtır.

Ortak Konular açısından karşılaştırıldığında, İnanç konusu; Allah’a inanç ünitesi 5. Sınıf kitaplarında ortak olarak bulunduğu görülmüştür. 1982’de Allah’ın varlığı, birliği, yaratan olarak tanımlanması ve bu inancın kişiye sağladığı mutluluk gibi temel konulara odaklanmıştır. Dua ve peygamberler hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. 2022’de Allah’ın Rahman ve Rahîm sıfatları, her şeyi görmesi ve işitmesi gibi detaylı açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca, dua, peygamber duaları, Hz. İbrahim ve İhlâs Suresi gibi konular da dahil edilmiştir. 1982’de dua konusu daha genel bir çerçevede ele alınırken, 2022’de dua konusuna özel bir bölüm ayrılmış ve peygamber duaları ile kültürel dua örnekleri detaylı olarak sunulmuştur. 1982’de Asr Suresi üzerinde durulurken 2022’de İhlâs Suresi verilmiştir. 1982’de temel bilgi ve genel kavramlar üzerinde durulmuştur. 2022’de daha kapsamlı yaklaşım benimsenmiş, konular detaylandırılmış ve çeşitli örneklerle desteklenmiştir.

Kader inancı konusu her iki kitapta da kader ve kaza kavramları temel konular olarak ele alınmıştır. Bu kavramların tanımı ve İslam’daki yeri üzerinde durulmuştur. Her iki kitapta da kader inancını İslam’ın dini ve ahlaki öğretisiyle ilişkilendirilmiştir. Kaderin nasıl bir yaşam biçimiyle bütünleştiği vurgulanmıştır. 1982 kitabında çalışmanın ibadet olarak ele alınması, 2022 kitabındaki kader kavramlarının günlük hayata yansması benzer şekilde işlenmiştir. Her iki ünite de dini inançların yaşama etkileri üzerinde durulmuştur. 1982 kitabında daha genel bir yaklaşım benimsenmiştir. Konuların işlenişi daha doğrudan ve basitken, 2022’de kader ve kaza konuları daha geniş ve derinlemesine ele alınmıştır. Kader ve kaza inancı, insan iradesi ve kader arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik olarak genişletilmiştir. 2022’de konular daha

detaylı bir yapıda ele alınması “Kader İnancı” ünitesinin 8. Sınıfta yer alması şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, Hz. Musa’nın hayatı ve Ayet el-Kürsi ile konular somut örneklerle desteklenmiştir.

Ahlaki konular; 1982 kitaplarında ahlaki değerlere temizlik ve doğruluk üzerinden vurgu yapılmıştır. Ünitelerde konu konu ayrılmıştır. Bu ünitelerde, öğrencilerin bireysel ahlaki sorumluluklarını anlamalarına yardımcı olmak amacıyla genel ahlaki prensiplere ve sosyal davranışlara dair temel bilgiler sunulmuştur. Temizlik ve doğruluk konuları ahlaki ve dini değerler açısından ele alınmıştır. Klasik bir yaklaşım sergilenerek ahlaki değerlerin öğretilmesi genellikle kurallar ve kavramlar üzerinden yapılmıştır. 2022 kitaplarında davranış kurallarına odaklanarak öğrencilerin toplumsal normlara uygun davranışlar geliştirmelerine yardımcı olunması amaçlanmıştır. Ahlaki değerleri örneklerle öğretmek öğrencilere manevi değerler kazandırmak hedeflenmiştir. Sosyal ve kültürel alanda daha uygulamalı bir yaklaşım benimsenerek ahlaki değerlerin nasıl uygulandığı gösterilmiştir. 2022 kitaplarında konular teknolojik gelişmeler ve modern yaşamın getirdiği yeni iletişim biçimlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Her iki kitapta da dinî ve ahlaki değerlerin vurgulanmıştır. 2022’de Hz. Lokman’dan öğütler metnine yer verilmesi konuyla daha açık ve doğrudan bir bağlantı kurulduğunu gösterir. 1982’de bu bağlantıların daha genel ifadelerle ve kurallarla ele alındığı söylenebilir. 1982’de temizlik ve doğruluk, sosyal ve bireysel ahlak açısından vurgulanmıştır. 2022’de sosyal nezaket ve adabın önemine odaklanılmış, günlük yaşamda uygulanabilir nezaket kurallarına yer verilmiştir. Her iki kitapta öğrencilerin dini ve ahlaki değerleri anlamaları, içselleştirmeleri ve bu değerleri günlük yaşamlarında uygulamaları amaçlanmıştır.

Hz. Muhammed ile ilgili konular, 1982 ve 2022 kitaplarında Hz. Muhammed’in hayatı ve karakteri üzerinde durulmuştur. Her iki kitapta da Hz. Muhammed’in iyi ahlaki ve Müslümanlara örnek olan davranışları vurgulanmıştır. Her iki kitapta da peygamberlerin toplumdaki rolü ve insanlara olan etkileri ele alınmıştır. Her iki kitap, Kuran’ın öğretici yönünü vurgulamıştır. Kitaplarda peygamberlerin ahlaki değerler ve eğitim konularında örnek olduklarına değinilmiştir. Öğrencilerin Peygamberlerden örnek alarak ahlaki değerleri öğrenmeleri amaçlanmıştır. 1982’de peygamberlerin genel olarak özellikleri anlatılırken, 2022’de Hz. Muhammed’in özel davranışları ve ahlaki nitelikleri üzerinde durulmuştur. 1982 kitabında; peygamberlerin kıssası, Hz. Muhammed’in hayatı ve İslam tarihi detaylı olarak anlatılmıştır. 1982 kitaplarında daha

geniş bir kapsam sunularak, Peygamberlik, Kuran ve peygamber kıssaları üzerine geniş bir çerçeve oluşturulmuştur. Kuran'daki peygamber kıssaları ve Hz. Muhammed'in hayatının farklı aşamaları detaylı olarak işlenmiştir. 2022'de daha özel yaklaşım sergilenmiştir. Hz. Muhammed'in kişisel özellikleri ve aile içindeki rolü üzerine detaylı bilgiler sunulmuştur. Özellikle onun ahlaki değerleri ve toplumsal davranışları üzerine odaklanılmıştır. 1982 5. Sınıf kitabında peygamberlerin genel özellikleri ve görevleri üzerine bilgi verilmiştir. 2022 5. Sınıf kitabında Hz. Muhammed'in evlilik, babalık ve dedelik gibi aile içi rolleri ele alınmıştır. Ayrıca onun örnek davranışlarını detaylandırılarak Kuran'dan örnekler verilmiştir. 1982 8. Sınıf kitabında Kuran'daki peygamber kıssalarını ve Hz. Muhammed'in hayatının önemli dönüm noktalarını anlatılmıştır. Kuran ve peygamber kıssaları arasındaki ilişki kurulmuştur. 2022 8. Sınıf ders kitabında Hz. Muhammed'in kişisel özellikleri, toplumsal rollerindeki örnekliliği ve ahlaki davranışlarını detaylandırılmıştır. Ayrıca Kureyş Suresi gibi Kuran'dan örnekler sunulmuştur. 1982'de Daha çok metin ve bilgi ağırlıklıdır, öğretim yöntemi geleneksel olup öğrencilerin bilgiyi sindirmesine yöneliktir. 2022'de öğrenci merkezli bir yaklaşım sergilenerek, kişisel gelişim ve günlük hayatta uygulanabilir değerler üzerine yoğunlaşmıştır. Pratik örnekler ve Hz. Muhammed'in hayatından somut örnekler sunulmuştur.

Bu benzerlikler ve farklılıklar, her iki kitabın da öğrencilerin dini bilgi ve değerleri anlamalarını sağlama amacını taşıdığını, ancak farklı yaklaşımlar ve derinliklerle bu amaçları gerçekleştirdiğini göstermektedir. 2022 ders kitaplarında, daha özel konulara ve Hz. Muhammed'in yaşamından örneklerle odaklanılmıştır. 8. Sınıf ünitesi, peygamberin ahlaki özellikleri ve toplumsal hayattaki örnekliliğini detaylandırırken; 5. Sınıf ünitesi, aile hayatına ve toplumsal değerler üzerindeki etkisine yoğunlaşmıştır. Hz. Muhammed'in örnekliliği, onun kişisel ve toplumsal yaşamındaki erdemleri üzerinden sunulmuştur. Öğrenciler, bu erdemleri günlük yaşamlarında nasıl uygulayabileceklerini öğrenmeye teşvik edilmiştir

1982 5. Sınıf ders kitabında Peygamberlik kavramı genel olarak ele alınırken, 8. Sınıf ders kitabında Kuran'daki peygamber kıssaları ve Hz. Muhammed'in hayatı bütüncül bir şekilde işlenmiştir. Kapsam genişliği sunularak, öğrencilerin daha derinlemesine bir dini bilgi edinmesi amaçlanmıştır. Peygamberlik ve Kuran kıssaları üzerinden daha didaktik bir yaklaşım sergilenmiştir. Kitaplarda Hz. Muhammed'in hayatını ve İslam dininin temel kavramlarının öğretilmesi hedeflenmiştir. Kıssalar

üzerinden ahlaki dersler çıkarılması ve peygamberlerin örnek alınması gibi geleneksel bir öğretim yöntemi kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim ile İlgili Konular, Bu konu 1982 kitaplarında Kur'an-ı Kerim'in saygı gösterilmesi gereken bir kitap olduğu üzerinde durularak ele alınmıştır. Öğrencilere, Kur'an'ın evde nasıl tutulması gerektiği ve okunurken nelere dikkat edilmesi gerektiği anlatılmıştır. Kur'an'ın anlaşılması ve günlük yaşantıda uygulamaya geçilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. 2022 8. Sınıf kitabında, İslam dininin temel kaynakları ve Kur'an-ı Kerim'in ana konuları detaylı olarak ele alınmıştır. Kur'an'ın temel özellikleri, mucizevi yapısı ve evrensel mesajları üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Hz. Nuh (a.s.)'in hayatı ve misyonu da tanıtılmıştır. Her iki kitapta da Kur'an'ın tanıtımı ve peygamberlerin hayatları gibi temel konular ele alınmıştır. Her iki kitapta da dini ve ahlaki değerleri öğretmeyi amaçlamaktadır, bu değerlerin öğrenciler tarafından anlaşılması ve içselleştirilmesi hedeflenmiştir. 1982 kitabında, peygamber kıssaları ve Hz. Muhammed'in hayatı detaylı bir şekilde ele alınırken, 2022 kitabında Kur'an-ı Kerim ve özellikleri ünitesinde daha çok Kur'an'ın özellikleri ve konuları üzerine yoğunlaşmıştır. 2022'de, Kur'an'ın yapısal ve içeriksel özelliklerine daha fazla odaklanılmıştır.

3. 1982 VE 2022 DKAB DERS KİTAPLARININ GÖRSEL ÖZELLİKLERİ

Görsel, gerçeği taklit ederek oluşturulan veya gerçek olmayan bir şeyi anlatmamızı sağlayan görüntü, işaret veya objenin görsel sunumudur.¹⁶¹Çeşitli kavramları ifade etmek için kullanılan fotoğraf, resim, karikatür, grafik, kroki, tablo, şema, harita gibi görseller, öğrenme materyallerinde bilginin anlaşılmasını ve hatırlanmasını kolaylaştıran araçlar olarak yer alırlar.¹⁶²Ders kitaplarında sunulan etkinlikler sırasında görsellerin temel dil becerileriyle ilişkilendirilmesi, öğrenme sürecini olumlu yönde etkiler. Kullanılan görseller, özellikle ilkökul seviyesinde, ders kitaplarının ilgi çekici olmasını sağlar, okuma isteği uyandırır, öğrencilerin kitaba yönelmesini ve olumlu bir tutum sergilemesini destekler. Görsel tasarımın amacı genellikle kitabı ilgi çekici hale getirerek öğrencinin kitaba yaklaşmasını sağlamaktır. Bu tasarım öğrencilerin estetik duygularını geliştirebilir, hayal güçlerini etkileyebilir. Ayrıca, bilginin hatırlanmasını ve kavranmasını kolaylaştırarak, görsel okuryazarlık

¹⁶¹ Güneş, a.g.e., ss. 3.

¹⁶² Serpil Özdemir, *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Ders Kitabı İncelemeler*, Anı Yayıncılık, Ankara 2019, ss. 67.

becerilerini güçlendirebilir ve kitap okuma alışkanlığı kazandırabilir.¹⁶³Ders kitaplarındaki görseller, öğrencilerin yaş ve sosyokültürel özelliklerine uygun olmalı, ayrıca anlaşılır ve net olmalıdır. Görseller, görsel tasarım unsurlarına dikkat edilerek özenle hazırlanmalıdır. Bu sayede, öğrencilerin konuları iyi anlamaları ve bilgileri daha kolay hatırlamaları sağlanabilir.¹⁶⁴Görsel tasarım öğeleri ana hatlarıyla; resimli öğeler (fotoğraf, resim, karikatür), grafik öğeleri (grafik, şema, harita) yazı öğeleri ve sayfa tasarımından oluşur.¹⁶⁵

Resim: Carney ve Levin'e göre; bir metin içerisinde kullanılan resimler kullanım amaçlarına göre beş temel grup içerisinde toplanabilir. Süsleyici resimler, bu tür resimler, metnin içeriğiyle doğrudan ilişkili olmayan, genellikle estetik veya dikkat çekici amaçlarla eklenen resimlerdir. Açıklayıcı resimler, metnin içeriğini desteklemek veya açıklamak için kullanılan resimlerdir. Bu tür resimler, metnin anlamını daha açık hale getirmek veya karmaşık konuları daha kolay anlaşılır hale getirmek amacıyla kullanılır. Düzenleyici resimler, metnin içeriğiyle ilişkili olan ve yapısal çatı oluşturmak için kullanılan resimlerdir. Bu tür resimler, metnin ana fikirlerini vurgulamak, konular arasındaki ilişkileri göstermek veya içeriği organize etmek amacıyla kullanılabilirler. Yorumlayıcı resimler, anlaşılması güç metinleri açıklamak amacıyla kullanılan resimlerdir. Dönüştürücü resimler, metinde yer alan bilginin okuyucu tarafından daha kolay hatırlanmasını sağlayan resimlerdir.¹⁶⁶

Fotoğraf: Kelime anlamı "Işıkla Yazı Yazmak" olan fotoğraf, doğadaki nesnelerin ve varlıkların ışığa duyarlı hale getirilmiş kâğıt veya filmler üzerine basılmış şeklidir. ¹⁶⁷ Ders kitaplarında yer alan fotoğrafları kullanım amaçları şunlardır: Farklılıkları belirleme amacıyla, karşılaştırma yapmak için, metni tamamlamak için, süreçleri aktarma aracı olarak, değişim ve sürekliliği aktarma aracı olarak fotoğraf kullanımı.¹⁶⁸

Aşağıda 1982 ve 2022 DKAB ders kitaplarının görsel özellikleri Carney ve Levin'in sınıflandırmasına göre anlatılacaktır:

¹⁶³ Serap Uzuner, vd. Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf Ders Kitaplarının Görseller (İllüstrasyonlar) Açısından Değerlendirilmesi *TÜBAR*, 17, 2010, s. 722.

¹⁶⁴ MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 26-30.

¹⁶⁵ Kılıç-Seven, *a.g.e.*, ss. 109- 118.

¹⁶⁶ Kubilay Yazıcı, Sosyal Bilgilerde Kullanılan Görsel Araçlar: Haritalar-Küreler, Resimler, Tablolar ve Grafikler. Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, 2006, s. 651-662.

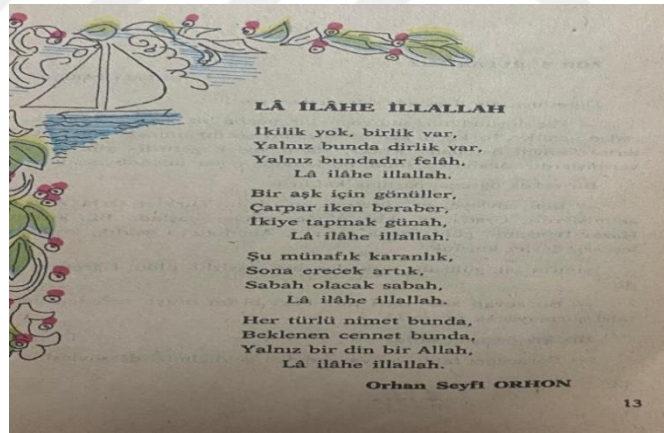
¹⁶⁷ Deniz Tonga, *İlköğretim 5. Sınıf M.E. Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Görsel Materyallerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007),25.

¹⁶⁸ Bülent Akbaba, *Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Pegem, Ankara 2013, s. 218-220.

1982 5. Sınıf ders kitabı incelendiğinde; kitap başlangıcında istiklal marşının verildiği sayfada bayrak görseli kullanılmış, gençliğe hitabenin bulunduğu sayfada ise Atatürk resmine yer verilmiştir. Ünite başlangıç sayfalarında bulunan ünite ismi ve ünite numarasında motifler kullanılmıştır. 1982 yılında kullanılan 5. Sınıf ders kitabı içerisinde toplam 81 adet görsel bulunmaktadır. Kitabın görselliğinde en büyük paya süslemeler sahiptir. Renkli ve renksiz tezhiplere bolca yer verilmiştir. Bu tezhipler ünite başlıklarının çerçevesinde, ünite içerisinde başlıkların ayrılmasında, konuyla alakalı verilen şiirlerin çerçevesinde, sayfa sonlarında ya da sayfa aralarında olmak üzere çeşitli şekillerde kullanılmıştır.

1. Ünite Allah'a İnanmak; 2 resim 5 fotoğraf kullanılmıştır. 7 adet süsleme kullanıldığı görülmektedir. Çocukların sohbeti isimli okuma metninde, masanın etrafında sohbet eden çocukların resimleri kullanılarak, metin ile bağ kurulmuştur. Herhangi bir diyaloga yer verilmemesi ve duygu alışverişi olmaması nedeniyle Carney ve Levin'in resimlerin kullanım amaçları tasnifine göre bu görsel süsleyici resim olarak yorumlanabilir. Diğer görseller doğa fotoğraflarıdır.

Resim 27. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı Süslemeye Örnek

2. Ünite Meleklerle İnanmak; 1 fotoğraf, 6 süsleme kullanılmıştır. Fotoğraf, konuyla alaka kurularak sözüne yer verilen düşünürün türbe fotoğrafıdır ve metni tamamlamak amacıyla kullanılmıştır.

3. Ünite Kitaplara İnanmak; 2 fotoğraf, 6 süsleme kullanıldığı görülmektedir. Fatiha Suresi'nin Kur'an-ı Kerim sayfasına yer verilmiştir. Fatiha Suresi'nin fotoğrafı, metinde belirtilen ayetin doğru bir şekilde gösterilmesini sağlar. Bu, öğrencilere ayetin tam metnini ve nasıl yazıldığını göstermek için konuyu açıklayıcı bir fotoğraf olarak kullanılmıştır. 6 adet süsleme motifi kullanılmıştır.

4. Ünite Peygamberlere İnanmak; Ünite içerisinde 1 fotoğraf, 1 resim, 4 süsleme, 2 harita, kullanılmıştır. Kullanılan cami resminin konuyla alakası yoktur. Süsleyici resim olarak kullanılmıştır. Son sayfada yer alan Kur'an okuyan çocuk görseli ünite ile ilgili açıklayıcı resim olarak kullanılmıştır. Haritalar konuyla alakalıdır. Konunun daha iyi anlaşılmasını hedeflediği için dönüştürücü resim olarak kullanılmıştır.

5. Ünite Ahiret Gününe İnanmak; 2 fotoğraf, 1 resim, 4 süsleme kullanılmıştır. Cami görseli konuyla alakalı değildir, süsleyici olarak kullanılmıştır. Minber fotoğrafı konuyla alakalı olmayıp, süsleyici görsel olarak yer almıştır. Ünitenin son sayfasında kullanılan çalışan insan fotoğrafı üniteyi açıklayıcı niteliktedir. Süslemeler üniteyi renklendirmek ve görselliği arttırmak amacıyla kullanılmıştır.

6. Ünite Kadere İnanmak; 1 fotoğraf, 1 resim, 5 süsleme kullanılmıştır. Emek içerikli metinde çalışan tarım işçisi fotoğrafı kullanılarak açıklama yapılmıştır. Aslan resmi, çizim şeklindedir. Aslan resmi, masaldaki karakteri ve olayları görselleştirme, anlatımı destekleme, estetik değer katma amacıyla yorumlayıcı resim olarak kullanılmıştır.

7. Ünite Atatürk'ün Dinimiz ve Laiklikle İlgili Görüşleri; 1 fotoğraf, 2 resim, 1 süsleme kullanılmıştır. Çizimler konuyla alakalı açıklayıcı resimlerdir. Aynı şekilde Atatürk konusunda verilen Atatürk Anıtı fotoğrafı da açıklayıcı fotoğraf olarak kullanılmıştır. Bu fotoğraf, metindeki tarihi ve kültürel bağlamı görsel olarak tamamlar. Atatürk Anıtı'nın görselinin, metinde kullanılması öğrencilere daha zengin bir bilgi deneyimi sunmuştur.

8. Ünite Ahlaki Görevlerimiz; 1 fotoğraf, 3 resim, 4 süsleme kullanılmıştır. Sağlık konusıyla ilgili şiirin yanında sağlıklı çocuk fotoğrafı açıklayıcı fotoğraf olarak kullanılmıştır. Fotoğraf, şiirin içeriğini görsel olarak destekler. Sağlıklı çocukların fotoğrafı, şiirde bahsedilen sağlık konularının somut bir örneğini sunarak, şiirin mesajını daha etkili ve anlaşılır hale getirir. Sağlıklı çocukların mutlu ve enerjik görüntüleri, sağlığın olumlu etkilerini ve önemini duygusal olarak yansıtabilir, şiirin mesajını pekiştirebilir. Resimler açıklayıcı resimdir. Konuyla alakalı kullanılan açıklayıcı resimler arasında 1 karikatür yer almaktadır.

Resim 28. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı 8. Ünite Karikatür Örneği

İşbirliğinin önemini ve eksikliklerini eğlenceli bir şekilde yorumlayarak, öğrenciler tarafından konunun anlaşılmasını sağlamış ve iş birliğinin değerini vurgulamayı hedeflemiştir. İşbirliğinin görsel bir temsilini sunmuştur. Bu şekilde öğrencilerin iş birliği, takım çalışması ve iletişim becerilerini geliştirmelerine ve konuyu daha iyi anlamalarına katkıda bulunabilir.

9. Ünite Temizlik ve Doğruluk; 1 fotoğraf, 1 resim, 2 süsleme kullanılmıştır. Çevre temizliğinin anlatıldığı metinde temizliğe dikkat çekmek amacıyla bir cami görseli yer almaktadır. Açıklayıcı fotoğraf olarak kullanılmıştır. Ölçü ve tartıda doğruluğun önemini vurgulayan cümlelerin üstünde yer alan terazi resmi konuya ilişkin görsel ipuçları sunarak metnin içeriğini daha somut hale getirmiş ve öğrencinin öğrenme sürecine katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla, terazi resmi gibi ölçü ve tartıyı temsil eden görseller, süsleyici değil, bilgiyi anlatan ve destekleyen bir resim olarak kullanılmıştır

10. Ünite Vatan Sevgisi; 7 fotoğraf, 3 resim, 4 süsleme kullanılmıştır. Süslemeler renklendirme amacıyla kullanılmıştır. Fotoğraflar metni tamamlayıcı niteliktedir. 1 resim süsleme amacıyla kullanılmış, 2 resim yorumlayıcı niteliktedir. Akdeniz Yolunda isimli şiirde asker çiziminin kullanılması, savaş temasıyla ilgili görsel bir temsil sunar. Şiirin içeriğini somutlaştırarak, temayı daha belirgin hale getirerek ve metnin konusunu güçlendirmiştir. Bu, metnin anlamını derinleştiren bir işlev görmüştür.

8. Sınıf ders kitabında; kitabın başlangıç kısmında bayrak resmi üzerine İstiklal Marşı basılmıştır. Diğer sayfada ise Atatürk resmi üzerine gençliğe hitabe

bulunmaktadır. Ünite ismi ve ünite numarası motifler kullanılarak çerçevelenmiştir. 1. Ünite, 3. Ünite, 5. Ünite, 6. Ünite ve 8. Ünite olmak üzere; ünitelerin tanıtılması amacıyla hazırlanan başlangıç sayfalarında ünitenin konusu hakkında açıklayıcı görseller kullanılırken diğer ünitelerin ünite tanıtım sayfalarında görsel olarak sadece motif kullanılmıştır. 8. Sınıf kitabında toplam 45 adet görsel bulunmaktadır.

1. Ünite Kur'an ve Hz. Muhammed; 4 fotoğraf, 1 harita, 2 motif kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in hayatının anlatıldığı metinde, yaşadığı evin fotoğrafı, Hz. Muhammed'in vefatının anlatıldığı metinde kullanılan türbe fotoğrafı metni tamamlamak amacıyla kullanılmıştır. Fotoğraflar, öğrencilere metindeki kişilerin yaşadığı mekânları görsel olarak sunar. Bu, metnin tarihsel ve mekânsal bağlamını daha iyi anlamalarına yardımcı olur. Hz. Muhammed'in yaşamı ve onunla ilgili mekânlar hakkında kültürel ve tarihsel bilgi sağlar. Bu, konunun eğitimsel yönünü güçlendirir. Diğer görseller süsleyici resimdir. Harita ise dönüştürücü resim olarak kullanılmıştır.

2. Ünite İslam Dininde Kolaylık; 5 motif süsleme amacıyla kullanılmıştır. Başka görsel kullanılmamıştır.

3. Ünite Laiklik ve İslamiyet; renklendirme yapılmadan 3 motif süsleme amacıyla kullanılmıştır. 2 motif ünite başında, ünite isminin ve numarasının yer aldığı sayfadadır. Aynı sayfada ünitenin konusuyla ilgili Atatürk resmi kullanılmıştır. Atatürk'ün resmi, ünitenin konusunu tanıtır ve konunun Atatürk ile ilgili olduğunu görsel olarak belirtir. Bu, öğrencilerin ünitenin ana temasını hızlıca anlamalarına yardımcı olur. Metni tamamlamak amacıyla kullanılmıştır.

4. Ünite Bazı Tören ve Geleneklerimiz; 4 adet motif kullanılmıştır. Renklendirme yapılmadan süsleme amacıyla kullanılmıştır. Motiflerden ikisi ünitenin başlangıç sayfasında bulunmaktadır. Ünitenin ismini ve numarasını çerçevelemekte kullanılmıştır.

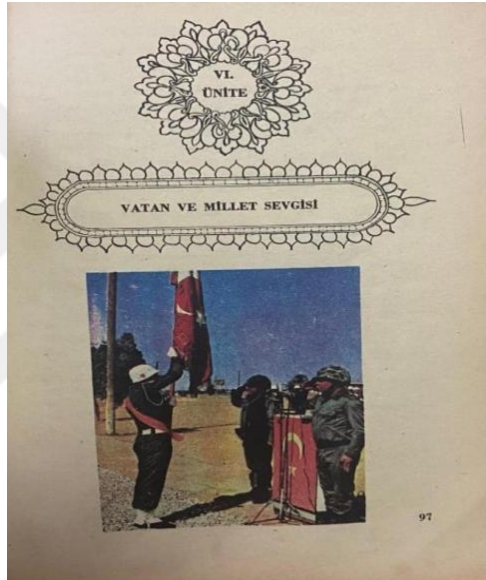
5. Ünite Dini Günler, Aylar ve Geceler; 1 fotoğraf, 2 motif kullanılmıştır. Ünite başlangıcında kullanılan bir cami görseli, ünitenin konusunu ve bağlamını açıklamak, öğrencilerin metni ve konuyu daha iyi anlamalarını sağlamak ve bilgiye görsel bir destek sunmak amacı taşır. Üniteyle alakalı olup üniteyi açıklamaktadır. Ünite ismi ve numarasını çerçevelemede iki motif kullanılmıştır.

6. Ünite Vatan ve Millet Sevgisi; 1 fotoğraf ve 2 motif kullanılmıştır. Ünitenin başlangıç sayfasında yer verilen asker fotoğrafı üniteyi metni tamamlayıcı niteliktedir.

Asker fotoğrafı, vatan ve millet sevgisi ünitesinde metni tamamlamak amacıyla kullanılmıştır. Asker fotoğrafı, metindeki vatan ve millet sevgisi temasını somutlaştırır ve güçlendirir. Fotoğraf, metnin anlamını derinleştirir ve öğrencinin duygusal bağ kurmasına yardımcı olur. Metnin konusunu daha anlaşılır ve etkili hale getirir.

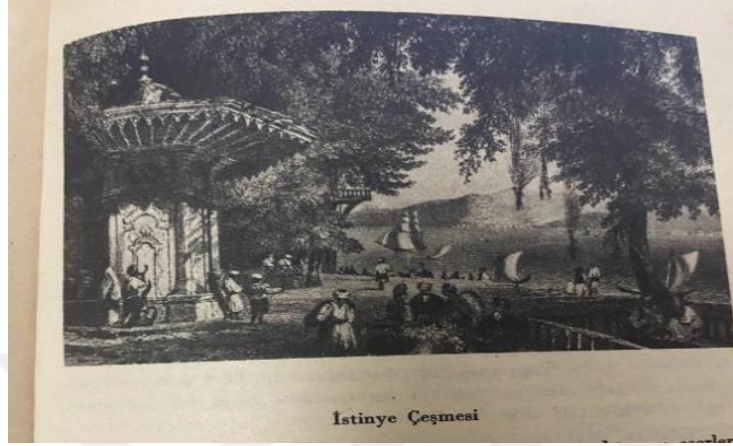
7. Ünite Bazı Görgü Kuralları; 1 fotoğraf ve 2 motif kullanılmıştır. Motifler ünite başlangıcında süs amacıyla kullanılmıştır. Fotoğraf ise ünitenin son sayfasında olup, konuyla ilgili değildir. Bazı durumlarda, içeriğe çeşitlilik katmak amacıyla farklı ve alakasız görseller kullanılabilir. Bu, metin içeriğinin monotonluğunu kırmak ve görsel zenginlik sunmak için tercih edilebilir.

Resim 29. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı 6. Ünite Örneği

8. Ünite Türkler ve Müslümanlık; 5 fotoğraf, 4 resim, 2 motif kullanılmıştır. Diğer fotoğraflar konuyla alakalı olup metni tamamlayıcı niteliktedir. Resimler Minyatür, çini ve tezhip görselleri olup açıklayıcı nitelikte kullanılmıştır. Görseller, estetik değerleri vurgular, eğitim materyallerinde kullanılan bu tür görseller, öğrencilerin sanat tarihini ve sanat tekniklerini öğrenmelerini kolaylaştırır. Görsel örnekler, sanat eserlerinin yapısını ve tarzının anlaşılmasına yardımcı olur.

Resim 30. 1982 8. Sınıf DKAB Ders Kitabı 8. Ünite Yorumlayıcı Resim Örneği

Tarihi çeşme resmi, Ünite içerisinde değinilen mimarinin bir parçası olarak değerlendirilen önemli bir yapıdır. Resim, çeşmenin mimari tarzını, görsel olarak temsil eder. Bu, metinde bahsedilen mimari konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur.

9. Ünite Ahlaki Görevlerimiz; 1 fotoğraf ve 2 motif kullanılmıştır. Fotoğraf konuyla ve üniteyle ilgili değildir. Motifler süsleyici niteliktedir.

10. Ünite Dayanışmanın Önemi; 3 motif süsleme amacıyla kullanılmıştır. Fotoğraf ve resim kullanılmamıştır.

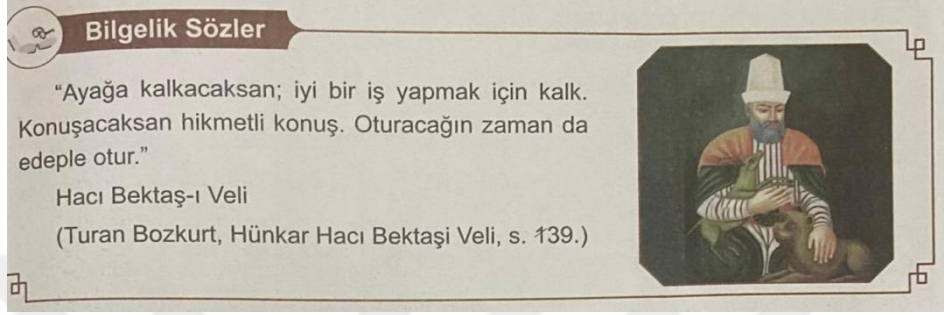
2022 5. Sınıf ders kitabı; kitabın giriş sayfasından sonra Bayrak görseli ve Atatürk resmi yer almıştır. Üniteler renk renk ayrılmıştır. Toplam 223 görsel kullanılmıştır.

1. Ünite Allah İnancı; başlangıç sayfasında yeşil renk kullanılmıştır. Ünite ismi yeşil renkte büyük harflerle yazılmıştır. Ünite başında yer alan Allah yazılı görsel ünite konularıyla alakalıdır. 12 fotoğraf, 5 resim, 39 emoji kullanılmıştır. Bu görseller Allah'ın yaratması ile ilgili olarak manzara görselleridir. Yer alan resimler açıklayıcı ve yorumlayıcı resim olarak kullanılırken, fotoğraflar metni tamamlayıcı niteliktedir.

2. Ünite Ramazan ve Oruç; Ünite başlangıcında pembe renk kullanılmıştır. Mahya görseli ünite ile alakalıdır. 11 fotoğraf, 4 adet resim, 27 adet emoji kullanılmıştır. Fotoğraflar metni tamamlama amacıyla kullanılmıştır. Resimler açıklayıcı ve süsleyici ve yorumlayıcı niteliktedir.

3. Ünite Adap ve Nezaket; başlangıç sayfasında mavi renk kullanılmıştır. Ünite ismi mavi renkte büyük harflerle yazılmıştır. Ünite başında yer alan çiçek veren çocuk görseli ünite konularıyla alakalıdır. 6 fotoğraf, 2 resim, 32 emoji kullanılmıştır. 1 resim süsleyici resim olarak kullanılırken, 1 açıklayıcı resim kullanılmıştır. Fotoğraflar metni tamamlayıcı niteliktedir.

Resim 31. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı Süsleyici Resim Örneği

Yukarıdaki resimde eserin adına ve yazarına yer verilmiştir. Görsel süsleyici resim niteliğindedir. Resim, metne yardımcı olmaktadır. Belirli bir konuda ne tür bir düşünürden bahsedildiğini gösterebilir. Metnin açıklanmasını doğrudan etkilemektense, estetik bir ilave olarak kullanılmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendi görseli yerine temsili bir görsele yer verilmiştir.

4. Ünite Hz. Muhammed (s.a.v) ve Aile Hayatı; başlangıç sayfasında turuncu renk kullanılmıştır. Ünite ismi turuncu renkte büyük harflerle yazılmıştır. Ünite başında yer alan “Muhammed” hat yazılı görsel ünite konularıyla alakalıdır. 14 fotoğraf, 1 resim, 26 emoji kullanılmıştır. Fotoğraflar metni tamamlayıcı niteliktedir. 1 adet resim metni açıklayıcı resim olarak kullanılmıştır.

5. Ünite Çevremizde Dinin İzleri; başlangıç sayfasında yeşil renk kullanılmıştır. Ünite ismi yeşil renkte büyük harflerle yazılmıştır. Ünite başında yer alan Cami görseli ünite konularıyla alakalıdır. 15 adet fotoğraf, 7 adet resim, 22 emoji kullanılmıştır. Resimlerden 3'ü açıklayıcı resim olarak kullanılırken, 4'ü süsleyici resim olarak kullanılmıştır. Fotoğraflar metni tamamlayıcı niteliktedir. Aşağıda 5. Sınıf ders kitabından açıklayıcı resim örneği verilmiştir.

Resim 32. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı Açıklayıcı Resim Örneği

Yukarıdaki resim, Mescid-i Nebi'nin, mimarisini ve özelliklerini görsel olarak açıklamak amacıyla oluşturulmuş bir çizimdir. Gerçekçi olmasa da belirli bir konsepti veya bilgiyi net bir şekilde ifade eder. Çizim, yapı hakkında genel bir kavrayış sağlar ve öğrencilerin yapıyı daha iyi anlamalarına yardımcı olur.

8. Sınıf ders kitabı; kitabın giriş sayfasından sonra Bayrak görseli ve Atatürk resmi yer almıştır. Üniteler renk renk ayrılmıştır. Toplam 169 görsel kullanılmıştır.

1. Ünite Kader İnancı; ünite başlangıç sayfasında pembe renk kullanılmıştır. Ünite ismi beyaz renkte büyük harflerle yazılmıştır. Ünite başında yer alan dünya görseli ünite konularıyla alakalıdır. 20 fotoğraf, 1 resim, 1 harita, 20 emoji kullanılmıştır. Bu fotoğraflar Allah'ın yaratması ile ilgili olarak manzara görselleridir. Resimler açıklayıcı resim olarak kullanılırken, fotoğraflar metni tamamlayıcı niteliktedir. Harita ise Hz. Musa'nın geçtiği Kızıldeniz'in haritasıdır.

2. Ünite Zekât ve Sadaka; Ünite başlangıcında yeşil renk kullanılmıştır. Buğday görseli ünite ile alakalıdır. 15 adet fotoğraf, 14 emoji kullanılmıştır. Resim kullanılmamıştır. Fotoğraflar metni tamamlayıcı özelliktedir. Emojiler, ders kitaplarına renk ve görsel çekicilik katarak öğrencinin dikkatini çekmek amacıyla süsleyici nitelikte kullanılmıştır.

3. Ünite Din ve Hayat; başlangıç sayfasında mor renk kullanılmıştır. Ünite ismi beyaz renkte büyük harflerle yazılmıştır. Ünite başında yer alan topluluk görseli ünite

konularıyla alakalıdır. 10 fotoğraf, 1 harita, 14 emoji kullanılmıştır. Harita dışında resim kullanılmamıştır. Fotoğraflar metni tamamlayıcı niteliktedir. Harita Hz. Yusuf'un yaşadığı bölgeyi gösteren bir haritadır. Harita, Hz. Yusuf'un yaşadığı bölgenin coğrafi konumunu ve bu bölgedeki yerleşim yerlerini gösterir. Harita, kıssanın geçtiği yer hakkında somut bir bilgi sağlar, açıklayıcı bir resim olarak kullanılmıştır.

4. Ünite Hz. Muhammed (s.a.v) Örneği; başlangıç sayfasında pembe renk kullanılmıştır. Ünite ismi beyaz renkte büyük harflerle yazılmıştır. Ünite başında yer alan “Muhammed” hat yazılı görsel ünite konularıyla alakalıdır. Hat sanatı, İslam kültüründe yüksek bir estetik değere sahiptir. Hz. Muhammed'in isminin hat yazısıyla verilmesi, metni sanatsal olarak zenginleştirerek estetik bir değer katar. 5 fotoğraf, 2 resim, 26 emoji kullanılmıştır. Fotoğraflar metni tamamlayıcı niteliktedir.

5. Ünite Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri; başlangıç sayfasında yeşil renk kullanılmıştır. Ünite ismi beyaz renkte büyük harflerle yazılmıştır. Ünite başında yer alan Kur'an-ı Kerim görseli ünite konularıyla alakalıdır. 13 fotoğraf, 3 resim, 24 emoji kullanılmıştır. Resimler süsleyici resim ve açıklayıcı resim olarak kullanılmıştır. Fotoğraflar metni tamamlayıcı niteliktedir.

3.1. DERS KİTAPLARININ GÖRSEL ÖZELLİKLERİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

2022'de ünite giriş sayfaları her üniteye farklı renk olacak şekilde kullanılmıştır. Kitap içerisinde renklerin uyumlu bir şekilde kullanıldığı ve bu durumun göz yormadığı ifade edilebilir. Konu başlıkları, güdüleme bölümleri, etkinlik kısımları metin içinde farklı renkle belirtilerek ayrılmıştır. Ayrıca bu bölümlerde kullanılan emoji dikkat çekici nitelikte olup, öğrencinin eğlenerek öğrenmesine katkı sunmaktadır. 1982'de görsellik süsleme amacıyla hazırlanan motiflerin çokça kullanılmasıyla sağlanmıştır. Üniteler farklı olduğu için kitaplar arasında benzer görsel kullanımı sınırlı sayıdadır. Allah inancının anlatıldığı konularda kullanılan manzara resimleri, Kur'an-ı Kerim konusunda kullanılan Kuran resimleri, peygamberlerin hayatının anlatıldığı bölümlerde, peygamberlerin yaşadığı coğrafyayla ilgili haritanın verilmesi, Dua konusunda dua eden çocuk fotoğraflarının kullanılması kitaplar arasında kullanılan benzer içerikteki görsellerdir.

1982'de görseller ağırlıklı olarak süslemelerden seçilirken 2022'de görsel kullanımı daha ileri düzeydedir. 8. Sınıf kitabında süsleyici ve açıklayıcı resimlerin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca görseller tekrarlanmamış, farklı farklı görsellere yer

verilmiştir. 1982 kitaplarına göre 2022 kitaplarında içeriğin görselle uyumu daha yüksektir. 1982 kitaplarında özellikle süslemelerin içerikle uyumunun olmaması, içerik-uyum oranını düşürmüştür. Üniteler içerisinde kullanılan görsellerde zenginlik söz konusudur. Tabiat fotoğraflarına fazla yer verilmekle beraber bu fotoğraflarda da tekrara kaçılmamıştır. Örneğin 8. Sınıf kitabında doğa fotoğraflarında kader konusunda bir sayfada şelale fotoğrafına yer verilirken Kur'an'ın temel özellikleri konusunda deniz fotoğrafına yer verilerek tekrardan kaçınılmıştır. Din ve hayat ünitesinin başında kullanılan fotoğraf üniteyi özetleyici nitelik taşımaktadır. Sokakta bulunan insanların camiyle iç içe olmasını içeren bir fotoğraf kullanılmıştır. Aynı şekilde 5. Sınıf çevremizde dinin izleri ünitesinde tarihi bir medrese görseli kullanılarak ünitenin içeriğinin özetlendiği görülmektedir.

Görsellerin içeriği açıklaması ve desteklemesi açısından incelendiğinde; 1982 ders kitaplarında içeriği destekleyen ve açıklayan görsellere yer verildiği görülmektedir. Örneğin; 5. Sınıf ders kitabında Allah çalışanları sever konusunda verilen tarlada çalışan işçi görseli, Atatürk konusunda verilen Atatürk anıtı resmi, sağlık konusunda verilen sağlıklı çocuklar görseli, yardımseverlik konusunda yardım eli uzatan kişinin çizimi, başkaları ile iyi ilişkiler kurmak konusunda işbirliğini anlatan resim, bedenimizi ve çevremizi temiz tutalım konusunda bahçesi temiz olan bir hamam görseline yer verilmesi, Ölçü ve tartıda doğruluk konusunda teraziye yer verilmesi, Vatan savunması konusunda mermi taşıyan bir kadın görselinin bulunması vatan ve millet sevgisi konusunda anıtkabir fotoğrafının paylaşılması görsellerin metni ve içerikleri desteklemesi konusunda örnektir. 8. Sınıf kitaplarında ise Hz. Muhammed'in çocukluğuna yer verildiği konuda evinin fotoğrafı paylaşılarak içerik desteklenmiştir. Hz. Muhammed'in vefatı konusunda Hz. Muhammed'in türbesinin fotoğrafı paylaşılmıştır. Vatan ve Millet ünitesinde üniteye giriş kapağında selam veren asker fotoğrafına yer verilerek ünite içeriği desteklenmiştir. Türklerin sanata katkısı konusunda yapılan minyatürlere ve tezhiplere yer verilmiş, çeşme ve cami görselleri de kullanılmıştır.

2022'de metni destekleyen görsellere çok daha fazla yer verildiği görülmektedir. 5. Sınıf ders kitaplarında Allah inancı ünitesinde Allah'ın yaratıcı olduğu konusunda doğa, hayvan ve bitki görsellerine, dua konusunda dua eden insanlara, Hz. İbrahim konusunda Balıklıgöl görseline yer verilmiştir. Yardımlaşma konusunda yardım dağıtan insanlara, Ramazan konusunda iftar sofralarına cemaatle kılınan namaz görsellerine,

iftar çadırlarına, yer verilmiştir. 8. Sınıf kitaplarında aynı şekilde içerik görsellerle desteklenmiştir.

2022 5. Sınıf ders kitabında toplam 223 adet görsel kullanıldığı görülmektedir. 5. Sınıf ders kitabında 8. Sınıf ders kitabında göre daha fazla görsel kullanılmıştır. Bu durum çocukların gelişimsel özelliklerinin görsel kullanımı açısından, göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Bu kitapta en fazla fotoğraflara yer verilmiştir.

4. 1982 VE 2022 DKAB DERS KİTAPLARINDA ÖLÇME DEĞERLENDİRMEYE İLİŞKİN BULGULAR

Ölçme, en genel tabiriyle herhangi bir durumun sonucunu gözlemlemek ve bunun akabinde çıkan sonucu sayı ile belirtmektir. Değerlendirme, ise buna bağlı olarak elde edilen sonuçların bir değer yargısına varma süreci olarak tanımlanabilir.¹⁶⁹

Eğitim görülen kurumun içinde de öğrencilerin birtakım özellikleri bünyesinde barındırması gerekmektedir. Derslerdeki eğitimle birlikte öğrencinin toplumsal bilince erişmesi, erişilen bu seviye doğrultusunda da bunu uygulaması gerekmektedir. Öğrencideki ilerlemenin sağlanması adına bazı çalışmalara başvurulmaktadır. Tam da bu kısımda ölçme değerlendirme faaliyetleri devreye girmektedir.¹⁷⁰Eğitimde ölçme değerlendirme yapılırken belirli prensiplere dikkat etmek önemlidir. Bu prensipler genellikle “Ölçme kuramları” olarak tanımlanır. Ölçme yapılan ölçüm aracı gözlenebilir olmalı, güvenilir, geçerli, nesnel ve duyarlı olmalıdır.¹⁷¹Ölçme gerçekleştirilirken kullanılan gereçlerinin yapımı profesyonellik gerektirmektedir. Gelişigüzel bir şekilde hazırlanmamalı okulun biriminde kullanılacak olan bir aracın kullanımı bile belli seviyede bilgi birikimi dâhilinde olmalıdır.¹⁷²Eğitimin uygulanış biçimi ulaşılmak istenen amaca yönelik olmalı ölçme değerlendirme buna göre yapılmalıdır. Ölçme sisteminin üç aşaması bulunmaktadır: Girdi, süreç, çıktı.¹⁷³

Eğitim sürecinde belirlenen hedefler doğrultusunda öğrencilere çeşitli bilgiler, beceriler, tutumlar, yetenekler ve davranışlar kazandırılmaya çalışılır. Bilgi, beceri, tutum ve yetenekler sürecin girdilerini oluştururken, öğrencilerin edindikleri davranışlar sürecin çıktılarıdır. Eğitim-öğretim, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarını içerir. Bu süreçte: Hedeflerin ne ölçüde gerçekleştiğini, gerçekleşmeyen hedeflerin neler

¹⁶⁹Fuat Turgut-Yaşar Baykul, *Ölçme ve Değerlendirme*, Pegem Akademi, Ankara, 2021, s.5-7.

¹⁷⁰ Ali Göçer, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme Uygulamalarına Genel Bir Bakış. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, C. 11, S. 3, Haziran 2015, s.787-815.

¹⁷¹ Bayram Akarsu, *Ölçme ve Değerlendirme*, Cinius Yayınları, İstanbul 2018, s. 11.

¹⁷² Turgut- Baykul, *a.g.e.*, ss. 5.

¹⁷³ Göçer, *a.g.e.*, ss.787-815.

olduğunu ve eksikliklerin neler olduğunu, hangi konuların ne kadar öğrenildiğini, yanlış öğrenilen bilgileri, öğrencilerin hedeflenen özellikleri kazanmasına hizmet edecek öğretim durumlarını ancak ölçme ve değerlendirme yoluyla tespit edebiliriz.¹⁷⁴

Ölçme ve değerlendirme sürecinde ders kitaplarında hedeflenen kazanımlara ulaşılabilmesi için ilk adım hazırlık çalışması sorularıdır. Hazırlık çalışması soruları gözlemlenebilir ve ölçülebilir davranışları içermelidir. Soru ve çalışma sayısı öğrencilerin çok fazla zamanlarını almayacak şekilde düzenlenmelidir. Somut, gerçekleştirilebilir davranışlara yönelik olmalıdır. Ayrıca hazırlık çalışmaları öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olmalıdır. Öğrencide eleştirel düşünmenin gelişmesini sağlayan çalışmalara yer verilmez.¹⁷⁵ Rasgele hazırlanmış hazırlık soruları öğrencileri üniteye hazırlayamamakta ve hatta motive etmekten uzak kalmaktadır.¹⁷⁶ Ayrıca hazırlık çalışmaları birden çok hedef yerine tek bir hedef belirlemeye yönelik olması gerekmektedir.

Ünite içi ve ünite sonu ölçme ve değerlendirme bölümleri, öğrenme sürecinin etkinliğini büyük ölçüde etkiler. Bu nedenle, ders kitaplarındaki ünite içi ve ünite sonu değerlendirme bölümlerinin, öğrencilerin daha etkili öğrenmelerine yardımcı olacak uygulamalar içermesi gerekir. Ünite içi ve ünite sonu değerlendirme kapsamında yer alan öykü tamamlama, resimle ifade etme, kavram haritaları, çalışma kağıtları, pano yapma gibi etkinliklerle yaparak ve yaşayarak öğrenme ortamı oluşturulması, öğrencilere önemli kazanımlar sağlar. Bu tür etkinlikler, öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, olumlu davranışlar geliştirmelerine katkıda bulunur. Ünite içi ve Ünite sonu ölçme ve değerlendirme çalışmaları, sürecin başından sonuna kadar dinamik bir şekilde devam ederek öğrenme ve öğretme sürecine yön verir ve bu sürecin vazgeçilmez bir parçasıdır. Ders kitapları da bu sürece zemin hazırlaması açısından önemli bir rol oynar.¹⁷⁷

1982 5. Sınıf Ders Kitabı: 5. Sınıf 1. Ünite Allah'a İnanmak; toplam 8 adet soru yer almaktadır. 4 hazırlık çalışması sorusu, 4 ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Ünite 14 sayfadan oluşmaktadır. Metin içerisindeki sorular, öğrencilerin ilgili konu hakkında soracakları çeşitli soruları tahmin edip bunları cevaplayarak, konunun daha iyi

¹⁷⁴ Kemal Zeki Zorbaz, *İlköğretim Okulları İkinci Kademe Türkçe Öğretmenlerinin Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Görüşleri ve Yazılı Sınavlarda Sordukları Sorular Üzerine Bir Değerlendirme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2005, s.1.

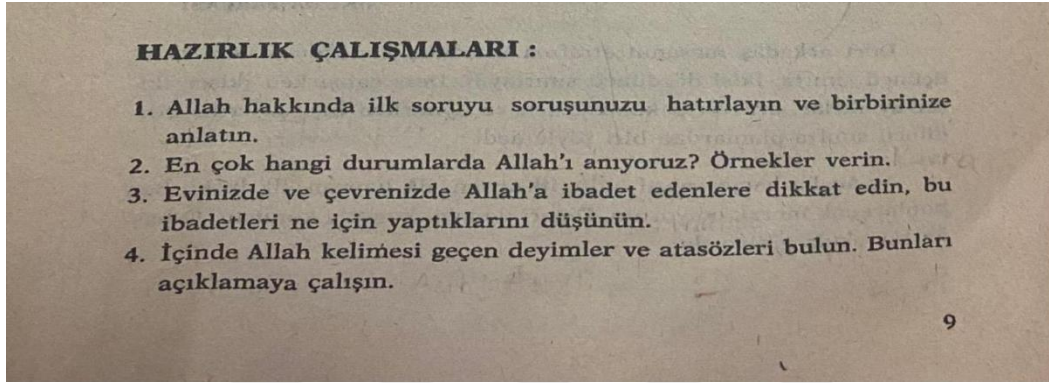
¹⁷⁵ Kılıç- Seven, a.g.e., ss.72-73.

¹⁷⁶ Tertemiz, a.g.e., ss.52.

¹⁷⁷ Ali Göçer, *İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarının Ölçme ve Değerlendirme Açısından İncelenmesi*, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.11, S.1, Şubat 2007, s.199.

anlaşılmasını sağlamakta ve öğrencilere çeşitli sorgulama yapma imkânı tanımaktadır. Bu yaklaşım, öğrencilerin aktif öğrenme sürecine katılımını teşvik ederek eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek istemektedir. Ayrıca, bu tür soruların kullanımı, öğrencilerin dikkatini çekerek öğrenme sürecini daha ilgi çekici hale getirmektedir. Ünite hazırlık soruları öğrencilerin ön bilgilerini ve derse hazır bulunuşluk düzeylerini test ederek motivasyonlarını arttırmayı hedeflemektedir.

Resim 33. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı 1. Ünite “Allah’a İnanmak” Bölümünde Yer Alan “Hazırlık Çalışmaları” Örneği

Hazırlık çalışması soruları, öğrencilerin Allah'ı nasıl düşündüklerinin belirlenmesini hedeflemekte ve bu yolla Allah algıları hakkında fikir sahibi olunulmaktadır. Bu yaklaşım, çocukların dini kavramları nasıl anladıklarını ve içselleştirdiklerini anlamak için önemli bir araçtır. Bu sayede, öğretmenler çocukların din eğitimi ihtiyaçlarına daha etkili bir şekilde yanıt verebilir ve onların inançlarını daha bilinçli ve derinlemesine kavramalarını sağlayabilirler. Sorularda, öğrenciden çevresini gözlemleyerek diğer insanların dini inançlarını nasıl yaşadığını belirlemesi ve bu gözlemlerden bir sonuca ulaşması istenmiştir. Bu yaklaşım, öğrencinin günlük hayatla bağ kurarak öğrenmesinin kalıcılığını artırmayı hedeflemektedir. Böylece, öğrenciler sadece teorik bilgi edinmekle kalmayıp, aynı zamanda bu bilgiyi pratikte nasıl uygulayacaklarını da öğrenirler. Bu yöntem, öğrencilere eleştirel düşünme ve analiz becerileri kazandırır. Dile yansıyan deyimlerin bulunması ile bunların ne anlama geldiğinin açıklanması ile de dinin kişide çevrede, dilde nasıl görüldüğünün anlaşılması istenmiştir. Ünitenin amacı, Allah'ın varlığı ve birliğini açıklayarak O'nun özelliklerinin kavranmasını sağlamak olduğundan, üniteye ait hazırlık sorularının yeterli olduğu görülmektedir. Hazırlık soruları, hatırlama ve anlama düzeyinde yapılandırılmıştır.

Resim 34. 1982 Yılı 5. Sınıf Ders Kitabı “Allah’a İnanmak” İsimli 1. Üniteye Yer Alan Ünite Sonu Soruları

Ünite değerlendirme soruları öğrencilerin yeni öğrendikleri bilgilerin pekiştirmesine, konular ile ünitenin kazanım düzeylerinin belirlenmesine olanak sağlamaktadır. Verilen sorulardan ikisi, öğrencinin üniteye metinler üzerine düşünmesini, konunun kavranmasını ve yorumlanmasını hedeflemekte; diğer iki soru ise ünitenin ana fikrinin tespit edilmesine ve öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğinin değerlendirilmesine yöneliktir. Ünite toplam 14 sayfadan oluşmaktadır. Sayfa sayısı az olmasına rağmen ünite değerlendirme sorularının yetersiz olduğu görülmektedir. Asr Suresi, Allah’a karşı görevlerimiz, Allah’a inanmanın insana verdiği mutluluk konularında sorulara yer verilmediği görülmektedir. Farklı soru çeşitleri kullanılmayıp sadece açık uçlu ve kısa cevaplı sorulara yer verilmiştir. Sorular hatırlama, anlama düzeyindedir. Sadece 3. Soru değerlendirme içermektedir.

2. Ünite Meleklerle İnanmak; üniteye toplam 7 adet soru yer almaktadır. 4 adet hazırlık çalışması sorusu, 3 adet ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Ünite 8 sayfadan oluşmaktadır.

Ünite içerisinde hazırlık soruları ve değerlendirme soruları haricinde öğrenciye herhangi bir soru yöneltilmemiştir. Hazırlık çalışması sorularında, öğrencilerin üniteye yönelik hazır bulunuşlukları ölçülmüş ve kavram yanlışlarının olup olmadığı incelenmiştir. Melek kelimesinin cümle içinde kullanılması istenilerek, kelime hakkında

ön bilgi ölçülmüştür. Öğrencilerden, çevrelerindeki insanlara melek ile ilgili deyimler sorarak araştırma yapmaları istenmiş, melekler ile iyi düşünceler ya da sergilenen olumlu davranışlar arasında bağlantı kurmaları beklenmiştir. Bu süreçte, öğrencilerin düşünme, araştırma ve bağlantı kurma becerilerinin geliştirilmesi hedeflenerek üniteye hazırlık yapmaları sağlanmıştır. Sorular, anlama, hatırlama ve değerlendirme düzeyinde yapılandırılmıştır.

Meleklerle İman ünitesinin değerlendirme çalışması sorularında meleklerin niçin görülemediği, iyi insanların neden meleklerle benzetildiği ve Rabbena duaları sorulmuştur. Bilgi ve değerlendirme düzeyinde olan bu soruları öğrenciler kitaptan yararlanarak cevaplayabilir. Sorularda melek kavramının tanımına, meleklerin özelliklerine yer verilmemiştir.

3. Ünite Kitaplara İnanmak; üniteye toplam 8 soruya yer verildiği görülmektedir. 4 adet hazırlık çalışması sorusu, 4 adet ünite sonu değerlendirme sorusu vardır. Metin içinde öğrenciye herhangi bir soru yöneltildiği görülmektedir. Sayfa sayısı 8'dir.

Ünite hazırlık sorularında, öncelikle öğrencinin "Kitap" kelimesinin anlamını öğrenmesi amaçlanarak sözlük araştırması yapması istenmiştir. Hazırlık çalışmaları öğrenciyi araştırmaya ve ünite için bilgi sahibi olmaya yöneltmiştir. Öğrenciye bilgi hazır bir şekilde verilmeyerek, bilginin öğrenci tarafından bulunması istenmiştir. Hazırlık çalışmasını öğrenci, elinde bulunan ders kitabından yararlanarak yapamamakta farklı kaynaklardan araştırmaya yönlendirilmektedir. Kitap kavramı çerçevesinde, öğrencilerden Kur'an-ı Kerim ve tercümesi ile ilgili olarak çevrelerinde araştırma yapmaları istenmiştir. Öğrencinin Kuran-ı Kerim'e nasıl davranıldığını gözlemlemesi ve düşünmesi istenmiş, öğrenci araştırma ve gözlem yapmaya yönlendirilmiştir. Hazırlık çalışması soruları hatırlama, anlama ve değerlendirme düzeyindedir.

Kitaplara İnanmak ünitesinin değerlendirme soruları öğrenci tarafından kitabın içinden cevaplanabilmektedir. Değerlendirme bölümü tüm ünitenin değerlendirilmesine imkân tanımamaktadır. Allah niçin kitap göndermiştir, Kur'an-a karşı görevlerimiz, Kunut duasının anlamı gibi konular değerlendirme sorularında yer bulamamıştır. Soru sayısı az olmasına rağmen 2. Soru Kitabımız Kur'an-ı Kerim'in diğer kutsal kitaplardan üstünlüklerini anlatın sorusunun kapsayıcı olduğu görülmektedir. Öğrencinin 2. Soruyu cevaplayabilmesi için diğer ilahi kitaplar hakkında bilgi sahibi olması ve bu kitapların özelliklerine hâkim olması gerekmektedir. Bu, öğrencinin sadece kendi dini kitabını

değil, diğer dinlerin kutsal kitaplarını da bilmesi ve karşılaştırması gerektiği anlamına gelir.

4. Ünite Peygamberlere İnanmak; üniteye toplam soru sayısı 8'dir. 3 tane ünite hazırlık sorusu, 5 adet ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Metin içinde yer verilen sorular yine metin içerisinde cevaplanmıştır. Ünite 16 sayfadan oluşmaktadır.

Hazırlık çalışmalarında peygamberler hakkında, farklı kaynaklardan bilgi toplanması istenmiştir. Öğrencinin bilgi toplayabilmesi için öncelikle peygamber kelimesinin anlamını bilmesi gerekmektedir. Sorularda; peygamberlerden bazıları gibi kelimelerin kullanılması anlam belirsizliğine yol açmıştır. Cümlelerin devrik yapısı, sorunun öğrenciler tarafından anlaşılmasını güçleştirebilir. Öğrencinin çalışmayı yapabilmesi için hadis kavramına hâkim olması gerekmektedir. Hadis kelimesinin anlamını öğrenip, hadis araştırmasına bu şekilde başlaması gerekmektedir. Ünite içerisindeki bilgilerden yararlanılarak, hadis kelimesinin anlamı dışında, hazırlık çalışmaları yapılabilmektedir.

5 tane değerlendirme sorusuna yer verilmiştir. 1. Soruda din hakkında bilgilerin bu ünite ile sınırlı olmadığı daha fazla bilginin var olduğu belirtilmektedir. 2. Sorunun cevabı ünite içerisinde yer verilmemiştir. Öğrenciden öğrendiği bilgilerden yola çıkarak bir değerlendirme yapması istenmiştir. 3. Soruda karşılaştırma yapılması istenerek farklılıkların bulunması hedeflenmiştir. Bu durum öğrencinin üst düzey düşünce becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır. Fil Suresinde Fil olayından bahsedilmiş öğrencinin bu olayı dikkatli bir şekilde okuyarak çıkarımlar yapması istenmiştir. Allah niçin peygamber göndermiştir, kitap gönderilen peygamberler, peygamberlerimize karşı görevlerimiz, Fil Suresi'nin okunuşu gibi konulara sorularda yer verilmediği görülmektedir.

5. Ünite Ahiret Gününe İnanmak; ünite içerisinde toplam 9 soruya yer verildiği görülmektedir. 3 adet ünite hazırlık sorusu, 5 adet ünite değerlendirme sorusuna yer verilirken 1 adet de ünite içinde sorunun bulunduğu görülmektedir. Metnin içindeki sorular metin içinde cevaplanmıştır. Ünite 12 sayfadan oluşmaktadır.

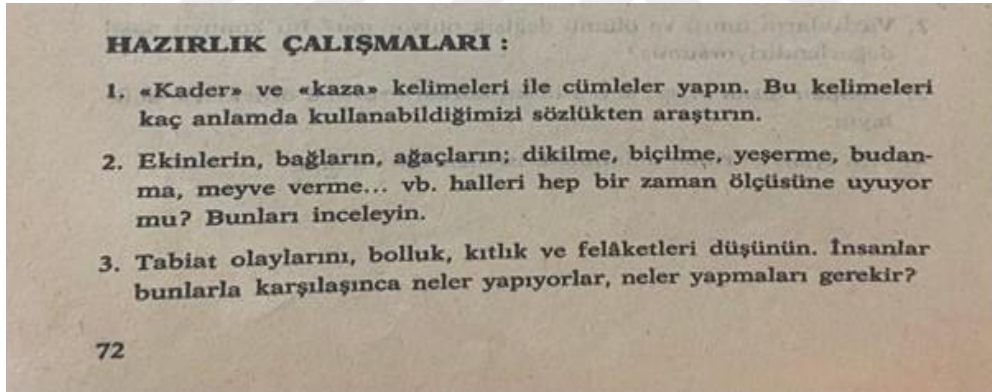
Hazırlık çalışmalarında, öğrenciden çevresinden bilgi toplaması istenmekte ve çevresinde bilgi yanlış varsa düzeltilmesi amaçlanmaktadır. Ünite sonu değerlendirmede ilk soruda benzer bir soruya yer verilerek bu yanlış bilgilerin düzeltilip düzeltilmediğinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Hazırlık çalışması 2. Soruda ise dilde bu

kavramların nasıl kullanıldığının bulunması ve çıkarımlar yapılması istenerek, günlük hayatla bağ kurularak öğrenme kalıcılığının arttırılması hedeflenmiştir. Diğer hazırlık çalışması sorusunda, insan davranışlarının sonuçlarının sorgulanmasına yönelik bir yaklaşım benimsenmiştir. Hazırlık çalışmaları ünite için yeterlidir. Ünite konuları hakkında genel bir araştırma yapılarak, hazır bulunuşluk düzeyini arttırmaya katkı sağladığı görülmektedir.

Değerlendirme sorularında ömür ecel kavramlarının anlaşılma düzeyi ölçülmüştür. Ünite içerisinde verilen şiirin yorumlanması istenmiştir. Ünite değerlendirme sorularının yeterli olmadığı görülmektedir. Ünitenin büyük bölümünü oluşturan ahirete inanmanın insan davranışlarına etkisi bölümü değerlendirme kısmında yer almamıştır.

6. Ünite Kadere İnanmak; toplam 8 soruya yer verilmiştir. 3 adet hazırlık çalışması, 5 adet ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır.

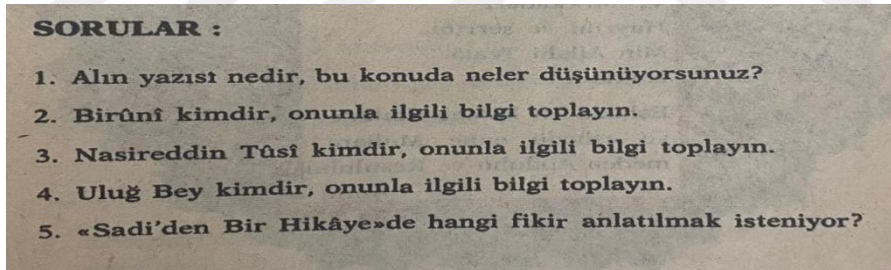
Resim 35. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı 6. Ünite “Kadere İnanmak” Ünitesinde Yer alan Hazırlık Çalışması Örneği

Resimde görüldüğü gibi 1. Soruda öğrencinin kader ve kaza kelimeleri hakkında bilgi düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. "Kader" ve "Kaza" kelimeleri ile cümleler oluşturulmasına ve bu kelimelerin anlamlarının sözlükten araştırılmasına teşvik etmektedir. Bu soru, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmeyi ve kelimelerin çok anlamlılığını kavramalarını amaçlamaktadır. Bloom'un Taksonomisi çerçevesinde uygulama ve analiz düzeyinde olan bu soru, öğrencilerin araştırma yapma alışkanlıklarını pekiştirirken, sözlük kullanımı aracılığıyla bilgi edinme becerilerini de geliştirmektedir. Sorunun yapısı, öğrencilerin ne yapmaları gerektiğini net bir şekilde ortaya koyarak anlaşılabilirliğini artırmaktadır. 2. Soruda öğrencinin çevresine bakarak çıkarımda bulunması istenmektedir. Öğrencilerin tarımsal süreçler ile kader kavramı arasındaki ilişkiyi düşünmesi amaçlamaktadır. Bu soru, öğrencilerin gözlem, bilgi

toplama ve yorumlama becerilerini geliştirmeyi hedeflerken, doğanın döngüsel yapısını ve mevsimsel süreçleri kaderle ilişkilendirmelerine olanak tanır. Analiz düzeyinde yer alan bu soru, açık ve net bir yapı sunarak öğrencilerin düşünme süreçlerini derinleştirerek, doğa olaylarının kader ile olan bağlantısını irdeleyerek çeşitli disiplinler arası bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olur. Son soruda ise öğrenci kapsamlı bir düşünmeye yöneltilerek çıkarımda bulunması, kader ile insanın seçim hakkı arasında bağlantı kurması istenmiştir. “Tabiat olaylarını, bolluk, kıtlık ve felaketleri düşünün. İnsanlar bunlarla karşılaşınca neler yapıyorlar, neler yapmaları gerekir?” sorusu, öğrencilerin tabiat olayları ve bunların yaşam üzerindeki etkilerini düşünerek kader kavramını anlamalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Analiz ve değerlendirme düzeyinde olan bu soru, açık bir yapıda ifade edilerek öğrencilerin gözlem, düşünme ve sosyal-sorumluluk bilinci geliştirmelerini sağlar. Bu bağlamda, öğrencilerin doğa olaylarının yaşam üzerindeki etkilerini değerlendirerek kader anlayışlarını derinleştirmelerine olanak tanır. Bu ünite toplamda 10 sayfadan oluşmakta olup metin içinde öğrenciye bir başlık dışında soru yöneltilmediği görülmektedir.

Resim 36. 1982 5. Sınıf Ders Kitabı “Kadere İnanmak” İsimli 6. Üniteye Yer Alan Ünite Sonu Soruları

Ünite sonunda 5 adet açık uçlu soruya yer verilmiştir. İlk soruda öğrencinin kader konusunu doğru anlayıp anlamadığı ölçülmek istenmiştir. Diğer sorularda öğrenciden, ünite içinde ismi geçen fakat ayrıntılı bilgisine yer verilmeyen kişilerin araştırılması istenerek öğrencinin bilgiye ulaşması istenmiştir. Son soruda ise ünite içerisinde verilen bir okuma parçasının yorumlanması istenmiş, ana fikir bulunarak kader konusunun anlaşılıp anlaşılmadığı ölçülmüştür. Ana fikirden yola çıkılarak kader konusunda genel bir bilgi edinilmesi hedeflenmiştir. Kaza kavramı ile İslam dininin çalışmaya verdiği önem konuları ünite sonu değerlendirme de yer almamaktadır.

7. Ünite Atatürk'ün Dinimiz ve Laiklik ile İlgili Görüşleri; üniteye toplam 6 soruya yer verildiği görülmektedir. 3 adet hazırlık çalışması sorusu, 3 adet ünite sonu

değerlendirme sorusu vardır. Metin içinde öğrenciye herhangi bir soru yöneltilmemiştir. Ünite 6 sayfadır.

Hazırlık çalışması soruları, öğrencilerin farklı dinlere mensup kişilere karşı tutumlarını anlamaya yönelik bir amaç taşımaktadır. Bu kapsamda, öğrencilerin başka dinler hakkında bilgi sahibi olmaları teşvik edilmiş ve araştırma yaparak öğrenmeleri hedeflenmiştir. Bu yaklaşım, aynı zamanda öğrencilerin ünite konusuna hazırlanmalarına da katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak, öğrenciler, farklı dinlere ve inançlara sahip bireylere karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı bir tutum geliştirme fırsatı bulabilirler.

Ünite değerlendirme soruları, öğrencileri düşünmeye, araştırmaya ve verilen bilgiyi hemen kabul etmemeye yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Açık uçlu olan sorular, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye odaklanmıştır. Bu sayede, öğrenciler sadece ezberleme yerine konuyu derinlemesine anlamaya ve kavramaya teşvik edilir. Ayrıca, bu tür sorular, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine ve öğrenilen bilgileri sorgulamalarına olanak tanır. Ancak, Atatürk ve laiklik konularıyla ilgili sorulara yer verilmemiştir. Sorular, öğrenci seviyesine uygun şekilde düzenlenmiş ve basit kelimelerle anlaşılır bir şekilde sunulmuştur.

8. Ünite Ahlaki Görevlerimiz; üniteye toplam 9 soruya yer verildiği görülmektedir. 3 adet hazırlık çalışması sorusu, 6 adet ünite sonu değerlendirme sorusu vardır. Metin içinde öğrenciye herhangi bir soru yöneltilmediği görülmektedir. Sayfa sayısı 11'dir.

Hazırlık çalışması sorularında, araştırma yapılarak günlük hayatla bağ kurulması ve ünite hakkında ön bilgi oluşturulması hedeflenmiştir. Bu yaklaşım öğrencilerin ahlak konusundaki hazır bulunuşluk düzeylerini belirlemeye yöneliktir. Bu şekilde, öğrencilerin hem teorik bilgileri hem de pratik bilgileri bir araya getirerek anlaması amaçlanmıştır.

Ünite sonu değerlendirme sorularında; açık uçlu olan sorular ünite içerisinde verilen hadisin, atasözünün, şiirin ve resmin yorumlanarak ana fikrin bulunmasına yöneliktir. Ana fikir bulma öğrencinin derinlemesine öğrenmesi açısından önemlidir. Öğrencilerden öğrendikleri bilgilerden yola çıkarak açıklama yapmaları istenmiştir. Değerlendirme soruları ünite içerisinde öğrenilen bilgilerin büyük çoğunluğunu kapsamaktadır

9. Ünite Temizlik ve Doğruluk; üniteye toplam 8 soruya yer verildiği görülmektedir. 3 adet hazırlık çalışması sorusu, 5 adet ünite sonu değerlendirme sorusu vardır. Metin içinde öğrenciye herhangi bir soru yöneltildiği görülmektedir. Sayfa sayısı 8'dir.

Hazırlık çalışması sorularında, öncelikle öğrenciler tarafından doğruluk ve temizlik kavramlarının anlamının öğrenilmesi istenmiştir. Öğrencilerin bu kavramları farklı yönleriyle anlamalarını sağlamak amacıyla araştırma yapmaları istenmiştir. Sorularda, bu kelimelerin halk arasında nasıl kullanıldığının incelenmesi, günlük yaşam ile bağlantı kurulması hedeflenmiştir. Konuyla alakalı atasözlerinin araştırılması temizlik ve doğruluk arasında bulunan ilişkinin ortaya konulmasına ve bu değerlerin toplumsal hayattaki önemini kavranılmasına yardımcı olur.

Ünite sonunda yer alan 5 adet açık uçlu değerlendirme sorusu, öğrencilerin konuyla ilgili düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. İlk soruda, öğrencilerin anlamakta zorlanabileceği karışık bir dil yapısının kullanıldığı görülmektedir bu durum, sorunun öğrenci seviyesine uygunluğunu sorgulatmaktadır. Diğer sorular, öğrencilerin konuyu açıklamalarını teşvik edecek şekilde daha anlaşılır bir dille yazılmıştır. Son soru “Diğer derslerinizden yararlanarak temizliğin hangi yollarla yapılabileceğini öğrenip anlatın” sorusudur. Bu soruda, öğrenciden, farklı derslerle bağlantı kurarak konuyu analiz etmesi beklenmektedir. Öğrencilerin temizlik konusunu çok yönlü bir şekilde ele almalarını, disiplinler arası bağlantılar kurmalarını, pratik uygulamalar geliştirmelerini, bireysel ve toplumsal sorumluluklarını anlamalarını teşvik etmektedir.

10. Ünite Vatan Sevgisi; 10. Üniteye toplam 8 soruya yer verildiği görülmektedir. 3 adet hazırlık çalışması sorusu, 5 adet ünite sonu değerlendirme sorusu vardır. Metin içinde öğrenciye herhangi bir soru yöneltildiği görülmektedir. Sayfa sayısı 23'tür.

Hazırlık çalışması sorularında; ilk soruda çevreden bilgi toplanarak konu hakkında ön bilgi sahibi olunması amaçlanmıştır. Öğrencilerin çevresindeki olaylarla bağlantı kurmaları, öğrenme sürecini daha anlamlı hale getirerek, araştırma yapma ve elde ettikleri bilgileri organize etme becerileri kazandırmaktadır. 2. Soruda ise diğer hazırlık çalışmalarından farklı olarak öğrencinin uygulama basamağında bir görev gerçekleştirmesi istenmektedir. Bu, teorik bilgilerin pratiğe dökülmesini teşvik eder. 3.

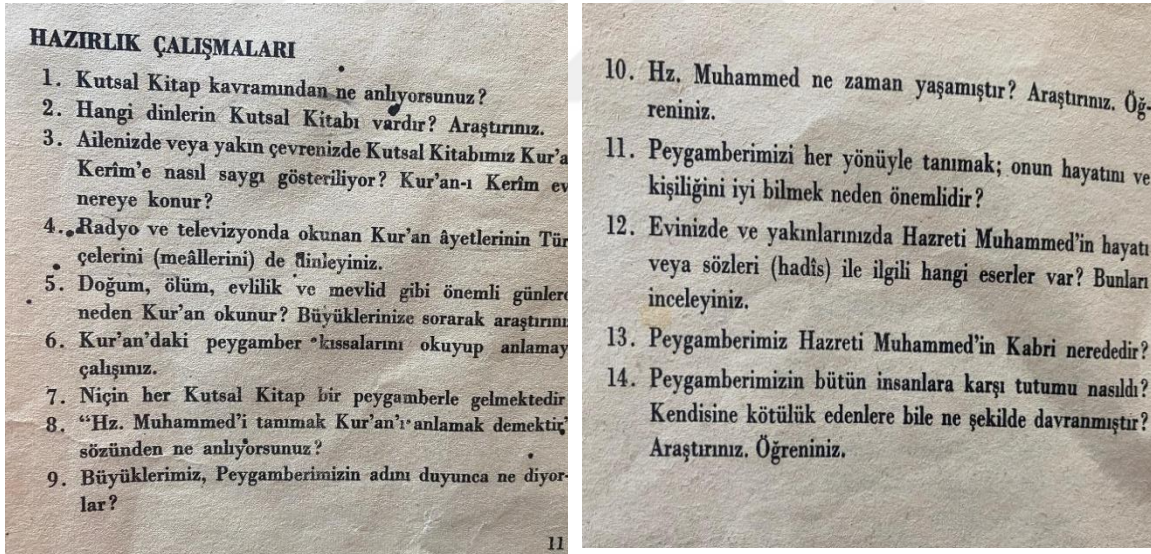
Soru, otomatik davranışa dönüşen uygulamalar hakkında düşünmeye ve yapılan davranışın neden yapıldığını sorgulamaya yöneliktir. Öğrencilerin günlük yaşamlarındaki alışkanlıkları sorgulaması, onların kendileri ve çevreleri hakkında daha fazla farkındalık kazanmalarına yardımcı olur.

Ünite sonunda 5 adet açık uçlu soruya yer verildiği görülmektedir. Bu sorular öğrencilerin açıklama yapması ve araştırması üzerinedir. Ünite değerlendirme soruları, tüm ünite konularını kapsa Gazilik, şehitlik, vatandaşlık gibi kavramlar ünite değerlendirme bölümünde yer almamıştır.

1982 8. Sınıf Ders Kitabında; toplam 10 üniteden oluşmaktadır.

1. Ünite Kur'an ve Hz. Muhammed; ünite 24 sayfadan oluşmuştur. Ünite içerisinde toplam 29 adet soru kullanılmıştır. Bunlardan 14 tanesi hazırlık çalışmasıdır. 15 tanesi ünite sonu değerlendirme sorularıdır. Ünite içerisinde başka soru kullanılmamıştır.

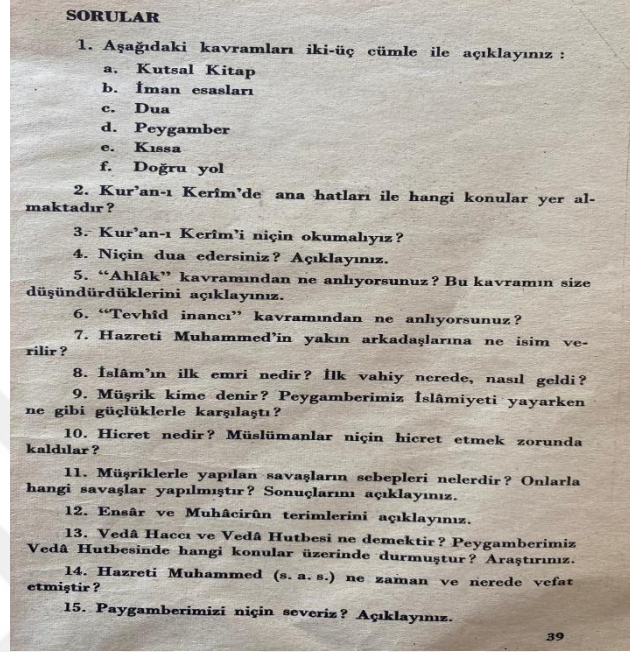
Resim 37. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “Kur'an ve Hz. Muhammed” Ünitesinde Yer Alan Hazırlık Çalışmaları Soruları

Hazırlık çalışması sorularında, öğrencinin kendi bilgilerini kullanarak yorum yapması ve çevresindeki kişilere sorular sorarak konuyu öğrenmesi beklenmiştir. Ayrıca öğrencinin üniteyi kendisinin okuyarak anlamaya çalışması istenmiştir. Öğrencinin bu konular hakkında başka kaynaklardan da araştırma yaparak üniteyi derinlemesine öğrenmesi amaçlanmıştır. Bu ünitenin hazırlık çalışmasında, öğrencinin kitaptan ve kitap dışı kaynaklardan yararlanarak derse hazırlanması hedeflenilmiştir. 12. Soruda

öğrencinin bilmediği düşünülen hadis kavramı açıklanarak, kavram kargaşasının önüne geçilmiştir.

Resim 38. 1982 8. Sınıf Ders Kitabı “Kuran ve Hz. Muhammed” İsimli 1. Üniteye Yer Alan Ünite Sonu Soruları

Ünite sonu değerlendirmeler açık uçlu ve kısa cevaplı sorulardan oluşmaktadır. Ünite sorularında kapsam geçerliliği azdır. Üniteye yer alan kıssalara sorularda yer verilmediği görülmektedir. Sorular üst düzey düşünme becerilerini geliştirmemektedir.

2. Ünite İslam Dininde Kolaylık; ünite 8 sayfadan oluşmaktadır. 9 hazırlık çalışması sorusu, 9 ünite değerlendirme sorusu olmak üzere toplamda 18 soru kullanılmıştır. Ünite içerisinde öğrenciye herhangi bir soru yöneltilmemiştir.

Hazırlık çalışması sorularında, büyük çoğunluğu araştırma sorularıdır. Ünite içerisinde söz edilecek belli başlı kavramların araştırılması istenerek, ünite hakkında bilgi sahibi olunması hedeflenmiştir. Ünite içinde yer alan bir parçanın okunarak üzerinde düşünülmesi, ünitenin incelenmesi ve ön hazırlığın yapılması istenmiştir. Hazırlık çalışmalarını yapan bir öğrenci, ünite hakkında hazır bulunuşluğunu gerçekleştirebileceği görülmektedir. Hazırlık çalışmaları öğrenci seviyesine uygun ve anlaşılabilir niteliktedir.

Ünite sonu değerlendirme sorularında, verilen soruların üniteye yer alan konular ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Öğrencilerden sorularda verilen sözleri yorumlamaları, örnek vererek açıklama yapmaları istenmektedir. Sorular açık uçlu ve

kısa cevaplı soru türlerinden oluşmaktadır. Öğrenci ünite de öğrendiği bilgilerden yola çıkarak ve ders kitabından yararlanarak soruları cevaplayabilir. Sorularda, öğrencilerin anlayabileceği açıklıkta cümle yapısı kullanılmıştır.

3. Ünite Laiklik ve İslamiyet; ünite 5 sayfadan oluşmaktadır. 12 adet hazırlık çalışması, 8 adet ünite değerlendirme sorusu olmak üzere toplam 20 soruya yer verildiği görülmektedir. Ünite içerisinde başka soru kullanılmamıştır.

Ünite hazırlık çalışmasında, çoğunlukla araştırma sorularına yer verilmiştir. Tarih dersiyle bağlantı kurularak, öğrencinin bu derste öğrendiği bilgileri kullanarak konuyu değerlendirmesi istenmiştir. Ayrıca farklı dinler hakkında bilgi sahibi olunarak konuya farklı yaklaşımlar sergilenmesi istenmiştir. Ünite hazırlık çalışmaları öğrenci seviyesine uygundur. Fakat 1. Soruda, tek soruda birden fazla soru ifadesi kullanılmıştır, 9. Soruda kullanılan müsavî, ruhbanlık, ahkam, mütesaviyen, kelimeleri öğrenci tarafından anlaşılamayabilir.

Ünite değerlendirme soruları; sorular öğrencinin ünite içerisinde öğrendiği bilgilerle cevaplanabilir niteliktedir. Sorular ünite konularını kapsamaktadır. Sorular açıklama, anlatma, yorumlama içerikli olup kısa cevaplı ve açık uçlu sorulardan oluşmaktadır.

4. Ünite Bazı Tören ve Geleneklerimiz; Ünite 14 sayfadan oluşmaktadır. 24 adet hazırlık sorusu olup, 20 adet ünite değerlendirme sorusu vardır. Toplam 44 adet soru kullanılmıştır. Ünite içerisinde başka soru kullanılmamıştır.

Hazırlık çalışmasında; Öğrenciden çevresini gözlemleyerek, gördükleri ile ünite arasında bağlantı kurması istenmiştir. Anlama, uygulama düzeyinde sorulardan oluşmaktadır. Yapılan davranışların niçin yapıldığı sorusu öğrenci tarafından araştırılıp analiz yapılması istenmiştir. “Büyüklerinizden adınızı kimin ve nasıl koyduğunu öğrenin?” Sorusunda birden fazla soru içeren cümle kullanılmıştır. Daha net bir ifade için cümlelerin “Büyüklerinizden, adınızı kimin koyduğunu ve nasıl koyduğunu öğrenin?” şeklinde ifade edilmesi, cümle akışını daha net hale getirebilir ve öğrenci tarafından sorunun anlaşılmasını kolaylaştırılabilir.

Ünite değerlendirme sorularında açık uçlu ve kısa cevaplı olmak üzere 20 soruya yer verilmiştir. Sorular ünite deki konuları içermektedir. Öğrenci öğrendiği bilgilerle soruları cevaplayabilir. Sorularda açıklama, anlatma ve araştırma yapılması istenmiştir.

5. Ünite Dini Günler, Aylar ve Geceler; ünite 7 sayfadan oluşmaktadır. 11 hazırlık çalışması sorusu, 10 ünite değerlendirme sorusu olmak üzere toplam 21 soru kullanılmıştır. Ünite içerisinde başka soru kullanılmamıştır.

Hazırlık çalışmalarında, öğrencilere çok yönlü sorular sorularak düşünmeleri, araştırmaları, çevrelerini incelemeleri ve karşılaştırmalar yapmaları istenmiş; bu yolla öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeleri ve ünite hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır. Soru sayısının fazla olması, öğrencilerin ders öncesi üniteyle ilgili ayrıntılı bilgi edinmelerine katkı sağlamıştır. 8. Soruda Kandil geceleri evinizde neler yapıyorsunuz? Diğer günlerden farklı bir şeyler yapılıyor mu? Sorusu öğrencinin hem dinî bilgi ve farkındalığını hem de sosyal yaşamı sorgulama ve karşılaştırma becerilerini geliştirmeyi hedeflediğinden birden fazla hedef davranışa yönelik olduğu söylenebilir. 3. Soru olan “Evinizde Ramazan ayı gelmeden, özel birtakım hazırlıklar yapıldığına dikkat ettiniz mi?” Sorusunda anlatım bozukluğu vardır, bu durum öğrencinin soruyu anlamasını zorlaştırmaktadır.

Ünite sonu değerlendirme sorularında 9 açık uçlu soru bulunmaktadır. Sorulardan 1 tanesi araştırma sorusudur. Bu soruda öğrenci araştırma yapmaya yönlendirilmiş, ünite dışında da bilgi sahibi olması hedeflenmiştir. Sorular ünite konularını içermektedir. Öğrenci ünite içerisinde edindiği bilgilerle kolay bir şekilde soruları cevaplayabilir. Sorular bilgi ve kavrama düzeyindedir.

6. Ünite Vatan ve Millet Sevgisi; Ünite 12 sayfadan oluşmaktadır. 15 adet hazırlık çalışması sorusu vardır. 10 adet ünite değerlendirme sorusu kullanılmıştır. Toplam soru sayısı 25’tir. Ünite içerisinde öğrenciye başka soru yöneltilmemiştir.

Hazırlık çalışmasında, öğrencinin konuyu derinlemesine kavrayabilmesi için anlama, açıklama, araştırma ve karşılaştırma gibi farklı becerileri geliştirmeyi hedefleyen sorulara yer verilmiştir. Bu sorular, öğrencilere yalnızca verilen bilgiyi ezberletmek yerine, onların bu bilgiyi anlamalarını, neden-sonuç ilişkilerini açıklamalarını, araştırmalar yaparak yeni bilgilere ulaşmalarını ve elde ettikleri bilgileri karşılaştırarak değerlendirmelerini sağlamaktadır. Bu sayede, sorular çok yönlü olup öğrencinin farklı düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik tasarlanmıştır.

Ünite değerlendirme soruları, açık uçlu ve kısa cevaplı olarak düzenlenmiştir. Bu sayede, öğrencilerin konuları kendi cümleleriyle ifade etmeleri ve düşüncelerini dile getirmeleri amaçlanmıştır. 10. Soruda, öğrenciler araştırma yapmaya yönlendirilmiştir.

Bu tür sorular, öğrencilerin bilgiyi sadece ezberlemek yerine anlamalarını ve uygulamalarını sağlayarak aktif öğrenme süreçlerine katılmalarını desteklemektedir. Genel olarak sorular, ünite konularını kapsamakta olup, öğrencilerin anlayacağı açıklıkta hazırlanmış ve kolaylıkla cevaplayabilecekleri niteliktedir.

7. Ünite Bazı Görgü Kuralları; Ünite 6 sayfadan oluşmaktadır. 6 adet hazırlık çalışması sorusuna yer verilirken, 11 adet ünite değerlendirme sorusuna yer verildiği görülmektedir. Toplam soru sayısı 17'dir. Ünite içerisinde başka soru yoktur.

Hazırlık çalışmaları, öğrencilerin anlama, ilişki kurma, gözlemlleme, araştırma ve yorumlama becerilerini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında, öğrencilerin mevcut bilgileri değerlendirilerek, ünite hakkındaki bilgi düzeyleri ölçülmüştür. Öğrencilerin anlama becerileri, konuya dair temel kavramları ve bilgileri kavrayabilmeleri açısından önemlidir. İlişki kurma becerileri, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri günlük yaşamlarıyla veya diğer konularla bağlantı kurmalarını sağlar. Gözlemlleme, öğrencilerin çevrelerinde ve ders içeriğinde gördükleri olguları dikkatle inceleyerek anlamalarını geliştirmelerine yardımcı olur. Araştırma, öğrencilerin derinlemesine bilgi edinmelerini teşvik ederken, yorumlama becerileri ise elde ettikleri bilgileri analiz ederek kendi düşüncelerini oluşturabilmelerine olanak tanır. Böylece, hazırlık çalışmaları öğrencilerin genel bilgi seviyelerini artırarak ünite için ön hazırlık yapmalarını amaçlamaktadır.

Ünite değerlendirme soruları, açık uçlu ve kısa cevaplı olarak hazırlanmıştır. Bu tür sorular, öğrencilerin bilgilerini ifade etmelerine olanak tanır ve aynı zamanda düşünme süreçlerini destekler. Sorular, bilgi ve kavrama basamağında yer almakta olup öğrencilerin konuyu anlama düzeylerini ölçmeyi hedeflemektedir. Öğrenciler, ünite içinde edindikleri bilgileri kullanarak bu soruları cevaplayabilirler. Bu durum, onların öğrendiklerini uygulama ve değerlendirme yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olur. Açık uçlu sorular, öğrencilerin düşüncelerini, yorumlarını ve analizlerini ifade etmelerine olanak tanırken, kısa cevaplı sorular ise belirli bilgilere dayalı olarak net yanıtlar vermelerini gerektirir. Böylece, ünite değerlendirme soruları, öğrencilerin öğrenme süreçlerini desteklemekte ve bilgilerini pekiştirmektedir.

8. Ünite Türkler ve Müslümanlık; Ünite 14 sayfadan oluşmaktadır. 11 adet ünite hazırlık sorusuna yer verilmiştir. Ünite değerlendirme soru sayısı 14'tür. Toplam soru

sayısının 25 olduğu gör÷lmektedir. Ünite içerisinde öğrenciye başka soru yöneltilmemiştir.

Hazırlık çalışmasında, soruların hazırlanmasında araştırma, karşılaştırma ve bilgiyi harekete geçirme hedefleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu çerçevede, öğrencilerin mevcut bilgilerini kullanarak öğrenme süreçlerine katılımları teşvik edilmiştir. Sorular, öğrencilerin seviyesine uygun bir şekilde hazırlanmış olup, bilgilerini etkin bir biçimde uygulamalarını sağlamak amacı taşımaktadır. Bazı sorular, birden fazla hedef davranışın gerçekleştirilmesine yöneliktir. Örneğin, 'Tarihte Türkler ne zamandan beri vardır? Araştırınız. Türk Devletlerinin isimlerini öğreniniz.' ifadesi, öğrencilerden iki ayrı hedef davranışın yerine getirilmesini talep etmektedir. İlk olarak, öğrencinin Türklerin tarihsel varlığına dair araştırma yapması beklenirken, ikinci olarak Türk devletlerinin isimlerini öğrenmeleri istenmektedir. Soruda öğrencilerin hem bilgi edinme hem de analitik düşünme becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır.

Ünite sonu değerlendirmesinde, açık uçlu ve kısa cevaplı sorular bulunmaktadır. Bu sorular, öğrencilerin anlayabileceği şekilde hazırlanmış olup, ilgili ünite konularını kapsamaktadır. Öğrenciler, bu soruları yanıtlamak için kitaptan yararlanabilirler; böylece ders sırasında edindikleri bilgileri pekiştirirken, kaynak kullanma becerilerini de geliştirmiş olurlar. Değerlendirme süreci, öğrencilerin aktif katılımını teşvik eder ve öğrenmelerini destekler.

9. Ünite Ahlaki Görevlerimiz; Ünite 1 sayfadan oluşmakta olup, 8 adet ünite hazırlık çalışması ve 6 adet değerlendirme çalışması bulunmaktadır. Bu kapsamda, üniteye toplam 14 soruya yer verilmiştir. Ünite içerisinde başka bir soru bulunmamaktadır.

Hazırlık çalışmasında, düşünme, araştırma ve açıklama içerikli sorular yer almaktadır. Bu sorular aracılığıyla öğrencilerin, günlük yaşamlarından hareketle üniteye konularla bağlantı kurmaları ve ön hazırlıklarını gerçekleştirmeleri hedeflenmiştir. Böylece öğrencilerin öğrenme süreçlerine aktif katılımları teşvik edilerek bilgilerin günlük hayattaki yansımalarıyla zenginleştirilmesi amaçlanmıştır.

Ünite değerlendirme soruları açık uçlu sorulardır. Ünite içerisindeki bilgilerden yararlanılarak sorular cevaplanabilir. Öğrenciden açıklama ve değerlendirme yapması istenmiştir. Bu yaklaşım, öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirirken, aynı zamanda bilgileri anlamalarına olanak tanımaktadır.

10. Ünite Dayanışmanın Önemi; ünite 10 sayfadan oluşmaktadır. 6 adet ünite hazırlık çalışması, 8 adet ünite değerlendirme çalışmasına yer verildiği görülmektedir. Toplam soru sayısı 14'tür. Bu sorular dışında ünite içinde başka soru kullanılmamıştır

Hazırlık çalışmalarında, açıklama, düşünme, araştırma ve yorumlama becerilerine yönelik sorular bulunmaktadır. Bu sorular, öğrencilerin düşünme yetilerini geliştirmek amacıyla tasarlanmıştır. Öğrenciler düşünmeye teşvik edilmektedir. Öğrencilerden çevrelerindeki insanlarla iletişim kurarak bilgi toplamaları ve araştırma yapmaları beklenmektedir. Bu süreç öğrencilerin sosyal becerilerini de geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Soruların öğrencilerin bilişsel seviyelerine uygun bir şekilde hazırlandığı söylenebilir. Bu nedenle öğrenciler soruları daha iyi anlayabilir ve yanıtlayabilirler. Hazırlık çalışmaları, öğrencilerin öğrenme süreçlerine etkin bir biçimde katılmalarını sağlamak ve bilgiyi daha anlamlı bir şekilde işlemelerine yardımcı olmaktadır.

Değerlendirme soruları, öğrenciler tarafından kolaylıkla cevaplanabilecek düzeyde hazırlanmıştır. Bu sorular, ünite konularını kapsamaktadır ve öğrencilerin bilgilerini etkin bir şekilde kullanmalarına olanak tanımaktadır. Soruların, öğrencilerin düzeyine uygun ve anlaşılır olduğu söylenebilir. Ayrıca, değerlendirme soruları, açıklama, anlatma ve değerlendirme gibi çeşitli içeriklerden oluşmaktadır öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik bir yaklaşım sergilenmiştir.

2022 5. Ders Kitabı: 1. Ünite Allah İnancı; ünite 23 sayfadan oluşmaktadır. 5 adet hazırlık sorusu, 25 adet ünite değerlendirme sorusu kullanıldığı görülmektedir. 21 adet ünite içerisinde soru olup, toplam soru sayısı 51'dir.

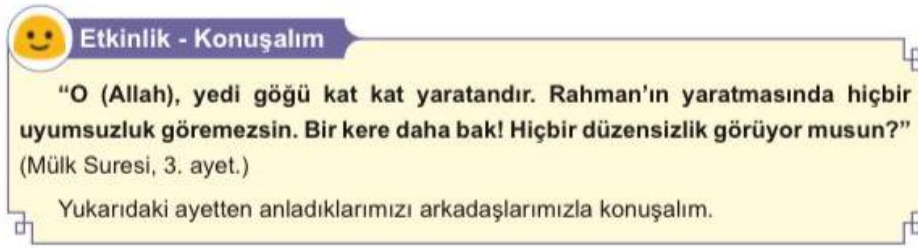
Hazırlık çalışmasında 5 adet açık uçlu soru kullanılmıştır. Sorularda öğrenci araştırma yapmaya yöneltilerek bilgi sahibi olması amaçlanmıştır. Sorular öğrenci seviyesine uygun ve anlaşılırdır.

Resim 39. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Allah İnancı” İsimli 1. Üniteye Yer Alan “Ünitemize Hazırlanalım” Bölüm Soruları

Ünite içerisinde kullanılan sorular genellikle konu öncesinde, öğrencinin konu hakkında ön bilgisini ölçmek amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Diğer sorularda ise öğrencinin öğrendiği bilgilerle cevaplayacağı soru türleridir.

Resim 40. 2022 5. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Etkinlik Örneği

Yukarıdaki resimde görüldüğü gibi etkinlik, düşünelim gibi bölümlerde ünite içerisinde öğrenciye soru yöneltilmiştir. Bu etkinlikte, ayetteki mesajın anlaşılması ve konuşulması için ayrı ayrı yönlendirme yapılmıştır. Ayetteki "Yedi kat gök" gibi soyut kavramların anlaşılması zor olacağı için ek açıklamalar ve somut örnekler ünite içinde yer almıştır.

Öğrendiklerimizi ölçelim kısmı 5 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 3 adet açık uçlu soru vardır. Sorular öğrencinin üniteden yararlanarak cevaplayabileceği niteliktedir. B bölümünde 4 adet boşluk doldurma sorusu bulunmaktadır. Soru için 4 adet boşluk bırakılmış, 5 adet kavram verilmiştir. Kavramlar ve sorular aynı sayfada olup bütünlük arz etmektedir. Boşluklara verilen kavramların uzunluklarına göre ayarlanmıştır. C bölümünde 5 adet doğru yanlış sorusu vardır. Sorulardan sadece birinin cevabının yanlış olduğu görülmektedir. Bu bölüm öğrencinin bilgi basamağında cevaplayabileceği sorulardır. D bölümünde 5 adet eşleştirme sorusuna yer verilmiştir. 6

adet eşleştirilecek kavram verildiği görülmektedir. E bölümünde 8 adet çoktan seçmeli soruya yer verilmiştir. Her soru tek bir cevabı içermektedir. Soruların ünite konularını kapsadığı ve öğrenci seviyesine uygun olduğu görülmektedir. Sorular bilgi ve kavrama basamağında olup, üst düzey düşünme becerileri içermemektedir. Ayrıca kendimizi değerlendirelim bölümüne yer verilerek öğrencinin kendi kendini ölçmesine olanak tanınmıştır. Kendimizi değerlendirelim bölümünü yapan öğrenci eksikliklerinin farkına varıp, konu tekrarı yapabilir.

Resim 41. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Allah İnancı” İsimli 1. Üniteye Yer Alan

“Öğrendiklerimizi Ölçelim” Bölüm Soruları

xcftderbufn

1. Ünite

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

C) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına “D” yanlış olanların başına ise “Y” yazınız.

☐ Allah'ın (c.c.) görmesi için göze, aydınlığa, uzaklık ve yakınlığa ihtiyacı yoktur.

☐ Kur'an-ı Kerim'de geçmiş toplumlarla ilgili anlatılan ibret verici olaylara “suhuf” denir.

☐ Allah (c.c.), Rahman isminin bir gereği olarak insanlar arasında Müslüman olan veya olmayan şekilde bir ayırım yapmadan herkese nimet verir.

☐ İsteddiğimiz şekilde dua edebiliriz.

☐ Hz. İbrahim'in (a.s.) tebliğ ettiği tevhit inancını koruyan; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olarak gönderilmesinden önce Allah'ın (c.c.) varlığına ve birliğine inanan kimseye “Hanif” denir.

D) Aşağıdaki “A” sütununda verilen kavramları “B” sütununda verilen tanımlarla örnekteki gibi eşleştiriniz.

A	B
1. Basar	() a. Allah'ın (c.c.) her şeyi bilmesi.
2. Tekvin	() b. Allah'ın (c.c.) her şeyi işitmesi.
3. İlim	() c. Allah'ın (c.c.) her şeyi görmesi.
4. Kudret	() d. Allah'ın (c.c.) her şeyi yaratması.
5. Semi	() e. Allah'ın (c.c.) gücünün her şeye yetmesi.

E) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneğini işaretleyiniz.

- Evrendeki gezegenlerin birbirlerine olan uzaklıklarının değişmemesi

- Atmosferi oluşturan gazların belirli bir oranda olması

- Güneş'in her zaman doğudan doğup batıdan batması

- Gece ve gündüzün birbirini izlemesi

1. Yukarıda verilen bilgilerden yola çıkarak ulaşabileceğimiz sonuç aşağıdakilerden hangisidir?

A) Evrenin mükemmel bir şekilde yaratıldığı

B) Güneş'in yaşamımız için önemli olduğu

C) Gezegenlerin birbirine çok uzak olduğu

D) Atmosferin kat kat yaratıldığı

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

5. Sınıf

Öğrendiklerimizi Ölçelim

A) Aşağıdaki soruların cevaplarını boşluklara yazınız.

1. Evrendeki mükemmel düzene dair iki örnek yazınız.

.....

2. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ettiği dualardan birisini yazınız.

.....

3. Allah'ın (c.c.) her zaman bizi gördüğünü ve işittiğini bilmek davranışlarımızı nasıl etkiler? Kısaca yazınız.

.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri, verilen kelimelerle doğru bir şekilde tamamlayınız.

İhlas samed Rahim Esmâ-i Hüsnâ

1. Her şeyin Allah'a (c.c.) muhtaç olması ve Allah'ın (c.c.) hiçbir şeye muhtaç olmasınadenir.

2. Allah'ın (c.c.) ismi, bu dünyada iken iman edip güzel davranışlarda bulunanlara ahirette nimet vermesi demektir.

3. Kur'an-ı Kerim'in 112. suresi olan Suresi, kısa bir sure olup dört ayetten oluşur. Sure, Allah'ın (c.c.) varlığı, birliği ve diğer özelliklerinden bahsetmektedir.

4. Yalnız Allah'a (c.c.) ait olan güzel isimlere denir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

5. Sınıf

2. “Allah'ın (c.c.) bir ve tek olduğunu kabul edip ibadeti yalnızca O'nun için yapmak” şeklinde tanımlanan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) İhlas B) Tevhid C) Basar D) Kudret

3. “Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, yer ve gök bozulur giderdi.” (Enbiya Suresi, 22. ayet.) Yukarıda anlamı verilen ayetten, aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkarılamaz?

A) Evrende bir düzenin bulunduğu

B) Yeryüzünün göklerden önce yaratıldığı

C) Birden fazla ilah olması durumunda evrendeki düzenin bozulacağı

D) Evrenin bir tek yaratıcı tarafından yaratıldığı

4. “Üçü Allah (c.c.), insanı diğer varlıklardan daha üstün özelliklerde yaratmıştır.” Yukarıdaki ifadelerden hareketle aşağıdaki sonuçlardan hangisini çıkarabiliriz?

A) İnsanın sıradan bir varlık olduğu B) İnsanın hareketli bir varlık olduğu

C) Bütün varlıkların birbirine benzediği D) İnsanın ayrıcalıklı bir varlık olduğu

5. Allah (c.c.) tarafından bazı peygamberlere gönderilen ve “sayfalar” anlamına gelen ilahî kitaplara hangi isim verilir?

A) Hadis B) Suhuf C) Ayet D) Sure

6. “O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarından içine deki bir taneşeyi dahi bilir.” (En'âm Suresi, 59. ayet.) Yukarıdaki ayette Allah'ın (c.c.) hangi sıfatına vurgu yapılmaktadır?

A) Semi B) Kudret C) İlim D) Basar

7. “Sözlükte “çağırmak, seslenmek, istemek ve yakarmak” gibi anlamlara gelir. Üçü Allah'a (c.c.) yazılmak ve O'ndan birtakım isteklerde bulunmaktır.” Yukarıdaki tanımları verilen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) İbadet B) Tevhid C) Dua D) Zekât

8. Dua ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?

A) Dua anı, kişinin Allah'a (c.c.) yakın olduğu anlardan biridir.

B) Dualarımızı sadece sesli olarak yapabiliriz.

C) Dua, Allah (c.c.) ile kul arasında iletişimi sağlar.

D) Dua, dilek ve isteklerimizi samimi bir şekilde Allah'a (c.c.) sunmaktır.

2. Ünite Ramazan ve Oruç; ünite 18 sayfadan oluşmaktadır. 4 adet hazırlık çalışması, 15 adet ünite içerisinde kullanılan soru, 19 adet kendimizi ölçelim sorusu olmak üzere 36 sorudan oluşmaktadır.

Resim 42. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı “Allah İnancı” İsimli 1. Üniteye Yer Alan “Öz Değerlendirme” Bölüm Soruları

Öz Değerlendirme

Bu ünite hakkında neler bildiğimizi ve neler öğrendiğimizi kendimiz bulabiliriz. Aşağıdaki soruların cevaplarını kutucuklara işaretleyelim. Hangi konuda iyi olduğumuzu ve hangi konularda kendimizi geliştirmemiz gerektiğini bulalım.

Öz Değerlendirme	Bunu çok iyi yapıyorum.	Bunu kısmen yapıyorum.	Bunu henüz yapamıyorum.
Evrende mükemmel bir düzen ve işleyiş olduğunu fark ettim.			
Niçin bir yaratıcının var olması gerektiğini anladım.			
Allah'ın (c.c.), "Rahman" ve "Rahim" isimleri arasındaki farkı öğrendim.			
"Esmâ-i Hüsnâ'nın ne anlama geldiğini biliyorum.			
Peygamberimizin yaptığı dualardan bazılarını öğrendim.			
Dua ederken nelere dikkat etmem gerektiğini biliyorum.			
Hz. İbrahim'in (a.s.) tevhid inancını yerleştirmek için yaptığı mücadeleyi öğrendim.			
İhlas Suresi'nin okunuşunu ve anlamını öğrendim.			

Hazırlık çalışması soruları, araştırma ve düşünmeye yöneliktir. Öğrencinin günlük hayatında yaptığı davranışı düşünerek konu ile bağlantı kurması istenmiştir. Öğrenciden kavramların ne anlama geldiği araştırması istenmiştir.

Ünite içerisinde kullanılan sorular konu öncesinde, öğrencinin konu hakkındaki hazır bulunuşluğunu ölçmek amacıyla hazırlanan sorulardır. Ayrıca ünite içerisinde verilmeyen bazı bilgilerin araştırılması istenmiştir. Uygulamaya yönelik sorulara da yer verildiği görülmektedir. Öğrencilere verilen bilgiler çerçevesinde, konunun pekiştirilmesine yardımcı olacak kısa cevaplı sorular eklenmiştir.

Öğrendiklerimizi ölçelim kısmı 4 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 4 adet açık uçlu soruya yer verilmiştir. Bu soruların cevaplanması için yeterli boşluk bırakılmıştır. Sorular kitaptan yararlanarak cevaplanabilir. B bölümünde, 5 adet boşluk doldurma sorusu vardır. Sorunun üst kısmında boşluklara gelecek kelimeler verilmiştir. Kelime sayısı soru sayısından bir fazla olduğu görülmektedir. Boşluklar kelimelerin yazılabileceği uzunluktadır. C bölümünde 5 adet doğru yanlış sorusuna yer verilmiştir. Doğru ve yanlış cevap sayısı paralellik göstermektedir. Öğrencinin tesadüfi olarak soruyu doğru cevaplamaşının önüne geçilmiştir. D bölümünde 5 adet açık uçlu soru kullanılmıştır. Sorular genelde bilgi düzeyindedir. Üst düzey düşünme becerisini

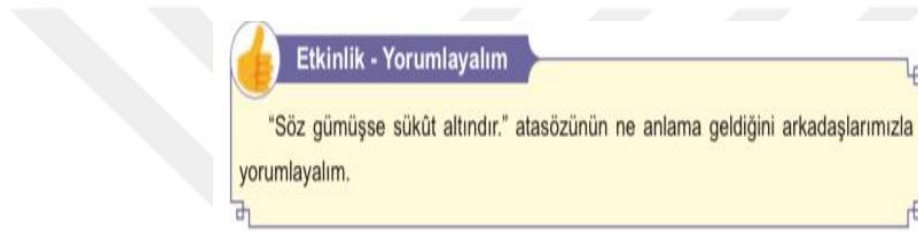
geliştirmeye yönelik soru sayısı azdır. Sorular, öğrenci seviyesine uygundur. Dil olarak açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

3. Ünite Adap ve Nezaket; ünite 16 sayfadan oluşmaktadır. 4 hazırlık çalışması, 17 ünite içinde kullanılan soru, 20 kendimizi ölçelim sorusu olmak üzere toplam 41 sorudan oluşmaktadır.

Ünite hazırlık çalışmaları araştırma sorularından oluşmaktadır. Öğrenci düşünmeye ve önceki bilgileri ile ilişki kurmaya yönlendirilmiştir.

Ünite içerisinde kullanılan sorular ünite öncesi bilgi kontrol sorularından ve konu ile alakalı kısa cevaplı sorulardan oluşmaktadır.

Resim 43. 2022 5. Sınıf Ders Kitabı Ünite İçinde Kullanılan Soru Örneği

Öğrendiklerimizi ölçelim kısmı 4 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 5 adet açık uçlu soruya yer verilmiştir. Bu soruların cevaplanması için yeterli boşluk bırakılmıştır. Sorular kitaptan yararlanarak cevaplanabilir. B bölümünde, 4 boşluk doldurma sorusu vardır. Sorunun üst kısmında boşluklara gelecek kelimeler verilmiştir. Kelime sayısı soru sayısından bir fazla olduğu görülmektedir. Boşluklar kelimelerin yazılabileceği uzunluktadır. Uzun kelimeye uzun boşluk konularak sorunun tahminen cevaplanmasının önünün açılması olumsuz bir özelliktir. C bölümünde 5 adet doğru yanlış sorusuna yer verilmiştir. Doğru ve yanlış cevap sayısı paralellik göstermeyip, sadece bir adet sorunun yanlış olduğu görülmektedir. Soruların altına boşluk verilerek öğrencinin doğru bilgiyi yazmasına imkân tanınmıştır. D bölümünde 6 adet açık uçlu soru kullanılmıştır. Sorularda tablolardan ve şemalardan yararlanılmıştır. Sorular genelde bilgi düzeyindedir. Üst düzey düşünme becerisi istenmemektedir. Sorularda öğrenci seviyesine uygun ve anlaşılırdır.

4. Ünite Hz. Muhammed, (s.a.v) ve Aile Hayatı; ünite 20 sayfadan oluşmaktadır. 4 hazırlık çalışması, 16 adet ünite içerisinde kullanılan soru, 17 kendimizi ölçelim sorusu olmak üzere 37 sorudan oluşmaktadır.

Hazırlık çalışması sorularında 4 adet açık uçlu araştırma sorusu sorularak öğrencinin ünite hakkında ön bilgisinin olması hedeflenmiştir. Öğrenciye sadece bilgi basamağında araştırma soruları sorulmuştur.

Ünite içerisinde yer alan soruların bir kısmı, öğrencilerin konuya ilişkin ön bilgilerini harekete geçirmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu tür sorular, öğrencilerin daha önceden edindikleri bilgileri hatırlamalarını ve konuya hazırlanmalarını sağlar. Diğer sorular üniteye işlenen konuları pekiştirmek için kullanılmıştır. Özellikle bir soruda öğrencilerden öykü yazmaları istenmiştir. Bu uygulama, öğrencilerin hayal güçlerini kullanarak özgün metinler yazmaya teşvik etmektedir. Ayrıca, ünite boyunca öğrencilerin araştırma yapmaya yönlendirilmesi, onların analitik düşünme becerilerini geliştirmelerine ve daha derinlemesine bilgi edinmelerine olanak tanımaktadır. Soruların çeşitliliği, öğrencilerin aktif katılımını ve öğrenmeyi destekleyen bir alan oluşturmaktadır.

Öğrendiklerimizi ölçekli kısmı 4 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 4 adet açık uçlu soruya yer verilmiştir. Bu soruların cevaplanması için yeterli boşluk bırakılmıştır. Sorular kitaptan yararlanarak cevaplanabilir. B bölümünde, 4 adet boşluk doldurma sorusu vardır. Sorunun üst kısmında boşluklara gelecek kelimeler verilmiştir. Kelime sayısı soru sayısından bir fazla olduğu görülmektedir. Boşluklar kelimelerin yazılabileceği uzunluktadır. C bölümünde 5 adet doğru yanlış sorusuna yer verilmiştir. Doğru ve yanlış cevap sayısı paralellik göstermektedir. Öğrencinin tesadüfi olarak soruyu doğru cevaplama şansının önüne geçilmektedir. D bölümünde 4 adet açık uçlu soru kullanılmıştır. Sorular genelde bilgi düzeyindedir. Üst düzey düşünme becerisi istenmemektedir. Sorularda öğrenci seviyesine uygun ve anlaşılırdır.

5. Ünite Çevremizde Dinin İzleri; ünite 17 sayfadan oluşmaktadır. 4 adet hazırlık çalışması, 11 ünite içerisinde kullanılan soru, 20 kendimizi ölçekli sorusu olmak üzere 35 sorudan oluşmaktadır.

Ünite hazırlık çalışmaları, araştırma sorularından oluşmaktadır. Bu kapsamda, 4 adet açık uçlu soruya yer verilerek öğrencilerin araştırma yaparak ünite hakkında bilgi sahibi olmaları hedeflenmiştir. Ancak, hazırlık çalışmalarında öğrencilerin çok yönlü düşünmeye yönlendirilmediği görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirme fırsatını sınırlayabilir. Çok yönlü düşünme becerisinin teşvik edilmesi, öğrenme sürecinin zenginleşmesine katkı sağlayacaktır.

Ünitede kullanılan soruların bir kısmı, konu öncesinde öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirmek amacıyla hazırlanmıştır. Diğer sorular ünite işlenen konuları pekiştirmek için sorulmuştur. Ayrıca, ünite kapsamında sunulan öykülerin yorumlanması da istenmiştir bu durum öğrencilerin metinleri derinlemesine anlamalarına ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Öğrenciler, farklı kaynaklardan araştırma yapmaya yönlendirilerek bilgilerini zenginleştirmeleri ve konuya dair farklı bakış açıları geliştirmeleri teşvik edilmiştir. Bu yaklaşım aktif öğrenmeyi destekleyen öğrencilerin bağımsız düşünme becerilerini geliştiren etkili bir yöntemdir.

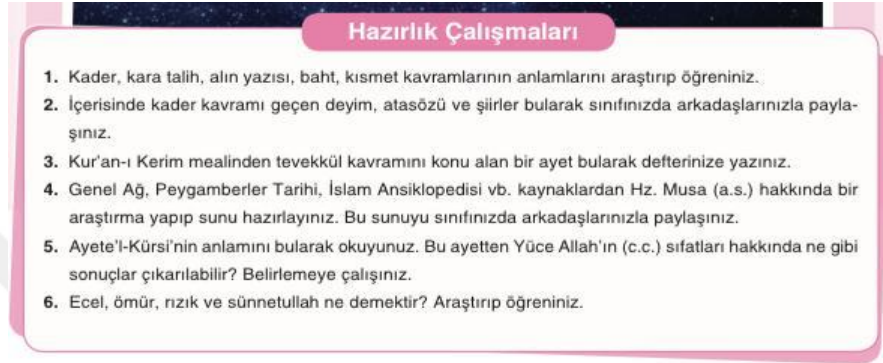
Öğrendiklerimizi ölçelim kısmı 4 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 4 adet açık uçlu soruya yer verilmiştir. Bu soruların cevaplanması için yeterli boşluk bırakılmıştır. Sorular kitaptan yararlanarak cevaplanabilir. Öğrencinin öğrendikleri bilgilerden yola çıkarak çevresindeki yapıları gözlemlemesi istenmiştir. Bu bilgileri hayata geçirmesi açısından önemlidir. B bölümünde 5 adet doğru yanlış sorusuna yer verilmiştir. Doğru ve yanlış cevap sayısı paralellik göstermektedir. Öğrencinin tesadüfi olarak soruyu doğru cevaplama şansının önüne geçilmiştir. C bölümünde 5 eşleştirme sorusuna yer verilmiştir. Öğrenciden kavramları, uygun açıklama ile eşleştirmesi istenmiştir. Eşleştirme kısmı kavramlardan fazladır. Bu da öğrencinin bilgi sahibi olmamasına rağmen tesadüfi olarak soruyu doğru cevaplama şansını azaltmaktadır. D bölümü 5 adet çoktan seçmeli sorudan oluşmaktadır. Sorular açık ve tek doğru cevaplıdır. Doğru cevap olarak hiç C şikkına yer verilmemiştir. Öğrendiklerimizi ölçelim kısmı ünite konularını içermektedir.

8. Sınıf Ders kitabı; 1. Ünite Kader İnancı; ünite 20 sayfadan oluşmaktadır. 6 hazırlık alışması sorusu kullanılmıştır. Ünite içinde 12 soru vardır. Değerlendirme soruları 21 sorudan sorudan oluşmaktadır. Toplam 39 soru kullanılmıştır.

Hazırlık çalışması sorularında açık uçlu araştırma sorularına yer verilmiştir. Bu sorular, öğrencilerin araştırarak öğrenmelerini teşvik eder. Öğrencilere, buldukları bilgileri arkadaşlarıyla paylaşma, deftere yazma gibi görevler verilerek, etkin bir hazırlık yapmaları istenmiştir. Bu görevler, ünitenin konularını kapsamaktadır ve öğrencilerin katılımcı bir öğrenme deneyimi yaşamalarını sağlamaktadır. Öğrenci, ünite hazırlık çalışmalarındaki yönergeleri uyguladığında, ünite hakkında genel bir izlenim edinme fırsatı bulur. Bu süreç, öğrencilerin aktif katılımını artırarak, öğrenme deneyimlerini zenginleştirmektedir.

Ünite içinde yer alan sorular, öğrencilerin dikkatini çekmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu sorular, öğrencilerin ders materyaline olan ilgilerini artırmaya ve onları öğrenme sürecine daha aktif bir şekilde katılmaya teşvik etmeyi hedefler. Bu yaklaşım, öğrencilerin derse olan motivasyonlarını artırarak, öğrenme süreçlerinde daha etkili olmalarını sağlamayı amaçlar. Ayrıca, ünite kapsamında diğer sorular, öğrencilerin konuyla ilgili ayetleri yorumlamalarını ve analiz etmelerini gerektirir.

Resim 44. 2022 8. Sınıf Ders Kitabı “Kader İnancı” İsimli 1. Üniteye Yer Alan “Hazırlık Çalışmaları” Bölüm Soruları

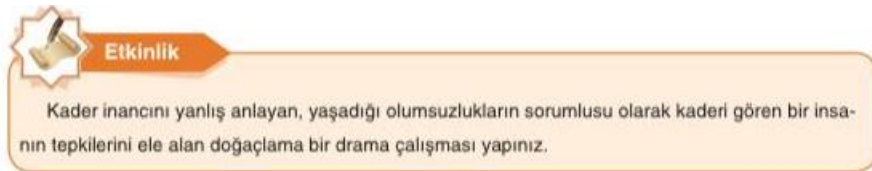

Hazırlık Çalışmaları

1. Kader, kara talih, alın yazısı, baht, kısmet kavramlarının anlamlarını araştırıp öğreniniz.
2. İçerisinde kader kavramı geçen deyim, atasözü ve şiirler bularak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Kur'an-ı Kerim mealinden tevekkül kavramını konu alan bir ayet bularak defterinize yazınız.
4. Genel Ağ, Peygamberler Tarihi, İslam Ansiklopedisi vb. kaynaklardan Hz. Musa (a.s.) hakkında bir araştırma yapıp sunu hazırlayınız. Bu sunuyu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
5. Ayete'l-Kürsi'nin anlamını bularak okuyunuz. Bu ayetten Yüce Allah'ın (c.c.) sıfatları hakkında ne gibi sonuçlar çıkarılabilir? Belirlemeye çalışınız.
6. Ecel, ömür, rızık ve sünnetullah ne demektir? Araştırıp öğreniniz.

Yukarıdaki sorular, öğrencilerin metin üzerindeki anlam derinliğini kavrayarak, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Öğrencilerin ayetleri yorumlamaları, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlar ve öğrencilere metni daha kapsamlı bir şekilde değerlendirme fırsatı sunar. Bunun yanı sıra, işlenen konunun pekiştirilmesi amacıyla etkinlik bölümlerinde çeşitli sorular kullanılmıştır. Bu sorular, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri uygulamaları ve konu hakkında daha fazla pratik yapmalarını sağlar. Verilen bu etkinlikler, öğrencilerin kendi bilgilerini test etmelerine, konuyu pekiştirmelerine ve öğrenilenleri daha iyi anlamalarına yardımcı olur.

Resim 45. 2022 8. Sınıf Ders Kitabı “Kader İnancı” İsimli 1. Üniteye Yer Alan Etkinlik Örneği

Etkinlik

Kader inancını yanlış anlayan, yaşadığı olumsuzlukların sorumlusu olarak kaderi gören bir insanın tepkilerini ele alan doğaçlama bir drama çalışması yapınız.

Ünite içinde kullanılan drama etkinliğinde, kader inancını yanlış anlayan bir bireyin tepkilerini canlandırılarak, öğrencilerin konuyu derinlemesine irdelemelerine olanak tanır. Etkinlik, öğrencilerin duygusal ve sosyal becerilerini geliştirmeyi amaçlarken, aktif katılım ve kendini ifade etme fırsatı sunar. Kader inancı ve

olumsuzluklar arasındaki ilişkinin sorgulandığı bu süreçte, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirir. Ayrıca, gözlem ve geri bildirim gibi değerlendirme yöntemleri ile öğrencinin kader algısı ölçülerek eğitim uygulamalarına yön verecek önemli veriler elde edilir. Bu drama etkinliği, ünite içindeki kavramlarla doğrudan bağlantılı bir öğrenme fırsatı sunar.

Değerlendirme çalışmaları; 4 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 8 adet öğrencinin kendisinin cevaplayacağı soru bulunmaktadır. Bilgi ve kavramaya yönelik sorular kullanılırken, sorulardan iki tanesi üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Sorular ünite içerisinde verilen bilgilerden yararlanarak cevaplanacak düzeydedir. B bölümünde 5 adet test sorusu yer almıştır. Sorular çoktan seçmeli soru kriterlerine uygundur. C bölümünde 8 adet doğru/yanlış sorusu vardır. 6 sorunun cevabı D, 2 sorunun cevabı Y olması öğrencinin soru hakkında bilgi sahibi olmamasına rağmen soruyu doğru cevaplmasına olanak tanımıştır. C bölümünde ise bir adet bulmacaya yer verilmiştir.

Resim 46. 2022 8. Sınıf Ders Kitabı “Kader İnancı” İsimli 1. Üniteye Yer Alan “Değerlendirme Çalışmaları”

KADER İNANCI **1. ÜNİTE**

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplandırınız.

- Evrendeki her şeyin bir ölçüye göre yaratıldığını örnek vererek açıklayınız.
- Sünnetullah kavramı ne anlama gelir? Bilgi veriniz.
- Allah (c.c.) tarafından belirlenen evrensel yasaların ortak özellikleri nelerdir? Yazınız.
- Özgürlükte sorumluluk arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.
- Emek ve rızık kavramının kaderle ilişkisi nedir? Belirtiniz.
- Kader ve tevekkül kavramları arasında nasıl bir ilişki vardır? Söyleyiniz.
- Ayete'l-Kürsî'nin okunuşunu yazınız.
- Ayete'l-Kürsî'de Yüce Allah'ın (c.c.) hangi sıfat ve özellikleri dile getirilmektedir? Söyleyiniz.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneğini işaretleyiniz.

- Yüce Allah'ın (c.c.) kâinata belirlemiş olduğu evrensel ve değişmez kanunlara ne ad verilir?
A. Sünnetullah B. Farz C. Kaza D. Tevekkül
- Yüce Allah'ın (c.c.) sonsuz ve sınırsız iradesine ne denir?
A. Büyük irade B. Külli irade
C. Cüzi irade D. Takdiri ilâhi
- Aşağıdakilerden hangisi İslam'ın tevekkül anlayışıyla bağdaşmaz?
A. Öğrencinin sınava girmeden önce ders çalışması
B. Çiftçinin tarlasını zamanında ekmesi, sulaması, gübrelemesi
C. Yolculuğa çıkan insanın yolculuktan önce aracının bakımını yaptırması
D. İnsanın çalışmadan, Allah'tan (c.c.) bol rızık istemesi
- "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabb'inin zâtı baki kalacak." (Fârhân sûresi, 26-27. ayetler.)
Yukarıdaki ayetler, aşağıdaki kavramlardan hangisiyle doğrudan ilgilidir?
A. Namaz ve oruç B. Ecel ve ömür
C. Başarı ve başarısızlık D. Tevekkül ve çalışma
- Allah (c.c.) tarafından Hz. Musa (a.s.) ile beraber peygamber olarak gönderilen ve onun kardeşi olan kişi kimdir?
A. Hz. Şuayb (a.s.) B. Hz. İsa (a.s.)
C. Hz. Davud (a.s.) D. Hz. Harun (a.s.)

1. KADER İNANCI

30 / 123 İsten doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

- () ... bir ölçüye göre yaratıldığına dair doğadan ve çevremizden pek çok örnek gösterilebilir.
- () Allah (c.c.) tarafından önceden belirlenen olayların, zamanı geldiğinde gerçekleşmesine kader denir.
- () İnsan metallerin gelişmesi, biyolojik yasalarla ilgili bir durumu ifade eder.
- () Fiziksel yasalar her zaman ve her yerde geçerlidir. Bunlarda yanılma ihtimali çok düşüktür.
- () Toplumda meydana gelen olaylar neden-sonuç ilişkisi içinde gerçekleşir.
- () İnsan, hasta olduğunda Allah'ın (c.c.) her hastalık için şifa yarattığını bilmeli ve tedavisi olmalıdır.
- () Yüce Allah'ın kürsüsü, gücü, kuvveti, kudreti her şeyi kapsar.
- () Hz. Musa'ya (a.s.) Tur Dağı'nda ilâhi emirleri içeren levhalar verilmiştir.

C. Aşağıdaki bulmacada, işlediğiniz üniteye geçen bazı isim ve kavramlar gizlenmiştir. Bunları bulup işaretleyiniz.

A	H	C	E	C	E	L	H	I	Y	O	K	U	H
B	Z	L	N	O	B	Ü	Y	S	A	L	I	K	Z
F	M	T	U	T	A	Z	M	B	S	R	S	A	H
I	U	S	P	Ü	K	A	Ğ	V	A	Ç	M	D	A
R	S	K	A	N	I	K	V	U	J	Z	E	A	R
A	A	I	Y	R	L	E	I	R	E	R	T	Y	U
V	N	Y	Ü	C	E	A	L	L	A	H	N	E	N
U	R	A	T	S	A	L	M	P	A	H	U	Ç	A
N	S	R	O	S	I	R	K	A	D	E	R	A	Y
A	T	E	V	E	K	K	Ü	L	Z	V	U	B	I
R	P	L	U	B	A	Ş	A	R	I	N	C	O	R
M	S	Ü	N	E	T	U	L	L	A	H	P	A	
O	C	T	O	K	B	J	Ğ	T	R	P	S	O	D
N	O	M	Ü	R	Y	U	F	U	K	A	Z	A	E

ECEL	ÖMÜR	KAZA	KADER
FIRAVUN	Hz. Musa	İRÂDE	TEVEKKÜL
YÜCE ALLAH	YASA	KİSMET	BAŞARI
Hz. Harun	SÜNNETULLAH	AKIL	

2. Ünite Zekât ve Sadaka; ünite 16 sayfadan oluşmaktadır. 5 hazırlık çalışması sorusu kullanılmıştır. Ünite öğrenciye 8 soru yöneltilmiştir. Değerlendirme çalışmasında 23 soru kullanıldığı görülmektedir. Toplam 36 soru kullanılmıştır.

Ünite hazırlık çalışmaları; deftere yazma ve araştırma konuları içermektedir. Öğrenci farklı kaynaklardan araştırma yapmaya yönlendirilmiştir. Hazırlık çalışması soruları üniteyi kapsamaktadır. Bilgi ve kavrama basamağında sorular kullanılmıştır.

Ünite içerisinde kullanılan sorular; güdüleme amacıyla yer verilen sorular ve konu ile ilgili ayetleri yorumlamayı içeren sorular konuyu pekiştirme amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca etkinliklerde konu hakkında sunu yapıp arkadaşlarına anlatma çalışmasına yer verilmiştir. Öğrencinin konu hakkında drama çalışması yapması istenerek konunun farklı yöntemlerle daha iyi öğrenilmesi hedeflenmiştir.

Değerlendirme çalışmaları; 5 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 6 adet öğrencinin kendisinin cevaplayacağı soru bulunmaktadır. Sorular ünite içerisinde verilen bilgilerden yararlanarak cevaplanacak düzeydedir. B bölümünde 5 adet test sorusu yer almıştır. Sorular çoktan seçmeli soru kriterlerine uygundur. C bölümünde ise 5 adet boşluk doldurma sorusuna yer verilmiştir. Sorunun üst kısmında boşluklara gelecek kelimeler verilmiştir. Bu kelimelerin sayısı soru sayısından bir fazladır. Ç Bölümünde 5 adet D/Y sorusu vardır. Cevabı doğru olan ve cevabı Yanlış olan sorular eşit dağıtılarak tesadüfiliğin önüne geçilmiştir. D bölümünde Şema verilerek listeleme yapılması istenmiştir.

3. Ünite Din ve Hayat; ünite 16 sayfadan oluşmaktadır. 5 adet hazırlık çalışması sorusu kullanılmıştır. Ünite içerisinde öğrenciye 10 adet soru yöneltilmiştir. Değerlendirme çalışmasında 16 adet soru kullanıldığı görülmektedir. Toplam 31 soru kullanılmıştır.

Hazırlık çalışması sorularında; araştırma sorularına yer verilmiştir. Ders kitabı dışında meallerden yararlanılması istenmiştir. Hazırlık çalışması soruları ünite konularını içeren ve üst düşünme becerilerini geliştirmeyen sorulardır.

Ünite içerisinde kullanılan sorular; güdüleme, konu hakkında ayet yorumlama ve konu sonrasında, konunun daha iyi anlaşılması amaçlı etkinlik sorularından oluşmaktadır. Sorular doğru yerde kullanılmıştır.

Değerlendirme çalışmaları; 5 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 5 adet öğrencinin kendisinin cevaplayacağı soru bulunmaktadır. Sorular ünite içerisinde

verilen bilgilerden yararlanarak cevaplanacak düzeydedir. Sorular açıklama, örnek verme gibi bilgi içerikli sorulardır. B bölümünde 3 test sorusu yer almıştır. Sorular çoktan seçmeli soru kriterlerine uygundur. C bölümünde Ünite içerisinde yer alan sure, bazı kelimeler boş bırakılarak verilmiş, öğrencinin tamamlaması istenmiştir. Öğrencinin sureyi aklında tutması amaçlanmıştır. Ç bölümünde 6 adet boşluk doldurma sorusu vardır. Sorunun üst kısmında boşluklara gelecek kelimeler verilmiştir. Bu kelimelerin sayısı soru sayısından bir fazladır. D bölümünde Şema verilerek listeleme yapılması istenmiştir.

4. Ünite Hz. Muhammed'in (s.a.v) Örnekliği; ünite 16 sayfadan oluşmaktadır. 5 adet hazırlık çalışması sorusu kullanılmıştır. Ünite içerisinde öğrenciye 17 adet soru yöneltilmiştir. Değerlendirme çalışması sorularında 17 soru kullanıldığı görülmektedir. Toplam 39 soru kullanılmıştır.

Hazırlık çalışması sorularında; araştırma sorularına yer verilmiştir. Ders kitabı dışında meallerden yararlanılması istenmiştir. Hazırlık çalışmaları ünite konularını içeren ve üst düşünme becerilerini geliştirmeyen sorulardır. 5. Soruda öğrencinin dikkatini çeken konuyu düşünerek yorumlaması istenmektedir. Böylece öğrenci düşünmeye yöneltilmiştir. 3. Soruda örnek olay araştırması yaparak konuyla bağlantı kurması istenmiştir. Öğrenci hazırlık çalışmalarını yaparsa bu ünite hakkında ön bilgi sahibi olur.

Ünite içerisinde kullanılan sorular; güdüleme, konu hakkında ayet ve hadis yorumlama ve konu sonrasında konunun daha iyi anlaşılması amaçlı etkinlik sorularından oluşmaktadır. Örnek bir olay vererek bu olayın yorumlanmasını içeren etkinliklere de yer verildiği görülmektedir. Sorular doğru yerde kullanılmıştır.

Değerlendirme çalışmaları; 4 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 4 adet öğrencinin kendisinin cevaplayacağı soru bulunmaktadır. Sorular bilgi ve kavrama düzeyindedir. Öğrencinin soruyu cevaplayacağı yeterli boşluk yoktur. Sorular ünite içerisinde verilen bilgilerden yararlanarak cevaplanacak düzeydedir. B bölümünde 5 test sorusu yer almıştır. Sorular çoktan seçmeli, anlaşılır ve tek cevaplıdır. C bölümünde 6 adet doğru/yanlış sorusu vardır. 5 sorunun cevabı D, 1 sorunun cevabı Y olması öğrencinin soru hakkında bilgi sahibi olmamasına rağmen soruyu doğru cevaplmasına olanak tanımıştır. Ç bölümünde ise bir şemaya yer verilerek öğrencinin listeleme yapması istenilmiştir.

5. Ünite Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri; ünite 22 sayfadan oluşmaktadır. 5 adet hazırlık çalışması sorusu kullanılmıştır. Ünite içerisinde öğrenciye 14 güdüleme sorusu yöneltilmiştir. Değerlendirme çalışmasında 15 adet soru kullanıldığı görülmektedir. Toplam 35 adet soru kullanılmıştır.

Hazırlık çalışması sorularında; araştırma sorularına yer verilmiştir. Ders kitabı dışında meallerden ve genel ağıdan yararlanılması istenmiştir. Hazırlık çalışmaları ünite konularını içeren ve üst düşünme becerilerini geliştirmeyen sorulardır. 2. Soruda öğrencinin inceleme yapması ve çıkarımında bulunması istenmiştir.

Ünite içerisinde kullanılan sorular; güdüleme, konu ile ilgili ayet ve hadis yorumlama, hadislerden ve ayetlerden ilke çıkarma ve konu sonrasında, konunun daha iyi anlaşılması amaçlı etkinlik sorularından oluşmaktadır.

Değerlendirme çalışmaları; 4 bölümden oluşmaktadır. A bölümünde 5 adet öğrencinin kendisinin cevaplayacağı soru bulunmaktadır. Sorular bilgi ve kavrama düzeyindedir. Öğrencinin soruyu cevaplayacağı yeterli boşluk yoktur. Sorular ünite içerisinde verilen bilgilerden yararlanarak cevaplanacak düzeydedir. 5. Soruda farklı bir yöntem kullanılarak, öğrenciden konuyu arkadaşları ile tartışması ve bir sonuca ulaşması istenmiştir. B bölümünde 4 adet test sorusu yer almıştır. Sorular çoktan seçmeli, anlaşılr ve tek cevaplıdır. C bölümünde 5 adet boşluk doldurma sorusu bulunmaktadır. Boşluğa gelmesi gereken kelimeler sorunun üst kısmında renkli bir zeminde gösterilmiştir. Kelimeler ile sorular aynı sayıdadır. Boşluklar kelime uzunluklarına uygundur. Ç bölümünde bir şemaya yer verilerek öğrencinin listeleme yapması istenilmiştir.

4.1. DERS KİTAPLARININ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

1982 ve 2022 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları, hazırlık çalışmaları ve soru yapıları açısından farklı yaklaşımlar benimsemiştir. 1982 kitaplarında, ünite içinde sorular sorulmamış, sorulara metin içinde doğal bir akışla yer verilerek cevaplanmıştır. Hazırlık çalışmaları ve ünite sonu değerlendirmelerinde sorular yer almakta olup, her üniteye ortalama 3 hazırlık sorusu bulunmaktadır. Toplamda 33 hazırlık sorusu mevcuttur. Bu sorular, örnek verme, açıklama, düşünme, gözlemlleme ve araştırma yapma gibi farklı becerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, ünite sayfa sayısının az olması nedeniyle soruların yeterli olduğu söylenebilir. 2022 kitabında ise her üniteye ortalama 4 hazırlık sorusu yer almakta ve toplamda 21

hazırlık sorusu bulunmaktadır. Sorular daha çok araştırma yapmaya ve bulunan bilgilerin deftere yazmaya yönelik olup, ünite konularını büyük oranda kapsamaktadır. 1982'de olduğu gibi ana konulara odaklanılsa da 2022 kitaplarındaki sorular, üniteyi daha geniş bir perspektiften ele almakta ve araştırma temelli bir yaklaşıma öncelik vermektedir. 1982'de daha az soruya yer verilmiştir. 2022'de konular, daha belirgin bir sıralama ve derinlemesine sunulurken, 1982 kitapları, araştırma ve bilgi toplama becerilerini ön plana çıkarmaktadır.

1982 5. Sınıf ders kitabında ünite sonu değerlendirme sorusu sayısı ortalama olarak 4 olup toplamda 44 soru vardır. Sorular bilgi ve kavrama düzeyinde olup, sadece açık uçlu ve kısa cevaplı sorular yer almaktadır. Soru sayısı az, soruların ünite konuları kapsama oranı düşüktür. 2022 5. Sınıf ders kitabında ise soru sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. Ortalama 20 soru vardır. Soru çeşitliliği ve kapsam geçerliliği arttırılmıştır. Ayrıca Ünite içerisinde sorulara da yer verilerek öğrenci konuya dahil edilmiştir.

1982 8. Sınıf ders kitabında soru sayısı 5. Sınıf ders kitabına göre daha fazladır. Her üniteye ortalama 11 hazırlık çalışması sorusu olup, toplam 116 adet hazırlık çalışması sorusuna yer verilmiştir. Bu sayı hazırlık çalışması için fazladır. Sorular açıklama, düşünme, yorumlama, gözlemlleme ve araştırma içermektedir. Öğrencinin ünite için yoğun bir hazırlık yapması amaçlanmıştır. 2022 8. Sınıf kitabında her üniteye ortalama 5 hazırlık çalışması sorusuna yer verilmiştir. Sorular araştırma ve bulunan bilgileri deftere yazma içeriğindedir. Ünite sonunda kendimi değerlendiriyorum bölümüne yer verilerek öğrencinin kendini ölçmesi ve eksikliklerini tamamlaması hedeflenmiştir. Her iki kitapta da soruların ünite konularını kapsadığı görülmektedir.

1982 8. Sınıf kitabında ünite sonu değerlendirme soruları ortalama 11 adet olup toplamda 112 soru yer almıştır. Sorular açık uçlu ve kısa cevaplıdır. 2022 kitabında ortalama 18 soru kullanılıp, toplamda 92 değerlendirme sorusu vardır. 1982 kitabına göre soru çeşitliliği arttırılmıştır. Ünite içerisinde de 59 adet soru kullanılmıştır.

2022 ders kitapları hazırlık çalışması, değerlendirme çalışması ve ünite içerisinde kullanılan sorulardan oluşmaktadır. 1982 kitaplarında ünite içerisinde soru kullanılmamıştır. Okuma metinlerinde soru ifadeleri vardır, fakat ayrı bir bölümde öğrenciye soru yöneltilmemiştir. 2022 kitaplarında ünite değerlendirme soruları bölümlere ayrılarak çeşitlendirilmiştir. Boşluk doldurma, eşleştirme, test, açık uçlu ve

kısa cevaplı, doğru yanlış gibi soru türleri varken 1982 kitabında sadece açık uçlu ve kısa cevaplı sorular vardır. Soru sayısının artmasıyla kapsam geçerliliği de olumlu yönde etkilenmiştir. Söz konusu kitaplarda hazırlanan sorular öğrencinin cevaplayabileceği nitelikte ve anlaşılır bir şekildedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada 2022 ve 1982 DKAB ders kitapları şekilsel, içerik, görsellik ve ölçme değerlendirme yönünden karşılaştırılarak bazı benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

1. Şekilsel özellikler açısından yapılan karşılaştırmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

a. Kâğıt Kalitesi: Her iki ders kitabının kâğıt kalitesi bakımından farklılıklar içerdiği belirlenmiştir. 1982’de gözü yormayan sarı kâğıt kullanıldığı, kullanılan kâğıdın kalınlığının yeterli olduğu ancak dönemin şartlarına göre kaliteli olup, günümüz şartlarına göre kalitesinin yeterli olmadığı görülmektedir. 2022 kitaplarında parlaklığı alınmış, gözü yormayan kâğıt kullanıldığı, kâğıdın kalınlığının yeterli olduğu ve kaliteli hamur kâğıt tercih edildiği görülmektedir. 2022 kitabında kullanılan kâğıt türü kalitesi sebebiyle nitelik olarak daha üstün bir şekilde sunulmuştur.

b. Kitap Kapağı: Kitap kapağında benzerlikler söz konusudur. Kitapların kapaklarında renk kullanılmış, renklerin birbiri ile uyumuna dikkat edilmiştir. Kitap kapaklarında görsellere yer verilmiştir. Görsellerin içerik ile uyumunda farklılık söz konusudur. 1982 kitaplarının kapakları içerikle uyumlu değildir.

c. Cilt: Kitaplar ciltleme konusunda benzerlik göstermektedir. Tutkalla yapıştırılmış ve karton kapak kullanılmıştır.

d. Kitapların Üretim Kalitesi: Baskı kalitesinde farklılıklar söz konusudur. 1982’de 3. Hamur kâğıt kullanılmıştır. 2022’de 1. Hamur kullanılarak kalite arttırılmıştır. 2022’de kullanılan kitaplarda; kağıtlarda yıpranmaya ve yırtılmaya dayanıklılığının arttırılması, renklerin kullanımın çoğaltılması ders kitaplarında olumlu yönde değişimlerin olduğunu göstermektedir. 2022’de kitapların baskı kalitesi yerinde olup baskıdan kaynaklı hatalar yok denecek kadar azdır.

e. Forma sayısı: İlgili kitaplarda forma sayısında farklılıklar tespit edilmiştir. 1982 ders kitaplarının forma sayısı; 5. Sınıf ders kitabı $9.16=144$ sayfadan oluşmaktadır. 8. Sınıf ders kitabı 175 sayfadan oluşmaktadır. $10.9.16=175$ sayfadan oluşmaktadır. 2022 ders kitaplarının forma sayısı; 5. Sınıf $9.16=144$ sayfadan oluşmaktadır. 8. Sınıf $7.75.16=124$ sayfadan oluşmaktadır. 2022’de ünite sayıları azalmış, sayfa sayısı düşmüştür.

f. Dış kapak: Renkli kitap kapağı kullanımı, kapakta resim kullanımı, büyük harf kullanılarak ders adına ve kademe bilgisine yer verilmesi kitapların ortak noktalarıdır. 1982 5. Sınıf kitabında “İlkokullar “İbresi yer alırken, 2022’de “Ortaokul” ibaresi yer almaktadır. Bu durum 2012-2013 öğretim yılında eğitim sistemi kademelere bölünmüş 12 yıllık zorunlu eğitim sistemine geçiş yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu sistemde Birinci kademe 4 yıl süreli ilkokul, ikinci kademe 4 yıl süreli ortaokul ve üçüncü kademe 4 yıl süreli lise olarak yapılandırılmıştır. Ayrıca İmam hatip ortaokulları ibaresi eklenmiştir. İki kitabın kapağı da zamanla yıpranmaya ve bozulmaya müsaittir

g. İç kapak: 2022’de kademe bilgisi, ders adı, sınıf, ders kitabı yazısı, yazarlar ve yayınevi adına yer verilmiştir. Arka sayfada yayınevi hakkı, dil uzmanı ismi, görsel tasarımcı, ISBN, baskı yeri, baskı yılı yer almaktadır. 8. Sınıf kitabında, iç kapakta ders kitabının beş yıl geçerli olacağı bilgisine yer verilmiştir. Arka sayfada matbaa amblemi, e-posta adresi, internet adresi, sertifika numarası, yayınevi adresi, telefonu, belgegeçer eklenmiştir. 1982’de kademe, ders adı, sınıf, yazar, MEB amblemi, matbaa adı, yeri, tarihi verilmiştir. Arka sayfada, Atatürk’ün din ile ilgili bir sözü, hak beyanı, kitap baskı sayısı yer almıştır.

h. Arka kapak: Arka kapakta yer alması gereken bilgilerde farklılıklar söz konusudur. 2022’de “Bu Kitaba Sığmayan neler var?” başlığı altında EBA’ya yönlendiren bir karekod yer almıştır. Görsellerle desteklenerek EBA içeriği anlatılarak, uygulamanın nereden edinilebileceği bilgisi verilmiştir. Alt kısımda ISBN, ücretsiz olarak MEB tarafından verilmesine, barkod taşıma zorunluluğunun olmaması yer almıştır. 1982’de arka kapakta görsel kullanılmamıştır. Kapağın alt kısmında fiyat bilgisi, satış yeri ve dağıtım yeri bilgisi, No, yer alır. 8. Sınıf kitabına alt kısma, basımevi, yeri ve tarihi de eklenmiştir. 1982 kitabının ön ve arka kapaklarında verilen bilgiler 2022 kitabındaki bilgilerden daha azdır. 2022’de ön kapakta yayınevine yer verilirken 1982’de yer verilmemiştir.

ı. Diğer yapraklar: Kitap yapraklarında farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmiştir. Sayfa numaraları 1982’de en sağda kullanılmış, dipnota sadece 8. Sınıf kitabında yer verilmiştir. 2022’de sayfa numaraları ortalanmış, dipnot verilmiştir.

i. Boyutlar: Ders kitaplarının boyutlarında farklılıklar vardır. 2022’de kitaplar 21x29,7 boyutunda hazırlanmıştır. 1982’de ders kitapları 16x24 boyutunda hazırlanmıştır.

j. Sırt: Kitabın sırt bölümünde farklılıklar tespit edilmiştir. 1982’de kitapların sırt bölümü boş bırakılırken, 2022 ’de kademe, ders, sınıf bilgisi yer almıştır. 5. Sınıf kitabında ders kitabı olduğu da belirtilmiştir.

k. Zorunlu bölümler: Zorunlu bölümler açısından her iki ders kitapta benzer sonuçlar tespit edilmiştir. İlgili ders kitapları Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı, Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi, Atatürk resmi, unsurlarını aynı şekilde içermektedir. Türk bayrağı ve İstiklal marşı ders kitaplarının 3. Sayfasında, Atatürk’ün Gençliğe hitabesi ilgili ders kitaplarının 4. Sayfasında, Atatürk resmi ders kitaplarının 5. Sayfasının ön yüzünde bulunmaktadır. 1982’de Atatürk resmi ve Gençliğe Hitabe 4. Sayfadadır.

2022 kitaplarının şekilsel özellikler açısından zenginleştirilmesi, baskı ve kâğıt kalitesinin artırılması, ders kitaplarında olumlu yönde bir gelişmenin olduğunu göstermektedir.

2. İçerik açısından yapılan karşılaştırmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

a. İçindekiler; 2022 kitapları içindekiler bölümü 8. Sayfada bulunan organizasyon şemasıyla başlamaktadır. Sonrasında ünite başlıklarına ve ünite konularına yer verilmiştir. Öğrencinin dikkatini çekmek amacıyla, ünite isimleri renklendirilerek büyük yazı tipiyle yazılmıştır. 1982’de içindekiler kısmı 1. Ünite ile başlamıştır. Ünite isimleri büyük harflerle, koyu yazı tipiyle yazılmıştır. Resim ve renk kullanılmadığı için dikkati çekme oranının düşük olduğu söylenebilir. 1982 8. Sınıf kitabının içindekiler sayfasında ana başlık ve alt başlıklar bulunurken, siyah yazı rengi kullanılmıştır. Buna karşılık, 2022 8. Sınıf kitabının içindekiler sayfasında sadece ana başlıklara yer verilmiş ve alt başlıklar kullanılmamıştır. Bu değişiklik, kitabın yapısının ve sunum tarzının nasıl evrildiğini göstermektedir. Renk kullanımı ile ünitelerin ayrılması olumlu bir gelişmedir.

b. Organizasyon şeması: Organizasyon şeması yönünden ders kitaplarında farklılıklar tespit edilmiştir. İçerik bölümünde 2022’de içindekiler bölümünden sonra organizasyon şemasına yer verilmiştir. Bu şema, sade bir şekilde ders kitabını tanıtıcı niteliktedir. 1982’de organizasyon şemasına yer verilmemiştir.

c. Ünite tanıtımı: Ünite tanıtımında benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir; Ünite numarası ve ünite isminin ünitenin tanıtım sayfasında yer alması benzerlikler arasında sayılabilir. 2022’de üniteyle alakalı görsel ve hazırlık çalışmaları yer almıştır. 1982’de 5. Sınıf kitabında üniteyle alakalı görsel kullanılmamış, ünite adı, numarası,

ünite konuları, hazırlık çalışmaları aynı sayfadadır. 8. Sınıf kitabında, ünite konuları ve hazırlık çalışmaları sonraki sayfadadır. Bazı ünitelerde, üniteyle alakalı görsel kullanılmıştır. 2022’de ünite tanıtım sayfası renklendirilerek ve görsel kullanılarak daha dikkat çekici hale getirilmiştir. Konunun ana hatlarına yer verilmemesi eksiklik olarak görülebilir.

d. Anahtar soruların sorulmasında farklılıklar görülmektedir. 1982’de konuyla ilişkili, ünite içerisinde temel sorular sorulmamış olup, 2022’de anahtar sorular sorulmuştur.

e. Kullanılan kaynaklar: 1982’de kaynakçaya yer verilmezken, 2022’de kaynakçanın ayrıntılı bir şekilde düzenlendiği görülmektedir.

f. Kelimelerin anlamlarının verilmesinde benzerlik vardır. Bahsi geçen kitaplarda sözlük kısmına yer verilmiştir.

g. Dil ve anlatım yönünden bakıldığında benzerlikler tespit edilmiştir. 5. Sınıf ders kitaplarında sade bir dil kullanılmıştır. Cümleler, 10-11 yaş grubundaki öğrencilerin anlayabileceği şekilde oluşturulmuştur. Devrik cümlelerin kullanılmaması, anlaşılabilirliği arttırmıştır. Yapılan yazım hatalarının sayısının az olması nedeniyle anlaşılabilirliğin olumsuz yönde etkilenmediği tespit edilmiştir. 8. Sınıf ders kitaplarında cümleler çoğunlukla 12-14 kelimeden oluşmuş, kelime sayısı fazla olan cümleler kullanılsa da genel olarak öğrenci seviyesine uygun olduğu görülmüştür. 12-13 yaş gurubunda 13,14 kelimelik cümlelerin anlaşılabilirlik açısından ideal olduğu kabulüyle kitap bütün olarak değerlendirildiğinde cümle yapısının anlaşılır olduğu görülmüştür. Bu kitapta kullanılan, anlaşılması güç olan kelimeler sözlük kısmında açıklanmıştır. 1982 kitabında; otoriter ve didaktik bir dil kullanılmıştır. Bu dilin amacı, öğrencilere bilgi aktarmak ve onların eğitim sürecini desteklemektir. Öğrencilerin farklı sınıf seviyelerindeki dil becerileri göz önünde bulundurularak, metinlerin açık ve anlaşılır bir şekilde sunulması hedeflenmiştir. Bu durum öğrencilerin bilgiyi daha kolay anlamaları ve içselleştirmelerine yardımcı olur. 2022 kitaplarında ise genellikle daha sade, öğrenci merkezli, anlaşılır ve hayatın içinden bir dil tercih edilmiştir. Dil öğrencilerin konuları daha kolay kavrayabilmesi için basit ve etkili bir üslupla sunulmuştur. Kitaplarda öğrenci seviyesi gözetilmiş, Ayet ve hadislerden referans gösterilerek güvenilir kaynaklar kullanılarak öğrencilere doğru bilgiler sunulmaya özen gösterilmiştir. 5. Sınıf kitaplarında dilin daha sade kullanılması, görsellik açısından daha zengin olması ve

etkinlik sayısının fazla olması öğrenci seviyesinin gözetildiğini göstermektedir. 1982 kitaplarında Milli değerler, ahlaki kurallar ve toplumsal sorumluluklar ön plandadır. Özellikle milliyetçilik ve vatanseverlik konuları vurgulanmıştır. 2022 ders kitaplarında değer ve ahlak eğitimi hala önemli olmakla beraber bu değerlerin evrensel boyutları da vurgulanmıştır. 1982 kitaplarının, 1980 yılında yaşanan siyasi olayların etkisiyle askeri rejimin ideolojik ve politik mesajlarını yansıttığını düşündüren metinlere yer verilmiştir. 2022 yılında yazım ve imla hataları azaltılmış, cümlelerin akıcılığı arttırılmıştır.

h. Yöntem ve teknik bakımından farklılıklar belirlenmiştir. 1982 ders kitabında konuların yoğun bir şekilde öğrenciye aktarılmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu nedenle düz anlatım kullanılarak örnek ve etkinlik sayısı sınırlandırılmıştır. Görsel sayısı az olup, ayet ve hadis sayısı arttırılarak örneklendirme yapılmıştır. Kitap içerisinde anlatım okuma parçalarından ve şiirlerden yararlanılarak zenginleştirilmiştir. Mânî, ilahi gibi türlerin sayısının az olduğu görülmüştür. 2022’de okuma parçaları ve şiirlerin yanı sıra etkinlik sayısı arttırılmış ve çoğaltılmıştır. Okuyalım, düşünelim, konuşalım, pano yapalım gibi etkinliklere yer verilerek öğrencinin öğrenmesi desteklenmiştir. Örnek olay, beyin fırtınası, hikâye yazma, araştırma, gezi-gözlem, problem çözme gibi öğretim yöntem ve tekniklerinden faydalanılmıştır. Kavram haritalarına ve tablolara yer verilerek kalıcı öğrenme hedeflenmiştir. 2022 ders kitaplarında güncel örnekler arttırılmalı, öğrencinin öğrendiği bilgileri hayata taşıması desteklenmelidir.

1. Ünite sayıları ve içerikleri açısından kitaplarda süreç içerisinde bazı farklılıkların olduğu belirlenmiştir. 1982 ders kitaplarında 10 ünite yer almaktadır. Ünitelerin fazla olması sebebiyle konuların daha yüzeysel ele alındığı ifade edilebilir. 1982’de 5. Sınıf kitabında yer alan bazı konulara 8. Sınıf kitabında da yer verilerek tekrara düşülmüştür. 2022 ders kitaplarında 5 üniteye yer verilmiştir. 2022 ders kitaplarında ünite sayısının daha az olması neticesinde konular daha geniş bir biçimde işlenmiştir. 2022 ders kitaplarında, 1982’de bulunan bazı tarihî ve kültürel konular dışarıda bırakılmış, dinî ve ahlaki değerlerin bireysel ve toplumsal yaşamla ilişkisini inceleyen konulara daha fazla ağırlık verilmiştir. İçerik, daha çok bilginin sunumu şeklinde hazırlanmıştır. 2022 yılında içerik, bilgiyi sunmanın yanı sıra öğrenci etkileşimini ve uygulamalı öğrenmeyi teşvik edecek şekilde hazırlanmıştır. Öğrencilerin konuları daha iyi anlamalarına yardımcı olmak amacıyla daha etkileşimli içerikler hazırlanmıştır. Bu farklı yaklaşımlar, eğitim anlayışındaki ve öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarındaki değişimleri yansıttığı söylenebilir.

2022 yılı 5. Sınıf ders kitabında konuların işlenişinde, Allah'ın sıfatları ve dua etme yöntemleri detaylandırılmış, daha kapsamlı olarak adap ve nezaket kuralları ele alınmıştır. Ramazan ve oruçla ilgili daha geniş bir kültürel bağlam sunulmuştur. Nezaket ve iletişim adabı gibi konular değişen yaşam koşulları da dikkate alınarak işlenmiştir. Ahlaki değerler ve sosyal sorumluluklar konusu daha kapsamlı ele alınmıştır. Peygamberler ve sosyal hayatları hakkında daha fazla örnekler verilmiştir. Özellikle Hz. Muhammed peygamberin ve ailesinin örnek hayatına dikkat çekilmiştir. İslam kültürünün sanata, müziğe, edebiyata etkileri gibi konular eklenmiştir. Din ve kültür arasındaki ilişki daha geniş bir perspektiften ele alınmıştır. Kitaplarda ünite sonlarında sure ve anlamlarının verilmesi benzerlik olarak söylenebilir.

Laiklik ve İslamiyet, Tören ve Gelenekler, Türkler ve Müslümanlık, Vatan ve Millet Sevgisi üniteleri 2022 ders kitaplarında yer almamıştır. 2022 kitaplarında temel dini bilgilerin yanı sıra, sosyal, kültürel ve ahlaki konulara dair daha kapsamlı bilgiler verilmiş, öğretim teknolojileri ve öğretimde çağdaş yaklaşımlara ait yenilikler yansıtılmıştır.

i. İçerik açısından incelendiğinde kitaplarda bazı konuların ortak olarak ele alındığı tespit edilmiştir. 5. Sınıf ders kitaplarında Allah'a İnanmak konusu, 1982'de Allah'ın varlığı, birliği ve yaratıcı olması, 2022'de Allah'ın varlığı, birliği, sıfatları ve dua etme yöntemleri şeklinde yer alınmıştır. Kitaplarda Allah'a inanç teması ortak bir şekilde işlenmiş, 1982 kitabında konu daha genel ve temel bilgiler şeklinde sunulurken, 2022 kitabında Allah'ın sıfatları, dua ve peygamberlere imanla ilgili konular daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Benzer şekilde kader ve kaza konusu Kuran ve sünnete uygun olarak olması gerektiği gibi yer almakta, kader inancının yaşama etkilerine vurgu yapılmaktadır. Kader konusunda 1982 kitabında daha basit ve genel bir anlatım sergilenirken, 2022 kitabı konuyu insanın iradesi ile ilişkilendirerek daha detaylı incelemiş, somut örneklerle anlatım desteklenmiştir. Bu bağlamda 2022 kitabının iman esaslarına yönelik olarak daha geniş ve derinlemesine bir yaklaşım sergilediği ifade edilebilir.

Peygamberler konusu, 1982'de peygamberlerin Allah tarafından gönderilmesi, peygamberlerin görevleri ve Hz. Muhammed konuları yer alırken 2022'de Hz. Muhammed ve ailesi, peygamberlerin örnek davranışları gibi ahlaki özellikler üzerinden ele alınmıştır.

Ahlakla ilgili konular incelendiğinde, 1982’de temel ahlaki değerler, görgü kuralları ve temizlik gibi konular üç farklı üniteye ele alınırken, 2022’de sosyal yaşamda uyulması gereken nezaket kuralları ve örnek davranışlar tek üniteye ele alınmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed ünitesinde de ahlaki ilkelere yer verilmiştir. 1982’de daha çok bireysel ahlaki ve dini değerler üzerinde durulurken, 2022’de sosyal etkileşim ve günlük yaşamla ilişkiler daha geniş bir çerçevede ele alınmıştır. 2022 kitabında, öğrencilerin dini değerleri somut bir şekilde anlamaları ve uygulamaları için daha detaylı bir örneklik ya da anlatım olduğu söylenebilir. Ayrıca 2022 kitaplarında, sosyal yaşamda uyulması gereken nezaket kuralları ve örnek davranışlar vurgulanmış, 1982 kitabından farklı olarak teknoloji kullanımında uyulması gereken kurallara da yer verilmiştir.

Kur’an-ı Kerim ile ilgili konular incelendiğinde, kitaplarda Kur’an-ı Kerim’e farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. 1982 kitabı, Kur’an’ın nasıl muhafaza edilmesi gerektiği, O’na duyulması gereken saygı ve günlük hayatta uygulanması gibi pratik yönleri odaklanmış, peygamber kıssalarına ve Hz. Muhammed’in hayatına daha geniş yer vermiştir. 2022 kitabı ise Kur’an’ın mucizevi yapısı, evrensel mesajları ve temel konuları üzerine yoğunlaşmış, Kur’an’ın yapısal ve içeriksel özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Bu değişim, 2022 kitabında daha analitik ve içerik odaklı bir öğretim anlayışının benimsendiğini, Kur’an’ın derinlemesine anlaşılmasına yönelik bir çaba olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, hem 1982 hem de 2022 kitaplarında temel inanç esasları ve ahlaki değerler benzer başlıklar altında işlenmiştir. Ancak, değişen ve gelişen hayat koşullarına uygun olarak 2022 ders kitaplarında bazı yeni konular eklenmiştir. Buna göre 2022 ders kitapları bazı konularda çağdaş ilgi, ihtiyaç ve beklentileri karşılamayı önemseyen sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte hayat ve koşullardaki değişim hızlı bir şekilde gerçekleştiği için bugün ve yarınlardaki güncellemelerin daha hızlı olması gerektiğini de düşünmek gerekmektedir. 1982 ve 2022 kitaplarında içerik açısından bazı farklılıklar olsa da her iki kitabın da temel dini bilgileri aktarma ve öğrencileri bu konularda bilinçlendirme hedefinde benzerlikler olduğu da tespit edilmiştir.

3. Görsellik açısından yapılan karşılaştırmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

2022 kitaplarında kullanılan görsellerin büyük çoğunluğu içeriği destekler niteliktedir. Görsellerin altına içerikle bağlantılı notlar yazıldığı görülmektedir. 1982

ders kitaplarında 2022 ders kitaplarına göre içeriği destekleyen görsel sayısı daha az olduğu görülmüştür. Bazı görsellerin altında açıklama yazısına yer verilirken bazı görsellerin altına açıklama yazısına yer verilmediği görülmektedir.

Ders kitaplarındaki görseller, içeriği somutlaştırma ve öğrenciyi düşünmeye yönlendirme açısından değerlendirildiğinde, DKAB ders kitaplarında hemen her üniteye kullanılan şema, kavram haritası, harita, tablo vb. görsellerin 1982 DKAB kitaplarında oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. 5. ve 8. Sınıf DKAB kitaplarında yazalım, paylaşalım gibi farklı mesajları vermek için sıklıkla kullanılan emojiilerin, 1982 DKAB kitaplarında kullanılmadığı belirlenmiştir. Bu emojiiler öğrencinin ilgisinin kitaba odaklanmasını sağladığı gibi öğrencide heyecan duygusu da uyandırabilir. Ayrıca genel anlamda ders kitaplarındaki görsellerin anlam yönünden değerlendirmesi yapıldığında, 1982 DKAB (5.ve 8. Sınıf) ders kitaplarındaki görsellerin özellikle süslemelerin büyük kısmının etkili şekilde hazırlanmadığı, içerikle doğrudan bağlantılı olmadığı, içeriği açıklama destekleme-somutlaştırma gibi işlevlerde sınırlı olduğu ve öğrenciyi düşünmeye sevk etmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu görsellerin önemli bir kısmının öğretimsel bir amaç taşımadığı, daha çok görsel zenginlik sağlamak amaçlı, süsleyici resim olarak kullanıldığı söylenebilir. Hâlbuki hem bilimsel araştırmalar hem de ilgili mevzuat, ders kitaplarındaki görsellerin içeriği yansıtması, özetlemesi, açıklaması ve desteklemesi gerektiği üzerinde hemfikirdir. Bilhassa 13 yaş altındaki öğrencilere yönelik hazırlanan kitaplardaki görsellerin, metinle sıkı sıkıya bağının olması gerektiği bilimsel araştırmalarda ortaya konulmuştur.¹⁷⁸

1982 yılın 5. Sınıf ders kitabı içerisinde toplam 81 adet görsel bulunmaktadır. Kitabın görselliğinde en büyük paya süslemeler sahiptir. 8. Sınıf kitabında toplam 45 adet görsel bulunmaktadır. 2022 yılı 5. Sınıf ders kitabında toplam 223 görsel kullanılmıştır. Bu görseller arasında 146 emoji kullanılarak en çok kullanılan görselin emojiiler olması sağlanmıştır. Şema ve kavram haritalarının oranı azdır. Şemalar büyük oranda etkinlik kısmında yer almıştır. Metin içerisinde verilen bilgilerden yola çıkarak öğrencinin şema oluşturması istenmiştir. Allah'ın isim ve sıfatları, Duanın kelime anlamı, orucun çeşitleri gibi konularda şemalar ve kavram haritaları kullanılarak anlamlı öğrenmenin hedeflendiği görülmektedir. Emojiiler başta olmak üzere konuyla alakası

¹⁷⁸ Gülgün Bangir Alpan, “Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi”, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 3/6(2004),193-209.

olmayan, süsleme amacıyla görsellerin kullanıldığı görülmektedir. 8. Sınıf kitabında; 169 görsel kullanılmıştır. Bu görseller açıklayıcı, süsleyici, metni tamamlayıcı ve yorumlayıcı görsellerdir. 2022 kitaplarında görsellik arttırılmıştır. Bu durum öğrencilerin dikkatini çekerek ilgiyi canlı tutar ve ayrıntıların daha anlaşılır hale gelmesine yardımcı olur. Özellikle soyut veya karmaşık konular, görsel destekle daha somut hale getirildiğinde, bu bilgileri daha kolay kavranabilir. Görseller aynı zamanda bilgilerin hatırlanmasını ve uzun süreli bellekte yer edinmesine yardımcı olur. Görsel sayısındaki bu artış hem dikkat çekici hem de öğretici bir şekilde kapsamı genişletir

4. Ölçme ve değerlendirme açısından yapılan karşılaştırmadan elde edilen sonuçlar şunlardır: 1982 kitaplarında 10 ünite yer almaktadır. Ünite başında hazırlık çalışmaları, ünite sonunda değerlendirilme çalışmaları dışında sorulara yer verilmemiştir. 2022’de program değişikliği nedeniyle 5 üniteye yer almıştır. Ünite hazırlık soruları, ünite değerlendirme soruları ve ünite içinde kullanılan sorulara yer verildiği görülmektedir. Üniteler içerisine daha fazla sorunun eklenmesi, öğrencilerin konuları daha iyi pekiştirmesi ve yüksek düzeyde düşünme becerilerini geliştirmesi açısından faydalı olacaktır. Ayrıca, üniteler arasındaki bağlantıyı güçlendirecek ve öğrencilerin araştırma yapmalarını teşvik edecek etkinlikler ve soruların eklenmesi, eğitim materyallerinin etkililiğini artıracaktır. Güdüleme ve Düşünelim başlıkları altında ünite içi sorulara yer verilmiştir. 1982 5. Sınıf ders kitabında; 33 hazırlık çalışması, 44 değerlendirme çalışması, toplam 77 soruya yer verilmiştir. 8. Sınıf ders kitabında; 116 hazırlık çalışması, 111 değerlendirme çalışması toplam 227 soruya yer verilmiştir. 2022 5. Sınıf ders kitabında; 21 hazırlık çalışması, 101 değerlendirme sorusu, 80 ünite içi soru, toplam 202 soru yer almıştır. 8. Sınıf ders kitabında; 26 hazırlık çalışması, 92 değerlendirme sorusu, 61 ünite içi olmaz üzere toplam 179 soru yer almıştır. 2022’de soru sayısındaki artış olumlu bir gelişmedir.

1982’de kullanılan sorular açık uçlu ve kısa cevaplı sorulardır. 2022’de soru çeşitliliği arttırılarak doğru-yanlış, boşluk doldurma, eşleştirme, çoktan seçmeli sorular eklenmiştir. 2022 ders kitaplarına, öğrencilerin öz değerlendirme yapmalarına imkân tanıyan bölümler eklenmiştir. Bu bölümler, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerine daha aktif katılımına olanak sağlar. 1982 ders kitaplarında programla uyumlu fakat daha genel nitelikte değerlendirme soruları bulunmaktadır. 2022 senesindeki ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme bölümleri, program hedefleriyle daha uyumlu olup, beceri temelli değerlendirme yöntemlerine yer verildiği görülmüştür. Programda

yaşanan değişimler ölçme ve değerlendirme bölümüne de yansımıştır. 2022 kitaplarının, öğrencilerin öğrenme sürecini izlemek, güçlü ve zayıf yönlerini belirleyerek, bireysel öğrenme yollarını desteklemek amacıyla daha geniş kapsamlı ve sürekli değerlendirme yöntemleri sunması, ders kitaplarının olumlu bir gelişim seyrine sahip olduğu sonucuna ulaştırmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre geliştirilen öneriler şunlardır:

1. Ders kitaplarının kapak kalitesini arttırılmalıdır. Kapaklar daha canlı ve dikkat çekici hale getirilmelidir.
2. Öğrencinin yaparak yaşayarak öğrenmesine imkân tanınmalıdır. Teknolojiden yararlanarak sanal gezi gibi aktif öğrenme yöntemlerini içeren etkinlikler arttırılmalıdır. Öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun öğretim yöntemleri ve materyallerin kullanılması, etkileşimli öğrenme ve grup çalışmalarının teşvik edilmelidir.
3. Öğrencilerin kitabı kendilerine yakın bulmaları için verilen örneklerin çeşitlendirilmesi önemlidir. Örnekler öğrencilerin günlük yaşamlarına uygun olmalı mümkünse gerçek hayattan hikayelere, güncel haberlere dayandırılmalıdır. Bu yaklaşım, öğrencilerin konuları daha derinlemesine anlamalarını, daha fazla katılım göstermelerini sağlayabilir. Kullanılan görsellerin içerik ile uyum oranı arttırılarak karikatür türü görsellere daha fazla yer verilmelidir.
4. DKAB ders kitaplarında ünite başlangıç sayfasında neler öğreneceğiz başlığı açılarak, öğrenci süreç hakkında bilgilendirilebilir.
5. Ünite sonunda neler öğrendik başlığı altında, öğrenilen konu özetlenerek öğrenmenin pekiştirilmesi sağlanabilir.
6. Ünite değerlendirme soruları üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik olmalıdır. Yeni nesil soru olarak isimlendirilen soru tarzlarına da yer verilerek, öğrencinin ulusal sınavlarda karşısına çıkabilecek soru tipleri hakkında bilgi sahibi olması sağlanabilir.
7. Ünite sonu değerlendirme sorularının cevap anahtarına kitabın son sayfalarında yer verilmiştir. Bu durum öğrencinin soruları cevap anahtarından bakarak cevaplama sına neden olabilir.
8. Ders kitabının son sayfalarında yer alan kelimelerin anlamlarının verildiği bölüm zenginleştirilebilir.

9. Ders kitapları, akademik çalışmalara önemli bir içerik sağlamıştır. Günümüzde farklı dallarda yapılan birçok araştırmaya konu olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Bu nedenle, bu dönemi kapsayacak şekilde, 90'lı yıllarda görev yapmış ve günümüzde de görev yapmaya devam eden öğretmenlerle, ders kitaplarının içeriği ve kullanışlılığı açısından görüşmelerin yapılması, belirlenen konularda geri bildirimler alınarak günlük ders işleyişine kitapların katkısının araştırılması alana katkı sunabilir. Ayrıca bu tarihlerde kullanılan ders kitaplarında kültürel ve sosyal değerler gibi belirli konuların ele alınış biçimlerinin ve detay seviyelerinin derinlemesine araştırılması da alana katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (2018). *Ölçme ve Değerlendirme*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Akbaba, B. (2013). *Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Akbal, Y. (2009). *1998 ve 2004 İlköğretim Programlarına Göre Hazırlanan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının İçerik ve Kullanılabilirlik Açılarından Karşılaştırılması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Akınoğlu, O. (2005). Türkiye’de Uygulanan ve Değişen Eğitim Programlarının Psikolojik Temelleri. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 22/ 22, 33.
- Akyürek, S. (2004). *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği)*. İstanbul: DEM Yayınları, 1. Baskı.
- Akyüz, Y. (2013). *Türk Eğitim Tarihi M. Ö. 1000-M. S. 2013*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 28. Baskı.
- Alpan, G. B. (2004). Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama* 3, no. 6: 193-209.
- Altaş, N. (2002). Türkiye’de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları. *Dini Araştırmalar Dergisi* 4/12: 144-168.
- Ankara Üniversitesi. (2024). "Ders Kitabı". <https://acikders.ankara.edu.tr/> Erişim tarihi 04.04.2024.
- Arpacı, M. (2012). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Yapılandırmacı Öğrenme Ortamları. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/3,151-174
- Asri, S. (2011). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Öğretim Programı Ders Kitabı Uyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Aşıkoğlu, N. (1998). Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/8: 4.
- Aşlamacı, İ. (2017). *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet* (Araştırma Raporu). İstanbul: DEM Yayınları, s. 181.
- Aybey, S. (2018). Din Eğitiminde Verimliliği Sağlayan Önemli Bir Etken: Din Dili. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23, no. 1: 165-182.
- Aydın, M.Z. (2014). Dünden Bugüne Türkiye’de Din Eğitimi. *Kamuda Sosyal Politika* 29: 6.
- Aydın, M.Z. (2000). İlköğretim İkinci Kademesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programındaki Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 13/1: 19.
- Aydın, M. Ş. (2017). *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2. Baskı.
- Ayhan, H. (2014). *Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 3. Baskı.
- Bahçekapılı, M. (2013). *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*. İstanbul: İlke Yayınları.

- Başgil, A. F. (2020). *Din ve Laiklik*. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 15. Baskı.
- Bayrakdar, N.A, Halil İ. (2021). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğretim Programlarının İncelenmesi". *Çukurova İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2: 563-580
- Bayraklı, B. (2002). *İslam'da Eğitim*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 7. Baskı.
- Bilgin, B. (1998). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Baskı.
- Bilgin, B. (1980). *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Bolay, H. and Türköne, M. (1995). *Din Eğitimi Raporu*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Büyükanan, F. (2003). *Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi: Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Cabi, E. (2015). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi, 3.
- Cebeci, S. (2005). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı.
- Cebeci, S. (2003). *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ceyhan, E. ve Birol Yiğit. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çakmak, F. ve Uz, E. (2018). Din Öğretiminde Mizah Yönteminin Kullanımı. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10: 75-110.
- Çilenti, K. (1988). *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. Ankara: Yargıcı Yayınevi, 3. Baskı.
- Demirci, A. (2014). Düünden Bugüne Türkiye'de Din Eğitimi, *Kamuda Sosyal Politika*, Ankara 29,68-72.
- Demirel, Ö., Seferoğlu, S. ve Yağcı, E. (2004). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem A,30.
- Demirel, Ö., ve Kaya, Z. (2017). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 13. Baskı.
- Demirel, Ö. (1992). Türkiye'de Program Geliştirme Uygulamaları. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi* 7,28.
- Demirel, Ö. (2014). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi, 21. Baskı.
- Demirel, Ö., ve Kiroğlu, K. (2021). *Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Akademi, 5. Baskı.
- Diler, H. (2001). *İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Duman, T. ve Çakmak, M. (2011). *Ders Kitabının Nitelikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 3. Baskı.
- Erdem, A.R. (2005). İlköğretimimizin Gelişimi ve Bugün Gelinek Nokta. *Üniversite ve Toplum: Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi* 5/2, 2.

- Erden, M. (2011). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 12. Baskı.
- Erdoğan, İ. (2003). Karşılaştırmalı Eğitim: Türk Eğitim Bilimleri Çalışmaları İçinde Önemsenmesi Gereken Bir Alan. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 1/3, 265-282.
- Ergün, M. (2022). *Karşılaştırmalı Eğitim*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, 1985. mustafaergun.com.tr. Erişim 21 Kasım 2022.
- Erol, B. ve Kiroğlu, K. (2012). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Yönünden Değerlendirilmesi. *Türkiye Araştırmaları Dergisi* 32,159.
- Ertek, T. (2010). 10. Sınıf Coğrafya Ders Kitabının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 37-38.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları, 1. Baskı.
- Freyer, H. (2016). *Din Sosyolojisi*, çev. Turgut Kalpsuz. Ankara: Doğubatı Yayınları, 2. Baskı.
- Göçer, A. (2015): Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme Uygulamalarına Genel Bir Bakış. *Eğitimde Kuram ve Uygulama* 11/3 787-815.
- Göçer, A. (2007). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarının Ölçme ve Değerlendirme Açısından İncelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.11, S.1, Şubat, s. 199.
- Gökdere, Murat-Keleş, Esra. (2004). Öğretmen ve Öğrencilerin Fen Bilgisi Ders Kitaplarını Kullanma Düzeyleri Üzerinde Müfredat Değişikliğinin Etkisi. *Milli Eğitim Dergisi* 33/161, 181-191.
- Göker Gökçe, Asiye. (2018). Türk Eğitim Sisteminde 2000'li Yıllarda Gerçekleşen Yapısal Değişimler." *Çocuk Hakları-Eğitim Hukuku-Vatandaşlık Eğitimi (Prof. Dr. Emine Akyüz'e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl)*, ed. Yrd. Doç. Dr. Yıldız Karaman Kepenekçi ve Dr. Pınar Taşkın. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 382.
- Gülcan, Murat Gürkan- Fatih Şahin. (2021). *Karşılaştırmalı Eğitim, Tematik Bir Yaklaşım*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Güleç, Ersin. (2011). *Endüstriyel Ciltleme Sistemlerindeki Teknolojik Gelişmelerin İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 7.
- Güneş, Firdevs. (2022). *Ders Kitaplarının Araştırılması ve İncelenmesi*. Ankara: Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları.
- Gürkan, Tanju-Gökçe, Erten. (1999). *Türkiye'de ve Çeşitli Ülkelerde İlköğretim*. Ankara: Siyasal Kitap Evi.
- Kabapınar, Yücel. (2007). Yeni Öğrenme Anlayışının Işığında Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi: Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. Editör Cemil Öztürk. 31-45. Ankara: PegemA Yayıncılık,
- Kalıpcı, Gamze. (2008). *İlköğretim 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Yazılmış 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik ve Kullanılabilirlik Açılarında Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Karamustafaoğlu, Orhan. (2004). Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Öğretim Materyallerini Kullanma Düzeyleri: Amasya İli Örneği. *AÜ Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1: 90-101.
- Karataş, Süleyman. (2010). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi* 3/1, 58.
- Kartal, Sadık. (2020). Türkiye’de Eğitim Politikalarının Dönüşümü: 1980 ve Sonrası”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* 7/9: 5.
- Kaya, Mevlüt. (1997). Eğitimde Program Geliştirme Sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Geliştirilmesi İhtiyacı. *Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri Sempozyumu*, 1-2 Mayıs, Kayseri. Kayseri: İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı Yayınları, s. 243.
- Kaya, Zeki. (2006). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2. Baskı.
- Kaymakcan, Recep. (2006). Türkiye’de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler. *EKEV Akademi Dergisi* 27/22, 21-36.
- Yavuz, Kerim. (1998). *Günümüzde Din Eğitimi*. Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Keyifli, Şükrü. (2013). Eğitim ve Din Eğitimi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2,120.
- Kılıç, Abdurrahman-Seven, Serdal. (2002). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Yayıncılık, s. 72-73.
- Kızılabdullah, Yıldız. (2017). *Kavramsal Çerçeve: Eğitim Öğretim ve Din*. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Baskı.
- Koçer, Hasan Ali. (1991). *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Kurt, Fatih. (2002). 1982, 1992 ve 2000 İlköğretim Okulları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatlarının Mukayesesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s. 25.
- Kurtoğlu, Meltem. (2020). Eğitimde Teknoloji Kullanımının Bugünü ve Geleceğine İlişkin Öğretmen Adaylarının Düşüncelerinin İncelenmesi". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1: 109-126.
- MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ,1
- MEB, (1988). İlkokul Programı, s. 625.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2021). *Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (DKY)*. Resmî Gazete, 31628/9, 14 Ekim.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü, 2010, s. 2.
- Millî Eğitim Bakanlığı (1995). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.

- Millî Eğitim Bakanlığı (2023). Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, Resmî Gazete. S. 3,1628 (14 Ekim 2021). Erişim Tarihi: 29 Eylül.
- Öcal, M. (2008). Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü, *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi* 12,399-406.
- Oğuzkan, Ferhan. (1974). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayını, 1. Baskı.
- Oruç, Cemil. (2008). Din Eğitiminin Hedefleri. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 230.
- Öcal, Mustafa. *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ulaşılması Gereken Hedefler ve Gerçekleşme Oranlarının Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri Sempozyumu*, Kayseri: İlâhiyat Bilimleri Araştırma Vakfı/İBAV Yayınları, 1997.
- Öcal, Mustafa. (2011). *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Dergâh Yayınevi, 1. Baskı.
- Önal, Hakan ve Kaya, Niyazi. (2006). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının (4 ve 5. Sınıf) Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/16: 21-37.
- Özdemir, Serpil. (2019). *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Ders Kitabı İncelemeleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özkaral, Tuğba Cevriye. (2015). *İlkokul ve Ortaokul Düzeyinde Sosyal Bilgiler Kapsamındaki Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Doktora Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, Cemil ve Rahmi Otluoğlu. (2003). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2. Baskı.
- Parladır, Selahattin. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. İzmir: Anadolu Matbaası, 1. Baskı, 1996.
- Polat, Mehtap. (2020). *2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarına Göre Yayınlanmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Sarıtaş, Mustafa. (2013). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi, 3. Baskı.
- Sarıtaş, Mustafa. (2013). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi, 30.
- Selçuk, Mualla. (1990). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: TDV Yayınları.
- Sönmez, Veysel. (1991). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık,
- Şimşek, Eyüp. (2012). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Ahlak Öğrenme Alanlarının İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* ,38: 189-214.
- Tavukçuoğlu, Mustafa. (1987). *İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tebliğler Dergisi*, S. (2022).2492, K. 174 18.8.1998. (Erişim 28 Haziran 2022)
- Tebliğler Dergisi*, S. (2022).2109, C. 45, 29.03.1982", (Erişim 28 Haziran 2022).
- Tebliğler Dergisi*, S. (2022).2356, C. 55, 13.04.1992", (Erişim 28 Haziran 2022).
- Tebliğler Dergisi*, S. (2022). 524, C. 11, 1.02.1949", (Erişim 27 Mart 2022).
- Tebliğler Dergisi*, S. (2022).31628, 14.10.2021", (Erişim 28 Haziran 2023).
- Tekin, Halil. (1996). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Yargı Kitapevi, , 11.
- Tertemiz, Neşe- Kayabaşı, Yücel. "Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi" *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- Tetik, Hayati. (2018). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme. *Universal Journal of Theology* 3/1,64.
- Tonga, Deniz. (2007). *İlköğretim 5. Sınıf M. E. Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Görsel Materyallerin İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tosun, Cemal. (2005). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 3. Baskı.
- Tosun, Cemal. (1993). *Din ve Kimlik*. Ankara: TDV Yayınları, 1. Baskı.
- Turgut, Fuat-Baykul, Yaşar. (2021). *Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tutmaz, Abdulkerim. (2020). *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu (5. ve 8. Sınıflar)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2023). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 1 Mayıs). <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) (1961). 1961/334 (09.07.1961
- Türkiye’de Din Eğitimi Genel Görünüm ve Eğilimler, EPAM, (1998). İmam Hatiplerin bir önceki programı (18.8.1998, 174 sayılı karar; Eylül 1998, 2492 sayılı Tebliğler Dergisi).
- Ulu Kalın, Özlem. (2007). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2004) ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Uzuner, Serap. (2010). Türkçe 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarının Görseller (İllüstrasyonlar) Açısından Değerlendirilmesi.” *Türkçe Bilimleri Araştırma Dergisi (TÜBAR)* 17 722.
- Varış, Fatma. (1994). *Program Geliştirme*. İstanbul: Alkım Yayınları, 7. Baskı.
- Yazıcı, Kubilay. (2006). Sosyal Bilgilerde Kullanılan Görsel Araçlar: Haritalar-Küreler, Resimler, Tablolar ve Grafikler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15,651-662.
- Yıldırım, Ali-Şimşek, Hasan. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı.
- Yılmaz, Muammer, Korkmaz, Canan. (2017). 1-5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İçerik Açısından Değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14, no. 38: 111-130.

- Yürük, Tuğrul. (2011). *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 134.
- Zorbaz, Kemal Zeki. (2005). *İlköğretim Okulları İkinci Kademe Türkçe Öğretmenlerinin Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Görüşleri ve Yazılı Sınavlarda Sordukları Sorular Üzerine Bir Değerlendirme*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

